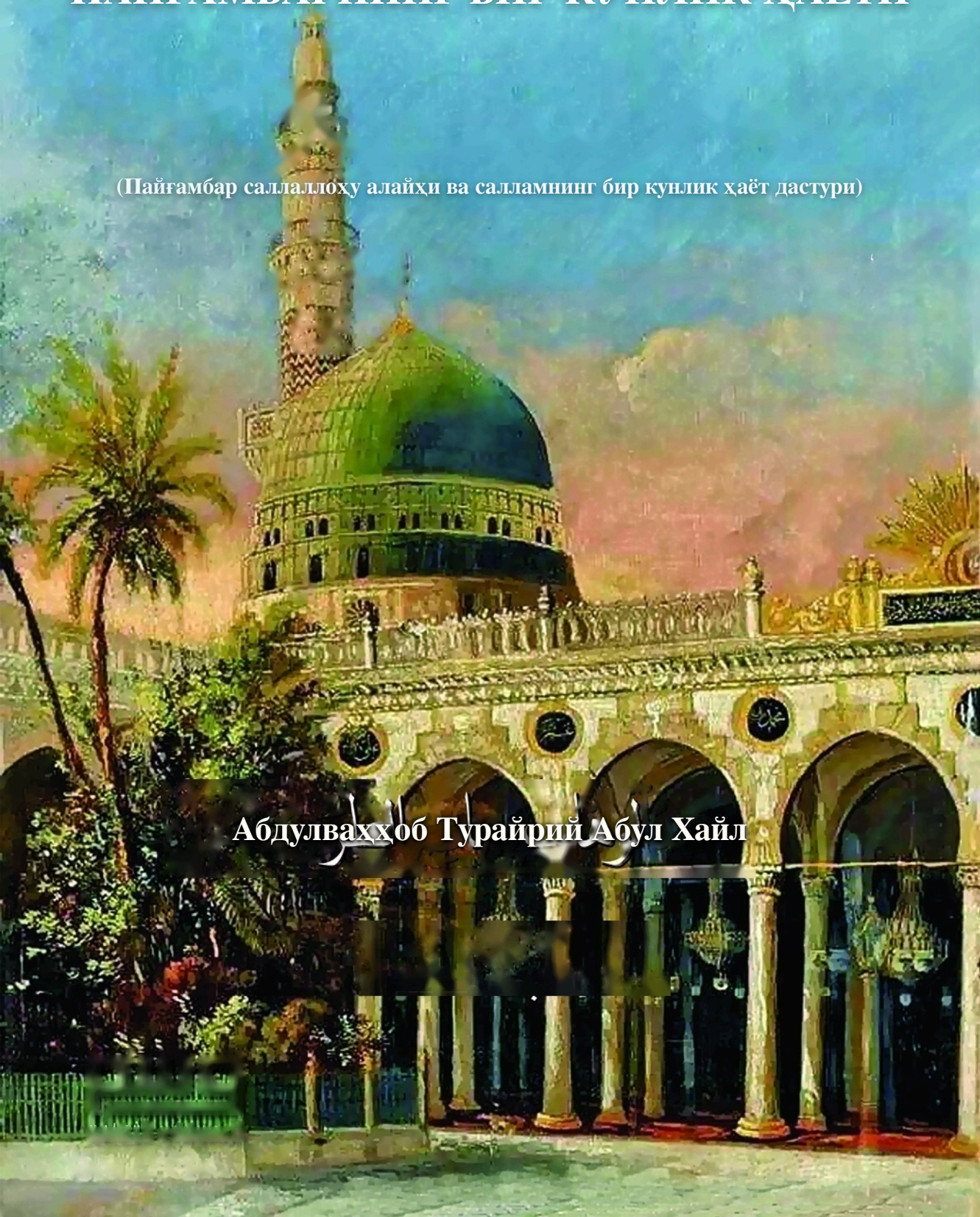


ПАЙҒАМБАРНИНГ БИР КУНЛИК ҲАЁТИ

(Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир кунлик ҳаёт дастури)

Абдулваҳҳоб Турайрий Абул Хайл





Иккинчи босилишига муқаддима

Бизни ўз фазилату инъомларига ғарқ қилиб, ушбу амалимизнинг битишига муяссар айлаган Аллоҳга ҳамду санолар бўлсин! Аммо баъд:

Бу китобимиз ўн йиллар аввалроқ таъъ қилинган эди. Ана шу муддат асносида мен уни ўқиган мўтабар инсонлардан таклиф ва мулоҳазаларни олдим. Шунингдек, мен ана шу ўн йилдан кўпроқ вақт мобайнида «Пайғамбарнинг ҳаёти» номли қомусий китоб – энциклопедияни ҳам ниҳоясига етказдим. Икки қисмдан иборат мазкур китобда мен пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаётининг турли хил ҳолатларини ва у ҳолатлардаги ҳидоятларини синчиклаб ўргандим.

Қўлингиздаги китобга ана шу энциклопедиядан тўплаган лавҳаларни ҳам муносиб ўринларга қўшдим. Албатта, бу билан ҳар икки китобнинг ўзига хос хусусиятларига путур етмади деб ўйлайман. Чунки, «Пайғамбарнинг бир кунлик ҳаёти» китоби пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кундалик ҳаёт дастурининг горизонталь кесими бўлса, «Пайғамбарнинг ҳаёти» энциклопедияси ҳабибимиз умр сарҳадларининг вертикаль кесимидир. Аммо, ҳар икки ҳаётнинг муштарак сарҳадлари борки, уларни мен ушбу таъъда баён қилмоқчиман.

Шунингдек мен бу китобга (иккинчи таъйига) пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳаётидаги ўзига хос кунлар – Жума, ҳайит кунлари, Рамазон айёмлари, энг оғир кунлар ва энг саодатли кунлари тафсилотини ҳамда у зотнинг ҳаётига оид бинолар, таомлар ва идишларнинг расм ва чизгиларини ҳам илова қилдим.

Бу китобга киритган хадисларнинг саҳиҳлиги ва ровийлари ҳақидаги узун-узун манбаъларни имкон қадар қисқартирдим.

Китобнинг мазкур таъйини ёзишда муҳтарам биродаримиз, шайх Абдуллоҳ ибн Монӣ ар-Рувқийнинг «Пайғамбар ҳаётидаги бир кеча-кундузни ўрганиш» номли китобидан истифода қилдим. Мазкур китоб муаллифини Аллоҳ ўз мақсадларига етказгай!

Ё, Аллоҳим! Ожиз банданг мана шу китобга жамлаган илмни инсонларга фойдали ҳамда ер юзида давомли қилгайсан! Ё, Роббим! Бу амалимни қабули ҳасан айлагайсан! Ўзингга аввалу охир, ботину зоҳир ҳамду санолар бўлсин! Пайғамбаримиз Муҳаммадга, унинг аҳлу-байтига ҳамда саҳобаларига Аллоҳнинг салавоту саломлари бўлсин!

Абдулваҳҳоб Турайрий Абул Хайл.

Истанбул шаҳри. Ҳижрий 1444/1/21

WhatsApp: 00905467723779

WhatsApp: 00966504455117

Email: altriri@gmail.com



Бағишлов:

Ҳаёти ҳаётим ила бир муддатга: бир искам атир ифори ёхуд ярқ этган зиё
каби тўқнашган инсонга, менинг дунёимдан рихлат қилиб, қалбим қаърини
ҳамда нигоҳим уфқини ватан этган инсонга, мана шу амални менинг
фикратимга экиб, мени ибтидо нуқтасига етаклаб келган инсонга, яъни
менинг биродарим Абдулазиз ибн Муҳаммад ал-Можид раҳимаҳуллоҳга,
унинг ўғли Усомага, қизи Амал, Сора ва Ифофларга бағишлайман!

Биродаримнинг фарзандлари унинг қолган умрларидирки, унинг қолган
умри уларнинг олган нафасларидадир.

Эй, Аллоҳим! Биз у билан бу дунёда на қадар қисқа учрашдик! Эй, роббим!
Охиратдаги абадий ҳаётимизда оқибатимизни хайрли қилгайсан! Ўз фазлу
карामинг ила охират ҳовлиларимизни бир-бирига рўбарў қилгайсан!



Ташаккурнома:

Китобимнинг дебочасида тубандаги устозларга алоҳида

миннатдорчилигимни изҳор қиламан:

Мухтарам шайхимиз Абдуллоҳ ибн Оли шайх ал- Маҳфуз ибн Баййага, мухтарам шайхимиз, доктор Абдулваҳҳоб ибн Иброҳим ибн Сулаймонга, доктор Аҳмад ал-Барро ал-Амирига, доктор Абдуллоҳ ибн Муҳаммад ал-Ғазомига, доктор Саъд ибн Атийя ал-Ғомидийга, доктор Абдуллоҳ ибн Носир ас-Сабиҳга, доктор Абдуллоҳ Ҳамад ас-Сакокирга ҳамда устоз Жамил Муҳаммад Али Форсийга. Зеро, бу китоб иборалари даставвал уларнинг кўз ўнгида шаклланди, улар эса менинг хатоларимни тўғрилашга ёрдам бердилар ҳамда менга шижоат бахш этдилар. Шу менга фойда берди.

Натижада камчиликларимни тўғриладим. Демак, улар мазкур китоб таълифида менинг шерикларимдир. Уларга чексиз ташаккур ва холис дуоларим!



Муқаддима:

Хурмозорлар шаҳри... янгиликга интиқ қалблар шаҳри...

Мана шу шаҳарда унинг қалби хотиржам, кўзлари мунаввар бўлди ҳамда бу шаҳарни то абад ўзига макон қилди. Унинг аҳли ўз аҳлига айланди.

У шаҳарга кириб келар экан, барча нарсалар нурафшон бўлдики, бу сабаб шаҳар аҳли уни севиб қолдилар. На фақат шаҳар аҳли, балки табиати ҳам уни севдилар. Мана, масалан Уҳуд тоғи... “Уҳуд бизни севар, биз ҳам уни севамиз”, - деган эди у ҳадисларининг бирида.

Мана бу тор кўчалар ҳадемай унинг қадамлари билан танишадилар, ҳадемай бу ерга масжид, унинг ёнига эса хужрачалар қурилажак. Ҳадемай, мана бу вафодор инсонлар унинг атрофида гирдикапалак бўладилар. У уларни, улар эса уни севадилар. У эса гоҳида улар билан мулоқот қилади, гоҳида (таҳажжудда) эса Роббиси билан ёлғиз қолади...

Биз “Пайғамбарнинг бир кунлик ҳаёти” номли бу китобимизда улуг йўлбошчимизнинг ҳар бир лаҳзаларига саёҳат қилиб, унинг камтарин ҳаётини, ҳаётидаги воқеа-ҳодисаларни, маишатидаги мувозанатни ҳамда эҳтиёжларни қаноатлантиришдаги такомилликни гўё у билан бирга

яшагандек бўламиз. Ҳа, гўё у билан яшагандек бўламиз ва унинг жўшқин, қайноқ ҳаётининг улкан самараларига шоҳид бўламиз.

Бу ўткинчи дунёда у уйидаги, масжидидаги, Мадина кўчаларидаги, саҳобаларининг уйларидаги, юпқагина ертўшаги ҳамда камтарин ётоқ тўшагида ўтказган ҳар бир лаҳзаларида ҳаёт билан савдолашгандек яшади.

Унинг атрофидагилар (саҳобалар) унинг ҳаётини зийрак ақл, тийрак кўз ҳамда мушток юрак ила мушоҳада қилар эдиларки, ҳатто қора зулмат ҳам муборак ҳаётни уларнинг мушоабасидан яшира олмас эди. “Аллоҳнинг элчиси қандай ҳаёт кечирар экан а?” деган қизиқиш билан улар унинг ҳаётининг нозик ва махфий томонларига – қандай ухлаганию, қандай уйғонганига қадар билишни хоҳлар эдилар. Таъбир жоиз бўлса, ҳатто, денгиз қаъридаги балиқ ҳам ўз ҳаётини бу зийрак кўзлардан яшира олмаса керак эди.

Дарҳақиқат, унинг ҳаёти эрта тонгда бошланиб, кечки маҳал адоғига етадиган оддий турмуш тарзи эмас, балки, ҳар бир лаҳзаси ибтидо каби бўлган, ҳар бир лаҳзага тузоқ қўяроқ, ундан ниманидир ундириб оладиган ҳаёт эди. Бир сўз билан айтганда у “дам – шу дамдир, ўзга дами дам дема” деб яшаган ҳозирнинг кишиси эди. У ўзининг пайғамбарона, расулий фитрати ила, наинки умр, наинки кунлар, наинки соатлар, наинки дақиқалар, балки ҳар бир лаҳза санокли эканлигини сезар ва умр поёнига ажал ўз чайласини тиккунга қадар ундан унумли фойдаланиб яшаш кераклигини билар эди.

Мухтарам ўқувчи! Мазкур саҳифалар ичра биз (сиз азизлар билан бирга) гўё, ҳа гўё улуғ пайғамбар билан бирга яшаймиз. Унинг сабоҳидаю оқшомида, уйидаю бозорида, овқатланганидаю ухлаганида у билан ҳамнафас бўламиз, кулоқларимиз тубида унинг мушфиқ муаллим каби айтган ўғитлари, ибодат пайтидаги махфий муножотлари янграйди. Биз (албатта, ҳаёлан) у ўтирган бўйрада у билан бирга ўтирамыз, у еган ва кўпинча бошқаларга илинган таомни ҳам у билан бирга еймиз.

Яна бу китобий саёҳат орқали сиз унинг саҳобалар таърифлаган уйига ташриф буюришингиз, ухлаган, сокин дамларига ҳам шохид бўлишингиз, торгина хужрасида розий ҳолда ўтирганидан бошлаб, ташқаридаги жўшқин ҳаётига қадар шерик бўлишингиз, шунингдек эмизикли гўдакни қандай меҳр билан бағрига босиб, болачаларни муборак елкаларига самимий опичлаб юрганлигининг ҳам гувоҳи бўлишингиз мумкин.

Демак:

Бу муаззам инсон ўзининг инсоний табиати ва ирсолий шариати билан атроф муҳитга қандай муомала қилган?

Бир кунлик ҳаёти давомидачи?

У кундалик ҳаётини қай тарзда ўтказган?

Бу китоб – инсон пайғамбарнинг, масъул пайғамбарнинг, ота пайғамбарнинг, эр пайғамбарнинг ҳамда дўст пайғамбарнинг бир кунлик ҳаётидир. Бу китоб сизнинг эътиборингизга ҳаволадир.

Абдулвахҳоб ибн Носир ат-Турайрий.

Маккайи Мукаррама, Жума, 20/7/1431



Фажрий зиёлар

Фажрнинг аввалги нурлари зулмат қўйинини ёрган паллада Билол розияллоҳу анхунинг азони ҳам Мадинайи мунавваранинг сукунатини чок-чокидан сўкиб ташлади. Азон саслари ширин уйкуда ётган расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қулоқларига ҳам етиб борди. Муборак бадан узун вақт давом этган таҳажжуд намозларидан сўнг роҳат қўйнида ётган эди. Баногоҳ, Билол розияллоҳу анхунинг азони эшитилиб, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйғондилар. У зотнинг энг аввалги юмушлари мисвок билан муборак тишларини тозалаш бўлди. Сўнггра:¹

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا، وَإِلَيْهِ النُّشُورُ».

“Алҳамду лиллаҳиллазий аҳяна баъда маа амаатана ва илайҳин-нушуур” дуосини ўқидилар.²

Шундан сўнг Билол айтган азоннинг ҳар бир калимасини муаззин ортидан такрорлай бошладилар:

Аллоҳу акбар, Аллоҳу акбар,

Ашҳаду ан ла илааҳа иллаллоҳ,

Ашҳаду анна Муҳаммадан расулуллоҳ...

...Билол “ҳаййа алас-солах, ҳаййа алал фалах” деганида эса, “ла ҳавла ва лаа қуввата илла биллах, ла ҳавла ва лаа қуввата илла биллах” дедилар.

Кейин яна азон калималарини худди ўзидек такрорладилар:

Аллоҳу акбар, Аллоҳу акбар,

Лаа илаҳа иллаллоҳ.³

Ундан кейин азон дуосини ўқидилар:

«اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ النَّامَةُ، وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا
مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ»

“Аллоҳумма Робба ҳазиҳид-даъватит-таамма. Вас-солатил қоима. Аати Мухаммаданил васийлата вал фазийла. Вабъасху мақоман маҳмуданиллазий ваъадтах”.⁴

Шундан кейин расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар ғуслга эҳтиёжи бўлса, ғусл қилар, агар бунга эҳтиёжи бўлмаса, фақат таҳорат олардилар.⁵

Кейин Фажрнинг икки рақъат суннатини ўқир эдилар. У зот Фажр азонидан сўнг мана шу икки рақъатдан бошқа нафл намоз ўқимас эдилар. Бу намозни шу қадар енгил ўқир эдиларки, баъзилар: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сураи Фотиҳани ўқидиларми, ўзи?” - дея сўрар эдилар.⁶

Шунингдек, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳажжуд намозларининг аввалги икки рақъатини ҳам худди шу намоз каби енгил

ўқирдилар.

Фажрнинг (уйида ўқиладиган) суннат намозида аввалги рақъат учун “қул йа айюҳал кафирун” сурасини, иккинчи рақъат учун эса “қул ҳуваллоҳу Аҳад” сурасини зам сура қилар эдилар. Гоҳида аввалги рақъат учун

﴿قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ
لَهُ مُسْلِمُونَ﴾

оятини, иккинчи рақъат учун эса⁷

﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا
وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾

оятини ёки⁸

﴿قَلَمًا أَحْسَ عِيسَىٰ مِنْهُمْ الْكَفَرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ
آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾

оятини ўқир эдилар.⁹¹⁰

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳеч бир нафлни мана шу икки рақъатга қаратган каби эҳтимом билан ўқимаганлар ва дер эдиларки:

﴿لَهُمَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا﴾.

“Бу икки рақъат намоз мен учун дунё ва ундаги нарсалардан севимлироқдир”.

Ё, Аллоҳ! Фажр (Бомдод) суннاتининг мақом-фазилати шундай бўлса, фарзининг фазилати қандай бўларкин, а?! Тошу тарозуни қаранг: бир кунлик Бомдоднинг суннати дунё ва ундаги барча нарсалардан афзал экан! Бу – фоний дунёда яшай туриб, назарини боқий дунёга қаратган инсоннинг миқёсидирки, худди мана шу миқёс сабабли фоний дунёнинг ҳақиқий қиммати зоҳир бўлади. Демак, бу дунёнинг энг қиммат нарсаси охиратга тақдим қилинган бир неча дақиқалик ибодатчалик қимматга эга эмас экан. Шунинг учун онҳазрат бу ибодатни канда қилмасликга буюриб:

«لَا تَدْعُوا رَكْعَتِي الْفَجْرِ، وَإِنْ طَرَدْتُكُمْ الْخَيْلُ».

“Устингизга отлиқлар бостириб келса ҳам, Бомдоднинг икки рақъат суннатини тарк қилманглар”, - деган эдилар.¹¹

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қачонки ана шу икки рақъатни ўқиб бўлгач, ухлаб ётган завжасига қарар, агар уйғоқ бўлса, у билан унга хуш келган мавзуларда суҳбатлашар, магарам, уйғонмаган эса, ўнг ёнбоши билан ётиб, Бомдоднинг фарзига қомат (такбир) айтилгунга қадар қуш уйқуси билан бир оз мизғиб олар эдилар.¹²¹³

Пайғамбар масжидининг азончиси Ҳазрати Билол розияллоҳу анҳу одамлар масжидга тўпланиб бўлганларидан кейин, (масжидга бир девор бўлган) расулуллоҳнинг уйига келиб: “Ё, расулуллоҳ, намозга чиқингиз”, - деб овоз берар эдилар. Шундан сўнг расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйларидан чиқиб, масжид остонасига қадам қўяр эканлар, мазкур дуони ўқир эдилар:¹⁴

«بِسْمِ اللَّهِ، وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ، أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ، وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ، مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ».

“Бисмиллаҳи, вассаламу ала расулиллаҳи. Аллоҳуммағфир лий зунубий, вафтах лий абвааба роҳматик. Аъзу биллаҳил Азийми ва би важҳиҳил Карийми ва султониҳил қодийми, минаш шайтониρ ρожийми”.¹⁵

Дуонинг маъноси: “Аллоҳнинг номи ила масжидга кираман. Аллоҳнинг элчисига салаваоту саломлар бўлсин! Эй, Аллоҳим! Менинг гуноҳларимни кечир, менга раҳмат эшикларингни оч! Мен Буюк Аллоҳни, Унинг улуғ Юзини ҳамда қадим салтанатини васила қилиб, тошбўрон қилинган шайтоннинг шарридан паноҳ тилайман!”

Аллоҳ зул жалолга сиғиниб, Ундан паноҳ тилаган одамга ҳийласи заиф шайтон зарар еткиза олмас. Зеро Аллоҳ Таоло:

﴿إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾

“Ихлос ила иймон келтириб, Роббисига таваккул қилганларга шайтоннинг ҳукми ўтмағай”, - деб марҳамат қилгандир.¹⁶

Билол розияллоҳу анҳу расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг масжидга кириб келаётганларини кўргач, такбир айтар, саҳобайи киромлар ҳам уни кўрганларидан кейингина ўринларидан қўзғалар эдилар. Чунки, онҳазрат севимли саҳобаларининг машаққат тортиб қолишларини ҳоҳламасдан, мана бундай деб буюрган эдилар:¹⁷

«إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَلَا تَقُومُوا حَتَّى تَرَوْنِي»

“Намозга иқомат (такбир) айтилганда, то мени кўрмагунигизча ўрнингиздан қўзғалманглар!”¹⁸

Расуллуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзан масжидга (Бомдод намозига) чиққанларида бошидан ғуслнинг сувлари томчилаб турган бўларди. Бир куни одатдагидек чиқдилар. Такбир айтилиб, сафлар ҳам текисланиб бўлганидан сўнг, меҳробга чиқдиларда, баногоҳ жунубдан ғусл қилмаганликларини эслаб қолдилар. Шунда қўллари билан “жойингиздан жилмай туринглар” ишорасини бериб, уйларига қайтдилар ва ғусл қилдилар. Бу вақт асносида саҳобалар уни тик турган ҳолда кутдилар. Бир вақт онҳазрат бошларидан ғусл қатралари томчилаган ҳолда чиқиб келдиларда, намозни бошладилар. Намоз ўқиб бўлганларидан сўнг, саҳобаларига қараб: “Мен ҳам (сизлар каби) инсонман, жунуб эдим, унутиб намозга туриб олибман”, - дедилар. Мана шу сўзлари билан саҳобаларнинг ҳайратларига нуқта қўйиб, кўпларининг зеҳниятидаги “нима сабабдан намозни бошлайин деб турганда уйларига шошиб кетдилар экан а?” деган саволга жавоб ҳам бердилар. Чунки, у мана шу сўзларни айтиб, саҳобаларнинг ҳайратини арилтмаганда, улар бошқача ўйлаб қолишлари ҳам мумкин эди. Бу амаллари билан уларга пайғамбар ҳам инзон зотидан бўлишини, одамлар унинг сийратида барча одамларда бўладигандек табиий ҳолатларини

кузатишлари мумкинлигини таълим бердилар. Зеро, Аллоҳ таоло айтган эдики:¹⁹

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَاهُ رَجُلًا

“Агар биз пайғамбарни фариштадан қилганимизда ҳам эркак қиёфали фаришта қилар эдик”.²⁰

Меҳробга ўтиб, намозга киришар экан, саҳобаларига юзланиб:

«اسْتَوُوا، اسْتَوُوا، اسْتَوُوا، سَوُّوا صُفُوفَكُمْ، وَتَرَاوُوا وَاعْتَدِلُوا؛ وَاللَّهِ لَتَقِيْمَنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ، فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصُّفُوفِ مِنْ تَمَامِ الصَّلَاةِ».

“Тўғри туринглар, сафларингизни тўғриланинглар. Аллоҳга қасамки, ё сизлар сафларингизни тўғрилайсизлар, ёки Аллоҳ қалбларингизни бири-бирига тескари қилиб қўяжак! Чунки, (намозда) сафларнинг тўғри бўлиши намознинг тугал ўқилишидандир”.²¹

Баъзи пайтларда эса: “Сафларни тўғриланглар, елкаларингиз бири-бирига яқин турсин, имом эса ўрталарингизда бўлсин, ораларингиз очик қолмасин, (аммо, орани тўлдираман деб) шеригингизнинг қўлига қўпол тегинманг, шайтонга очик жой қолдирмангиз, ким сафни уласа, уни(нг тилакларини ҳам) Аллоҳ улагай, ким сафни узса, Аллоҳ уни(нг умид ва дуоларини) узгай”, - дер эдилар. Гоҳида эса, бундан бошқа иборалар билан сафларни тўғрилашга буюрар эдилар.²²

Расулулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам баъзан саҳобаларим яхши тушунсун дея уларнинг сафларини ўз қўллари билан тўғрилаб, ҳар бирини,

бирма-бир ўринларига тўғри турғазиб чиқар эдилар. Шундан кейин ҳам (қўнгли тўлмасдан) меҳробга турган маҳал ўнг тарафига қараб: “Тузланинглар, сафларингизни тўғриланглар”, - дер, кейин чап тарафига юзланиб, айнан шу талабни қайталар эдиларда, кейин намозга киришар эдилар.

Анас розияллоҳу анҳу айтадилар: “Биз намозга турганимизда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафларимизни шу даражада текислар эдиларки, гўё ёй ўқи билан ўлчаб текислагандек бўлиб қолар эдик. Буни бизларни тушунсин дея қилар эдилар. Бир куни энди такбир айтилай деб турган пайтда бир кишининг кўкси сафдан олдига чиқиб турганини кўриб қолдиларда, мана бундай дедилар:

«عِبَادَ اللَّهِ، لَتُسَوَّى صُفُوفُكُمْ، أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ»

“Эй, Аллоҳнинг бандалари! Ё сафларингизни текис қиласизлар, ёки Аллоҳ юзларингизни бири-бирига тескари қилиб қўяжак!” Шундан кейин (сафда) бизнинг биримизнинг елкаси шеригининг елкасига, товони товонига ёпишиб турадиган бўлди”.²³²⁴

Шундан кейин такбиратул эҳромни айтиб, икки қўлларини елка баробарида қўтарар ва (қайтаргандан кейин) ўнг қўлини чап қўли устига қўяр (қўл боғлар) эдилар. Ундан кейин мана бу истифтоҳ (намозга киришиш) дуосини махфий (ичидан) ўқир эдилар.²⁵

«اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالتَّلَجِّ وَالتَّبَرَدِ».

“Эй, Аллоҳим! Мен билан менинг хатоларим орасини машриқ ва мағриб орасини олис қилганинг каби олис қил! Эй, Аллоҳим! Худди оппоқ кийим кирликлардан пок бўлгани каби, мени хатоларимдан пок қил! Эй, Аллоҳим! Менинг хатою гуноҳларимни сув, қор ҳамда дўл билан ювиб ташла!”²⁶

Расулуллоҳнинг (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) бундан бошқа истифтоҳ дуоларини ўқиганлари ҳам ривоят қилингандир.²⁷

Ундан кейин “аувзу” ва “бисмиллаҳ”ни айтиб, Фотиҳа сурасини жаҳрий (овоз чиқарган) ҳолда, бўлиб-бўлиб, ҳар бир оятда тўхтаб, мана бундай қироат қилар эдилар:

“Ал-ҳамду лилла-а-ҳи Роббил ʼаа-ла-ми-и-и-йн”. Бир оз тўхтаб туриб,

“Ар-Роҳма-а-нир-Роҳи-и-ийм”, яна бир з тўхтаб,

“Ма-лики Яумид-ди-и-ийн”, яна бир оз тўхтаб ва бир чўзиб,

“Ар-Роҳма-анир Роҳи-и-и-м.., ҳатто охиригача мана шу тарзда қироат қилардилар.²⁸

Зам сураларга келсак, Бомдод намозининг биринчи ракъатида жуда узун, иккинчи ракъатида қисқароқ қироат қилиб, ҳар икки ракъатда олтмишдан юзга қадар оят ўқир эдилар.²⁹

Кунларининг аввалги лаҳзаларида расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муборак оғизларидан учган Қуръон сасларини эшитган инсонлар бахтиёрдирлар! Нега бундай бўлмасин, ахир улар Қуръон

тиловатини, нозил қилинган зотнинг ўз оғзидан эшитмоқдалар ва бу оятларга фаришталар билан биргаликда шоҳид бўлмоқдалар! Зеро Аллоҳ субҳонаъу ва таоло:

﴿وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾.

“Фажрнинг тиловати Қуръонига фаришталар шоҳид бўладилар”, - дея марҳамат қилгандир.³⁰

Баъзи аҳёнларда, яъни мусулмонлар бошига оғир мусибат тушган пайтларда иккинчи ракъатнинг рукуъсидан кейин Аллоҳдан нусрат ва нажот сўраб (ҳамда душманларга жазо тилаб), ожизу нотавон мўминлар ҳаққига кунут (дуо) қилар эдилар.³¹

Абдуллоҳ ибн Равоҳа розияллоҳу анҳу (Фажр намозидаги) бу машҳад ва қироатни мана бундай бадиий тасвирлаган эдилар:

وفينا رسول الله يتلو كتابه ** إذا انشَقَّ معروف من الفجر ساطعُ

Ҳар зулмат қўйинини ёрганда фажр,

Ҳар куни шу аҳвол, ҳар кимса билар.

Бизнинг орамизда Аллоҳ расули,

Аллоҳнинг каломин тиловат қилар.³²

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки тарафига салом бериш билан намозни ниҳоясига еткизганларидан сўнг, ўринларидан қўзғолмаган аҳволда юзларини қибла тарафга қаратиб, мана бу дуони ўқир эдилар:

«أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ، وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ».

“Астағфируллоҳа, астағфируллоҳа, астағфируллоҳ. Аллоҳумма Антас-Саламу ва минкас-салам. Табарокта йа Зал жалаали вал икром”.³³

Кейин, гоҳо ўнг, гоҳо чап елкаси билан саҳобалари тарафга юзланиб:

«رَبِّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ»

“Эй, Роббим! Бандаларингга қайтадан ҳаёт бахш этган кунда мени азобингдан сақлагайсан!” дер эдилар:³⁴

ثم يقول: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا تَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ، لَهُ النِّعْمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ، اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيٍّ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ».

“Ла илаҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу лаа шарийка лаҳу, лаҳул мулку ва лаҳул ҳамду ва ҳува ъала кулли шайъин Қодийр. Ла ҳавла ва ла қуввата илла биллаҳ. Ла илаҳа иллаллоҳу ва ла наъбуду илла ийяху, лаҳун-ниъмату ва лаҳул фадлу, ва лаҳус-санааул ҳасан. Ла илаҳа иллаллоҳу мухлисийна лаҳуд-дийн, ва лав карихал каафируун. Аллоҳумма, ла мааниъа ли маа аътойта, ва ла муътия ли маа манаъта. Ла янфаъу зал-жадди минкал жадд”.

³⁵

Дуонинг маъноси ҳошияда.³⁶

(Саломдан кейин) яна мана бу дуони ҳам ўқир эдилар:

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ»

“Аллоҳуммагфир лий, маа қоддамту ва маа аххорту, ва маа асрорту ва маа аъланту, ва маа асрофту, ва маа Анта аъламу биҳи минний. Антал Муқоддиму ва Антал Муаххир. Лаа илааҳа илла Ант”.³⁷

Дуонинг маъноси ҳошияда.³⁸

Ундан сўнг (33 мартадан) “субҳаналлоҳ”, “алҳамду лиллаҳ” ва “Аллоҳу акбар”ни айтиб, ўнг бармоғининг бўғинлари билан санар эдилар.³⁹

Ундан кейин мана бундай пурмаъно зикрлар билан ўша куннинг сабоҳини бошлар эдилар:

БИРИНЧИ ЗИКР:

«أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذَا الْيَوْمِ، وَخَيْرِ مَا فِيهِ، وَخَيْرِ مَا بَعْدَهُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذَا الْيَوْمِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهُ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَسُوءِ الْكِبَرِ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ». وَإِذَا أَمَسَى قَالَهَا أَيْضاً: «أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ...»

“Асбаҳна ва асбаҳал мулку лиллаҳ. Валҳамду лиллаҳи ва лаа илаҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу ла шарийка лаҳу лаҳул мулку ва лаҳул ҳамду ва Ҳува алаа кулли шайъин Қодийр. Аллоҳумма, инний ас,алука мин хойри ҳазал

йауми ва хойри маа фийҳи ва хойри ма баъдаху. Аъзуз бика мин шарри ма ҳазал йауми ва шарри ма баъдаху. Робби, аъзуз бика минал касали ва суу-ил кибари, Робби аъзуз бика мин азабин фин-наари ва азабин фил қобр”. Кун кеч бўлганда эса, “амсайна ва амсал мулку лиллах”, яъни “Кечки маҳалга ҳам етиб келдик. Олам мулкининг ҳаммаси Аллоҳники бўлган ҳолда кеч киргиздилар” деб, тонг деган сўзни кеч деган сўзга алмаштириб, дуонинг давомини айнан айтар эдилар.⁴⁰

Дуонинг маъноси ҳошияда.⁴¹

ИККИЧИ ЗИКР:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي، وَدُنْيَايَ، وَأَهْلِي، وَمَالِي. اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي، وَامْنْ رُوعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي، وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ قَوْعِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي».

ولم يكن يدعها حين يصبح وحين يمسي.

“Аллоҳумма, инний ас,алукал аафията фид-дуня вал аахиро. Аллоҳумма инний ас,алукал аф-ва вал аафията фи дийни ва дуняйа ва аҳлий ва малий. Аллоҳумма-астур авраатий ва аамин равъаатий. Аллоҳуммах-физний мин байна ядайя ва мин холфий ва ан ямийний ва ан шимаалий ва мин фавқий. Ва аъзуз би азоматика ан уғтаала мин тахтий!” Бу дуони эртаю-кеч кандай қилмас эдилар.

Дуонинг маъноси ҳошияда.⁴²

УЧИНЧИ ЗИКР:

«اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ،
اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ».
يعيدها ثلاثاً إذا أصبح وإذا أمسى.

“Аллоҳумма, аафиний фи баданий. Аллоҳумма, аафиний фи самъий.
Аллоҳумма, аафиний фи басорий. Лаа илаҳа илла Ант. Аллоҳумма, инний
аъзу бика минал куфри вал факри. Аллоҳумма, инний аъзу бика мин
азабил қобри. Лаа илаҳа илла Ант!”⁴³

Дуонинг маъноси ҳошияда.⁴⁴



Бу орада қўлларида сув тўла идишларни кўтариб, Мадинанинг хизматчилари
келадилар ва “муборак қўлингизни сувимизга солиб, уни табаррук қилиб

берсангиз” деб илтимос қиладилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларнинг тилагини бажо келтириб, муборак қўлларини идишларга соладилар. Бундай ҳолат ҳаво қаттиқ совуқ кунларда бўлса ҳам, у зот идишларга қўлини ботираверар эдилар. Эрта сабоҳдаги бу ажойиб манзара на қадар гўзал! Мадина аҳлининг кўз ўнгида, сув тўла идишларини кўтарган хизматчилар нубувват нури ила мунаввар бўлган пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламга қараб интилар, у эса муборак ўнг қўлининг баракасини ҳамда покдомонлигини халойиққа интишор айлаб турар эдилар.⁴⁵

Мана, мухтарам ўқувчим, сиз ҳам бу муҳташам манзарани – улуғ пайғамбарингизнинг қўлини сувга ботириб, баракотини, наинки баракотини балки, меҳр-муҳаббатини ҳам Мадина аҳлига таратаётганини гўёки ўз кўзингиз билан кўргандек бўлдингиз.

Ўз наҳорини пайғамбарининг мунаввар юзини кўриш билан бошлаган юзларга Аллоҳ дўзах ўтини ҳаром қилгай!

Суратда: Ўша даврдаги пайғамбар масжидининг ҳаёлий тасвири.



Пайғамбарона кун қандай бошланди?

Намоз ҳам ўқиб бўлинди. Саҳобалар атрофлардан яқин келишиб, ҳали ҳам меҳробда ўтирган расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламни ўраб олдилар. У эса (хурмо япроқлари орасидан тўкилган) кун зиёси тегиб турган мунаввар чехраси билан саҳобаларига юзланиб турар, ҳар бир инсон унинг бу қиёфасидан фақат ростгўйликни кўрар эди. Шунинг учун Абдуллоҳ ибн Салом розияллоҳу анҳу мана бундай деган эдилар: “Мен унинг юзига қараган чоғимдаёқ, бу юз каззобнинг юзи эмас эканлигига амин бўлган эдим”.⁴⁶

Баъзида у зот наҳорларини саҳобаларига мавъиза айтиш билан бошлар эдиларки, Ирбоз ибн Сория розияллоҳу анҳу бундай ривоят қилганлар: “Бир куни расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам биз билан Бомдод намозини ўқиганларидан сўнг биз тарафга юзланиб, шундай етук мавъиза қилдиларки, унинг таасиридан қалблар эриб, кўзлардан ёш қуйилди. Шунда биз: “Ё, расулulloҳ! Сиз гўё видолашаётган кишидек мавъиза қилдингиз. Бас, бизга нимани васият қиласиз?” – деб сўрадик. Шунда у зот мана бундай жавоб бердилар: “Мен сизларни тақвога, шунингдек, агар бошингизга қулоқ-бурни кесилган ҳабаший қул амир қилинса ҳам, унга қулоқ солиб, итоат қилишингизни васият қиламан. Мен сизларга тунни ҳам

кундуздек ёрқин йўлни ташлаб кетаяпман. Мендан сўнг фақат ҳалок бўлгувчиларгина у йўлдан тойилар. Бас, сизлар менинг йўлимни ва тўғри йўлдан оғмайдиган рошид халифаларнинг йўлини маҳкам ушланглар! Керак бўлса, у йўлга озиқ тишларингиз билан ёпишинглар! Динга янгитдан киритилган ишлардан сақланинглар. Чунки, барча кейин пайдо қилинган “ибодатлар” бидъатдир, барча бидъатлар залолатдир!”⁴⁷

Лекин, бундай (Бомдоддан кейинги) мавъизалар онда-сондагина бўларди. Чунки, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларини малоллантириб қўйишдан чўчир эдилар.⁴⁸

Баъзида (намоздан кейин) саҳобаларидан: “Сизлардан бирон киши бетоб бўлиб қолмаганмиди, кўргани борар эдик”, - деб сўрар, улар: “Йўқ”, - деб жавоб берсалар, у ҳолда: “Мабодо, жаноза йўқмидики, унга иштирок қилар эдик”, - дер эдилар.⁴⁹

Гоҳида эса (кўринмай қолган) саҳобаларини йўқлаб, сўраб турар эдилар. Бир куни масжиднинг тозалигини қараган қора танли ходима аёл кўринмай қолганида, уни йўқладилар. Одамлар: “У аёл вафот қилди”, - деганларида, у зот: “Менга билдириб қўймасмидингиз”, - дедилар. Саҳобалар гўё у аёлни писанд қилмагандек, “ўзи кечаси вафот қилган эди, сизни безовта қилгимиз келмади ва ўзимиз кўмиб қўя қолдик” дедилар. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Менга унинг қабрини кўрсатинглар”, - дедилар. Кейин ўша аёлнинг қабрига бориб, унга жаноза ўқиб, ҳаққига дуо қилдилар”.⁵⁰

Яна бир куни Қайс ибн Шаммос розияллоху анху кўринмай қолди. Шунда расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам: “Қайс ибн Шаммосга не бўлди, касалми?” – деб сўрадилар. Саъд ибн Муоз розияллоху анху: “Йўқ, юрган эди, касаллигини билмайман”, - дедилар ва уни излаб уйига бордилар. Қарасалар, Қайс эшигини ичидан кулфлаб олиб, йиғлаётган экан. Сўрадилар:

Эй, Қайс, сизга не бўлди?

Ёмон бўлди, ёмон бўлди! Аллоҳ таоло (Қуръонда): “Эй, иймон келтирганлар! Овозингизни пайғамбарнинг овозидан баланд кўтарманглар ва у билан, бир-бирларингиз билан гаплашгандек бақириб гаплашманглар. Сизлар билмаган ҳолда амалларингиз ҳабата бўлиб кетиши мумкин”, - деган. Мен эса овози баланд кишиман. Пайғамбарга баланд довуш билан гапириб қўйиб, амалларим ҳабата, ўзим дўзахи бўлиб қолдиммикин деб йиғламоқдаман!

(Саъд Қайсни эргаштириб келганида) Аллоҳнинг элчиси саллаллоху алайҳи ва саллам унга қараб: “Сен ундай одамлардан эмассан, балки яхшилик узра яшаб, яхшилик (иймон) узра ўларсан. Сен аҳли жаннатлардандирсан!” - дедилар.⁵¹

Мана шундай йўқлар эдилар, саҳобаларини. Ҳеч кимни хотиридан туширмай, барчага кўз солиб, ҳузуридаги ҳар бир инсонни риоя қилиб, ҳузурида бўлмаганларни йўқлаб, излаб турардилар. Жамиятнинг

бирдамлиги ва ҳар бир шахсни жамоатга бирлаштириш шу каби тарбия билан бўлади, албатта.

Мажлисларида саҳобаларига юзланиб: “Қани, бугун ким қандай туш кўрди, билдиринглар, мен таъбирини айтиб бераман”, - деганларига не дейсиз?! Саҳобалар кўрган тушларини айтиб берар, у эса бировига тушининг таъбирини айтиб берса, яна бировига Аллоҳ ҳоҳлаган сўзларни айтиб, дилини хушнуд қилар эдилар. Нима учун дейсизми? Чунки, улар намоздан бир озгина олдин уйқудан уйғонган, тушида ҳар қандай нарсаларни кўргани сабабли баъзиларининг кўнгли ғаш бўлиб, ҳамон кўрган тушининг таъсиридан чиқа олмай турган бўлиши мумкин эди. Доно пайғамбар мана шу тариқа улардан хижолатни кўтарар ва кўрган тушлари ҳақида сўрар эдилар.

Абдуллоҳ ибн Салом розияллоху анху айтадилар: “Бир куни, пайғамбар саллаллоху алайҳи ва салламнинг замонларида туш кўрдим ва уни пайғамбарга айтиб бердим. Гўёки, тушимда мен кенглиги ва узунлиги мана мундоқ, мана мундоқ боғчада эмишман. Боғчанинг ўртасида бошига халқа ўрнатилган темир устунлар бор бўлиб, уларнинг туби ер остида, усти эса осмону фалакда эмиш. Шу пайт бир одам келиб: “Кўтарил”, - дер эмиш. Мен ҳеч кўтарила олмас эмишман. Шунда бир хизматкор келиб, кийимимнинг орқа тарафидан ушлаб, ёрдам берар эмишда, мен кўтарилиб, ҳалиги халқага келар эмишман ва менга кимдир бировлар: “Халқани ушла!” – дер эмиш. Ўша пайт, яъни халқани ушлаган заҳоти уйғониб кетдим ва бу тушни пайғамбар алайҳиссаломга айтиб бердим. Шунда у зот

тушимни мана бундай таъбир қилдилар: “Тушингдаги боғча – исломдир. Устунлар – исломнинг асослари. Халқа эса ислом тутқасидирки, сен ўла-ўлгунча ислом узра яшар экансан!”⁵²

Аввалда яхудий олимларининг бири бўлган Абдуллоҳ ибн Салом розияллоху анху, пайғамбар алайҳиссаломдан сўнг ўттиз беш йилча умр сурдилар. Ана шу исломий умр мобайнида муртадларнинг чиқиши ва уларга қарши урушлар синовидан ўтдилар ва то ўлгунига қадар, ўз пайғамбари таъбирлаган тушдаги каби мустаҳкам тутқа – исломни маҳкам ушлаб яшадилар. Ваҳоланки, бу тушнинг пайғамбарона таъбири нубувват далилларида бир далил, мўъжизалардан бир мўъжиза эди.

Яна бир куни саҳобаларига “Бугун ким қандай туш кўрди, билдиринглар, мен таъбирини айтиб бераман”, - деганларида, бир киши: “Ё, расулуллоҳ! Мен тушимда булутдан асал ҳамда ёғ қатралари ёғаетганини ва одамлар у қатраларга кафтларини тутётганларини кўрдим. Баъзиларининг кафтига кўпроқ, баъзилариникига озроқ қатралар тушар эди. Яна осмондан ерга қадар осилиб турган арқонни кўрдимки, сиз уни кўтарганингиз заҳоти Аллоҳ сизни олий қилди. Сиздан сўнг у арқонни яна бир одам кўтарди, Аллоҳ уни ҳам олий қилди. Иккалангиздан кейин яна бир киши келиб, арқонни кўтарган эди, Аллах уни ҳам олий қилди. Охирида, барчангиздан сўнг яна бир киши келиб, кўтарган эди..., арқон узилиб кетди. Кейин арқон қайтадан уланиб, бошқадан кўтаргандагина Аллоҳ уни ҳам олий қилди”, - деди. Шунда Абу Бакр розияллоху анху: “Ё, расулуллоҳ! Ота-онам сизга фидо бўлгай! Изн

берсангиз бу тушнинг таъбирини мен айтсам”, - дедилар. “Таъбир қилинг”, - дедилар Аллоҳнинг элчиси. Абу Бакр айтдилар: “Булут – ислом булутидир. Ундан ёғаетган ёғ ҳамда асал – Қуръон ва унинг ҳаловатидир. Ҳовучига қўп ёғу асал ёғаетганлар – Қуръондан қўп насибага эга бўлганлар, ҳовучига оз олаётганлар, улар – Қуръондан оз насибага эга бўлганлардир. Осмондан ерга қадар осилган арқон – сиз олиб келган ҳақиқат, уни сиз ушлаганингиз заҳоти Аллоҳ сизни олий қилди. Сиздан сўнг бир киши, ундан сўнг яна бир киши уни қўтариб олий бўлар эканлар. Кейин яна бир киши қўтарганида арқон узилиб, яна уланар экан. Эй, Аллоҳнинг элчиси! Ота-онам сизга фидо бўлсин, айтингчи, мен тўғри таъбир қилдимми?” “Баъзи жойини тўғри, баъзи жойини нотўғри таъбир қилдингиз”, - дедилар пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам. Унда Абу Бакр: “Эй, Аллоҳнинг элчиси! Аллоҳга қасамки, менга хато қилган нарсамни айтасиз!” – деганларида, расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Қасам ичманг!” – дедилар”.⁵³

Саҳобаларнинг (улардан Аллоҳ рози бўлсин) пайғамбар алайҳиссаломга айтиб берген тушлари ҳақида мулоҳаза қилинадиган бўлса, маълум бўладики, уларнинг энг катта қайғулари дини ва пайғамбари бўлган экан. Шунинг учун улар уйғоқ пайтларида исломий ҳаракат ва жиход билан яшагани каби тушларида ҳам айна шу нарсаларни кўрар эдилар. Уларнинг исломий қайғулари тушларига қадар сингиб кетган эди.

Баъзи пайтларда пайғамбар алайҳиссалом, уларга ўзининг тушларини айтиб берар эдилар. Самура розияллоҳу анҳудан ривоят

қилинган ҳадисда мана бундай дейилади: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биздан “бугун сизлардан биронтангиз туш кўрдими?” деб сўрадилар. Биз: “Йўқ”, - деган эдик, айтдиларки: “Бироқ, мен туш кўрдим. Тушимда менга икки одам (одам қиёфасидаги фаришта) келиб, қўлимдан ушладилар ва муқаддас ерга олиб бордилар”... мана шу тариқа бошлаган узун тушларини давом эттириб, у икки одам дўзах ва унинг аҳлини кўрсатганлигини, ҳамда улар нима сабабдан дўзахий бўлиб қолганларини айтганини ҳамда жаннат ва у ердаги аҳволлар ҳам кўрсатилганини батафсил айтиб берган эдилар”.⁵⁴

Саҳобалар яхши тушларини айтиб, таъбирини сўраш билан бирга, баъзилари ёмон туш кўрсалар ҳам расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга юзланиб, арз қилар эдилар. Бир куни бир киши айтдики: “Эй, Аллоҳнинг элчиси, мен тушимда бошим кесилганини кўрибман”. Шунда пайғамбар алайҳиссалом кулиб юбордилар ва: “Агар бировингизнинг тушида шайтон ҳазиллашган бўлса, уни одамларга айтиб юрманлар”, - дедилар.⁵⁵

Яна бир киши мана бундай деган эди: “Мен ёмон тушларни кўравериб, касал бўлиб қолдим. Кейин пайғамбар алайҳиссаломнинг мана бу гапларини эшитдим: “Яхши туш Аллоҳдан. Кимингиз яхши туш кўрса, уни яхши кўрган одамига айтсин. Аммо, кимдир ёмон туш кўрса, шу тушининг ва шайтоннинг ёмонлигидан Аллахдан паноҳ сўраб, (чап тарафига) уч маротаба туфласин ҳамда бу тушини ҳеч кимга айтмасин. Шунда бундай тушлар унга зиён қилмагай”.⁵⁶

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобалари билан ўтирганларида уларни эшитиш учун – виқор ва салобат учун эмас – сукут сақлаб, жимгина ўтирар, бу билан саҳобаларининг суҳбатидан хузурланар эдилар. Улар эса ўзаро мушоира қилишар, жоҳилият давридаги ҳангомаларни, аҳмоқона қилиқларини эслашар ҳамда Аллоҳ исломга мушарраф қилганига шукроналар айтишар, пайғамбар алайҳиссалом ҳам уларнинг сўзларига аралашиб, кўпинча эшитиб, қизиқ ҳангомаларга табассум қилиб ўтирар эдилар. Дарвоқе, у зотнинг кулиши ўзи фақат табассумдан иборат бўлар эди.⁵⁷

Саҳобалардан бири жоҳилият давридаги ҳолатини эслаб: “Ҳеч кимнинг бут-санами менинг бут-санамимдек ўз эгасига фойда келтирмаган бўлса керак”, - деганида, ҳамсуҳбатлари: “Қандай фойдаси теккан эди?” – деб сўрашди. Шунда у: “Мен бут-санамимни сувга чиланган талқондан ясаб олган эдим. Ўша йили қаҳатчилик бўлди ва мен талқондан ясалган худойимни оз-оздан еб жон сақладим”, - деди. Яна бир саҳоба бундайча ҳангома қилди: “Қарасам, икки тулки келдида, бут-санамимнинг бошига чиқиб, бавл қила бошлади. Ўшанда мен мана бундай шеър ёздим:

Худоми шу бошига,

Бавл қилар тулкилар.

Бўлсин бундай худога,

Шармандали кулгилар”.

Ана шундан кейин – ё расулуллоҳ – сизнинг олдингизга келиб, исломни қабул қилган эдим”.⁵⁸

Қуёш ўз нурини Мадина узра ёя бошлаган паллада расул акрам саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозгоҳ ўринларидан туриб, аёлларидан бирининг хужраси тарафга юрар эдилар. Масжиддан чиқётганда эса мана бу дуони ўқирдилар:

«بِسْمِ اللَّهِ، وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ فَضْلِكَ».

“Бисмиллаҳ, вассаламу ала расулиллаҳ. Аллоҳуммағфир лий зунубий вафтаҳ лий абвааба фадлик”.⁵⁹

Дуонинг маъноси: “Аллоҳнинг номи билан (чиқаман). Расулуллоҳга Аллоҳнинг марҳамати бўлгай! Эй, Аллоҳим! Менинг гуноҳларимни кечиргайсан ва менга ризқу-фазилат эшикларингни очгайсан!”

Саҳобайи киромларни қуёш нури уйғотмас эди. Аксинча, Бомдоддан кейинги вақт улар учун ҳаётнинг жонланиш вақти, жонланиш ва сергаклик ила коинот сергаклигини қарши олиш вақти эди.

Ҳа. Пайғамбарнинг, саҳобаларининг ва умуман Мадина жамиятининг ҳаёт тарзи шундай – иши борлар ишига кетар, ишдан фориғ одамлар эса масжидда зикр ва дуолар ила машғул бўлар эдилар. Чунончи, Оиша онамиздан ривоят қилинадики, у ҳам чошгоҳдаги қуш уйқусини кун чиққанидан кейин ухлар эканлар.⁶⁰

Абу Воилдан ривоят қилинган ҳадисда мана бундай дейилади: “Бир куни Бомдод намозини ўқигандан сўнг Абдуллоҳ ибн Масъуднинг уйига бордик да, эшик олдида салом айтдик. Бизга изн берилган эсада, остонада бир оз турдик. Шу пайт ичкаридан бир жория қиз чиқиб: “Кирмайсизларми?” – деди. Биз кирдик. Уй соҳиби тасбеҳ айтиб ўтирган экан. Бизга қараб: “Рухсат берилгандан кейин киравермасми эдингиз?” – деди. Биз: “Ўйдагилардан баъзилар ухлаб ётган бўлса, ноқулай бўлмасин дедик”, - деб жавоб бердик. “Ҳа, сизлар ҳали Умм Абднинг оиласи ғафлатда деб ўйладингизми?” – деди Ибн Масъуд ва жорияга қараб: “Қарачи, куёш кўтарилдимикин?” – деди. Қаради, ҳали кўтарилмаган экан. Ибн Масъуд то куёш кўтарилди деб гумон қилганга қадар тасбеҳ айтишда давом этдида, яна жорияга: “Энди қарачи”, - деди. Қаради ва куёш чиққанлигини айтди. Шунда Ибн Масъуд бундай деди: “Бизга шу кунни насиб қилган ва гуноҳларимиз туфайли (уйқуда ётганимизда) ҳалок қилмаган Аллоҳга ҳамдлар бўлсин!”⁶¹

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам уйларига кирган вақтда энг аввал қилган иши мисвок билан муборак оғизларини тозалаш бўлар эди. Ундан кейин: “Ассаламу алайкум, эй аҳлу байт, аҳволлар яхшими?” – деб, саломлашиб, ҳол-аҳвол сўраб, ундан сўнг ҳар бир аёлининг ҳужрасидан хабар олиб, уларга салом айтиб, ҳақларига дуо қилиб, кўп турмай қайтиб чиқар эдилар. Завжаларининг ҳужралари масжиднинг шарқий томонида, бири-бирига деярли ёпишиб тургани сабабли улардан ҳол сўраб чиқиш кўп вақтни талаб қилмас эди.⁶²⁶³⁶⁴

Баъзи вақтларда онҳазрат зиёритига кирганда баъзи аёллари ўзининг намозгоҳида ибодат қилиб турган бўлар, бундай пайтда уни ибодатдан алахситмаслик учун оҳистагина ортига қайтиб кетар эдилар. Шундай ҳолат бир куни Жувайрия онамизникига кирганларида рўй берган эди.⁶⁵

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам аёлларини ҳар тонг сабоҳда зиёрат қилиш билан уларга, уларнинг ҳар бири ўзи учун қадрдонлигини, ҳар бири ўз ҳаётининг ажралмас қисми эканлигини ҳамда ҳар бирига мушток эканлигини эслатар ва ҳис қилдирар эдилар.





Аёлларининг қай бирининг уйида қоладиган бўлса, “егулик бирон нарсангиз борми?” деб сўрар ва олдиға қўйилган таомни тановул қилар эдилар. Қўпинча у зотнинг емишлари хурмо, “хайс” ва қуртоб, ичимликлари эса сут, “набиз” ёки шу каби оддий емак ва ичмак бўлар эди. Баъзида аёллари “ё, расулуллоҳ, уйда ҳеч нарсa йўқ эди” дея узр айтганларида, “у ҳолда мен бугун рўзаман” дер эдилар. ⁶⁶⁶⁷⁶⁸⁶⁹



Саҳобалар даврасида

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам аёлларининг ҳолидан хабар олиб бўлганларидан кейин, қайтадан масжидларига чиқиб, таҳийяту масжид намозини ўқир ва бу намозни имкони борича (ҳозирги) равзийи шарифнинг ўртагоҳида жойлашган “муҳожирлар устун” деб аталган устуннинг олдида ўқишга ҳаракат қилар эдилар.⁷⁰

Таҳийяту масжид намозини ўқиб бўлганларидан сўнг масжиднинг шарқий тарафида – равзийи шарифда Оиша розияллоҳу анҳонинг уйларига суянган ҳолда ўтирар, ўша заҳоти унинг атрофига саҳобалари тўпланар эди. Бу онҳазратнинг кундалик одатларидан бўлиб, ким ана шу пайтда у зотни кўргиси келса, албатта, равзайи шарифдан, оз ёки кўп саҳобаларининг орасида ўтирган ҳолда топар эди. Агар саҳобалари оз бўлса, у кишини ўраб, халқа шаклида ўтиришар, аммо кўп бўлса, токи зиёрат қилгувчиларнинг учрашуви қулай бўлиши учун ўнг ва чап тарафига икки саф бўлиб, тизилиб ўтиришарди. Мана шу пайтда у зотга қандайдир ичимлик келтириладиган бўлса, аввал ундан ўзлари ичиб, аввал ўнг тарафидаги, кейин чап тарафидаги кишига берар эдилар, гарчанд ўнг тарафидаги одам ёш бола ёки бегона киши бўлса ҳам.⁷¹

Саҳл ибн Собит розияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: “Бир куни расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ичимлик олиб келишган эди, ундан ичдилар. У зотнинг ўнг тарафидан бир ёш бола, чап тарафидан эса кекса саҳобалар жой олишган эди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ичимликдан ўзлари тотиб кўрганларидан кейин, болага қараб: “Агар рухсат берсанг, идишни аввал чап тарафимдаги оқсоқолларга узатай”, - деганларида, болача: “Йўқ, ё расулуллоҳ, Аллоҳга қасамки, мен ўз насибамни ҳеч кимга раво кўришни ҳоҳламайман!” – деди. Саҳл айтади: “Ўшанда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўлидагини у болага узатдилар”.⁷²

Яна бир ривоятда Анас розияллоҳу анҳу мана бундай деганлар: “Бизнинг ҳовлида, уйда боқиладиган қўйимизни соғиб, сутига сув аралаштириб, косани расулуллоҳга берган эдим, ундан ичдиларда, оғизларини косадан олиб, қарадилар. Чап тарафида Абу Бакр розияллоҳу анҳу, ўнг тарафида эса бетаниш бир аъробий (бадавий) ўтирган эди. Шунда Умар розияллоҳу анҳу, косани аввал аъробийга бериб юбормасин деган хавотир билан: “Эй, расулуллоҳ, аввал Абу Бакрга берсангиз яхши бўлар эди (чунки, у оқсоқолимиздир)”, - деган эди, пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам косани ўнг тарафида ўтирган аъробийга суниб: “Ўнг тарафдан, ўнг тарафдан”, - дедилар”.⁷³

Саҳобалар расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурида ўтирганларида, одоб ва таъзим юзасидан у зотга тикилиб қарамас, балки зимдан кўз солиш билангина кифояланар эдилар. Амр ибн Ос розияллоҳу анҳу айтадилар: “Агар биров мендан “расулуллоҳни сифатлаб бер” деб сўраб қолса, мен бу талабни бажара олмайман, чунки, мен у зотга ҳеч қачон

тикилиб қарамаганман”. Шундоқ. Саҳобалар у зотга тикилиб қараш у ёқда турсин, ҳатто олдиларида овозларини баланд кўтаришдан ҳам истиҳола қилар эдилар. Зеро, бу Аллоҳнинг буйруғи эди. Аллоҳ таоло деди:⁷⁴

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾.

“Эй, иймон келтирганлар! Овозингизни ҳаргиз пайғамбарнинг овозидан баланд кўтарманг ва унинг ҳузурида бир-бирингиз билан гаплашгандек бақириб гаплашманг! Ўзингиз билмаган ҳолда амалларингиз ҳабата бўлиб кетиши мумкин!”⁷⁵

Шунинг учун Умар розияллоҳу анҳу, овозлари йўғон бўлгани сабабли, пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламга жуда ҳам паст овозда мурожаат қилар, ҳатто баъзи пайтларда у зот: “Эй, Умар, нима дедингиз?” - дея сўрар ва бу билан Умарни эҳтиром қилишлигини, ўзининг олдида маълум даражада мақомга эга эканликларини изҳор қилар эдилар.

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мажлислари дабдабали сўриларда ва юмшоқ тўшаклар устида ўтмас, балки у ва саҳобаларининг “тўшаги” ҳам, намозгоҳу мажлисгоҳлари ҳам масжид саҳнидаги майда тошли майдондангина иборат бўлар эди. Мана шундай юпингина, оддий мажлисларда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларининг бири каби, ҳайбату ваҷоҳатларини ҳисобга олмаганда, улардан ҳеч нарсаси билан ажралиб турмасдан, камтарона ўтирар, агар шу пайтда четдан бир киши келса, саҳобалар даврасига қараб, “буларнинг қайси бири Муҳаммад экан

а?” дея хайрон қолар эди. Шунда бегона кимсага саҳобалар “ана у – оқ юзли, қўлига таяниб ўтирган одам” дея ишорат қилишар эди. Бундай (ноқулай) ҳолни кўрган саҳобалари набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга, бегоналар уни таниши учун лойдан супача ясаб беришни маслаҳат солганларида, рози бўдилар. Аммо, бу имтиёзли ўрин ҳаётларининг охирида, яъни чор атрофдан элчилар кўп келган тўққизинчи йилдагина пайдо бўлди.⁷⁶

Расулulloҳнинг диний мажлисларига (иши кўп) саҳобалар навбат билан келар эдилар. Умар розияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: “Мен бир ансорий қўшним билан Мадинанинг (олис чеккасидаги) Авалий деган қишлоғида яшаганимиз туфайли расулulloҳнинг мажлисларига навбат билан қатнар эдик. Бир куни мен тушсам, бошқа куни у тушар ва бир-биримизга ўша куни тушган ваҳий хабарларини ва бошқа хабарларни айтиб турар эдик”.⁷⁷

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларининг даврасида ҳадисларни фасоҳат ва ширин суҳанлик билан айтар эдилер. Зеро, у зот инсонларнинг энг фасоҳатлиси, энг ширин суҳани эдилар. Ҳар бир сўзларини қиёмига етказиб, шошиб ҳам кетмай, бўлиб-бўлиб тutilмай, тушунарли ва муфассал баён қилар эдиларки, агар бир киши унинг сўзларини санамоқчи бўлса, бемалол бунинг уддасидан чиқар эди. Оиша онамиз айтадилар: “Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сизларнинг бирингиз каби узук-юлуқ гапирмас, агар гапирсалар калималарни муфассал баён қилар, у баённи қалблар жуда яхши тушунар, ҳамсуҳбатлари ёдлаб қолар, ҳатто агар бир киши унинг сўзларини санашни хоҳласа, бемалал санай олар эди”.⁷⁸

У зот қўпинча ҳадисларини ўзаро суҳбатлашиш (диалог) тарзида айтар ва гапини савол бериш билан бошлар эдилар. Масалан, бир куни: “Мен сизларга энг катта гуноҳ нима эканлигини айттайинми?” – дедилар ва бу саволни уч бора қайталадилар. “Ҳа, айтингиз, ё расулуллоҳ”, - дедилар саҳобалар. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таяниб ўтирган жойларидан туриб: “Огоҳ бўлингким, бу – ёлғон сўз, ёлғондан гувоҳликка ўтиш, ёлғон сўз ва ёлғондан гувоҳликка ўтиш!” - дедилар. Бу сўзларини шу қадар куйиниб ҳамда кўп такрорладиларки, ҳатто биз унинг аҳволига ачиниб, “қачон бас қилар экан?” деб ўйлаб қолдик. Баъзида эса саҳобаларининг назарини муҳим бир мавзуга буриш учун савол берар эдилар. Бир куни саҳобаларига қараб: “Муфлис ким экинини биласизларми?” - деб сўрадилар. Саҳобалар: “Биз “муфлис” деганда орамиздаги на бир чақаси, на бир матоси ҳам қолмаган кишини тушунамиз”, - деб жавоб бердилар. Шунда пайғамбар алайҳиссалом: “Менинг умматим орасидаги муфлис бу – қиёмат куни намози, рўзаси, закоти бор, аммо, бировни сўккан, бировга тухмат қилган, бировнинг молини еган, бировнинг қонини (ноҳақдан) тўккан ва бировни урган ҳолда келган кишидир. Шунда – унга ҳукм ўқилмасдан туриб – унинг савоблари ҳали унисига, ҳали бунисига тарқатиб берилиб, уларнинг гуноҳлари эса бунга ағдариладида, (гуноҳидан бошқа ҳеч вақоси қолмаганидан) кейин дўзахга ташланади”, - дедилар”.⁷⁹⁸⁰

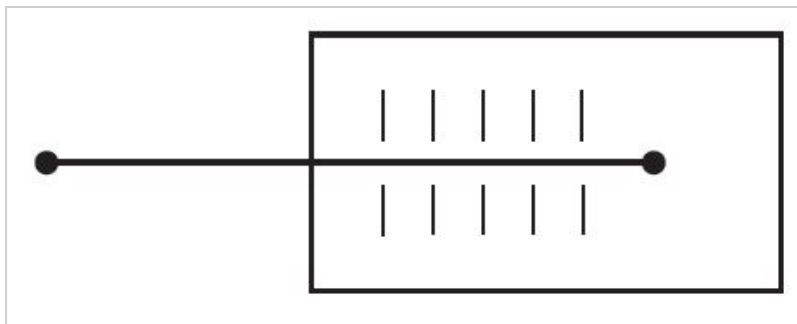
Баъзи бир пайтларда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларининг онг-шуурини қўзғаш учун савол берар эдилар. Бир

куни қўлларига хурмо дарахти ичидаги оқ ўзакни (суғуриб) олиб, уни саҳобаларига кўрсатдиларда, кейин: “Айтингларчи, қайси дарахт мусулмонга ўхшайди, яъни япроқлари сўлимасдан, ҳар дамда мева беради, ундан нимаики чиқариб олсангиз, фойдали бўлади. Айтингларчи, у қайси дарахт?” – дедилар. Саҳобалар далаю чўллардаги дарахтларнинг номини бирма-бир санар, у зот эса “йўқ, йўқ у эмас” дер эдилар. У мажлисда эндигина ўн ёшга тўлган Абдуллоҳ ибн Умар ҳам бор эди. У ичида “бу – хурмодир” деб қайталар, аммо у ерда Абу Бакр, (отаси) Умар ибн Ҳаттоблар ҳам ўтиргани учун ичидагини баралла айтишдан истиҳола қилиб турарди. Охири, расулуллоҳнинг ўзлари “бу – хурмодир” дедилар. Ибн Умар айтади: “Мажлис тарқаганда мен отамга: “Отажон, у дарахтнинг хурмо эканлиги менинг ёдимга келувди”, - деганимда, у: “Унда нега айтмадинг?” – дедилар. Шунда мен: “Қарасам, сизлар индамай турибсизлар, шунинг учун бирон нарса дегим келмади”, - деб жавоб бердим. Отам эса: “Ўша заҳоти айтганингда, ҳозир ғиди-биди қилганингдан яхши бўларди”, - дедилар”.⁸¹

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мажлисдаги одатларидан яна бири шу эдики, саҳобаларидан улар кутмаган нарасани бехосдан сўраб қолар эдилар. Масалан, бир куни дабдурустдан: “Ким бугун рўза тутди?” деб сўраб қолдилар. Саҳобалар бундай саволни кутмаганлари учун жим қолдилар. Биргина Абу Бакр розияллоҳу анҳу “мен рўзаман” деб жавоб бердилар. Кейин: “Сизлардан кимингиз бугун касал биродарининг

ҳолидан хабар олди?” - деб сўрадилар. Яна ҳамма жим. Биргина Абу Бакр розияллоҳу анҳу “мен хабар олдим, ё расулуллоҳ” дедилар. Ундан сўнг яна: “Ким бугун жанозага қатнашиб, уни қабристонга қадар узатиб борди?” – деб сўрадилар. Барча саҳобалар сукут қўйнида қолсалар ҳам, Абу Бакр розияллоҳу анҳу “мен, ё расулуллоҳ” дедилар. Кейин пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Ким бугун мискинга таом берди?” – дедилар. Барча жим, фақат Абу Бакр розияллоҳу анҳу: “Эй, Аллоҳнинг элчиси, мен мискинга таом едирдим”, - дедилар. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мана бундай дедилар: “Кимдаки кун мобайнида мана шу хислатларнинг барчаси жамъ бўлган эса, у албатта жаннатга тушгай!”⁸²

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзи ҳадисларида (бир маънони) тушунтириш (изоҳ) василасини ҳам фойдаланар эдилар. Масалан, бир куни омонатни мана бундай тушунтирдилар: “(Амаллардан фаромуш бўлган) инсон ухлаб турганида, унинг қалбидан омонат олиниб, ўрнида (кичкинагина) доғ қолади. Кейин яна бир ухлаб турганида қолган қутган омонат ҳам қалбидан олиниб, ўрнида кетириш қийин бўлган катта доғ қоладик, у оёғингизга юмалатган чўғдан пайдо бўлган қадоққа (қавариққа) ўхшайди. Сиз у қадоқнинг шишиб (ичига сув тўлиб) қолганини кўрасиз. У шишикнинг ичида (бефойда сувдан бошқа) ҳеч нарса йўқ”. Шундай деганларидан кейин бир майда тошни олиб, оёқларига юмалатиб кўрсатдилар.⁸³⁸⁴



Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобалар даврасидаги мавъизаларида изоҳли расмларни ҳам фойдаланар эдилар. Бир кун икки эрга тўрт бурчак шакл ва унинг ичидан ташқарига қараб чиққан узун ўқ чизик, ўқ чизикни қўндалангига кесиб ўтган бир неча майда чизиклар ва: “Бу нима, биласизларми?” – деб сўрадилар. “Аллоҳ ва Унинг расули билгучирокдир”, - дейишди саҳобалар. Шунда айтдиларки: “Ўртадаги ўқ чизик – инсон, уни ёнламасига кесиб ўтган чизиклар – инсон йўлиққан балою офатларки, бунисидан ҳатласа (қутилса), униси “тишлайди”, унисидан қутилса, буниси “тишлайди”. Тўрт бурчак – инсонни ўраб турган умри. Тўрт бурчакдан (умрдан) чиқиб турган узун чизик – инсоннинг (узун ва узоқ) орзулари. Аммо уни орзуларига етказмасдан ўлим (тўрт бурчак) ўз домига тортади”.⁸⁵

Буни қаранг! Нақадар мухтасар ҳолда фикрий натижа чиқариш! Албатта, ҳар бир вафот этган кишининг қандайдир ета олмаган орзу-хаёллари бўлади ва у ҳар кишининг умридан узунроқдир. Шунинг учун орзуларнинг ҳисобига қараб муддатни қўйишлик ва хом ҳаёлларга алданиб қолмаслик лозим. Аллоҳ таоло айтади:

﴿وَعَزَّتْكُمْ الْأَمَانِي حَتَّى جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ﴾

“Аллоҳнинг буйруғи (ўлим) келгунча сизларни ёлғончи орзулар алдаган эди”.⁸⁶

Пайғамбарнинг (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) мажлисини обод қилган яна бир нарса – у ерда истиғфорнинг кўп айтилиши эдики, саҳобалар – Аллоҳ улардан рози бўлсин – ўз пайғамбарларининг истиғфор ва тавбадан бўш ўтган вақтини билмас эдилар. Баъзи кунлари у зотнинг бир ўтиришдан туриб кетгунга қадар,

«رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الْعَفُورُ»

“Эй, Роббим, мени кечир! Тавбаларимни қабул қил! Ўзинг Кечиргувчи ҳамда тавбаларни қабул қилгувчисан!” деб, юз маротаба истиғфор айтганини санар эдилар.⁸⁷

Шундай қилиб, улуғ пайғамбарнинг насихатлари, таълиму тарбиялари бир томонлама ваъзхонлик билан эмас, балки ўзаро суҳбатлашиш (диалог) тарзида ўтар, бу ажиб сабоқларда муаллим таълим олувчиларни ҳам таълим жараёнига қатнаштирар ва шу билан уларни ҳам ақлий ва фикрий камолотлар сари етаклар эди. Шунингдек, пайғамбарнинг саҳобалар билан ўтирган мажлислари фақат илму мавъиза мажлиси эмас, балки уларнинг ҳаётига ҳамнафас бўлиш: улар билан сўзлашиш, дардлашиш, сурурини ҳам, қайғусини ҳам теппа-тенг бўлишиш дарслари ҳам эди. Зайд ибн Собит розияллоҳу анҳу айтадилар: “Қачонки биз охиратни зикр қилсак, пайғамбар алайҳиссалом ҳам биз билан бирга охиратни зикр қилар, дунё ҳақида

ҳангомалашсак, биз билан дунё ҳақида хангомалашар, овқат ҳақида гаплашсак, бизга аралашиб овқат ҳақида гаплашар, ҳатто аёллар ҳақида гурунг қилсак, бизга қўшилиб аёллар ҳақида гурунглашиб ўтираверар эдилар”.⁸⁸

Саҳобалар Мадина масжидидаги пайғамбарнинг мажлис-сабоқларига гўдак болаларини ҳам олиб келишар, пайғамбар алайҳиссалом уларнинг ёши каттароқларига даъват қилар, янги туғилган чақалоқларни эса чайналган хурмо аралаш, муборак, покдомон сўлаклари билан “тахника” қилиб, исм қўяр эдилар ва бу сўлак ва исм уларга пайғамбардан табарруқ бўлиб қолар эди. Бир куни Абу Усайд Молик ибн Рабийъа ас-Соидий розияллоху анху фарзанд кўрганида, уни набий саллаллоху алайҳи ва салламга олиб бориб, тиззаларига ётқиздилар. Аммо, пайғамбар саллаллоху алайҳи ва саллам бир иш билан алаҳсиб турганлари сабабли чақалоққа аҳамият қилмадилар. Шунда Абу Усайднинг талаби билан чақалоқни пайғамбарнинг тиззасидан олиб, уйига бериб юбордилар. Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам шундагина хушёр тортиб: “Чақалоқ қани?!” – дедилар. Абу Усайд: “Қайтариб олиб кетдик, эй Аллоҳнинг элчиси”, - дедилар. “Исми нима эди?” деб сўрадилар расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам. “Исми фалондақа эди”, - деб жавоб берди Абу Усайд. Шунда расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам: “Йўқ, балки унинг исми Мунзир бўлсин!” – дедилар ва шу билан чақалоқнинг номи Мунзир бўлиб қолди”.⁸⁹⁹⁰⁹¹

Мадина аҳлининг асосий емиш-меваси ва дармоний қуввати – хурмо мевасидир. Шунинг учун аҳлу Мадина хурмонинг аввалги меваларини кўрганларида шод бўлишар ва ундан сават-сават кўтариб, мажлисга –

расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга олиб келишар эди. Набийюллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу ҳадяларни қабул қилиб олаётганларида Мадина шаҳрига (ва боғбонларга) мана бундай хайр дуо қилар эдилар:

«اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي ثَمَارِنَا، وَبَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا، وَبَارِكْ لَنَا فِي صَاعِنَا وَبَارِكْ لَنَا فِي مُدُنَا،
بَرَكَهَ مَعَ بَرَكَهٍ، اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ عَبْدُكَ وَخَلِيلُكَ وَنَبِيُّكَ، وَإِنِّي عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ، وَإِنَّهُ دَعَاكَ
لِمَكَّةَ، وَإِنِّي أَدْعُوكَ لِلْمَدِينَةِ بِمِثْلِ مَا دَعَاكَ بِهِ لِمَكَّةَ وَمِثْلِهِ مَعَهُ».

“Эй, Аллоҳим! Бизнинг меваларимизга, шаҳаримизга, соъ ҳамда муддимизга барака устига баракотлар бергайсан! Эй, Аллоҳим! Иброҳим (алайҳиссалом) Сенинг банданг, халилинг ва пайғамбаринг бўлганидек, мен ҳам Сенинг банданг ва пайғамбарингдирман. У Макка шаҳрига (баракот тилаб) дуо қилган эди. Мен ҳам Мадина учун, унинг Маккага қилган дуосидек, балки унинг икки бараварини тилаб дуо қиламан!”⁹²

Шундай деб дуо қилганларидан сўнг, хурмонинг аввалги меваларидан ўша мажлисда ҳозир бўлган ёш болаларга берар ва уларнинг ҳаққига ҳам дуо қилар эдилар.⁹³

Набавий мажлисда, мажлисни ўз салобатию виқоридан асло ажратмаган ҳолда кўнгил очар ҳазил-мутуйибаларга ҳам ўрин берилар эди. Мана, у саҳобалари билан гаплашиб ўтирар экан, ўша ердаги қишлоқи кишига кўзи тушди ва унга тегизиб мутуйиба оҳангида сўз бошлади: “Жаннат аҳли жаннатга киргизилганда, бир киши айтар экан: “Эй, Роббим! Менга рухсат бер, дехқончилик

қилай?” “Шуни ҳоҳлар экансан, дунё ҳаётида экин экмаганмидинг?” – деди Аллоҳ. “Ҳа, экканман, лекин деҳқончиликни яхши кўраман да, Роббим”, - дер экан деҳқон ва унга рухсат берилганда, экин экар экан. Донни сочган заҳоти униб чиқиб, кўз очиб юмгунча етилиб, пишиб, тоғдек хирмон кўтарар экан деҳқонимиз. Шунда Аллоҳ: “Мана ол, эй инсон фарзанди, сени ҳеч нарса тўйдирмадида”, - дер экан”. Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳадисини тугатар-тугатмас ҳалиги қишлоқи киши: “Ё, расулуллоҳ! Аллоҳга қасам, бу айтганингиз қурайшлиларга ва ансорларга тегишли экан, чунки ўшалар деҳқончилик билан шуғулланишади. Аммо, биз – аъробийлар деҳқончилик қилмаймиз”, - деган эди, расулуллоҳ ва саҳобалари кулиб юбордилар”.⁹⁴

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобалари билан ўтирганларида, баъзан унга таом келтирилар ва ундан барчалари тановул қилар эдилар. Самура ибн Жундаб розияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: “Бир куни (кечки пайт) расулуллоҳга бир қўй ҳадя қилинди. У кунларда таом жуда ҳам танқис маҳаллар эди. Жаноби пайғамбаримиз оиласига қараб: “Мана бу қўйни пиширингларда, нонга аралаштириб, “сарид” ясанглар”, - дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг “ғарро” деб аталган, тўрт қулоқли ва тўрт киши кўтарадиган улкан (ёғоч) товоғи бор эди. Эртасига (Бомдод ва) Зуҳро намози ўқилгандан сўнг, ана шу товоқни (ичи тўла сарид таоми билан) келтирдилар. Саҳобалар товоқ атрофига ўтирдилар. Одам кўп, қисилиш бўлгани сабабли расулуллоҳ ҳам чўкка

тушиб ўтириб, ея бошладилар. Буни кўрган бир аъробий (хайрон қолиб): “Сиз ҳам шундай ўтираверасизми?” – деганида, жаноби пайғамбар: “Аллоҳ азза ва жалла мени қаҳрли, ўжар подшоҳ эмас, балки саҳоватли кул бўлишимни хоҳлади. Энди товоқнинг чет-четидан олаверинглар, ўртасига кўл узатманглар, шунда сизларга баракали бўлади. Ҳа-ха, олаверинглар. Муҳаммаднинг жонини Ўз кўлида ушлаб турган зотга қасамки, ҳали сизларга Форс ҳамда Рум ўлкалари фатҳ қилиб берилажак. Ўшанда таом жуда ҳам кўпаяди, аммо, (аксар) одамлар “бисмиллаҳ” демай ейдиган бўлади”, - дедилар”.⁹⁵⁹⁶

Ўша пайтда араблар куннинг биринчи қисмида ейиладиган таомни “ғадо”, Аср ёки Шомдан кейин ейиладиган таомни эса “ашо” дер эдилар.

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам сабоҳий мажлисларида гоҳо четдан келган араб қабилаларининг элчиларини ҳам қабул қилар эдилар. Мусофирлар одатда Мадина яқинида тунаб қолиб, шаҳарга эрта билан, Зуҳо пайтида кириб келиб, пайғамбар билан учрашар эдилар.

Масалан, бир куни эрта билан Мудар қабиласининг элчилари келди. Расулуллоҳ уларнинг факирона, бечора аҳволларини кўриб, шундай ачиндиларки, ҳатто юзларида ҳам ўзгариш содир бўлди. Улар билан суҳбатлашиб ва Пешин намозини ўқиб бўлганларидан кейин қилган хутбасида одамларни садақага қизиқтирган эди, ўша заҳотиёқ икки уюм таом ва кийим кечак йиғилди.⁹⁷⁹⁸

Яна бир куни Аҳсо деган жойдан Абду Қайс қабиласининг вакиллари келишди. Улар (ҳам одатдагидек) Зуҳро пайтида кириб келганларида пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам мана бундай сўзлар билан қарши олдилар: “Элчиларга марҳабо! Бу ташрифдан сизлар ҳеч зиён кўрмайсизлар ва надомат ҳам қилмайсизлар!”⁹⁹

Бир куни пайғамбар ва саҳобалар олдига Жибрийл алайиссалом оппоқ кийим кийган, қоп-қора сочли ва унда сафар асоратлари билинмаган йўловчи кўринишида келиб, расулуллоҳдан ислом, иймон, эҳсон ҳамда қиёмат аломатлари ҳақида сўрайди. Баъзи олимлар ўша воқеа ҳам мана шу наҳорий мажлисларнинг бирида бўлган деган тахминни айтадилар. Ҳа, дарвоқеъ, маълум ва машҳур Зимом ибн Саълаба воқеаси ҳам худди мана шу мажлисда бўлган эди. Яъни, бир куни мана шу мажлисга туясини лўқкилатганча Зимом ибн Саълаба деган аъробий кириб келадида, пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўзларидан:¹⁰⁰

“Абдулмутталибнинг ўғли қани?” деб сўрайди.¹⁰¹

Мана, мен, жавоб бериб турибманку.

Ҳа, шунақами. Агар кўнглингга келмаса, мен сендан бир масалани қатъий сўрамоқчиман.

Ҳоҳлаганингни сўрайвер, ҳеч тортинма.

Исломнинг неча аркони бор?

Бешта: Аллоҳ ва расулига иймон келтирасан, намоз ўқийсан, рўза тутасан, бой бўлсанг закот берасан ва йўлига қодир бўлсанг ҳажга борасан, вассалом.

Хуллас, мен ўз қавмимдан сенга вакил бўлиб келдим. Отим – Зимом ибн Саълаба, Бану Саъд ибн Бакир қабиласининг оға-иниларидан бўламан. Сени ҳақ билан юборган Зотга қасам ичиб айтаманки, мен мана шу беш нарсани адо қиламан, аммо, уларга бирон нарса қўшмайман ҳамда ҳеч бир нарсани камайтирмайман.

Зимом шундай деб, туясини чоптирганча қайтиб кетади. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларига қараб: “Бу одам динни тушунди. Агар ростдан ҳам айтганини бажара олса, албатта, жаннатга тушади”, - дейдилар”.¹⁰²

Ҳар куни бир жой, бир мажлис, ўша-ўша одамлар..., аммо мажлиснинг моҳият-мақсади бир хил эмас. Бир куни таълим-тарбия, бир куни шаръий қоидалар муҳокамаси, бир куни элчиларни қабул қилиш, бир куни гўдакларни хурсанд қилиш...

Бу мажлис парламент (шўро) мажлиси ҳам эди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мусулмон жамиятидаги сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, оилавий ва ҳатто баъзан шахсий масалаларни ҳам шу мажлисда ҳал қилар эдилар. Кўпинча сиёсий-ижтимоий ишларни саҳобалар билан маслаҳат (машварат) қилиб, шўро асосида ҳал қилар эдилар. Машҳур хандақ ҳам мана шу мажлисдаги шўро қарори билан қазилган эди. Тарих мобайнида ҳеч бир бошлиқ ўз тобелари билан расулуллоҳчалик машвара қилмагандир. Нега бундай бўлмасин, ахир уни бу амалга Роббисининг Ўзи буюрган эди:

﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾

“Эй, Муҳаммад! Ишларда саҳобаларингиз билан машвара қилинг”.¹⁰³

Шундай қилиб ўша даврда расулуллоҳнинг бу сабоҳий мажлиси даъват учун ҳам, суҳбат учун ҳам, таълим-тарбия учун ҳам энг асосий мажлис бўлиб саналар эдики, у зот мудом бу мажлисдаги ўринларида собит ва уни узрсиз қанда қилмас эдилар. Бундан бошқа ҳам ҳар қандай мажлислар бўлар, лекин улар бу каби собит мажлислар бўлмас эди.

Сабоҳий мажлис охирига етганида расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар бир саҳобасига алоҳида эҳтимом бериб, ёруғ юз билан хайрлашар эканлар, уларнинг ҳар бирининг ҳаёлидан “мен расулуллоҳнинг энг яқин кишиси бўлсам керак” деган сўз кечар эди.¹⁰⁴

Бу мажлис ҳолатларга ва шарт-шароитга қараб баъзан жуда узун, баъзан эса қисқароқ ҳам бўлар ва расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар мажлис охирида мана бу дуони ўқимасдан турмас эдилар:

«سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبِّي وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ»

“Субҳанака Аллоҳумма, Роббий ва биҳамдик. Ашҳаду ан лаа илааҳа илла Ант. Астағфирука ва атуубу илайк”.¹⁰⁵

Бу дуони айтганларида, саҳобалар: “Ё, расулуллоҳ! Нечук, бу сўзни (ўтиргандан) бошқа жойларда айтганингизни эшитмаймиз?” – деб сўраганларида, у: “Чунки, бу дуо мажлисдаги баъзи ножўя, ноўрин сўзларга каффорат бўлади”, - деб жавоб бердилар.¹⁰⁶

Бу дуо ҳақида Оиша онамиз ҳам мана бундай деб сўраганлар: “Ё, расулуллоҳ! Қарасам, мажлисингизни да, қироатингизни да, намозингизни да мана шу дуо билан битираяпсиз, нимага?” Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Ким ўша мажлисда яхши сўзларни гапирса, у сўзлар то қиёмат у кишига табиат бўлиб қолади. Магар, ким ёмон сўзларни гапирса, бу дуо унинг ёмон (гуноҳу густоҳ) сўзларига каффорат бўлади”, - деб жавоб бердилар.¹⁰⁷

Аммо, расулуллоҳнинг мазкур мажлисларида асло ножўя сўзлар сўзланмас, аксинча энг афзал, энг гўзал сўзлар сўзланар эди. Шундай бўлса ҳам мажлис охирида мазкур дуони ўқир эдилар. Ҳозирги кунлардаги бизнинг мажлисларимизчи? Эҳҳе-е-е, уларда қанчалаган ғийбатлар, тухматлар ва бошқа гуноҳ ҳамда беҳуда гаплар гапирилади. Мажлисларимизни лағв сўзлардан тозалаш лозим. Ҳаёлдан фаромуш бўлганларига эса, мана бу дуони ўқиб, тилимизнинг тойилгани учун Аллоҳдан каффорат ва мағфират сўраймиз.

Раҳмат пайғамбари сабоҳий мажлисидан турар эканлар севикли саҳобаларининг ҳақиқа мана бундай дуо қилар эдилар: “Эй, Аллоҳим! Бизга, биз билан гуноҳларимиз ўртасини тўсадиган тақво бер! Бизларга, бизни жаннатингга элтадиган итоат ато қил! Бизга шундай аниқ иймон бергинки, унинг ёрдамида дунё мусибатларини писанд қилмай қолайлик! Эй, Аллоҳим! Бизга ҳаётбахш қувват, зийрак кўз ва тийрак қулоқларни ато қилки, бу неъматлар бизни ўлгунча тарк қилмасинлар! Бизга душманларимиздан ўч олиб бер ва уларга қарши бизга Ўз нусратингни юбор! Бизни динимизда

мусибатлама! Бизларни бутун қайғуси дунё бўлиб қолганлардан ва илмини дунё топишга ишлатадиганлардан қилма! Бераҳм инсонларни бошимизга амиру султон қилма!”¹⁰⁸



Мана шу дуодан сўнг саҳобалар ўз ишларига ёки Пешиндан олдин бир оз қайлула қилиб (ухлаб) олиш учун уйларига тарқалар эдилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам қайлула қилиб олиш учун уйларига келар, гоҳида эса қайсидир эҳтиёжи учун Мадина бозорларига равона бўлар, ёки бир кишини зиёрат қилар, ёки кимnidир чақириғига жавоб берар эдилар.



Одамлар орасида

Ўша пайтларда Мадинайи мунаввара бир неча маҳаллалардан ташкил топган шаҳар эди. Юқори томонида Қубо, Бану Салим маҳаллалари бўлса, пастки тарафида Бану Салама, Бану Ҳориса маҳаллалари бўлар эдики, ҳар бир маҳаллада ансорий саҳобалари яшар эди. У жойда бану Разиқ, бу жойда Бану Зуфар, Бану Соида, Бану Нажжор ва ҳоказо...

Шаҳардаги уйларнинг баъзиси деворлар, баъзиси хурмо дарахтлари яна баъзилари эса бошқа турли боғу бўстонлар билан ўралган бўлиб, йўллар Мадинанинг барча маҳаллаларини бир-бирига туташтириб турарди.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинанинг маҳаллалари ва қабилаларини зиёрат қилганда мана шу йўллар билан юрар, қайси маҳалла ёки қабилани зиёрат қилсалар, намозларини ўша маҳалла ёки қабиланинг масжидида ўқир эдилар. Ана шундай сафарлари учун уйларида чикаётганларида кўзларини осмонга тиккан ҳолда мана бу дуони ўқир эдилар:

بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَ أَوْ أُظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ

“Бисмиллаҳи, таваккалту алалЛоҳи. Аллоҳумма инний аувзу бика ан адилла ав удолла, ав азилла ав узалла, ав азлима ав узлама, ав ажҳила ав йужҳала алаййа”.¹⁰⁹

Дуонинг маъноси: “Аллоҳнинг исми билан (чиқаман). Аллоҳга таваккал қилдим. Эй, Аллоҳим! Мен ўзим адашишдан ёки биров мени адаштиришидан, (бир гуноҳ қилиб) тойишдан ёки тойдирилишдан, зулм қилишдан ёки менга бировлар зулм қилишидан ҳамда жоҳилона иш қилишдан ёки менга бировлар жоҳилона муомала қилишидан (мана шуларнинг барчасидан) Ўзингдан паноҳ сўрайман!”¹¹⁰

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу сафарларига баъзан яёв, баъзида эса улов миниб чиқар эдилар. Қиш (ёки салқин) кунларда кўпинча яёв чиқсалар, ёз иссиқларида қандайдир улов (от, эшак, хачир ёки туя) миниб олар эдилар. Чунки, кун қаттиқ исиганда Мадина тупроқлари ва тошлари қизиб кетар эди.

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу сафарларида камтаринлик ила улов танламас, тўғри келса, эшак миниб ҳам кетаверар, гоҳо (хачир минганларида) орқаларига саҳобаларидан бирини мингаштириб ҳам олар эдилар.¹¹¹

Яқин масофадаги қўшни ёки унча узок бўлмаган маҳаллаларга эса яёв борар эдилар.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир эшак, бир хачир ва бир туяси бор бўлиб, эшагининг номи “Уфайр”, хачирининг номи “Дулдул”,

туясининг номи эса “Қасво” эди.¹¹²¹¹³¹¹⁴

Пайғамбар, саллаллоҳу алайҳи ва саллам, (Маккадан ҳижрат қилиб келиб) Мадинага тушганларида, Аллоҳ тайёрлаб берган жойга масжид қурдилар. У жой Бану Нажжор қабиласининг ерларида бўлиб, шаҳарнинг марказий қисмида жойлашган ва шаҳарнинг ғарбий, шарқий, шимолий ҳамда жанубий тарафидаги маҳаллалар бу ернинг теваарак атрофларидан ўрин олган эди.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пиёда юрган пайтларида ўзини кўрсатувчи мутакаббирлар юргандек такаллуфу виқорни ўйлаб ҳам қўймасдан қувват ва азимат билан, гўё баландликдан тушиб келаётгандек гурсиллаб, қўйган қадамларини ердан суғургандек азот узиб олар ва оёқларини сургамасдан юрар эдилар. Бу юришни кўрган ҳар бир киши унинг ожиз, такасалтанг эмаслигини дарҳол билиб оларди. Саҳобалари билан юрганларида улар гоҳо у зотни ўраб, ўрталарига олиб, гоҳо олдиларига ўтиб юришар, орт тарафдан юришни эса (пайғамбарни қўриқлаган, хуррос) фаришталарга ҳавола қилар эдилар. Шунинг учун саҳобалари у зотнинг орқасидан юрмас, ҳатто икки киши ҳам у зотнинг босган қадами изидан босмаган эди. (Ҳоҳ ана шу кетаётганда, ҳоҳ бошқа пайтда бўлсин, агар) биров расулуллоҳни чақириб қоладиган бўлса, (бўйинини қайриб, буралиб карамасдан) бутун гавдаси билан бурилиб қарар эдилар.¹¹⁵

Ўз саҳобаларининг орасида, улар билан аралашиб, ёки уларнинг ортидан юриш расулуллоҳнинг тавозеларидан эдики, ҳеч қачон бошқа жаббор подшоҳу султонлар каби аъёнларининг олдига тушиб, гердайиб юрмадилар.

Ваҳоланки, бу нарсани ўз саҳобаларини ҳўрлаш ва таҳқирлаш деб билар эдилар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзи вақтларда “салам” дарахтидан ёки хурмо бутогидан ясалган асога таяниб олар, гоҳида эса қўлларига хурмо шингилининг банд қисмини (уржунни) ёки боши эгилган таёқчани (миҳжанни) ушлаб олар эдилар. Йўлларида давом этар эканлар, ҳар бир учраган одамга табассум билан боқар эдилар. Жарир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳу дейдилар: “Мен расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳар гал йўлиққанамда, албатта, менга табассум билан боқар эдилар”.¹¹⁶¹¹⁷¹¹⁸

Ҳар бир инсонга ўзгача бир дўстоналикни, яқинликни сездирган бу илиқ табассумни қаранг! Ҳатто, Жарир розияллоҳу анҳу “расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам фақат менгагина шундай қарасалар керак” деган ҳаёлга борди. Ваҳоланки, у зот ҳар бир инсон билан шу тариқа учрашар эдилар. Абдуллоҳ ибн Хорис ибн Жазъ розияллоҳу айтдилар: “Мен расулуллоҳдан ҳам кўпроқ табассум қилган бирон кишини кўрмадим”.¹¹⁹

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам йўл бўйида турган ёш болаларга ҳам салом бериб, бошларидан силаб ўтар эдилар. Жобир ибн Самура розияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: “Бир куни (мен у пайтда ёш бола эдим) пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳамроҳ бўлиб йўлга чиқдим. Баногоҳ (ўйнаб турган) болачаларга йўлиқиб қолдик. Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам улардан ҳар бирининг юзидан силаб, охирида менинг ҳам юзимдан силаб қўйган эдилар, мен у қафтлардан салқинликни ва атторнинг

сандиқчасидан уфурадиган (ширин) ҳидни ҳис қилдим. Пайғамбарнинг кафти теккан юзлар нақадар бахтиёрдир!¹²⁰

Баъзи вақтларда ансорларнинг уйларига ташриф буюрганларида ансорий болачалар ўраб олар, у зот эса уларга салом бериб, бошларидан силар ва ҳақларига дуо қилар эдилар. Бир куни Бану Нажжор қабиласининг ҳовлиларига борган эдилар, ансорларнинг жориялари қўлларига дуфдуф (доира) ушлаган ҳолда пешвоз чиқиб, мана бундай ашула айта бошладилар:

نحن جوارٍ من بني النّجارِ

يا حبّذا محمدٌ من جارِ

“Бану Нажжор қавмининг,

Бизлар – жориялари.

Хуш келдингиз, пайғамбар,

Хушнуд қўшнилар сари”.

Бундай истиқболдан хурсанд бўлган пайғамбар алайҳиссалом ҳам ташакқурини изҳор қилиб, мана бундай дедилар: “Аллоҳ билади, Бану Нажжорнинг муҳаббати менинг ҳам қалбимда жодир. Эй, Аллоҳим, уларга баракот ато қилгайсан!”¹²¹

Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисда, пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўз истиқболига чиққан ансорий болалар ва аёлларга қараб, икки маротаба мана бундай деганлари

ривоят қилинади: “Эй, Худойим, сизлар (ансорлар) менга энг севимли инсонлардирсиз”.¹²²

Жобир розияллоху анху дедилар: “Бир куни расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам Бану Салама қабиласининг ансорларига келдилар. Қайтаётган пайтларида тўпланиб, қизиқиб қараётган ва кузатишга чиққан қўпгина болалар ва аёлларга қараб: “Аллоҳга қасам, агар сизлар мени севсангиз, шуни билингки, сизлар ҳам мен учун энг севимли инсонлардирсиз!” – дедилар”.¹²³

Бир куни масжид олдидан ўтаётганларида у ерда ўтирган бир гуруҳ аёлларга салом айтиш маъносида қўллари билан ишорат қилдилар.¹²⁴

Пайғамбар алайҳиссалом қачон бир саҳобасига йўлиқиб қолсалар, аввал салом бериб, қўл олишиб учрашар, унинг ҳаққига дуо қилар ва у одам қўлини тортиб олмагунча қўллари тортиб олмас эдилар. Шунингдек, бир киши билан гаплашиб қолсалар, то у одам нари кетмагунча ундан юзларини ўгириб олмас эдилар.¹²⁵

У зотнинг макориму ахлоқларидан яна бири – йўлларида ким тўхтатмасин тўхтар ва у одамнинг сўзларига кулоқ тутар эдилар, модомики, чақирган одам ёш бола ёки аёл киши бўлса ҳам. Адий ибн Ҳотим розияллоху анху у зот билан энг аввалги учрашувларини мана бундай хотирлаганлар: “Мен у зот билан бораётган эдим. Баногоҳ, йўл устида, бола етаклаб турган аёл чақириб: “Ё, расулуллоҳ, сизга ҳоҷатимиз бор эди”, - деди. Шунда расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам тўхтадилар ва то у аёл узундан-уzun гапини тугатмагунча эшитиб туравердилар. Бу ёқда туриб у зотга

менинг раҳмим келиб кетди ва ичимдан: “Гувоҳлик бераманки, сиз менинг ва (Хияра ҳокими) Нуъмон ибн Мунзирнинг динидан (насронийликдан) поксиз! Эгар сиз подшоҳ бўлганингизда бир болача ва бир аёл учун бу қадар кўп тўхтаб, уларнинг арзу-ҳолини эшитмас эдингиз”, - дедим. Шу-шу бўлдию, Аллоҳ менинг қалбимга унинг муҳаббатини жо қилиб қўйди”.¹²⁶

У зот йўлда одатий оқим билан борар эканлар, ҳар нарсага эътибор билан қарар эдилар. Бир куни қўйнинг терисини (пала-партиш) шилаётган йигитнинг ёнидан ўтиб қолдиларда, унинг бу ишини ёқтирмасдан: “Қарасам, ишнинг пачавасини чиқараяпсан, нари тур, сенга қандай шилишни кўрсатаман”, - дедилар ва муборак қўллари тери билан гўшт орасига тикиб, то қўлтиққа қадар шилиб бордилар. Кейин яна йигитга қараб: “Мана шундай шилиш керак, болам, энди шилавер”, - дедиларда, йўллари равона бўлдилар.¹²⁷

Шундай қилиб, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ёш-қари, аёл-эркак демай) барча бўғин ва тоифаларга муомала кўпригини куриб, улар билан ҳар қандай ҳолату шароитларида аралшиб яшаганлар.

Во ажаб! “Менга нима”, - деб ўтиб кетмасдан, ишини яхши уддалай олмаган қассоб болага эътибор қаратиб, унга ёрдам ва таълим берганларида, бу муомала йигитчада қандай таассурот қолдирди экан а!?

Бир куни саҳобалари билан улардан бирининг уйига кирдилар. Шу пайтда Билол розияллоҳу анхунинг азони эшитилиб қолди. Барчалари уйдан чиқиб, масжид тарафга кета бошладилар. Йўлда ўчоққа қозон осиб, “бурма” таомини пишираётган кишининг олдидан ўтиб қолдилар. Расулуллоҳ

саллаллоҳу алайҳи ва саллам у кишига қараб: “Бурманг ширинми?”, - дедилар. У киши: “Ҳа, ё расулуллоҳ, ота-онам сизга фидо бўлсин!” – деб жавоб берганда, таомдан бир оз олдиларда, йўл-йўлакай чайнаб кетдилар. Шу кетишда то меҳробгача бориб, намозни бошладилар.¹²⁸

Саҳобалари билан мана шундай содда ҳаёт кечирар эдилар. Йўлдаги ўчоқ бошидан бир бурда таом олиб, йўл-йўлакай чайнаб кетавериш такаббур ва золим етакчиларнинг етти ухлаб тушига кирмаса керак. Содда пайғамбар эса мана шу оддий бир иши билан оддийгина ошпазнинг кўнглига не қадар катта сурур солдилар. Ана шу куни ошпаз учун байрам бўлади энди. Боши осмонга етиб, “Аллоҳнинг элчиси менинг таомимдан олдилар ва ўша ердаёқ муборак оғизларига солиб чайнаб кетдилар” деб, умрининг охиригача айтиб юради энди. Бунини қарангки, кундалик ҳаётнинг одатий лавҳалари билан киши ҳаётига шу қадар теран таъсир қилиш ҳам мумкин экан! Ҳа, оддийгина, йўл-йўлакай муомалани даъватга, таълимга айлантириш...

Тасаннолар бўлсин!

Абу Толҳа розияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: “Йўл бўйидаги ҳовлида гаплашиб ўтирар эдик. Баногоҳ, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб қолдилар. Барчамиз ўрнимиздан турган эдик, бизга қараб: “Нега йўл бўйида ўтирибсизлар, йўл устида ўтиришдан сақланинглар!” – дедилар. Биз: “Ё, расулуллоҳ, уйда ўтиравериб зерикдик, чиқмасликнинг иложи бўлмади. Биз шунчаки гаплашиб, ўтган-кетгани хотирлаб ўтирибмиз холос”, - деб жавоб бердик. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: “Ундай

бўлса, йўлнинг ҳаққини бериб ўтиринглар”. “Йўлнинг ҳаққи нима, ё расулуллоҳ?” – деб сўраганларида, у зот: “Номаҳрамларга қарамаслик, қўлни азиятдан тийишлик, саломга алик олишлик, маъруфга буюриб, мункардан қайтариб, фақат яхши сўзлардан гаплашишлик, адашганга йўл кўрсатишлик ва мухтожларга ёрдам беришлик”, - дедилар”. .¹²⁹

Саҳобаларнинг зийраклигига, динни яхши тушунишига қарангки, улар таҳримий қайтаришдан иршодий қайтаришни ажрата олдилар. Бу ердаги қайтариш йўлда ўтиришнинг ҳаромлигидан эмас, балки ўша ўтиришда ҳаром сўзларни айтишдан қайтариш эди. Шунинг учун саҳобалар ўз пайғамбарларига бемалол мулоҳазаларини баён қиляптилар. Расулуллоҳ ҳам ўз ўрнида бундай ўтиришнинг қонун-қоидаларини ва ҳалол-ҳаромини баён қилмоқдалар.

Бир куни пайғамбарнинг йўллари бозор томонга тушиб қолди. Шунда бозор аҳли савдо-сотигини ташлаб, у зотга пешвоз чикдилар ва йўлнинг икки тарафига тизилиб, ҳурмат кўрсатиб, қувончларини яшира олмай турдилар. Пайғамбар алайҳиссалом уларнинг ўрталаридан ўтиб борар эканлар ерда ётган ўлик, улоқчани кесилган, кичкина қулоғидан кўтариб: “Кимингиз мана шу ўлимтикни бир дирҳамга олади?” – дедилар. Бозор аҳли ҳайрону лол бўлдилар. Ахир, улар савдогар, шу кичкина ўлимтикни пулга олиб, уйига олиб бориш ҳам шармандалик бўларди! “Ё, расулуллоҳ! Бу жимитдай нарса тирик бўлганда ҳам уни сотиб олиш уят иш бўлар эди, ахир бу ўлаксаку?!” - дедилар. Ўшанда пайғамбар алайҳиссалом: “Аллоҳга қасамки, мана шу хор

нарсани олишдан ор қилаётган бўлсангиз дунё Аллоҳнинг наздида бундан ҳам хорроқдир”, - дедилар ва қўлидаги ўлаксани улоқтириб юбордилар”.¹³⁰

Бу насихатдаги балоғатни қаранг! Бу ибора билан пайғамбар алайҳиссалом, “сизлар ана шу ўлаксадан ҳам жирканчроқ дунё матоси учун савдода ёлғон айтманглар, бири-бирингизни алдаб харомдан касб қилманглар” демоқчи бўлдилар ва бу гап айна муносиб ўрнида, жуда ҳам чеварлик билан айтилган эди.



Набавий зиёратлар

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзи кунларда қариндош-уруғларини ва саҳобаларини зиёрат қилиб турар эдилар. Ана шундай зиёратларининг бирида невараси Ҳасанни ва қизи Фотимани кўриш учун уларникига бордилар. Бу воқеани Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу мана бундай ривоят қилдилар: “Бир куни эрта билан пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени масжиддан топдилар ва қўлимдан ушлаб, ўзларига ҳамроҳ қилиб олиб кетидлар. У зот индамасдан менинг қўлимга ҳиёлгина суяниб олган, иккимиз ҳам жимгина борар эдик. Шу алфозда Бану Қайнуқоъанинг бозорига етдик, у зот бозор айланиб, ҳар нарсаларга назар солдиларда, кейин биргаликда ортга қайтдик. Йўлда Фотиманинг эшиги олдида тўхтаб, Ҳасанни чақира бошладилар: “Кичкинтой, ҳой кичкинтой, қаердасан? Менга Алининг ўғли Ҳасанни чақириб беринглар”. Аммо (уё тарафдан) ҳеч ким жавоб қилмади. Афтидан Фотима бир иш билан банд ё ғусл қилаётган, ёки ясан-тусан қилиб ўтирган бўлса керак. Биз етаклашганча биргаликда қайтиб кела бошладик. Масжидга етиб келганимизда чордона қуриб ўтирдилар ва яна: ““Кичкинтой қани? Менга кичкинтойни топиб беринглар”, - дедилар. Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай, бўйнига қалампир мунчоқ тақиб олган кичкинтой Ҳасан,

икки қўлини олдига чўзган ҳолда чопқиллаганча кела бошлади. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ҳам икки қўлини олдига узатганча Ҳасан тарафга толпиндилар ва югуриб келган Ҳасанни муборак кучоқларига олдилар. Ҳасан ҳам жажжи қўлчалари билан расулulloҳнинг муборак бўйинларидан маҳкам кучоқлаб олди. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам кичкинтойни такрор-такрор бағрига босиб ўпар, Ҳасан эса у зотнинг соқолларини ўйнар эди. Икки муштоқ қалб шу алфозда соғинчини қондирар экан, расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: “Эй, Аллоҳим! Мен Ҳасанни севаман! Сен ҳам уни севганларни севгайсан!” – дедилар ва бу сўзларини уч бора такрорладилар. Бу ажойиб манзарага гувоҳ бўлган Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу, кейинчалик мана бундай деган эдилар: “Мен ҳар гал Ҳасанни кўрганимда беихтиёр қўзларимга ёш келар эди”.¹³¹¹³²

Яна бир куни тонг палласида расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Фотиманинг уйига бордилар ва Алини суриштириб: “Амакингнинг ўғли қани?” – дедилар. Шунда Фотима: “Орамиздан гап қочувди, аразлаб чиқиб кетдилар”, - деб жавоб берди. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам индамасдан чиқиб кетдилар ва бир кишидан: “Қарачи, Али қайда экан?” - деб сўрадилар. У киши (бир оздан сўнг) келиб: “Ё, расулulloҳ, масжидда ухлаб ётибди экан”, - деди. Расулulloҳ масжидга борсалар, Али – устидан ридоси тушиб, тупроққа беланган ҳолда – (ухлаб) ётган экан. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам унинг устидан тупроқларни қоқиб: “Тура қол, эй Абу Туроб, тура қол, эй Абу Туроб”, - дедилар.¹³³¹³⁴

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизларига – уларни турмушга узатганларидан кейин ҳам мана шундай эҳтимом қилар ва уларнинг ҳолидан хабар олиб турар эдилар. Бу одатий эҳтимом фақат (эрка қизи) Фотима ва унинг завжи Алига нисбатан эмас, балки барча қизлари ва барча куёвларига (Усмон ибн Аффон, Абул Ос ибн Рабиъ) ҳам баробар қаратилар эди. Албатта, Али розияллоҳу анҳу пайғамбарнинг ўз тарбияси остида вояга етиб, ўғли каби бўлиб қолгани учун ўртадаги муомалада ҳеч қандай тортиниш, ийманиш бўлмас эди.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзи кунларда ўзларининг кичкиналигидаги энагаси Умму Айман розияллоҳу анҳонинг ҳолидан ҳам хабар олиб, зиёрат қилиб турар эдилар. Бир куни одатларига биноан борганларида энагалари олдиларига емак ва ичмак қўйдилар. Аммо расулуллоҳ рўза бўлганлари ёки иштаҳаси бўлмагани учун таомни емасдан, нари сурдилар. Шунда энагалари овқат емаганлари учун расулуллоҳдан хафа бўлиб, аччиқландилар ва овозини кўтариб гапирдилар”. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундан заррача хафа бўлмадилар, чунки суюкли фарзандига ғамхўр ҳар бир она овқат емаган фарзандига мана шундай муомала қилар эди.¹³⁵

Шунингдек, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (қўпинча) камбағал, бечора мусулмонларнинг аҳволидан хабар олар, улар касал бўлиб қолсалар албатта, кўргани борар, агар улар уйларига чақирса, борар эдилар. Жаноби расулуллоҳ бу хусуда мана бундай деган эдилар: “Агар мен учун ҳайвоннинг пойчасини пишириб, чақирсалар

ҳам албатта, борарман. Агар менга ҳайвонинг пойчасини ҳадя қилсалар ҳам албатта, қабул қиларман!”¹³⁶

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам худди шу каби муомалаларини Анас ибн Молик розияллоҳу анҳунинг бувиси Мулайка розияллоҳу анҳога нисбатан ҳам қилган эдилар. Яъни, бир куни Мулайка розияллоҳу анҳо расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам учун махсус таом пишириб, у зотни чақирганларида, даъватни қабул қилиб, таом егани келадилар ва таомдан сўнг: “Туринглар, сизлар учун (сизларга имом бўлиб) намоз ўқиб бераман”, - дейдилар. Анас розияллоҳу анҳу бу воқеани ривоят қилиб, охирида мана бундай деганлар: “Шундан кейин мен ишлатилавериб қорайиб кетган бўйрани сув сепиб тозаладим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўрниларидан туриб, намозга турдилар. Унинг ортидан мен, бир етим бола саф тортиб турдик. Бизнинг ортимизда эса бир кампир (Мулайка она) турдилар. Шу алфозда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки ракъат намоз ўқиб уйларига қайтдилар”.¹³⁷

Яна бир куни бир тикувчи қул таом пишириб, расулуллоҳни меҳмонга чақирди. Анас розияллоҳу анҳу айтадилар: “Бу таомга расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга мен ҳам бордим. Тикувчи расулуллоҳнинг олдиларига арпа нони, ошқовокли шўрва ҳамда қотирилган гўшт қўйдида, ўз ишига киришди. Бу таомлар ичидан ошқовок расулуллоҳга ёқиб қолди ва ҳатто идиш атрофига тушиб қолганларини ҳам қўймай иштаҳа билан ея бошладилар. Мен буни кўргач, ўзимнинг олдимдаги ошқовокларни ҳам емасдан расулуллоҳга бериб, олдиларига уйиб қўйдим. Мен ана шу кундан буён ошқовокни севиб тановул қиладиган бўлдим”.¹³⁸

Шундай қилиб, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ким чақирса ҳам ижобат қилиб, олдиларига қўйилган таомни тановул қилар эдилар. Ҳатто, у зотни бир яҳудий киши чақирганида ҳам ижобат қилиб, олдиларига қўйилган арпа нони ва ҳидланиб қолган чарви ёғини (жирканмасдан) еган эдилар. Бу ҳадиснинг Саъд ибн Уббода ривоят қилган вариантыда нон ва ёғ қўйгани айтилади.¹³⁹¹⁴⁰

Бир куни у зотни Итбон ибн Молик розияллоҳу анҳу ўз уйларига чақириб, мана бундай дедилар: “Ё, расулуллоҳ! Мен қавмимнинг имоми эдим. Кўзим ожиз бўлиб қолгани сабабли, қаттиқ жала қуйган кунлари сойнинг нариги тарафидаги масжидимизга ўта олмаяпман. Сиздан илтимос: мен уйимни масжид қилсаму сиз бориб, намоз ўқиб берсангиз?”. Бу илтимосга жавобан расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Аллоҳ ҳоҳласа, бу ишни қиламан”, - дедилар ва эртасигаёқ ўзлари билан Абу Бакр, Умар ва бошқа баъзи саҳобаларни олиб Итбоннинг уйига бордилар ва: “Уйингнинг қайси жойида намоз ўқиб берайин?” – дедилар. Итбон уйининг бир тарафини кўрсатиб, у ерга сув сепиб, бўйра-жойнамозни тўшаб беранидан сўнг, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам улар учун икки ракъат намоз ўқиб бердилар. Намоздан сўнг Итбон (майда тўғралган гўшт аралаштирилиб пиширилган) “ҳазира” номли таомидан тановул қилиб кетишни ўтинганларида расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ва асҳоблари) ўтириб, таомдан едилар”.¹⁴¹

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам зиёрат қилган кишиларига ширинсуханлик билан муомала қилар, уларнинг барчасига ҳусну хулқларию яхшиликларини улашар, ҳатто гўдак болаларга ҳам шу тариқа гўзал муомала

қилар эдилар. Анас розияллоху анху айтадилар: “Пайғамбар алайҳиссалом одамларнинг энг гўзал хулқлиси бўлиб, ширин муомаласи билан барчамизни хушнуд қилар эдилар. Менинг Абу Умайр деган уч ёшлар чамасидаги укам бор бўлиб, расулуллох саллаллоху алайҳи ва саллам бизникига келганларида биз билан ҳазил-мутойиба қилиб гаплашар эдилар. Бир куни одатларига биноан келиб қолдилар ва Абу Умайрни хафа аҳволда кўрдиларда: “Эй, Умму Сулайм, Абу Умайрга не бўлган, жуда хафа кўринадия?” – деб сўраганларида, онамиз: “Ё, расулуллох, унинг ҳар доим бирга ўйнаган, (канарейка) қушчаси ўлиб қолди”, - дедилар. Шунда расулуллох саллаллоху алайҳи ва саллам Абу Умайрнинг ёнига келиб: “Эй, Абу Умайр, қушчанг(га) нима қилди? Эй, Абу Умайр, қушчанг(га) нима қилди?” – дея ҳазиллашдилар”.¹⁴²

Маҳмуд ибн Робиъ розияллоху анху ривоят қиладилар: “Мен беш яшар пайтимда расулуллох саллаллоху алайҳи ва саллам бизнинг ҳовлидаги қудукдан тортиб олинган бир челақ сувдан оғизларига тўлдириб, менинг юзимга пуфлаб ҳазиллашган эдилар”.¹⁴³

Маҳмуд розияллоху анхунинг шуурида муҳрланиб қолган бу ажиб муомалага қаранг!

Гўдак боланинг қайғусини тенг бўлишиб, унга ҳамдард бўлиш, яна бир гўдакнинг юзига сув пуфлаб ҳазиллашиш..., бундай муомалага ажабланмай, тасанно айтмай бўладими? Ўша пайтда мазкур гўдаклар шуурида расулуллохга қандай яқинлик ҳисси уйғонди экан а?! Болаларига бундай

анис муомаладан уларнинг ота-оналари ва яқинлари қандай фахр туйғусини ҳис қилдилар экан?!

Саҳобаларидан бирининг уйида таомлансалар унинг ҳаққига хайр дуоларни қилар эдилар. Бир куни Саъд ибн Уббода розияллоху анҳунинг уйидан таом егач: “Уйингиздан рўзадорлар оғиз очсин, таомингизни яхши одамлар есин ва сизларга малоикалар салавот айтсинлар!” дея дуо қилган эдилар.¹⁴⁴

Кунлардан бирида расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам Буср ибн Буср розияллоху анҳуни зиёрат қилгани бориб, уйга бир-икки қадам қолганида Бусрнинг ўзи аёли билан чиқиб қолдида, “ё, марҳабо!” деди. Кейин дарҳол ҳазратнинг олдиларига пахтали тўшакни ёздилар. Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам тўшакга ўтиргач, Буср аёлига: “Таомингни келтир”, - деди. Аёли сув ҳамда туз аралаштирилган унни (аталани) келтириб, расулуллоҳнинг олдиларига қўйган эди, ҳазрат уй соҳиблари билан бирга у таомдан едилар, ҳатто таом барчаларидан ошиб қолди. Шунда расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам мана бундай деб дуо қилдилар: “Эй, Аллоҳим! Бу уй соҳибларининг гуноҳларини кечириб, уларга раҳм қилгайсан! Уларга баракотлар ва уларга кенг-мўл ризқ ато қилгайсан!”¹⁴⁵

Яна бир куни Жобир ибн Абдуллоҳнинг уйига зиёратга бордилар. Шунда Жобир (расулуллоҳнинг келишларини олдиндан билгани сабабли) завжасига қараб: “Бугун туш маҳалда расулуллоҳ келадилар, у зотга (нохуш муомала

билан) озор бермагайсан ва бирон нарса сўрамагайсан!” - деб тайинладида, дарҳол бир семизгина улоқни сўйиб, тадорик кўра бошлади. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келганларида ўша улоқнинг гўштини дастурхонга тортган эди, у зот: “Эй, Жобир! Сен гўштни яхши кўришимни билармидинг?” – дедиларда, уй эгалари билан бирга тановул қилишга киришдилар. Зиёфат тугаб, расулуллоҳ эшик тарафга йўналган ҳам эдики, баногоҳ парда орқасида турган Жобирнинг аёли: “Ё, расулуллоҳ! Аллоҳ сизга марҳамат қилсин, менга ва менинг эримга ҳам Аллоҳдан раҳм сўраб дуо қилсангиз?” дея сўзлаб юборди. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Аллоҳ сени ва эрингни Ўз марҳаматига олсин!” деб дуо қилдилар. Расулуллоҳ чиқиб кетганларидан кейин Жобир аёлига: “Мен расулуллоҳдан ҳеч нарса сўрама демаганмидим?!” деган эди, аёли унга: “Аллоҳ таоло расулуллоҳни менинг уйимга юбориб, қулай фурсат ато қилсаю, мен шу фурсатдан фойдаланиб, ўзимга ва эримга раҳмат тилаб дуо қилишлигини сўрамасдан чиқариб юборармидим”, - деб жавоб берди.¹⁴⁶

“Эй, Жобир! Сен гўштни яхши кўришимни билармидинг?” Бу сўзни эшитганда Жобир розияллоҳу анҳу ўзининг зиёфати расулуллоҳга хуш келгани учун қандай қувонди экан а? Меҳмоннинг мезбонга такаллуфини қаранг! Жобирнинг аёлининг диний тушунчасига ҳам тан берса арзийди! Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам яна қачон келадию деб ўйладида, фусатдан фойдаланиб, ҳазратнинг дуоларини олиб қолди. Қойил!

Шундай қилиб, саҳобаларнинг ҳаёти расулуллоҳнинг дуолари, баракоти ҳамда салаватлари билан тўлиб тошгандир. Бу уларга нисбатан Аллоҳнинг

чўнг фазли эмасми? Анасининг уйига боргандаги ҳолатга назар солинг: катталарга икром, кичкиналарга иззат, баракот тилаб қилинган дуолар, пайғамбарона тавжиҳоту таълим-тарбиялар...

Абдуллоҳ ибн Омир ибн Робиъа розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Бир куни – мен у маҳалда ёш бола эдим – бизникига расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келдилар. Мен кўчага ўйнагани чиқиб кетаётган эдим, онам: “Эй, Абдуллоҳ! Бери кел, сенга бир нарса бераман”, - деб қолдилар. Расулуллоҳ: “Унга нима бермоқчисан?” – деб сўраган эдилар, онам: “Хурмо бермоқчи эдим”, - дедилар. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мана бундай дедилар: “Агар болани чақириб олиб, бермаганингда сенга ёлғончининг гуноҳи ёзилар эди”.¹⁴⁷

Мушфиқа онага берилган мана бу тарбия (ҳам онанинг, ҳам) гўдакнинг виждонига ростгўйлик қадриятини теран сингдириш эдики, бу муаззам тарбия неча асрлар оша бирча умматга: сизга ва бизга қадар етиб келди.

Бир куни расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Саъд ибн Уббодани зиёрат қилдилар. Ўшанда Саъднинг ўғли Башир: “Ё расулуллоҳ! Аллоҳ Қуръонда бизларга “пайғамбарга салават айтинглари” дея амр қилди. Бас, сизга қандай (сўзлар билан) салават айтамин?” – деб сўраб қолди. Расулуллоҳ бир муддат жим қолдилар. Атрофдагилар “бола шу саволни бермаса бўларди” деб, лаб тишлаб қолдилар. Бироқ, ҳазрат саволга жавоб бериб, мана бундай дедилар: “Менга салават айтганда “Эй, Аллоҳим! Муҳаммад ва унинг

оиласига, худди Иброҳим ва унинг оиласига раҳм қилганинг каби раҳм қил! Шунингдек, Муҳаммад ва унинг оиласига, худди Иброҳим ва унинг оиласига берганинг каби баракотларни ато қил!” дейсизлар. Саломни ҳам мен ўргатгандек айтасизлар”.¹⁴⁸

“Расулуллоҳ бир муддат жим қолдилар”. Ана шу бир неча сониялик сукут теваракдаги одамларнинг фикрини алғов-далғов, ақлини лол қилиб қўйган эди. Ҳар бирининг фикрида “нима деб жавоб берар эканлар а?” деган савол туғён урарди. Ниҳоят ўзлари интиқ кутган жавоб берилди ва бу жавоб то қиёмат унутилмас бўлиб қолди! Оламдаги энг яхши муаллим – Муҳаммадга Аллоҳнинг салому салаотлари бўлгай!

Итбон ибн Моликнинг уйига зиёрат қилганларидаги мана бу воқеа ҳам ибратлидир. Итбоннинг уйига қўшнилар йиғилиб қолган эди. Баногоҳ, улардан бири: “Молик ибн Духшумга нима бўлди экан, кўринмайди?” – деб қолди. “У – мунофиқку! Аллоҳ ва расулини яхши кўрмайди”, - деди, жамоат орасидан бир киши. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам у кишига танбеҳ бериб: “Унақа деманг, қайдан биласиз, балким у “ла илаҳа иллаллоҳ” деганида Аллоҳнинг розилигини умид қилгандир”, - дедилар. Ҳалиги одам яна: “Аллоҳ ва расули билувчику, аммо, биз уни доим мунофиқларга дўст бўлиб, ширин сўзларини ҳам уларга айтганини кўрардик. Мен буни Аллоҳга қасам ичиб айта оламан!” – деди. Унга жавобан расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мана бундай дедилар: “Кимда-ким (ихлос билан) Аллоҳнинг розилигини истаб “ла илаҳа иллаллоҳ” деган бўлса, Аллоҳ унга дўзахни ҳаром қилгай”.

¹⁴⁹

Буни қаранг! Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мусулмон орини қандай эҳтиётлаб, йўқ одамни ғийбат қилинишдан қандай ҳимоя қилмоқда, ҳар бир шахсдан ийжобийликни излашни таълим бермоқда! “Қайдан биласиз, балким у киши “ла илаҳа иллаллоҳ” деганида Аллоҳнинг розилигини умид қилгандир” деган сўзларига қараганда, киши учун энг муҳими ТАВҲИД (ҳамда ихлос) эшигидан кириш эканда.

Ажабо! Агар биз “ла илаҳа иллаллоҳ” деган кишини ғийбат қилишдан уялсак, мажлисларимиз не қадар пок, тоза ўтар эдия!

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қайси саҳобасининг уйига келмасин, тўғридан-тўғри кириб бормас, эшикнинг ўнг ёки чап кесакисига суянган ҳолда: “Ассалому алайкум ва роҳматуллоҳи ва баракотуху”, - деб, довуш қилар, агар ичкаридан жавоб бўлмаса, яна икки карра (ҳаммаси бўлиб уч бора) салом берар ва рухсат берилса кирар, аммо ҳеч жавоб бўлмаса, ортларига қайтиб кетар эдилар. Саъд ибн Уббоданинг уйига борганларида худди шундай бўлди. Келиб: “Ассалому алайкум ва роҳматуллоҳи ва баракотуху”, - деб, довуш қилдилар. Саъд саломга алик олди, аммо буни набиюллоҳ эшитмадилар ва яна саломини такрорладилар. Саъд яна алик олди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу сафар ҳам эшитмадилар ва саломни учинчи бора такрорладилар. (У зот одатда уч бора салом берар ва агар жавоб бўлмаса қайтиб кетар эдилар). Саъд дарҳол чиқиб келдиларда: “Эй, Аллоҳнинг пайғамбари! Сизни ҳақ билан юборган зотга қасамки, мен аввалги саломингизни эшитиб, жавоб қайтарган эдим. Аммо,

бизнинг уйга кўпроқ салом ва баракот тилашингизни ҳоҳлаб, чиқишга шошилмадим”, - дедилар.¹⁵⁰

Бетобларнинг ҳолидан хабар олишлари

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам алам ва қайғу чекаётган бетобларни ва уларнинг аҳли байтини ҳам зиёрат қилар эдилар. Бир куни Саъд ибн Уббода розияллоҳу анҳу касалликларидан шикоят қилган эдилар, пайғамбар алайҳиссалом саҳобаларидан Абдурраҳмон ибн Авф, Саъд ибн Абу Ваққос ҳамда Абдуллоҳ ибн Масъудларни (барчаларидан Аллоҳ рози бўлсин) эргаштириб, уни кўргани келдилар. Улар кирган пайтда бемор хушидан кетиб ётар, атрофида эса оиласи гирдикапалак бўлиб юрар эди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу аҳволни кўрганларида “вафот қилдимиз?” деб сўрадилар. Оиласидагилар “йўқ, ҳали”, - деб жавоб берганида, расулуллоҳ йиғлаб юбордилар. Расулуллоҳ йиғлаганларида теваракдаги одамлар жим қолармиди? Улар ҳам хўнграй бошладилар. Шунда пайғамбар алайҳиссалом: “Эшитмаганмисизларки, Аллоҳ таоло кўз ёши ёки қалб қайғуси сабабли азобламайди, балки (тилига ишора қилиб) мана бу туфайли азобга солади ёки Ўз раҳматига олади”, - дедилар.¹⁵¹

Биргина саҳобасининг хушидан кетгани учун кўз ёш тўккан пайғамбаримизнинг меҳрибон юрагига тасаннолар бўлсин!

Во ажаб! Саъд ибн Уббода ҳушига келиб, ўзининг аҳволи учун кимсан, расулуллоҳнинг ўзлари кўз ёш тўкканларини билганида, қандай аҳволга тушди экан?! Унинг болалари, яқинлари ва ўша ерда ҳозир бўлган бошқа кишиларчи? Расулуллоҳнинг инсонлар алами ва қайғусини ўз юраклари орқали ўтказишлари уларнинг шуурида қандай таассурот қолдирди экан?!

Ҳа, бу бир пайғамбарона раҳматки, у ҳақда Аллоҳ таоло мана бундай марҳамат қилган эди:

﴿بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾.

“У мўминларга мушфиқу меҳрибон пайғамбардир!”¹⁵²

Жобир ибн Абдуллоҳ айтадилар: “Мен касал бўлиб, ўз қавмим Бану Салимада ҳушимни йўқотиб ётган эдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Бакр розияллоҳу анҳу билан бирга пиёда келибдилар. Мен ҳеч нарсани билмай ётибман. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳорат олиб, оғизларига олган таҳорат сувини менинг юзимга пуркабдилар. Шунда мен ҳушимга келдим. Қарасам, олдимда расулуллоҳ турибдилар. “Ё, расулуллоҳ – дедим мен – энди нима қиламан, на ота-онам, на болаларим бор, сўққабош бир кишиман. Меросимни кимга қолдираман?” У зот ҳеч қандай жавоб қайтармадилар. Шундан сўнг мана бу мерос ояти нозил бўлди:¹⁵³

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ...﴾

“(Эй, Муҳаммад!) Сиздан фатво сўрайдилар. Уларга айтинг: “Аллоҳ сизларга калола – сўққабош киши ҳақидаги фатвони берар...” (Нисо сураси, 176-оят)

Буни қарангки, “ўлиб қолсам молимни қандай тақсим қиламан?” деб расулуллоҳдан фатво сўраган Жобир розияллоҳу анху пайғамбар вафотларидан сўнг яна етмиш йилча умр сурдилар ва бу ажойиб манзарани ўла-ўлгунча хотирлаб юрдилар.¹⁵⁴

“Шунда мен ҳушимга келдим. Қарасам, олдимда расулуллоҳ турибдилар!” Жобирнинг бу сўзига этибор беринг. Гўёки, у бутун умри мобайнида ўша лаҳзаларнинг таассуроти остида яшагандек баён қилади. Чунки, инсон ожизлик, қайғу ва алам исканжасида қолган вақтда ўзига яхшилик қилган кишига то абад қалбининг энг теран жойидан ўрин беради. Улуғ пайғамбар саҳобаларига мана шундай муомала қилар, уларнинг қайғу-аламларини ҳам, қувончларини ҳам тенг бўлишиб, ҳар қандай лаҳзаларида уларнинг ёнида ҳозир бўлар ва худди мана шу сабабли уларнинг қалб тўридан жой олар эдилар.

Улуғ пайғамбарнинг бу инсонпарварлиги фақат мусулмонларга чекланмас, балки ожизу нотавон ғайридинларга ҳам ғамхўрлик қилар эдилар. Масалан, бир куни ўз хизматидаги яҳудий бола касал бўлиб қолганида, уни кўргани уйига борадилар ва ёнига ўтирдилар. Бола жуда ҳам озиб, ҳолдан тойиб қолган эди. Расулуллоҳ унинг кўлидан ушлаб: “Исломни қабул қил”, - дедилар. Бола жовдираган савол назари билан отасига қараган эди, отаси: “Абул Қосимга итоат қил”, - деди. Шунда бола шаҳодат калимасини айтди

ва ўша заҳоти жони узилди. Пайгамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг исломидан масрур ҳолда чиқиб келар эканлар “Мен сабабли у болани дўзахдан қутқарган Аллоҳга ҳамдлар бўлсин!” дедилар.¹⁵⁵

Савол туғилади: у боланинг расулуллоҳ ва унинг саҳобаларига нима фойдаси теккан эди? Улар билан бирга жанглarda қатнашмаган, озини кўпайтиришга, етмаганини узайтиришга ҳисса қўшмаган, ислом жамиятига бир дирҳамчалик фойда келтирмаган ва шаҳодат калимасини айтган заҳоти (ҳеч бир амал қилмасдан) ўлиб кетган бола бўлса..., мана шундай бир хизматкор учун расулуллоҳнинг шодлангани нечук?!

Чунки, пайгамбар алайҳиссалом у маҳалда ўзига юкланган вазифанинг бирини адо қилдилар. Зеро, инсонларни залолатдан чиқариб, хидоят сари етаклаш, дўзахдан қутқариб, жаннат йўлига солиш у зотнинг асосий вазифалари эди. Худди мана шу вазифа учун яшар, мана шу вазифа учун қувонар, қайғулар, ғазаблар ва рози бўлар эдилар пайгамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам. Ўша пайтда ҳам ўз даъвати ила бир инсонни дўзахдан қутқарганига шодланиб, Аллоҳга ҳамд айтган эдилар. Агар у бола кечагина ғайридин бўлган эсада, ҳеч бир амал қилмасдан, шаҳодат айтиши билан вафот қилган эсада, ислом жамиятига бир дирҳамчалик фойдаси тегмаган бўлсада, энг асосийси – дўзахдан қутулиб қолдику!

Қандай даъват таъсирли бўлади? Албатта, кимнинг даъвати инсонларнинг қалбини эритса, фаолияти уларнинг туйғуларини жунбушга келтириб, виждонларини уйғотса, ана ўша одамнинг даъвати таъсирли бўлади. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ана шундай даъватчи эдилар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳ ва саллам беморни кўргани борганларида ўзлари билан бирга унга (беморга) олий даражадаги тавозеликни, мулойимликни ҳамда энг юксак ва гўзал ахлоқ намуналарини ҳам олиб борар эдиларки, бу билан Қуръонда Аллоҳ таоло айтган “Эй, Муҳаммад! Албатта сиз улўғ ахлоқ устидадирсиз” деган оят маъноларини ўз амалларида ижро этар эдилар.¹⁵⁶

Бир куни Саъд ибн Абу Ваққос розияллоҳу анҳу ҳам қаттиқ оғриб қолди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одатларига биноан уни кўргани келдилар. Бу пайтда Саъднинг касали кучайиб, ўлиб қолай деб турган экан. Пайгамбарни кўриб, йиғлаб юборди. Расулуллоҳ: “Нега йиғлаяпсиз?” – деб сўраганларида, “Саъд ибн Хавалага ўхшаб хижрат қилган жойимда (ватанга қайтмай) ўлиб кетармикинман деб кўрқаяпман”, - деб жавоб бердилар. “Ин ша Аллоҳ, ундай бўлмас”, - дедилар расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам. Бу жавобдан бир оз ўзига келган Саъд мана бундай дедилар:

Ё, расулуллоҳ! Менинг аҳволимни кўриб турибсиз. Агар ўлиб қолсам, шунча бойлигимни кимга ташлаб кетаман? Биргина қизимдан бошқа меросхўрим йўқ. Молимнинг барчасини садақа қилиб юборсаммикин?

Йўқ, асло!

Учдан иккисини садақа қилайинми?

Йўқ.

Ярмини садақа қилсамчи?

Йўқ.

Учдан бирини садақа қила қолай унда?

Учдан бирини дейсанми? Йўқ, бу ҳам кўплик қилади. Ўзига тўқ, бой меросхўр қолдирганинг одамлардан тиланадиган камбағал меросхўр қолдирганингдан яхшидир. Шунингдек, сенинг Аллоҳ учун деб қилган нафақанг (садақанг) учун савоб ҳосил бўлар, ҳатто аёлингга кўтариб борган бир луқма таом учун ҳам сенга Аллоҳ таоло савоб ато қилар.

Ё, расулуллоҳ! Мен дўстларимдан кейин (Маккада ёки бу дунёда) яшаб қоламанми?

Аллоҳ сенинг даражангни кўтарса ажаб эмас. Магар қолсанг ҳам, шундай солиҳ амалларни қиласанки улар туфайли, даражанг ҳамда мартабанг кўтарилажак! Сен неча халқларнинг манфаат кўришига ва нечаларнинг зарар кўришига сабабчи бўласан.¹⁵⁷

Ё, расулуллоҳ! Менинг ҳаққимга дуо қилишингизни сўрайман!”

Шундан сўнг расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг манглайига кафтларини қўйиб, юзи, кўкраги ва қорнини силадиларда, “эй, Аллоҳим! Саъдга шифо ато қил, эй, Аллоҳим! Саъдага шифо ато қил, эй, Аллоҳим! Саъдга шифо ато қил ва унинг ҳижратини охирига етказ!” - деб дуо қилдилар. Кейинчалик Саъд у воқеани эслаб: “Мен у зотнинг қўлларидаги салқинликни то хануз ҳис қилиб яшайман”, - деган эдилар.¹⁵⁸

Саҳобаларига ана шундай мушфиқу меҳрибон эдилар расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам. Уларни риояю тарбия қилар, муборак кўллари билан баданларини силар, касалларига шифо тилар, нафсларига сакинат бахш этиб, тинчлик, бахтиёрлик улашар эдилар. Аллоҳнинг салавоту саломлари бўлсин унга!

Расулуллоҳнинг Саъдга “Магар қолсанг ҳам, шундай солиҳ амалларни қиласанки...” дегани эсингиздами? Ҳа, ўша кундан кейин расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам атиги уч ой яшаган бўлсалар, Саъд роппа роса ярим аср яшади. “Фақатгина бир меросхўрим бор, у ҳам қиз бола!” дея нолиган Саъдга кейин Аллоҳ таоло ўттиз тўрт нафар ўғил ва қиз фарзандлар ато қилди.¹⁵⁹



Мадинанинг боғу бўстонларида

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзи кунларда Мадинанинг боғу бўстонларига бориб, дарахтлар соясида чарчокларини ёзар, у сўлим жойларда ўтириб, ширин сувларидан ичганча хос саҳобалари билан суҳбатлашар эдилар. Бундай истироҳатлар кўпинча Абу Толҳа ал-Ансорийнинг “Байруҳо” деб номланган ва Набавий масжидининг шимол тарафида жойлашган боғида ўтар эди. Ҳозирги кунларда ер остида қолиб кетган у гўшалар Набавий масжидининг шимол тарафидан кенгайтирилаётган катта соҳалар ичида қолгандир.¹⁶⁰

Бундай истироҳатлару нафис мажлислар гоҳида Байруҳо боғидан бошқа боғларда ҳам бўлар эди.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: “Биз – мен, Абу Бакр, Умар ва бошқа бир неча саҳобалар расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг атрофида ўтирар эдик. Бир маҳал расулуллоҳ бизнинг орамиздан туриб (бир тарафга) кетдилар ва жуда ҳам ҳаяллаб қолдилар. Биз баъзи душманлар шундайгина олдимизда жанобимизга зиён етказиб қўйишидан қўрқиб, қаттиқ хавотир олдик. Кейин маълум бўлишича расулуллоҳ ҳожат учунгина кетган эканлар. Ҳар ҳолда биз қаттиқ хавотир ичида қолган эдик. Энг аввал

мен қўқиб кетдим ва расулуллоҳни излаб жўнадим. Бир маҳал олдимдан Бану Нажжор ансорларига қарашли ва теvaraги тўсилган боғ чиқиб қолди. Излаб, ҳеч бир кириш жойини топа олмадим. Бир маҳал қарасам, боғ ичига кичкина ариқча кирар экан. Худди тулкидек эмаклаб ўша ариқча орқали боғ ичига кирдим. Шунда боғ ичидан “Абу Ҳурайрамисан?” деган товуш эшитилди. “Ҳа, ё расулуллоҳ”, - дедим. Ҳазратимиз менга калишларини бердилар ва мана бундай дедилар: “Мана бу икки калишимни олгинда, боғдан чиқиб, кимгаки учрасанг ва у киши қалбидаги аниқ ишонч ила “ла илаҳа илаллоҳ” деб гувоҳлик берса, унга жаннатни башоратини бериб кетавер”.¹⁶¹

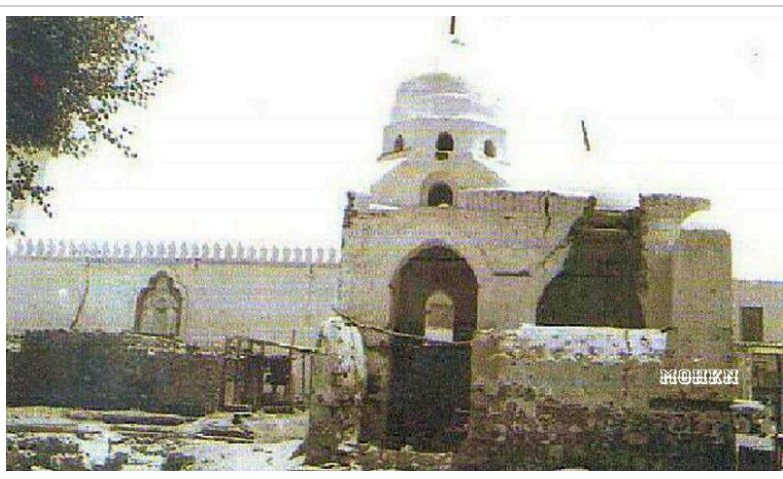
(Таржимондан илова: мазкур ҳадиснинг давомида Абу Ҳурайрага Умар учраб қоладида, нима гаплигини сўрайди. Абу Ҳурайра расулуллоҳни топганлигини ва унга калишини бериб, ҳар бир калима айтган кишига жаннат башоратини беришни буюрганларини айтади. Умар унинг кўксига уриб, ортига қайтаради ва кейин расулуллоҳга учраганида: “Ё, расулуллоҳ, мана шу ишни қилмай қўя қолмабсизда, одамлар тавҳид калимасини айтиш билан кифояланиб, амал қилмай қўядиларми деб қўрқаман”, - дея ўз фикрини билдирганида, расулуллоҳ бу таклифни тўғри топиб, тасдиқлайдилар ва башоратни ёймасликни тайинлайдилар)

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (одатларига биноан) Кубо масжидига борганларида, албатта, унинг ғарбий тарафида жойлашган “Беъру Арис” боғига кирар эдилар. (“Беъру Арис” аслида боғ ичидаги қудуқнинг номидир. Усмонинг халифалик даврида у киши бу қудуққа расулуллоҳнинг

узуқларини қўлларидан тушириб юборган ва уни чиқаришнинг иложи бўлмаган эди. Усмон розияллоҳу анҳудан кейинги мусулмон авлодлар ва исломий давлатлар бу қудуқни сақлаб келганлар. Ҳозирда эса қўмилиб, ўрнига белги қўйилган).

Абу Мусо Ашъарий розияллоҳу анҳу айтадилар: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам “Беъру Арис” боғига кириб кетган эканлар. Мен ҳам кириб, у зотга салом бергач, қайтиб чиқдим ва: “Бугун расулуллоҳнинг эшикбони бўлар эканманда”, - деб, буюрмасалар ҳам боғнинг хурмо бутокларидан ясалган эшиги олдида соқчилик қилиб ўтирдим. Ичкарида эса расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам аввал ҳожатларини раво қилиб, таҳорат олдилар ва изорларини тиззадан баланд кўтариб, оёқларини сувга ботирган ҳолда қудуқнинг қирғоғида, қўлларидаги чивик билан сув ва лой орасига уриб-уриб ўтирар эдилар. Бир маҳал Абу Бакр розияллоҳу анҳу келиб, киришга изн сўрадилар. Расулуллоҳ (менга): “Қирғизавер ва жаннатга тушишлигини айтиб севинтир”, - дедилар. Абу Бакр Аллоҳга ҳамд айта-айта кирдиларда, расулуллоҳнинг ўнг тарафига – қудуқнинг қирғоғига ўтирдилар. Кейин Умар розияллоҳу анҳу келдилар ва изн сўрадилар. Жаноби расулуллоҳ: “Изн бер ҳамда жаннат билан башорат қил”, - дедилар. Умар ҳам Аллоҳга ҳамд айтиб кириб, расулуллоҳнинг чап тарафига – қудуқнинг қирғоғига ўтирдилар. Ундан сўнг Усмон розияллоҳу анҳу келдилар. Расулуллоҳ: “Изн бер, жаннат билан севинтир ва шу билан биргаликда келажакда бало билан мусибатланажагини ҳам айт”, - дедилар. Мен келиб: “Қирингиз, расулуллоҳ сизнинг жаннатий бўлишингизни башорат бердилар, аммо бир мусибатга йўлиқшингизни ҳам айтдилар”, - дедим. Усмон

розияллоху анху ҳам Аллоҳга ҳамдлар айтиб: “Аллоҳдан ёрдам тилаймизда энди, эй, Аллоҳим сабр ато қил!” – дедилар ва ичкарига кирдилар. Аммо қудуқнинг расулуллоҳ ўтирган тарафида жой қолмаган эди. Шу сабабли нариги тарафдаги қирғокка бориб, уларнинг рўбарўсига ўтирдилар. Шунда расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам шимарилган почаларини тўғрилаб, тиззаларини ёпиб олдилар”.¹⁶²



Расулуллоҳ боғу бўстонларга нима учун борардилар? Албатта, биринчидан чарчокларини ёзиб, дарахтлар соясида Мадинанинг уфурган иссиғидан салқинланиб, ҳаёт долғаларига янгитдан куч йиғиш учун. Қолаверса, боғ эгаларининг қалбига хушнудлик солиб, дўстлик-биродарлик ришталарини мустаҳкамлаш учун ҳам борардилар. Боғ эгалари ўз боғларига расулуллоҳнинг қадам ранжида қилганидан хурсанд бўлар, чунки, бу зиёратлар сабабли боғу зироатларига улуғ зотнинг баракотлари ҳамда покдомонликлари етар эди. Ҳа, Аллоҳ элчисининг ҳар бир қадамжоси муборак – табаррук тупрокдир!

Қайлула вақтида...¹⁶³

Зуҳо (чошгоҳ) намозининг вақти бўлганида расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам навбати келган аёлининг уйига равона бўлар, эшикдан кириши биланок ўйдагиларга салом берар, ундан сўнг мисвок билан тишларини тозалаб, Зуҳо намозини тўрт ракъат қилиб ўқир эдилар. Баъзи вақтларда кўпроқ қилиб, олти ёки саккиз ракъат ўқир эдилар. Кейин, агар овқат тайёр бўлса – агар унга қадар сахарлик таомини емаган бўлсалар – овқатланар эдилар. Завжалари овқат олиб келганида, агар (нафил) рўза тутган бўлсалар, рўзасини очиб, таомдан ер эдилар. Бир куни Оиша розияллоҳу анҳонинг уйларида борганларида, у: “Ё, расулуллоҳ, бизга зиёратчилар ҳадя (таом) олиб келган экан, сизга ҳам олиб қўювдим”, - деб қолдилар. “Қандай таом экан?” – деб сўраганларида, “ҳайс” деб жавоб бердилар. “Олиб кел”, - дедилар расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва таомни еб бўлгач: “Бугун рўза тутган эдим”, - дедилар.¹⁶⁴¹⁶⁵

Оиша онамиздан яна мана бундай ҳадис ривоят қилинади: “Расулуллоҳ уйга келганларида ўчоқда (хизматчимиз Бариранинг сергўшт) “бурма” таоми пишаётган эди. У зотнинг олдида нон ва нонга суртиб ейиладиган сут маҳсулотлари қўйилди. “Нега гўшти бурмани қўймадинглар?” – деб сўрадилар. “У (бурмага қўшилган гўшт) Барирага садақа қилинган экан, биз садақани емаймизку”, - деб жавоб бердилар Оиша она. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “У гўшт Барира учун садақа бўлса, биз учун ҳадя ҳисобланади, олиб келавер”, - дедилар”.¹⁶⁶

Ё, Аллоҳ! Бу муомаладан уй хизматчиси Бариранинг “расулulloҳ менинг таомимдан едилар, уни мендан ҳадя қатори қабул қилдилар!” дея шодланганини тасаввур қилаверинг!

Мана шундай зиёратларининг бирида завжаси Жувайрия онамизнинг уйига чошгоҳ маҳалда (тушга яқин) келдилар. Қарасалар, онамиз жойнамози устида зикр қилиб ўтирган эканлар. Бомдоддан сўнг бирров хабар олганларида ҳам шу алфозда ўтирган эдилар, хануз турмабдилар. “Эрта билан шу ҳолда кўрувдим, ҳали ҳам кўзғалмай ўтирибсанми?” – деб сўрадилар. “Ҳа”, - дедилар онамиз. Шунда расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: “Эрта билан сендан хабар олиб, қайтиб кетаётганимда тўртгина калима зикр айтган эдим. Агар сенинг ўшандан бери айтаётган (кўпдан-кўп) зикрларинг билан ана шу тўрт калима зикрни(нг савоби) тарозуга қўйиладиган бўлса, барчасидан оғир келади. У тўрт калима зикр мана булардир: “Субҳаналлоҳи ва биҳамдиҳи, адада холқиҳи, ва ризо нафсиҳи ва зината Аршиҳи ва мидаада калиматиҳи”.¹⁶⁷

(Зикрнинг маъноси: Мен Аллоҳни барча нолойиқ сифатлардан поклайман. Мен Аллоҳга яратган махлуқотларининг сонича, Ўз Аршининг салмоғи ва беадад калималари қадар ҳамда Ўзи рози бўладиган барча мақтовларни айтаман!)

Расулulloҳнинг оиласи билан ёлғиз қолгандаги баъзи аҳволлари мана шундай эди. Бундай вақтларда у зотнинг олдига муслима аёллар келишар ва мўминлар оналаридан бирининг шохидлигида эркаклар олдида сўрашга

ийманган (фақат аёлларга хос) шаръий масалаларни сўраб эдилар. Пайғамбарнинг аёллари эса бундай масалаларни ёдлаб олишар (ва кейин ривоят қилиб берар) эдилар.

Бир куни, расулуллоҳ Оиша онанинг уйида бўлганларида уларнинг ҳузурига ансорлардан бирининг аёли келиб, ҳайз ҳолатидаги аёлнинг ғусл қилиши ҳақида масала сўраган эди, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мана бундай деб жавоб бердилар: “Сизлардан бирингиз (агар ҳайздан пок бўлишни хоҳласа) сувини ва хушбўй нарсаларини тайёрлаб, (нажаслардан) яхшилаб покланади. Кейин бошига сув қуйиб, сув соч толасининг тагига қадар етишлиги учун ишқалайди. Кейин яна сув қуяди. Кейин упа сепилган пахтани олиб, у билан тозаланади”. Шунда ҳалиги аёл: “Қандай қилиб тозаланади?” – деб сўраган эди, расулуллоҳ: “Субҳаналлоҳ! Тозаланасанда, у билан!” – дедилар ва уялиб, тескари қараб олдилар”. Оиша онамиз айтадилар: “Мен расулуллоҳнинг уялганларини кўрганимдан кейин, ҳалиги аёлни ўзимга тортиб олдимда: “У пахта билан қоннинг юқини артасан”, – дедим. Бу сўзимни расулуллоҳ ҳам эшитдилар ва инкор қилмадилар”.¹⁶⁸

Бир куни расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Умму Салама онамизнинг уйларида бўлган пайтда ҳузурларига Умму Сулайм деган аёл келиб: “Ё, расулуллоҳ, нима дейсиз, агар аёл киши тушида эри билан жимо қилса, унга ғусл қилиш вожиб бўладими?” – деб сўради. Буни эшитган Умму Салама: “Қўйсангчи, эй Умму Сулайм, ! Расулуллоҳнинг олдиларида аёлларни шарманда қилдингку!” – деб, норози бўлдилар. Чунки, аёллар орасида бу масала аҳамиятсиз, сўрашга арзимаган нарса қатори қаралар эди. Умму Сулайм эса бўш келмасдан: “Аллоҳ ҳақдан ҳаё қилмас.

Расулуллоҳдан ўзимизга керакли нарсаларни сўраб олганимиз у зотдан ғофил бўлиб юраверишимиздан яхшироқдир”, - деди. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Умму Сулаймни қувватлаб, бундай дедилар: “Эй, Умму Салама, “қўйсангчи” деган сўз ўзингга ҳавола. Сизларнинг энг яхшиларингиз – керакли нарсани сўраганларингиздир. Ҳа, эй Умму Сулайм, агар ўша аёлнинг бир жойидан сув оқиб қоладиган бўлса, албатта ғусл қилиши керак бўлади”, - дедилар. Умму Салама онамиз хайрон қолдилар ва: “Аёлларда ҳам сув бўладими, ё расулуллоҳ?!” – деб сўрадилар. “Ҳа – дедилар расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам – боланинг онага ўхшаб қолиши ўша сув сабабдир. Аёллар – эркакларнинг ярмидир”, - дедилар”.¹⁶⁹

Ансорларнинг аёллари шунақа – тап тортмас эди. Оиша онамиз уларнинг журъатли савол берганлари ҳақида бундай деган эдилар: “Ансорларнинг аёллари нақадар яхшидирларки, “уят бўлади” деб ўтирмасдан, динни яхшилаб ўрганишар эди”.¹⁷⁰

Яна бир қарра таъкидлаш жоизки, аёллар масжиддаги умумий мажлисларда сўрай олмаган ўзларига хос масалаларни, кечиктириб бўлмайдиган шошилиш нарсаларини сўраш учунгина – расулуллоҳнинг ухлаб дам оладиган вақти бўлганига қарамай – келар эдилар. Табиийки, бу ташрифлар расулуллоҳга унчалик ёқавермагани сабабли уларнинг савол-жавоблари узоққа чўзилмас эди.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўз шахсий ҳаётларини Аллоҳ йўлига вақф қилиб қўйган инсон бўлганлари учун энг хос, энг дахлсиз

бўлган роҳат, уйқу вақтларини ҳам диний сабоқлар, таълим-тарбия ҳамда даъват соатларига айлантира олар эдилар. Сизга Аллоҳнинг салавот-саломлари бўлсин, эй улуғ пайғамбар!

Баъзан ана шундай дахлсиз, роҳат ва уйқуга ажратилган вақтларида ўта зарур юмушлар билан яқин саҳобаларидан бири келиб қолар эди.

Бир куни (қайлула пайтида) уйларидаги тўшакда ётоқ кийим билан, изори сонларигача очилган ҳолда бамайлихотир, чалқанчасига ётган эканлар, тасодифан Абу Бакр розияллоҳу анҳу келиб, киришга рухсат сўрадилар. Рухсат берилгач, кирдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Бакр билан қандай ётган бўлса, худди ўша алфозда гаплашдилар. Гап тамом бўлгач, Абу Бакр чиқиб кетдилар. Бир оздан сўнг Умар келиб, изн сўраб, изн берилгач кирдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам у билан ҳам ўша – ётган, сонлари очилган ҳолатида гаплашганларидан кейин Умар ҳам чиқиб кетдилар. Орадан ҳеч қанча вақт ўтмасдан Усмон розияллоҳу анҳу келиб қолдилар ва эшик ортида туриб, киришга изн сўрадилар. Расулуллоҳ дарҳол этакларини йиғиштириб ўтириб олдиларда, кейин Усмоннинг киришига изн бердилар. Усмон ҳам ишларини гаплашиб бўлгач, чиқиб кетдилар. Шунда Оиша онамиз: “Ё, расулуллоҳ! Абу Бакр (отам) кирганларида юзингизнинг бир туки ҳам қимирламади, пинак бузмай (ётган ҳолатда) гаплашавердингиз. Кейин Умар кирганда ҳам шундай бўлди. Аммо, Усмон кирганларида кийимларингизни йиғиштириб, ўтира қолдингиз, нега?” – деб сўрадилар. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Ҳатто фаришталар ҳам ҳаё қиладиган инсондан мен ҳаё қилмай қўярмидим. Усмон жуда ҳам ҳаёли киши, агар мана шу (сонларим очик)

ҳолимда унинг киришлигига изн берсам, менга ҳожатини айта олмай қолади деб кўрқдим”, - дедилар.¹⁷¹

Оиша розияллоҳу анҳо айтадилар: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйда завжалари билан ёлғиз қолганларида уларга нисбатан инсонларнинг энг саховатлиси, энг мулойими эдилар. Ҳа, у ҳам сизлар каби оддий киши бўлганлар, бироқ (аёлларига) сертабассум эдилар ва кулиб муомала қилар эдилар. У ҳам сизлар каби уй юмушларини ўзлари бажарар: калишини ямар, кийимларини тикар, эчкисини соғар ва ўз юмушини ўзлари қилар эдилар”.¹⁷²

Яна Оиша онамиздан ривоят, айтдилар: “Бир куни тун қоронғусида бизга Абу Бакрнинг уйидан қўйнинг пойчасини ҳадя қилиб юборишибди. (Ундан ўша заҳоти таом тайёрлаш учун) ҳазрат иккимиз навбатма-навбат ушлаб, тозаладик. Аввал мен ушлаб турдим, расулуллоҳ кесдилар. Кейин у зот ушлаб турдилар, мен кесдим”. Ўша ривоятни айтаётганда Оиша онамиздан бир киши: “У ишни лампамойнинг ёруғида қилган эдиларингизми?” – деб сўраганда, у: “Агар лампамойнинг ёғи бўлганида уни еб қўйган бўлар эдик. Муҳаммаднинг хонадонида шундай кунлар бўлганки, ҳатто бир ойга қадар уйда нон ҳам бўлмас, қозон ҳам қайнамас эди”, - деб жавоб бердилар.¹⁷³

Бу – расулуллоҳнинг оилавий ҳаётларининг биргина лавҳсидир. У зотнинг (аёлларининг) деворлари бири-бирига ёпишган уйларида (баъзи хизматчиларни ҳисобга олмаганда) ўзларидан бошқа ёрдамчи бўлмаган. Шунинг учун аёлларининг кундалик юмушларига ёрдам берар ва бу билан уларга “уйимиз ҳам, ҳаётимиз ҳам бирдир” деган ҳақиқатни сездирар ҳамда

таълим берар эдилар. Одамларнинг орасидаги оиласига энг яхши муомала қилган инсон бўлган расулуллоҳга Аллоҳнинг салавот ва саломлари бўлсин!

Пайғамбар аёлларининг уйлари бири-бирига яқин (бир девор) бўлгани каби, уларнинг қалблари ҳам бир-бирларига шу қадар яқин, шу қадар меҳрибон эдики, (кундош бўлишларига қарамасдан) бир-бирлари билан жуда ҳам самимий ҳазиллашиб, мутойиба қилишар эдилар. Бир куни Савда онамиз Оиша онамизнинг уйларига келиб, ёнларига ўтирдилар. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб, иккаласининг ўрталарига ўтириб олдиларда, бир оёқларини Оишанинг, иккинчи оёқларини Савданинг кучоғига ташладилар. Уччаласи шу алфозда ўтириб гаплаша бошладилар. Оиша онамиз атала пиширган эдилар, Савдага қараб:

Аталадан энг, - дедилар.

Йўқ, емайман, иштаҳам тортмай турибди.

Олинг, деяпман, агар емасангиз, юзингизга чаплаб қўяман.

Вой, емайман дедимку.

Шунда Оиша онамиз икки кафтига аталадан солиб, Савда онамизнинг юзига чаплай бошладилар. Расулуллоҳ эса хузур қилиб кулдилар ва Савданинг эркин ҳаракат қилиши учун оёқларини унинг кучоғидан олиб: “Сен ҳам чапла!” – дедилар. Савда ҳам идишдан атала олиб, Оишанинг юзига чаплай бошлади. Иккаласи шу тариқа “атала чаплаш” ўйинини ўйнадилар. Расулуллоҳ ҳамон иккаласининг қилиғидан кулар, “атала уруши” авжига чиққан сайин бахтиёр уйда уччаласининг шодон кулгиси баланд янграр эди.

Баногоҳ, масжид тарафдан Умар розияллоҳу анҳунинг ўз ўғилларини излаб, “эй, Абдуллоҳ, қайдасан?” деган овози эшитилиб қолган эди, расулуллоҳ аёлларига қараб: “Туриб, юзларингни ювинглар, Умар шу ерга келиб қолиши мумкин”, - дедилар. Дарҳақиқат, Умар эшик олдида келиб: “Ассалому алайка ва роҳматуллоҳи ва баракотуху, ё расулуллоҳ!” деб довуш қилдилар. Расулуллоҳ ҳам саломга алик олиб: “Кел, эй Умар, кира қол”, - дедилар.¹⁷⁴

“Динимизда кўнгилхушлик бордир”. Мана шу каби сўзлари билан расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу ҳаёт майдонларида эркин ҳаракатлар ва кўнгилхушликлар учун ҳам ўрин бор эканлигини баралла айтган эдилар.¹⁷⁵



Оиша онамиздан ривоят: “Бир куни (у менинг куним эди) менга расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келдилар, ҳузуримда эса ансорийларнинг икки жорияси икки чилдирма чалиб, ансорлар Буос урушига атаб тўқиган қўшиқни хиргойи қилишаётган эди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг тўшагимга тескари қараб, чопонлари билан юзларини ёпиб ётиб олдилар. Худди шу онда (отам) Абу Бакр кириб қолдиларда, икки қизни уришиб: “Расулуллоҳнинг уйида шайтоннинг қуйини чалаяпсизларми?!” – дедилар. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам юзларини очиб: “Эй, Абу Бакр, уларни тек қўйинг, бугун ҳайит кунику, ҳар бир қавмнинг ўз байрами бўлганидек, бугун бизнинг байрамимиздир”, - дедилар”.¹⁷⁶

Мана шу каби кутилмаган ишлар бўлиб қолмаганда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, аёлларидин бирининг уйида Пешин азониға қадар бир оз қайлула уйқусини ухлар эдилар. Баъзи вақтларда эса ўзига (эмакдошлик орқали) маҳрам бўлиб қолган икки аёл – Умму Сулайм ва унинг синглиси Умму Ҳаромларнинг уйларида ҳам қайлула қилар эдилар.

Суратда: пайғамбар алайҳиссаломнинг уйлари (ҳаёлий сурат).

Бир куни Умму Сулаймникиға бориб, ухлаб қолдилар. Умму Сулайм уйида йўқ эди. Бир маҳал қайтиб келиб, қараса, расулуллоҳ манглайдан тер томчилари қуйилган ҳолда ухлаб ётган эканлар. Умму Сулайм бир кичкина идишни олдиларда, жуда оҳисталик билан расулуллоҳнинг терларини унга йиға бошладилар. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйғониб

кетиб: “Эй, Умму Сулайм! Бу нима қилганингиз?” – деганларида, у: “Муборак терингизни атир сифатида фойдаланаман, кошки менга ва болаларимга баракотларингиз юкса!” – деди. Расулуллоҳ бу ишга қарши чиқмадилар, аксинча у аёлга хайр дуоларни қилдилар.

(Арабларда одат тусига кирган) қайлула уйқуси баданга роҳат бағишлайди ва куннинг қолган қисми учун куч йиғилишига сабаб бўлади. Шунингдек, бу уйқуни ухлаган одамлар тундаги таҳажжуд намозига ҳам қийналмай турадиган бўлади.



Қубо масжидига сафар





Қубо масжиди ҳақида Аллоҳ таоло Қуръонда “Аввалги кундан бошлаб тақво узра қурилган масжид” деган. Ҳа, бу масжиднинг асосини расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келган аввалги кунларда ўз қўллари билан қўйган эдилар. Қуболиклар ҳам у кишига қадрдон, чунки Мадинага келганларида тўғри Қубога тушган ва у зотни айнан қуболиклар энг аввал тўсиб олган эдилар. У зот ҳар ҳафта сайин канда қилмасдан, гоҳ уловда, гоҳида яёв ана шу қадрдон ер, қадрдон масжид ва қадрдон одамлар зиёратига борар, Қубо масжидида намоз ўқир ва масжидга келган қуболиклар – Бану Авф ибн Ҳорис қабиласидагилар билан саломлашиб, суҳбатлашар эдилар.¹⁷⁷¹⁷⁸

Қубо масжиди. Қадимиг ва ҳозирги кўриниши

Қубога борадиган кунлари Умму Сулаймнинг қиз қариндоши Умму Ҳаром бинт Милҳоннинг уйида қайлула қилар эдилар. Ана шу одатига биноан, бир куни (Қубога жўнаш олдидан) Умму Ҳаромнинг уйига келдилар. Умму Ҳаром у зотни овқатлантириб, кейин сочларига ёпишган хас-хашакларни тозалай бошладилар. Аслида расулуллоҳнинг сочлари доимо ювиб-таралган ҳолда, тоза юрар, аммо баъзан бадавийларга борганида ёки бошқа тўполон жойларда юрганларида сочларига баъзи нарсалар илашиб, тозалашга муҳтож бўлиб қоларди. Шунинг учун бўлса керак, эмакдош опа-сингиллар баъзан у зотнинг сочларини тозалаб беришни одат қилган эдилар. Хуллас, Умму Ҳаром сочларини тозалагач, қайлула уйқусига кетдилар ва уйғонгач кулдилар. Шунда Умму Ҳаром: “Ё, расулуллоҳ нега кулдингиз?” – деб сўраган эди, жаноби расулуллоҳ: “Тушимда умматимдан бир жамоа кишилар Аллоҳнинг йўлида ғазотга чиққан эмишлар ва денгизнинг қоқ ўртасида гўё тахтида (кўкрак кериб) ўтирган подшоҳлар каби (кемада) бораётган эмишлар”, - дедилар. “Ё, расулуллоҳ, Аллоҳга дуо қилинг, мени ҳам ўшалар орасида қилсин”, - деди Умму Ҳаром. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Сен улар орасида бордирсан”, - деб, яна ухлагани ётдилар. Бир маҳал уйғониб, яна кулдилар. Умму Ҳаром яна:¹⁷⁹

“Ё, расулуллоҳ, сизни нима кулдирди?” – деб сўради.

Тушимда яна менга Аллоҳ йўлида ғазотга чиққан умматларим кўрсатилибди.

Ё, расулуллоҳ, Аллоҳга дуо қилинг, мени ҳам ўшалар орасида қилсин!

Сен уларнинг аввалгиларидандирсан!”

Вақти келиб Умму Ҳаром (ислом қўмондони) Уббода ибн Сомит розияллоҳу анҳуга турмушга чиқдилар. Уббода (ислом флоти) билан денгиз орқали (Византияга) ғазотга жўнаганларида ўзлари билан аёлини – Умму Ҳаромни ҳам олиб кетдилар.

Ғазотдан қайтганларида унга бир хачирни кўндаланг қилдилар. Унга минган эдилар (оғзи қаттиқ экан, тизгинни тортганига ҳам бош бермай) олиб қочди. Асов хачир устидан учиб кетган Умму Ҳаромнинг бўйинлари синиб, қазо бўлдилар. Шундай қилиб, Муовия ибн Абу Суфённинг замонларида “Румайсо” лақабли мужоҳида аёл Умму Ҳаром бинт Милҳон шаҳид бўлдилар ва жасадлари Қубрусга (Кипр) дафн қилинди.

Ё, Аллоҳ! Набавий башоратнинг ўнгидан келганини қаранг! “Сен денгиз устида подшоҳлар каби гердаийб ғазотга борганлар орасида бўларсан” деган сўз айтилганида, бу сўз соҳиби Араб жазирасининг чеккасидаги кичкинагина бир шаҳарда (Мадинада) бўлиб, оз сонли аскарлари оч ва яланғоч бир ҳолатда эди. Мана шу ҳолатдаги аскарларининг келажакда катта, қудратли кўшинга айланиб, кўп кемалардан флот ясаб, Мадинадан жуда олисда жойлашган Ўрта ер денгизи орқали худди тахтида гердаийб ўтирган подшоҳлар каби кемаларда мардонавор боражакларини башорат қилган эдилар расулуллоҳ! Бу башорат айтилган маҳалда Жазира араблари улкан флотлар ташкил қилиш у ёқда турсин, оддийгина қайиқ яшашдан ҳам беҳабар эдилар.

Қайси бирига ажабланишликни ҳам билмайсан, киши. Ҳудудлару имкониятларни, муҳиту шароитларни тан олмаган пайғамбарона башоратга

ажабланасизми, ёки бу сўз айтилганида “наҳотки?”, “бизнинг аҳволимиз аянчли бўлса, кемаларда гердайиб ғазотга чиқишга йўл бўлсин” дейиш ўрнига, набавий башоратни ўз кўзи билан кўриб тургандек тасдиқлаб: “Аллоҳга дуо қилинг, мен ҳам ўша ғозийлар ичра бўлайин!” - деган Умму Ҳаромнинг уммондек теран иймонига ажабланасизми? Ҳа, қайси бирига ажабланишликни ҳам билмайсан, киши!



Пешиндан Асрга қадар...

Кун қиёмдан оға бошлаганда Мадина осмонида Билол розияллоҳу анҳунинг Пешин намози учун айтган азони янграйди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар бунга қадар уйғонмаган бўлсалар, қайлула уйқусидан уйғонар ва Билол айтган азон калималарини такрорлар эдилар. Кейин таҳорат олиб, уйларида тўрт ракъат (суннат) намоз ўқир ва Пешин азонига иқомат айтилишини кутиб ўтирар эдилар. Ана шу аснода (бир куни) мана бу ҳадисни айтган эдилар:

«إِنَّهَا سَاعَةٌ تُفْتَحُ فِيهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ، وَأُحِبُّ أَنْ يَضَعَدَ لِي فِيهَا عَمَلٌ صَالِحٌ»

“Бу соатда осмон эшиклари очилгай ва мен солиҳ амалим ана шу вақтда осмонга қўтарилишини ҳоҳлайман”.¹⁸⁰

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тўрт ракъат (суннат) билан Пешин фарзининг орасида гоҳо уйига келган Ҳасан ва Ҳусайн ҳамда Зайнабдан кўрган неваралари Умомаларни ўйнатишга ҳам улгурар эдилар. Қачон Билол намозга чақиргач, масжидга чиқиб кетар эдилар. Баъзи вақтларда масжидга чиқиб кетаётиб завжаларидан бўса олишни ҳам унутмасдилар.¹⁸¹¹⁸²

Буни қаранг! Аёлига муносабат йўл-йўлакай шундай бўлса, у билан хотиржам қолганларидаги меҳр-муҳаббат ҳақида нима дейиш мумкин?

Масжидга чиққанларидан кейин, Билол розияллоху анху иқомат айтар, саҳобалар у зотнинг меҳробга ўтиб бораётганинин кўргандан сўнг ўринларидан турар эдилар.

Саҳобалар гоҳо ажойиб манзаранинг гувоҳи бўлар эдиларки, расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам намозга Ҳасан ва Ҳусайнни ёки Умомани бўйинларига миндириб келаётган бўлардилар. Ҳатто бир куни қайсидир гўдакни елкасига опичлаган ҳолда намоз ўқиганига ҳам гувоҳ бўлган эдилар.

Бир куни Ҳасан ва Ҳусайнни олиб келиб, меҳроб ёнига қўйдилар. Намозга такбир ҳам айтилди. Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам биринчи саждага борган бўйича турмай қолдилар. Саҳобаларнинг барчаси сажда холида кутиб қолдилар. Шунда тоқати тоқ бўлган Шаддод ибн Ҳодд розияллоху анху бошини кўтариб қарадилар. Не кўз билан кўрсинки, расулуллоҳнинг елкасида гўдак бола ўтирган экан. Хуллас, намоз ҳам битиб, (орқа сафдаги) одамлар хавотирли саволларини бердилар: “Ё, расулуллоҳ! Саждангиз жуда ҳам чўзилиб кетди. Биз бир нарса бўлдимикин (ё ваҳий келдимикин) деб ўйладик, нима бўлди ўзи?” “Ҳеч нарса бўлгани йўқ (ваҳи ҳам келмади). Фақат мана бу гўдак (саждада турганимда) мени от қилиб миниб олди. Ўйинга тўйиб тушиб кетмагунча, ўзим тушириб юборишни хоҳламадим”, - деб жавоб бердилар расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам.¹⁸³

Гўдак нега у зотни от қилиб миниб олди? Яна саждасидая! Чунки, гўдак бунга одатланиб қолган эди. Демак, расулуллоҳ уйларида доим гўдакларга “от” бўлиб, уларни ўйнатар эдилар. Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам

меҳробга қадар кўтариб келган гўдак ҳам у зот саждага борганларида “менга от бўлиш учун энгашиди” деб ўйлаган эдида.

Яна бир куни неваралари Умомани (Зайнабнинг қизини) елкасига опичлаб масжидга келдиларда, ўша ҳолида намоз бошлаб юбордлар. Рукуга бораётганда Умомани ерга тушириб қўяр, сажда қилиб, қиёмга тураётганларида яна елкасига опичлаб, қироат қилар ва мана шу алфозда намозни битирган эдилар.¹⁸⁴

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозда ҳам бола кўтаришлари билан бирданига икки ибодатни амалга ошираяптилар. Ахир, оилага шафқат ва муҳаббат кўрсатиш ва шу орқали умматга меҳр-муҳаббатдан, бағрикенгликдан таълим бериш ҳам ибодат ҳисобланадида.

Ҳазрати пайғамбар Пешин намозини (фарзини, одатда) энг аввалги вақтида ўқир эдилар ва аввалги икки ракъат учун ўттиз оят миқдорида зам сура қилар, иккинчи ракъатга эса шунинг ярмича оятларни зам сура қилар эдилар.¹⁸⁵

Баъзан намозни узун ўқиганлари саҳобаларига ёққанини сезар ва бу пайтда жуда узун сураларни зам сура қилар, ҳатто бу ракъат битгунга қадар кимдир бировнинг таҳорати қистаса, бемалол намоздан чиқиб, Бақиъ тарафдаги дарахзорга бориб, ҳожатини бажариб, таҳорат олиб, шундан сўнг яна қайтиб келиб намозга қўшилишга улгурар эди.

Шунингдек, баъзи намозларида хуфёна (ичидан) қироат қилар, саҳобалар қироат қилаётганларини соқолларининг қимирлаганидангина билиб олар

эдилар. Гоҳо (хуфёна намозда ҳам) бир-икки оятни эшитиб қолар эдилар.¹⁸⁶

Анас розияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: “(Баъзан) расулуллоҳ Пешин намозида “Саббиҳисма Роббикал аъло” ва “Ҳал атока ҳадийсул ғошия” сураларини ўқир эдилар ва биз (олдинги сафдагилар) у зотнинг гўзал, нағмали қироатини эшитиб ҳам қолар эдик”.¹⁸⁷

Пешин намозини ўқиб бўлганларидан сўнг, агар (намоз асносида) ваҳий тушган ёки бошқа муҳим нарса юз берган бўлса, саҳобаларига юзланар ва хутба қилар эдилар. Чунки, бу вақт баъзи одамлар қайлула уйқусини ухлаган, ухламаганлари ҳам нималардир билан машғул бўлиб, фикрлари уйғок, зийрак тортиб турган ҳамда намозга кўп жамоат тўпланган вақт бўларди.

Бир куни худди мана шу маҳалда Мудар қабиласидан элчилар келиб қолди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қабулий суҳбатдан сўнг улардаги очлик, қашшоқликни билиб, жуда ҳам ачиндилар ва минбарга кўтарилиб, Аллоҳга ҳамду сано айтганларидан кейин мана бундай дедилар: “Аммо баъд: “Аллоҳ таоло Ўз китобида “Эй, одамлар! Сизларни бир жондан яратиб, ўша жондан унинг жуфттини ҳам яратиб, ундан сўнг ўша жуфтликдан кўп эркак ва аёлларни таратган Роббингиздан тақво қилинглр. (Яна, эй одамлар) Унинг номини ўртага қўйиб бир-бирингиздан нарса сўрайдиган Аллоҳдан кўрқинг ҳамда қариндош уруғлардан ажралиб қолишдан (ҳам кўрқинг). Аллоҳ сизларни кузатиб тургувчидир” дея оят нозил қилди.

Яна мана бу оятни ҳам нозил қилди: “Эй, иймон келтирганлар! Аллоҳдан тақво қилинг ва ҳар бир жон эртанги (қиёмат) куни учун нима олиб боришига қарасин! Аллоҳдан қўрқинг, Аллоҳ сизларнинг (барча) амалингиздан хабардордир!” Ҳар бир инсон ўз диноридан, дирҳамидан, кийимларидан ҳамда ўлчаб тортаётган буғдою хурмоларидан садақа қилсин! ...Биргина дона хурмо бўлса ҳам садақа қилсин!”¹⁸⁸

Бу хутбаларида расулуллоҳ одамларни садақа қилишга ундадилар.

Яна бир куни худди шу маҳалда мана бу воқеа рўй берган эди. Закот молларини йиғиш учун волий қилиб юборилган Ибн Лутбия келиб, пайғамбаримизга ҳисобот бера бошлади: “Ё, расулуллоҳ! Мана бу, мана бу моллар сизлар (Байтул мол) учун, мана булари эса менинг ўзимники, уларни менга ҳадя қилганлар”. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбарга чиқдиларда, Аллоҳга ҳамду сано айтганларидан кейин мана бундай деб хутба қила бошладилар: “Аммо баъд: Мен сизларнинг орангиздан бир кишини Аллоҳ менга (омонат) топширган ишга волий-бошлиқ қилиб тайинласам, қайтиб келиб, менга: “Мана булари сизларники, мана булари меники – менга ҳадя қилинган”, - дейди! У одам ота-онасининг уйида ўтирибмидики, унга ҳадялар берила бошласа! Муҳаммаднинг жонини ушлаб турган зот номига қасам ичиб айтаманки, ҳеч кимингиз ўз ҳаққи бўлмаган нарсани олмасин! Агар олса, қиёмат куни Аллоҳга йўлиқади ва мен уни бўйнига бўкирган туя ёки мўраган мол ёки маъраган қўй кўтариб келганидан таниб оламан. Шунда у менга

қараб: “Ё, расулуллоҳ (бу азоб ва шармандалиқдан қутқаринг)”, - дейди. Бироқ, мен “Сенга еткизган (айтган) эдимку”, - деб жавоб бераман”. Кейин у зот қўлларини осмонга қўтариб: “Эй, Аллоҳим! Еткиздимми? Эй. Аллоҳим! Еткиздимми?”, - дедилар. Қўлларини шу қадар баланд қўтардиларки, ҳатто қўлтиқларининг оқи ҳам кўриниб кетди”.¹⁸⁹

Яна бир куни Пешин намозини ўқиганларидан сўнг, минбарга чиқиб, қиёматни ва унинг олдидан бўладиган катта аломатларни эслатдиларда, кейин мана бундай дедилар: “Ким мендан бир нарсани сўрашни хоҳласа, сўраб қолсин. Аллоҳга қасам, мана шу ўрнимда турган дамда сўрайверинг, мен ҳам хабар бераверайин”. Одамлар бу сўзни эшитганларида (ё қиёматдан ёки расулуллоҳнинг ғазаби туфайли азоб тушишлигидан қўрқиб) ҳўнграб йиғлай бошладилар. Расулуллоҳ ҳам “сўраб қолинглар, сўраб қолинглар” деб қайт-қайта айтишдан чарчамадилар. Шунда Абдуллоҳ ибн Ҳузофа ас-Саҳмий ўрнидан туриб: “Ё, расулуллоҳ, менинг отам ким?” - деб сўрадилар. Чунки, у биров билан уришиб қолса, ҳасими уни “отаси бўлак” деб сўкар эди. Расулуллоҳ: “Сенинг отанг Ҳузофа”, - дедилар ва яна “сўраб қолинглар” деб қайталайвердилар. Шунда Умар розияллоху анҳу тиз чўкиб ўтирдиларда: “Аллоҳни Робби деб, исломни дин деб, Муҳаммадни пайғамбар деб рози бўлдик! Аллоҳнинг ва Унинг расулининг ғазабидан Аллоҳдан паноҳ сўраймиз!” – дедилар. Шундан кейингина расулуллоҳ бир зумгина жим қолдиларда, кейин мана бундай дедилар: “Сизларга ёқимсиз кун яқинлашмоқда!

Муҳаммаднинг жонини ушлаб турган зотга қасам ичиб айтаманки, ҳозиргина (намоз асносида) менга, мана бу (қибла тарафдаги) девор тарафдан дўзах ва жаннат кўрсатилди. Мен яхшилиқни (жаннатни) ва ёмонлиқни (дўзахни) бугун кўрганимдек (яққол) кўрмаган эдим. Агар менинг кўрган-билганларимни сизлар ҳам кўрганингизда озроқ кулиб, кўпроқ йиғлар эдингизлар”.¹⁹⁰

Расулulloҳнинг саҳобалари бошига бу кундек қаттиқ кун келмаган эди. Шунинг учун бошларини ўраб олган ҳолда хўнграб-хўнграб йиғладилар.¹⁹¹

Яна бир куни Пешин намозидан сўнг, Моиз розияллоҳу анҳу тошбўрон қилинган кунда минбарга чиқи, Аллоҳга ҳамду сано айтдилар ва дедилар: “Биз Аллоҳнинг йўлида ғазотга чиқиб кетганимизда бир киши яшириниб қолиб, ғозийларнинг аёлларига шаҳватини ошкора қилиб, “бўъу-бўъу” қилиб, кўчқор бўлса, баъзи аёллар унга бир оз сут эмизиб кўяр эканлар. Аллоҳга қасам, Аллоҳга қасам, шу (хабис) ишни қилган одамни менга олиб келсалар, албатта, уни қаттиқ жазолагайман!”¹⁹²¹⁹³

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам Моизга истиғфор айтиб дуо ҳам қилмадилар ва уни сўкмадилар ҳам.¹⁹⁴

Пешин намозидан кейинги бу каби хутбалар – албатта – тасодифий ёки Жумага қадар жавобини кечиктириб бўлмайдиган масалалар ҳақидагина айтилар эди.

Пешин намозидан ва ундан кейинги хутбалардан фориг бўлган расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйларига келиб, икки ракъат ротиб намоз (Пешиннинг суннати) ўқир эдилар.

Шундан сўнг жаноби расулуллоҳ яна саҳобаларининг олдига (масжидга) чиқиб, улар билан Асрга қадар ўтирар эдилар. Абдулқайс қабиласидан элчилар келганида ҳам уларни Пешиндан Асрга қадар қабул қилган эдилар.¹⁹⁵

Бу (Асрга яқин) вақт уйқунинг эмас, балки амалга қайтишнинг вақтидир. Чунки, бу вақтда куннинг ҳарорати сусаяди. Шунинг учун расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу вақтларда баъзан мусулмонлар орасидаги масалаларни ҳал қилиш учун муайян тарафларга кетар эдилар. Бир куни Қубодаги Бану Амр ибн Авф қабиласида ўзаро низо чиқиб, бир-бирлари билан тош отиб уруша бошлашибди деган хабар келиб қолди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Пешинни ўқиб, саҳобаларига: “Юринглар, уларнинг орасини яраштирамиз”, - дедилар ва Билол розияллоҳу анҳуга қараб: “Агар (мен келгунча) Аср намози бўлиб қолса, одамларга имом бўлишни (менинг номимдан) Абу Бакрга буюрасан”, - дедилар. Аср намозининг вақти кирганида Билол азон айтдилар, ҳазрат ҳамон қайтмаган эдилар. Шунда Билол Абу Бакрга келиб: “Эй, Абу Бакр, расулуллоҳ кечикаяптилар. Намоз ўтиб кетмасин, одамларга имом бўлиб бермайсизми?” - дедилар. Абу Бакр ҳам рад этмасдан: “Агар хоҳласанг, майли”, - дедилар. Билол иқомат айтгач, Абу Бакр саф олдига ўтиб, намозга киришиш такбирини айтган (қулоқ қоққан) эдилар, одамлар ҳам такбир айтиб, намозга киришдилар. Шу онда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб,

сафларни оралаб бориб, биринчи сафга турдилар. Одамлар (буни Абу Бакрга билдириш учун) чапак чала бошладилар. Абу Бакр эса, пинак бузмасдан намоз ўқишда давом этар, одамлар ҳам қарсак чалишдан тўхтамас эди. Охири Абу Бакр ёнларига қараб, расулуллоҳни кўриб қолдиларда, ортига тислана бошладилар. Аммо, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам “ўрнингизда қолинг” деган каби ишорат қилдилар. Шунда Абу Бакр икки кўлини осмонга кўтариб, расулуллоҳнинг амри учун Аллоҳга ҳамду сано айтдилар ва тисланишда давом этиб, биринчи сафга қўшилдилар. Кейин расулуллоҳ имомга ўтиб, намозни охирига етказиб, икки тарафига салом бердиларда, сўнгра одамларга юзланиб, мана бундай дедилар: “Сизларга нима бўлдики, намоздаги бир тасодиф туфайли қарсак чалаяпсизлар?! Қарсак чалиш – аёллар иши. Энди кимнинг намозида бир тасодиф юз берса, “субҳаналлоҳ” десинки, буни эшитган одам унга қарасин!” Кейин Абу Бакрга қараб: Эй, Абу Бакр, мен сизга “ўқийверинг” дея ишорат қилганимда нега давом эттирмадингиз?” – деган эдилар, Абу Бакр: “Расулуллоҳ бўлган жойда имом бўлишга Ибн Абу Қуҳофага йўл бўлсин”, - деб жавоб бердилар.¹⁹⁶

Яна бир куни Бақиънинг шимол тарафидаги “Исвоф” деган жойга, Саъд ибн Робеъ розияллоҳу анҳунинг қизларига оталаридан қолган меросни тақсим қилиб бериш учун бордилар. Бу қизлар исломда энг аввал (шаръий) мерос олган аёллар бўлароқ тарихда қолдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга чошгоҳ маҳалида борган эдилар. (Тақсим ишини ярмига етказгач) ўша ердаги қавм билан бирга ўтириб, у зотга атаб ясалган нон ва гўштдан едилар. Таомдан сўнг одамлар билан бирга Пешин намози учун

тахорат олдилар ва уларга имом бўлиб намоз ўқидилар. Кейин тақсимни охирига етказиш учун то Аср вақтига қадар ўтириб, тақсимдан бўшаганларидан сўнг яна одамлар билан бирга қизлар тақдим қилган нон ва гўштдан тамадди қилиб, турдилар ва Аср намозини ўқидилар. Бу вақт асносида ҳеч ким: расулуллоҳ ҳам, одамлардан биронтаси ҳам таҳоратларини янгиламади.¹⁹⁷



Кун ботгандан сўнг...

Шомга ҳам азон айтилди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйларида енгилгина нафл намоз ўқидилар. Наҳорларини икки рақъат енгил (суннат) намоз билан бошлаганлари каби кечларини ҳам енгилгина икки рақъат (нафл) намоз билан бошлар эдилар. Ана шу икки рақъатни ўқидилару масжидга шошилдилар. Чунки, Шомда азон билан иқоматнинг ораси жуда қисқа бўлар эди. Масжидга чиққанларида саҳобалари ҳам ҳар бир устун ортида (фарздан олдинги) икки рақъатни ўқиётган бўлардилар ва улар бу намозни ҳеч қанда қилмас эдиларки, севимли пайғамбарлари бу намоз ҳақида мана бундай деган эдилар: “Шомдан олдин икки рақъат ўқинглар, Шомдан олдин икки рақъат ўқинглар!” Кейин бу сўзни учинчи маротаба ҳам такрорладилар ва ортидан “ҳоҳлаганлар” деб қўшиб қўйдилар. Мана шунинг учун ҳам – ҳозиргина айтганимиздек – саҳобалар бу намозни ҳеч қанда қилмас, агар ана шу пайтда бир бегона одам масжидга кириб қолса, Шом намози тугаб қолибди (ва одамлар Шомдан кейинги икки рақъат суннатни ўқиётган бўлсалар керак) деб ўйлаб қоларди.¹⁹⁸

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидга чиққанларида Билал розияллоҳу анҳунинг иқоматидан сўнг Шом намозини энг аввалги вақтида ўқир эдиларки, намозни битириб, масжиддан чиққанларида ҳали зулмат пардаси тушиб улгурмаган ва ёрғлик тўла қўтарилмаган палла бўларди. Агар

шу пайтда бир одам ўқ отса, теккан жойи кўриниб турар эди. Кўпинча Шом намоздаги қироатлари қисқа бўлар, энг узун сура ўқиганда “Вал мурсалот”ни ўқир, камдан-кам вақтлардагина “Аъроф”, “Тур” каби узун суралардан ўқир эдилар. Аммо, бу намоздан сўнг, бошқа намозлардаги каби хутба қилмас эдилар. Чунки, одамдар тезроқ кечки овқатни еб, ухлаб дам олиш учун уйларига шошиб турган бўларди.¹⁹⁹²⁰⁰

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Шом намозни (фарзини) ўқиб бўлгач, уйларига келиб, икки ракъат (суннат) намоз ўқир, бу намозларида худди Бомдод суннатидаги каби, биринчи ракъат учун “Кофирун” сурасини, иккинчисига “Ихлос” сурасини ўқир эдилар. Кейин кечки овқатни ер эдилар. Баъзида, агар рўза бўлсалар ёки ёзнинг узун кунларида кечки таом Шомдан олдин келтирилар эди. Шунинг учун: “Агар кечки овқатларингиз келтирилса, уни Шомдан олдин, шошилмасдан еб олинглар”, - деган эдилар.

Дарвоқе, кечки овқат ҳақида расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларига мана бундай деган эдилар: “Кимнинг уйида икки кишилик таом бўлса, учинчи одамни (таомлантириш учун) ўзи билан олиб кетсин, кимнинг уйида тўрт кишилик таом бўлса, бешинчи кишини олиб кетиб таомлантирсин! Кимнинг уйида беш кишилик таом бўлса, олтинчи кишини... ва ҳоказо”. Ўзлари эса баъзан (агар уйларида таом сероб бўлса) ўн кишига қадар уйларига олиб бориб, улар билан бирга таомлансалар, баъзи вақтларда эса ўзларига ҳам таом топилмай, бир неча кун мобайнида уйларида сув ва хурмодан бўлак ҳеч вақо қолмаган кунлар ҳам бўлар эди.²⁰¹²⁰²

Кунларнинг бирида (масжидда) у зотнинг олдига очликдан ранги оқариб (юзидан қони қочиб) қолган, озган-тўзган бир киши келиб, қол ва аҳвол тили билан: “Ё, расулуллоҳ! Мен жуда қийналиб қолдим!” – деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўша заҳотиёқ аёлларининг бирига чопар жўнатиб, у орқали “Бир қийналган кишини олиб борсам, уйингизда бирон-бир егулик топиладими?” дея сўраттирдилар. “Сизни ҳақиқат ила юборган зотга қасам, уйда сувдан бошқа ҳеч нарса йўқдир” деган жавоб келди у аёлидан. Кейин пайғамбаримиз худди шундай савол билан барча аёлларига чопар юбордилар. Не тонгки, барча аёлларидан бир хил: уйда ҳеч вақо йўқ деган хабар келди. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларига юзланиб: “Ким мана бу одамни бир кеча меҳмон қилса, унга Аллоҳнинг раҳмати ёғилгай”, - дедилар. Аб Толҳа ал-Ансорий розияллоҳу анҳу дарҳол ўринларидан туриб: “Мен, ё расулуллоҳ!” – дедилар ва муҳтож кишини уйига олиб бориб, меҳмон қилдилар.²⁰³

Хуллас, расулуллоҳнинг уйларида камдан-кам вақтлардагина сероб таом бўлар, аксар вақтларда эса етишмовчиликда ҳаёт кечирар эдилар. Шунинг учун Оиша онамиз айтган эдиларки: “Муҳаммад оиласи то у зотнинг жони қабз қилингунга қадар, ҳеч қачон арпа нонини икки кун қаторасига тўйиб еган эмас”, - деганлар.²⁰⁴

Бир куни (расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам оламдан ўтганларидан кейин) Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу бир семиз қўй сўйиб, зиёфат уюштираётган қавмнинг олдидан ўтиб бораётса, уни ҳам овқатга таклиф қилибдилар. Аммо, Абу Ҳурайра: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам

қорни арпа нонга тўймай ўтган бу дунёда мен гўшт емайман”, - деб, зиёфатни рад этган эканлар.²⁰⁵

Расулуллоҳ ва саҳобаларининг уйларида (бор пайтларда) кунига бир мартагина: тушда ёки кечки маҳал иссиқ овқат пишириларди. Аммо, кўпинча бир неча кунлар муттасил уйларида қозон осилмас, балки сут ҳамда хурмо билангина тирикчилик ўтказишар эди. Бу ҳолатни Оиша онамиз мана бундай тасвирлаганлар: “Расулуллоҳнинг уйларида ҳатто икки ойлаб ўчоққа қозон осилмас эди”. Шунда бир киши: “У ҳолда тирикчиликларингиз қандай ўтарди?” – деб сўраганида, “икки қора нарса – сув ҳамда хурмо билан. Аммо, баъзида ансорий қўшниларибиз бизни сут билан сийлашар эди”, - деб жавоб берган эдилар.²⁰⁶

Одатда Мадина аҳли ва улар қаторида расулуллоҳнинг дастурхонида ҳам турфа хил таомлар турмас, энг ноёб таомлари гўшт ва нон аралаштириб ясалган оддийгина “сарид” таомидан иборат бўлар ва жуда кўпчилик мана шу таомга ҳам ёлчмас эди. Шунинг учун расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (масжиднинг бир чеккасига суффа – айвон қуриб, ўшанда истиқомат қиладиган, қашшоқ) “асҳобу суффаларга” қараб: “Агар мен бир оз нон ва гўшт топа олсам, сизларни таомлантирар эдим”, - деган эдилар. Оиша онамиз айтадилар: “Муҳаммад оиласи агар бир кунда икки маҳал овқатланадиган бўлса, унинг бири хурмо бўлар эди”.²⁰⁷

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга таом келтирилса, “бисмиллаҳ” деб, уч бармоқ билан ҳамда ўз олдиларидан ер ва саҳобаларига “товоқнинг четидан – ўз олдингиздан енглар, ўртасига қўл узатманглар, таомнинг

баракаси товоқнинг четидадир” дер эдилар. У зот ва саҳобалари доимо ерга дастурхон ёзиб таомланишар, ҳеч қачон хонтахта устида емас эдилар. (Шунингдек, саҳобалар ҳеч қачон овқатга расулуллоҳдан олдин қўл узатмас эдилар). Чунки, ерда таомланиш арабларнинг одати бўлган. Шунинг учун “ерда овқатланиш – суннат” демаслик керак. Арабларда хонтахта устида овқатланиш урфи охириги саҳобалар пайтидагина пайдо бўлган.²⁰⁸²⁰⁹²¹⁰

Пайғамбар алайҳиссаломнинг таомланишида такаллуф бўлмас, ўзларига ёққан нарсани ҳеч бир такаллуфсиз еяверар эдилар. Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоху анҳу айтадилар: “Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам оилаларидан: “Нон ўтказадиган бирон таоминг борми?” – деб сўраган эдилар, оилалари: “Узум шарбатидан бўлак ҳеч нарса йўқ”, - деб жавоб бердилар. “Майли, ўшани олиб келинг”, - дедиларда, тановулдан сўнг: “Жуда зўр нон ўтказгич бўлибди!” – деб мақтаб қўйдилар. Шундай қилиб, расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам ҳеч қачон ҳеч бир таомни айбламас, иштаҳалари тортса ер, тортмаса емас, айниқса, нўхат, саримсоқ каби ҳидли таомлардан ва “добб” каби ёқимсиз нарсаларни ейишликдан иложи борица сақланар эдилар. Бир куни дастурхонларига пиширилган “добб” ҳайвонини қўйганларида: “Бу ҳайвон бизнинг ерларда йўқдир. Шунинг учун уни таъбим тортмас. Ким хоҳласа еяверсин”, - деган эдилар. Аммо, ўша ерда ҳозир бўлган Холид ибн Валид розияллоху анҳу: “Буни мен олиб келганман, ўзим ейман”, - деб, ея бошлаган эди, расулуллоҳ менга бир қараб қўйдилар”.²¹¹²¹²²¹³²¹⁴

Хуллас, расулуллоҳнинг таомланиш одоблари мана шундай эди. Саҳобалари билан таомланиб ўтирганларида, ҳам уларга дўстона муомала қилар, ҳам

одоб ва шаръий илмдан дарс ўтар эдилар.

Умар ибн Абу Салама розияллоху анху расулуллохнинг завжалари Умму Саламанинг (бурунги никоҳидан) ўғли бўлгани сабабли гўдаклик чоғида пайғамбар уйларида тарбия топган эди. Бу гўдак доим расулуллох билан бирга таомланган пайтда ёшлик – бебошлик қилиб, таомнинг гўштлиларини териб еш учун товоқнинг ҳар тарафига қўл узатаверар эди. Шунда унга расулуллох саллаллоху алайҳи ва саллам: “Эй, болача! “Бисмиллаҳ” деб, ўнг қўлинг билан ва ўзингнинг олдингдан егин!” - дея танбех берар эдилар. Умар ибн Абу Салама кейин бу воқеани эслаб: “Ўшандан буён таомланганимда ўша насихатга амал қиламан”, дер эдилар.²¹⁵

Таом ейиш одобларидан бири ҳақида расулуллох саллаллоху алайҳи ва саллам яна мана бундай деганлар: “Агар сизлардан бирингизнинг лўқмаси қўлидан тушиб кетса, уни ердан олиб, юққан нарсаларини тозалаб есин, шайтонга (ризқ қилиб) ташлаб қўймасин. Шунингдек, таом еганда бармоқларини яламасдан туриб дасмол билан артмасин. Чунки, у таомнинг баракаси қайси бирида (ерга тушганидами, еганидами ёки қўлига юққанидами) эканлигини билмайди”.²¹⁶

Бир куни расулуллохнинг олдиларига нон аралашган гўштли таом ҳамда қўй гўшти қўйилган эди, у зот қўл-сонни олдилар. Чунки, қўйнинг мана шу аъзосини суйиб ер эдилар. Ана шу гўштдан бир тишладиларда, сўнг: “Мен қиёмат куни инсониятнинг саййиди бўламан”, - дедилар. Кейин иккинчи тишламни тишлаб, яна: “Мен қиёмат куни инсониятнинг саййиди бўламан”, - дедилар. Саҳобалари савол бермай туришган эди, у зот: “Қандай қилиб”

деб сўрамайсизларми?” – дедилар. Шундагина саҳобалари: “Қандай қилиб (саййиди бўласиз) ё, расулуллоҳ?” – деб сўрадилар. Бунга жавобан расулуллоҳ: “Қиёмат куни Аллоҳ таоло аввалгию охиргиларнинг барчасини, жарчининг овозини эшитадиган ва кўзга яққол кўринадиган бир яланг тепаликка (Маҳшар майдонига) тўплайди. Уларнинг бошига қуёш яқин келтирилиб, унинг ҳарорати уларни қийнайди. Ғам, алам ва қайғунинг кўплиги, катталигига тоқат қила олмай қоладиларда, бир-бирларига қараб: “Бизга етган, бошимизга тушган аламни кўрмаяпсизларми? Роббингиздан сизлар учун шафоат сўрайдиган кишини топмайсизларми?” – дейдилар ва Одам(ота)га келадилар...” деб бошланадиган узун ҳадисни айтдилар.²¹⁷

Шундай қилиб таомдан сўнг бармоқларини ялар ва товоқни ҳам ялашга буюриб: “Сиз таомнинг баракаси қайсинисида эканини билмайсиз”, - дер эдилар. Дастурхон йиғиштирилганда эса мана бу дуони ўқир эдилар: “Аллоҳга кўпдан-кўп, муборак ва покиза ҳамду санолар бўлсин! Бизларга кифоя қилувчи, ризқ берса қайтариб олмайдиган, туганмас, инкор қилиб бўлмас, ва биз мудом муҳтож бўлган ризқларни ато қилувчи Роббимиз Аллоҳга ҳамдлар бўлсин! Эй, Аллоҳим! Бизларни ичирган ҳам едирган ҳам, бой ва қаноатли қилган ҳам, ҳидоят қилган ҳам, ҳаёт бахш этган ҳам Ўзингдирсан! Берган неъматларинг учун Сенга ҳамду санолар бўлсин!”²¹⁸

Агар қайсидир бир аёллари билан таомланадиган бўлсалар унга ширин сўзларни айтиб, суҳбатдош бўлиб ўтирар эдилар. Чунки, ўзлари эркакларга насихат қилганларида “Аёлингизнинг оғзига ўз қўлингиз билан солиб қўйган бир лўқма ҳам садақадур” дер эдилар.

Қаранг: “аёлингизга едирган” демадилар, балки “оғзига ўз қўлингиз билан солиб қўйган” дедилар. Нега? Чунки, аёлни едириш жисмонангина эмас, балки виждоний туйғулар, ширин ҳиссиётлар билан муштарак бўлишини хоҳладилар. Чунки, ўзлари аёлларига шундай муомала қилар эдилар.

Оиша онамиз ривоят қиладилар: “Мен ҳайз бўлиб қолган пайтимда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Мен билан бирга овқатланинг”, - дея ёнларига чорладилар ва дастурхондан гўштли суякни олиб, аввал менга бердилар. Мен иликдан бир тишлаб, дастурхонга қўювдим, у зот ўша иликни олиб, худди менинг оғзим теккан жойдан тишлаб едилар. Кейин шароб (сув) келтир дедилар ва идишдаги сувни ҳам аввал менга ичириб, кейин менинг оғзим теккан жойга оғизларини қўйиб ўзлари ичдилар”.²¹⁹

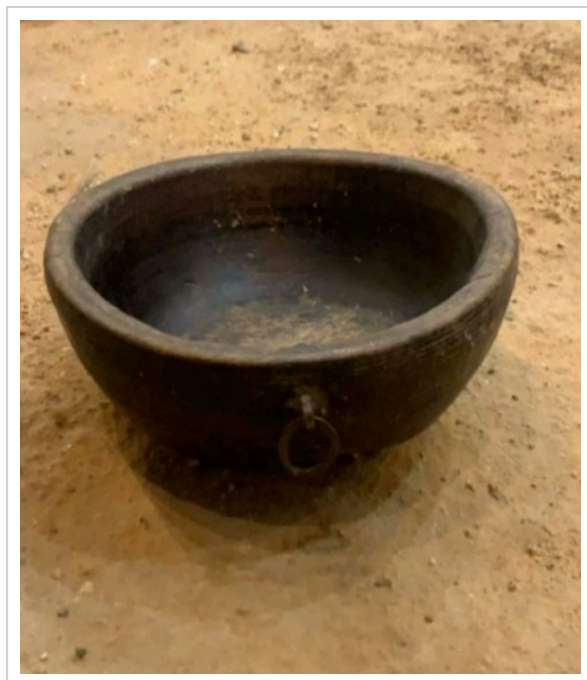
Ё, Аллоҳ! севгувчи эрдан севикли ёрининг юрагига бундай муҳаббат рисолаларидан нечаси етиб борди экан?! Жасад ғизоси бўлган неча қултум сувлару неча тишлам овқатлар қалб ғизосига айланди экан?!



Овқатланиб бўлганларидан сўнг, шунингдек сут ичганларидан кейин ҳам расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муборак оғизларини чайқаб: “Чунки, буларнинг ёғи бор”, - дер эдилар.²²⁰

Ичимлик масаласига келсак, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечки овқат маҳалида эрта билан солиб қўйилган набиз (маст қилмайдиган шароб), нонушталарида эса кечки маҳал солиб қўйилган набиз ичар эдилар.²²¹

Асҳобу суффалар учун қурилган айвоннинг ҳаёлий сурати.



Пайғамбар замонидаги ёғоч товоқ



Пайғамбар замонидаги саноч. Бу идиш қўй ёки эчкининг терисидан ясалар ва бунда сув муздек сақланар эди.



Хуфтон намози

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Шомнинг суннати уйида ўқигач, то Хуфтон азониға қадар уйларида бўлар ва Хуфтонни ўқимасдан туриб ухлашни ёмон кўрар эдилар. Чунки, агар инсон қаттиқ ухлаб қолса намоз қазо бўладида.

Хуфтон намозини ўқишга (саҳобалари кўпроқ келишини кутиб) шошилмас, магар саҳобалари эртароқ тўпланиб қолса, энг аввалги вақтида ўқир эдилар. Баъзан саҳобалари тугал келмас, бундай вақтларда уларни кутиб, то ярим тунга қадар кечиктириб юборар, ўзи аслида бу намозни кечроқ ўқишни яхши кўрар эдилар. Бир куни ана шундай бўлиб, жуда ҳам кечиктириб (уйларидан чиқмай) қўйганларида, Умар ибн Ҳаттоб розияллоҳу анҳу уйлари тарафга қараб, баланд довуш билан: “Ё, расулуллоҳ! Болалар ва аёллар ухлаб қоладиган бўлдику!” – дедилар. Шундагина расулуллоҳ бошларидан қатра-қатра сувлар томчилаган ҳолда чиқиб келдилар ва мана бундай дедилар: “Бу шундай вақтки, агар умматимга машаққат яратишни хоҳламасам, (Хуфтонни) шу вақтда ўқишга буюрар эдим”.²²²

Бир куни Хуфтоннинг олдидан бир киши: “Ё, расулуллоҳ, сизнинг маслаҳатингиз керак эди”, - деб қолди ва расулуллоҳ иккалалари шу даражада қўп вақт гаплашиб қолдиларки, ҳатто баъзи одамларнинг ўйқуси келиб, эснай бошлади. (Шундай пайтларда) расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозни жуда қисқа ўқир эдилар. Анас розияллоҳу анҳу айтадилар: “Мен расулуллоҳдан ҳам қисқароқ ўқиган имомнинг ортидан намоз ўқимаганман”. Жаноби расулуллоҳ намозни қисқа ўқишни хоҳлаганларида муфассал сураларнинг ўртачаларидан, масалан, “Вашшамси ва зуҳааҳа” ва шу кабиларни ўқир эдилар. (Бир куни қавми арзу ҳол қилган) Муоз ибн Жабалга ҳам “Вашшамси ва зуҳаҳа” билан “Саббиҳисма Роббикал Аъло”ни ўқи” деган эдилар. Агар намозларида гўдак йиғисини эшитиб қолсалар, онасига машаққат яратишни хоҳламасдан намозини қисқа қилар, ва: “Мен намозга киришганимда уни узун ўқигим келади, лекин гўдак йиғисини эшитган заҳотим, унинг йиғиси онасига қаттиқ таъсир қилишини ўйлаб намозни қисқа ўқийман”, - дер эдилар.²²³²²⁴

Одатда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтондан кейин хутба қилмас, илло одатдан ташқари, тасодифий бир иш бўлиб қолгандагина қисқа ва нусха қилиб гапирар эдилар. Бир куни, ҳаётларининг охирги кунларининг бирида ана шундай бўлди. Хуфтон намозини ўқиб, салом беришлари билан турдилар ва саҳобаларига юзланиб: “Бу қандай тун эканлигини биласизларми? Яна юз йилдан сўнг бу кечада намоз ўқиган одамларнинг биронтаси ҳам ер юзида қолмас!” – дедилар. Кейин худди шундай бўлди: ўша кечада (намоз

ўқилган барча масжидларда) намоз ўқиганки киши юз йилга қолмасдан вафот этдилар. Саҳобалардан энг охирги бўлиб вафот этган киши Абу Туфайл Омир ибн Восила эдиларки, у зот жаноби пайғамбарнинг вафотларидан тўппа-тўғри юз йил кейин, яъни 110-ҳижрий йилда вафот қилдилар. Абу Туфайл вафотларидан олдин мана бундай деган эдилар: “Ҳозирги кунда ер юзида мендан бошқа ҳеч ким “мен расулуллоҳни кўрган эдим” дея олмайди”.²²⁵²²⁶

Яна бир куни (расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, атайлаб, саҳобаларни синаш учун) Хуфтон намозини жуда кечиктириб ўқидиларда, сўнг саҳобаларига хутба қилиб: “Огоҳ бўлингким, одамлар Хуфтонни ўқиб аллақачон ухладилар. Сизлар эса интиқлик билан кутган намозларингизни ўқидингиз (ва кутган вақтлар учун ҳам намоз ўқиганнинг савобини олдингиз)”.²²⁷

Яна бир куни Хуфтонни тун яримга қадар кечиктирдилар. Кейин уйларида (масжидга) чиқиб, саҳобалари билан намоз ўқидиларда, намоздан сўнг ҳозир бўлганларга қараб: “Кетишга шошилмай турунглار ва севинч хабарни эшитинглар: шу тобда бу намозни сизлардан бошқа ҳеч ким ўқимади. Бу – сизлар учун Аллоҳнинг неъматидир!” Бу башоратни эшитган саҳобалар хурсанд ҳолларида уйларига тарқалдилар.²²⁸

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, одатда саҳобаларининг чарчоқларини эсга олиб, Хуфтондан сўнг хутба қилмас эдилар. Юқоридаги баёнлар эса одатдан ташқари – фавқулодда ҳодисалар эди.

(У маҳалда аёллар ҳам жамоат намозига чиққани сабабли) расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хуфтонни ўқиб бўлиб, икки тарафига салом берганларидан сўнг, ўтирган жойидан қимирламас, токи аёллар чиқиб кетганларидан кейингина турар, эркаклар ҳам у кишининг турганларини кўргандан кейингина ўринларидан туришар эди.²²⁹

Ибн Шихоб айтадилар: “Менимча бундай (кутиб) ўтиришлари эркаклар кўзғолгунга қадар аёллар уйларига кириб кетишлари учун бўлса керак эди, яна Аллоҳ билгувчироқдир”. Чунки, Мадинанинг кўчалари жуда тор эди ва аёллар ва эркаклар бир вақтда масжиддан чиқсалар аралашиб кетишлари мумкин эди.²³⁰

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунги суҳбатларни таъқиқлаб, фақат уч тоифага: намозни (Хуфтонни) ўқиганларга, мусофирларга ва эрхотиларга рухсат берган эдилар. Аммо, илмий суҳбатлар ва мусулмонларнинг эҳтиёжини ҳал қилиш учун бўлган тунги суҳбатлар ҳам ана шу уч истисно ҳолат остига киради. Бу ҳақда қуйироқда сўз бўлади, иншо Аллоҳ. ()²³¹²³²

Оиша розияллоҳу анҳо Хуфтондан сўнгги суҳбатлардан қайтарган эдилар. Урва ибн Зубайр айтади: “Оиша онамиз менинг Хуфтондан сўнг гаплашиб ўтирганим ҳақида эшитиб қолдилар ва мендан: “Эй, Урва, бу не ўтириш!?! Мен расулуллоҳни Хуфтондан олдин ухлаганларини ҳам, ундан сўнг гаплашиб ўтирганларини ҳам асло кўрмаганман. Ё енгилгина тин олар эдилар, ёки зикр қилиб ўтирар эдилар”.²³³

Тунларни қандай ўтказар эдилар?

Шундай қилиб, расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хуфтон намозининг икки ракъатини (суннатини) уйларида ўқигач, уйкуга ётар олдидан аҳлу аёллари билан самимий суҳбатлашиб ўтирар эдилар. Фаққат онда-сондагина баъзи саҳобаларига: ансорларга ёки Абу Бакр ва Умарникига бориб, мусулмонларнинг умумий ҳолатлари ҳақида суҳбатлашиб ўтирар, суҳбат охирида улар (ансорлар, ёки Абу Бакр ва Умар) у зотни то масжидга (ёки уйларига) қадар кузатиб келишар ва йўл-йўлакай суҳбатларидан ҳам баҳраманд бўлар эдилар. Мана шу келишларида баъзан қироати гўзал саҳобаларининг тиловатини эшитиб қолсалар, тўхтаб, қулоқ солар ва мириқиб эшитар эдилар. Бир куни худди шундай бўлди. Йўл устида Абу Мусо ал-Ашъарий розияллоҳу анхунинг қироатини эшитиб қолдиларда, тўхтаб, эшитиб турдилар. Кейин, тонг отганда Абу Мусога йўлиққанда, унга: “Эй, Абу Мусо, агар билсанг, кеча кечаси мен сенинг гўзал қироатингни эшитиб қолдим. Дарҳақиқат, сенга Довуднинг тиловатидек тиловат берилибди!” – дедилар.²³⁴²³⁵

Яна бир куни масжидга кирсалар, Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анху намозларида “Нисо” сурасини ажойиб қироат билан ўқиётган эканлар. Бир зумга бу ажиб қироатни эшитиб туриб қолдилар. Кейин Абу Бакр ва Умарга қараб: “Ким Қуръонни худди нозил бўлган ҳолидагидек ўқишни ҳохласа, Ибн Умму Абднинг қироатидек ўқисин!” – дедилар.²³⁶²³⁷

(Абу Бакр ва Умар кузатуб қўйиб, қайтиб кетганларидан) сўнг масжидга кирар ва уйғоқ одамлар эшитадиган, аммо ухлаганларни уйғотиб юбормайдиган товуш билан салом айтар эдилар. Чунки, масжидда (баъзан) камбағал мусулмонлар ётиб қолар эди. Сўнгра масжидда (нафл) намоз ўқиб, уйларига кириб кетардилар.²³⁸

Уйларига киргандан сўнг агар ухлашни хоҳласалар, уст кийимларини ечиб, илиб қўяр ва ётоғининг бош тарафига қўйилган матони изор қилиб боғлаб олардилар. Кейин аёллари билан уйнинг бир четидаги каравот устига ёзилган тўшакга ётар эдилар. У зотнинг ва аёлларининг тўшаклари ва болишлари ичига япроқ солинган теридан ясалган эди.²³⁹

Ҳозирда расулуллоҳнинг қабрлари худди ўша каравот турган ердадир. Яъни у зот вафотидан сўнг ҳам ҳаётларида ётган жойларида ётибдилар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ётар олдидан болишлари ёнига мисвокларини тайёрлаб қўяр ва (хоҳ кечаси, хоҳ кундузи бўлсин) уйғонган заҳотиёқ энг биринчи амаллари оғизларини мисвок билан тозалаш бўларди. (Оиша онамиз эса шу фурсатдан ҳам фойдаланиб қолардилар. Яъни, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (баъзан) ўзлари оғиз тозалашдан бурун мисвокни ювиб келиш учун онамизга берар, онамиз эса ювишдан олдин у мисвок билан ўз оғизларини тозалар ва бу билан расулуллоҳнинг муборак сўлақларини оғизларига теккизар эдилар. Шунинг учун расулуллоҳнинг мисвоклари доимо ёстиқларининг олдида ювилган, покиза ҳолда турар ва уйғонишлари билан тишларини шу қадар шиддат билан

тозалар эдиларки, ҳатто тишлари қўпорилиб кетишидан хавфсираб турардилар).

²⁴⁰²⁴¹²⁴²

Шундай қилиб, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ётар олдидан болишлари ёнига мисвокларини тайёрлаб қўяр эдилар. Кейин (ётар тўшак устида) завжалари билан у ёқ, бу ёқдан ҳангомалашиб ўтирар эдилар. Тасаввур қилинг: сокин тун, севган эр ва севикли ёр қизиқ мавзуларда сирлашиб ўтирибдилар. Бундай муомала бир виждоний тухфадирки, у сабабли инсон қалби қувончлар ила тўлиб-тошар, эр-хотинлик алоқалари қалбда мустаҳкам ўрнашар! Айниқса шахсий ҳаётга оид бундай дилбар, бундай хуфёна суҳбатларни севикли ёр ҳар куни ётар олдидан ҳамда эндигина уйғонган вақтида эшитиб турса нақадар гўзал, нақадар лаззатлидир! Бу шуурнинг нашъаси кун бўйи севикли ёрнинг қалбида сақланиб қолар! Чунки, бу – ҳаётнинг энг олий, мусаффо лаҳзасидир!

Худди мана шунинг учун кечаси суҳбатлашиб ўтириш таъқиқланганда эр-хотиннинг суҳбатлашиб ўтириши истисно қилинган эди. Оиша онамиз бундай дилбар суҳбатларнинг аҳамиятини ва ҳаётдаги таъсирини яхши билганлари сабабли (оиласини ёлғиз қолдириб, кўча-кўйда) гаплашиб ўтирган одамларга қараб: “Тарқалинглар, оилангизга боринглар! Ахир уларнинг сизларда насибаси борку!” - дер эдилар.

²⁴³

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ана шундай ширин суҳбатлардан сўнг, агар жинсий алоқага рағбат қилсалар, аёллари билан қўшилар эдилар. Баъзи кунлари аёлларидан бирига келганларида агар у ҳайз бўлиб қолган бўлса ҳам у аёлни эр билан бирга ётишдан бенасиб қилмас эдилар. Фақат

“изорингизни кийиб олинг” дер эдиларда, жинсий алоқадан бошқа барча эр-хотинлик муомалалар бўлаверар эди. Бу билан расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам аёлларда вақтинча бўладиган табиий ҳолат (ҳайз ва нифос) эр-хотиннинг орасидаги (жинсий алоқадан бошқа) ҳиссий муомалаларга монеъ бўла олмаслигини билдирмоқчи бўлганлар.²⁴⁴

Умму Салама онамиз айтадилар: “Мен расулуллоҳнинг чопонларини ёпиниб, қўйинларида ётган эдим. Баногоҳ, ҳайзим келиб қолди, астагина чопон-кўрпадан сирғалиб чиқиб, махсус ҳайз кўйлагимни кийдим. Шунда расулуллоҳ: “Нима бўлди? Ҳайз кўрдингми? Бу Одам ота қизларининг манглайига Аллоҳнинг ёзганику. Кел, мен билан бир тўшакда ётақол”, - деб, мени чопон-кўрпанинг остига киргиздилар”.²⁴⁵

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам агар жунубликдан ғусл қилмоқчи бўлсалар, ухлаганга қадар қилардилар. Аммо, баъзан таҳорат олиб, ухлайверар ва ғуслни уйғонгандан кейин қилар эдилар. Гоҳида аёллари билан бирга, бир идишдан сув олиб ҳам ғусл қилар, ўша пайтда ҳам аёллари билан мутойиба қилиб: “Шошмай тур, мен олиб олай”, - десалар, аёллари ҳам: Ўзингиз шошмай туринг, мен олиб олай”, - деб, ҳазиллашиб ювинишар эдилар.

Ухлагани тўшакларига ётаётганда эса, мана бу дуони ўқир эдилар:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا، وَآوَانَا فَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ، وَلَا مُؤْوِيَّ، الْحَمْدُ لِلَّهِ
الَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، اللَّهُمَّ
رَبِّ كُلِّ شَيْءٍ، وَمَالِكِ كُلِّ شَيْءٍ، وَإِلَهَ كُلِّ شَيْءٍ، لَكَ كُلُّ شَيْءٍ، أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ»

“Бизларни едирган, ичирган, эҳтиёжимизга кифоя қилган ва бошпана берган Аллоҳга ҳамдлар бўлсин! Дунёда ғамхўри ва бошпана беручиси йўқ қанча одамлар бордир. Менга энг афзал ва энг қўп неъматларни берган Аллоҳга ҳамдлар бўлсин! Хар қандай аҳволда ҳам Ўзига ҳамд бўлсин! Эй, Аллоҳим! Эй, барча нарсаларнинг Роббиси, барча нарсаларнинг Эгаси, барча нарсаларнинг худоси! Барча нарсалар Сенингдир! Мени дўзахдан сақлагайсан!”²⁴⁶

Мана шу дуони ўқиганларидан кейин, икки муборак кафтларини бир-бирига ёпиштириб, ичига пуфлаб (суфлаб), ундан кейин “Қул хуваллоҳу Аҳад”, “Қул аузу би Роббил фалақ” ҳамда “Қул аузу би Роббин-нас” сураларини ўқир (ва яна бир бора суфлаб) кафтлари билан бошларини, юзларини ва қўллари етган барча аъзоларини уч маротаба силар эдилар. Кейин ўнг ёнбошлари билан, ўнг қўлларини ёстик қилиб ётароқ, мана бу дуони ўқир эдилар:²⁴⁷

بِسْمِكَ اللَّهُمَّ أُمُوتْ، وَبِسْمِكَ أَحْيَا، اللَّهُمَّ رَبِّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ

“Эй, Аллоҳим, Сенинг номинг ила ўларман (ухларман) ва Сенинг номинг ила тириларман (уйғонарман). Эй, Аллоҳим, Роббим! Бандаларингни қайта тирилтган кунда мени азобингдан сақлагайсан!”²⁴⁸

Яна мана бу дуони ҳам ўқирдилар:

«بِسْمِ اللَّهِ وَصَعْتُ جَنِّي، اللَّهُمَّ اغْفِرْ ذَنْبِي، وَاحْشَأْ شَيْطَانِي، وَفُكْ رَهَانِي، وَتَقِلْ مِيزَانِي،
وَاجْعَلْنِي فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى»

“Аллоҳнинг номи билан ётаман. Эй, Аллоҳим, гуноҳимни кечиргайсан, шайтонимни кетиргайсан, қарзларимдан халос қилгайсан ва (охиратда савоб) мезонимни оғир қилгайсан ҳамда жойимни рафиқул аълода қилгайсан!”²⁴⁹

Яна тубандаги зикрларни ҳам (навбати билан, ахён-ахёнда) ўқир эдилар:

«اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبَّ الْأَرْضِ، وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، قَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِلُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ»

“Эй, Аллоҳим! Эй, етти қават осмонларнинг, ернинг ва буюк Аршнинг Роббиси! Эй, менинг ва барча нарсаларнинг Роббиси! Эй, дону уруғларни ёргувчи, эй Таврот, Инжил ва Қуръонни нозил қилгувчи! Ўзинг манглай сочидан ушлаган (Ўз султонинг остида бўлган) барча нарсаларнинг ёмонлигидан мени сақлагайсан! Эй, Аллоҳим! Сен Аввалдирсанки, Сендан аввал ҳеч нарса йўқдир. Сен Охирдирсанки, сендан кейин ҳеч нарса бўлмас. Сен Зоҳирсанки, Сендан олий ҳеч нарса бўлмас. Сен Ботиндирсанки, Сени ҳеч нарса идрок қила олмас! Менинг қарзларимни адо қил ва фақирликдан сақла!”²⁵⁰

«اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مَكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ»

“Эй, Аллоҳим! Мен ўзимни ва ишимни Сенга топширдим, юзимни Сенга қаратдим, Ўзингга суяндим, умид ва қўрқув ила! Ўзингдан ўзга нажоткорим ва ялиниб боражагим йўқдир. Менга нозил қилган китобингга ҳамда юборган пайғамбарингга иймон келтирдим!”²⁵¹

Шунингдек расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ётар олдидан (гоҳо) “Сажда”, “Таборақ”, гоҳида эса “Зумар”, “Исро” сураларини ҳам тиловат қилар эдилар.²⁵²

Шундан кейин ухлагани ётар эдилар. Агар қаттиқ ухласалар хуррак ҳам отар эдилар. Мабодо уйқу орасида бир ёнбошидан иккинчи ёнбошига ағдарилсалар мана бу дуони ўқир эдилар:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ، رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ

“Аллоҳдан ўзга ҳақиқий илоҳ йўқдир. У Ягона ва Енгилмасдир. У осмонларнинг, ернинг ва улар орасидаги нарсаларнинг Роббиси, Қудратли, Кечиргувчи худодир!”²⁵³

Шунингдек, гоҳида тунлари (уйқуси қочиб) уйғонсалар мана бу дуони ўқир эдилар:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، الْحَمْدُ لِلَّهِ،
وَسُبْحَانَ اللَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي

“Ёлғиз Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқдир, Унинг шериги ҳам йўқдир. Мулк Унингдир, мақтов ҳам Унга хосдир. У барча нарсага қодирдир. Аллоҳга ҳамдлар бўлсин! Мен Аллоҳни барча номуносиб

сифатлардан поклайман. Ўзидан ўзга илоҳ йўқдир. Аллоҳ Улуғдир. Барча куч, барча қувват Унинг биландир. Эй, Аллоҳим, мени кечиргайсан!”

Мазкур дуони ўқишни умматларига ҳам буюриб, айтар эдиларки: “Ким мана шу дуони ўқиса, унинг дуоси мустажоб бўлгай. Агар таҳорат олиб, намоз ўқиса, намози қабул бўлар”.²⁵⁴

У зот уйқусида бир ёнбошидан иккинчисига ағдарилсалар ҳам дарҳол мисвок билан оғизларини тозалаб, яна уйқуга кетар эдилар. Кейин тун яримда (ёки бир оз ўтганда) таҳажжуд намозга турар эдилар. Мана шу (тун яримгача) ухлаганлари расулуллоҳнинг тун ичидаги энг узоқ ухлаган вақти бўлар эди.²⁵⁵



Тунги ибодат лаҳзалари

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ярим кечада ё олдинроқ, ёки кейинроқ уйқудан уйғониб, юзларидан уйқуни “сидириб”, мисвок билан муборак оғизларини тозалар, кейин тун сокинлигида Аллоҳнинг муаззам махлуқотларидан бири бўлган самога қараб, мана бу оятни ўқир эдилар:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ * الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ...﴾

“Албатта, осмонлару ернинг яратилишида ва тун билан кундузнинг алмашиниб туришида ақлли инсонлар учун (Аллоҳнинг қудратига) аломат-белгилар бордир. Турган, ўтирган ҳамда (ёнбошлаб) ётган ҳолларида Аллоҳни зикр қилароқ, осмонлару ернинг яратилишида тафаккур юргизган кишилар: “Эй, Роббимиз! Сен буларни бекордан-бекорга яратмагансан. Сен (бир нарсани беҳудага яратишдан) Покдирсан! Бизларни дўзах азобидан сақлагин!” – дерлар”.²⁵⁶

Бу сурани охириги ўн оятга қадар ўқиганларидан сўнг, деворда осилиб турган тери идиш – саночнинг боғичини очиб, идишга қуяр ва сувни тежаб, бироқ шошмасдан, тўла-тўкис таҳорат олар, кейин ётарда боғлаб олган матони

ечиb, изор ва ридоларини кияр ва шундан сўнггина таҳажжуд намозини ўқишга киришар эдилар.²⁵⁷

Намозни бошлашдан аввал Робби таолога зикрлар, тасбеҳлар ва бошқа улуғловчи сўзлар билан ёлворар эдилар. Оиша онамиз айтадилар: “Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳажжуд намозига турсалар, “Субҳаналлоҳа ва биҳамдиҳи” ва “Субҳанал Маликил Қуддус” дея ўн маротабадан такбир ва таҳмид, ўн маротаба истиғфор, ўн маротаба таҳлил калималарини айтиб, энг охирида мана бу дуони ўн маротаба такрорлар эдилар.²⁵⁸

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ضِيقِ الدُّنْيَا، وَضِيقِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ»

“Эй, Аллоҳим! Мени дунёнинг ва қиёмат кунининг тангликларидан сақлагайсан!”²⁵⁹

Мана шу дуою зикрларни қилгандан кейингина таҳажжуд намозига киришар эдилар ва аввалги икки ракъатини енгил (қисқа суралар билан) ўқир, қолган ракъатларни эса жуда-жуда узун ўқир эдилар. Хуллас, одамлар билан ўқиганда қисқароқ, ўзлари ёлғиз ўқиганда эса Аллоҳ таолонинг “Кечаларда (намозга) турунг, бир озгина ухланг” деган қавлига асосан узундан-узун намоз ўқиш расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг одатдларидан эди. Шунингдек, таҳажжуд намозининг истифтоҳ (киришиш) дуоларини ҳам узоқ қилар эдилар.²⁶⁰²⁶¹

Расулulloҳнинг таҳажжуд намозидаги ҳолатини тааммул қилган киши у зотнинг шу қадар берилиб, бутун фикру-зикри, тамомий ҳиссиётларию ёлворишлари билан, эриб-эриб намоз ўқиганини билиб олади. Гўёки у зотнинг руҳлари Аршу аълога парвоз қилгандек, илоҳий нур пардалари у зотни ўраб олгандек ва гўё Роббисининг буюк Аршига қараб, Зоти илоҳий билан яккама-якка қолиб муножотларини айтаётгандек намоз ўқир эдилар. Шунинг учун бу намоз олдидан (ораларида ва охирида) узундан-узул ҳамду санолар, дую илтижолар қилар эдилар. Негаки, пайғамбаримиз одамларнинг орасида Робби таолони энг яхши таниган, иймони энг комил инсон бўлиб, дер эдиларки: “Мен сизларнинг энг тақводорингиз ва Роббисини энг яхши таниганингиз бўламан”.²⁶²

Жаноби расулulloҳ таҳажжуд намозга киришиш учун мана бу истифтоҳ дуоларининг бирини ўқир эдилар:

«اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، اهْدِنِي لِمَا احْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ».

“Эй, Аллоҳим! Эй, Жибрийлнинг, Мекоилнинг ва Исрофилнинг Роббиси! Эй, осмонларнинг ва ернинг яратгувчиси, ғайбу шаҳодатнинг билгувчиси! Одамларнинг орасидаги талашган нарсаларига Сенгина (адолат ила) ҳукм қиласан. Ўз изнинг ила улар талашган нарсаларда мени тўғри йўлга бошлагайсан! Зеро, Сен ҳоҳлаган бандангни тўғри йўлга бошлагувчисан!”²⁶³

«اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ لَكَ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ الْحَقُّ وَوَعْدُكَ الْحَقُّ، وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَقَوْلُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ ﷺ حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أُنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاعْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»

“Эй, Аллоҳим! Сенга ҳамдлар бўлсинки, осмонлару ернинг ва улар орасидаги нарсаларнинг Бошқарувчиси Ўзингдирсан! Сенга ҳамдлар бўлсинки, осмонлару ернинг ва улар орасидаги нарсаларнинг ягона Ҳожаси Ўзингдирсан! Сенга ҳамдлар бўлсинки, осмонлару ернинг ва улар орасидаги нарсаларнинг Нури Ўзингдирсан! Сенга ҳамдлар бўлсинки, осмонлару ернинг ва улар орасидаги нарсаларнинг Подшоҳи Ўзингдирсан! Сенга ҳамдлар бўлсинки, Сен Ҳақдирсан, ваъданг ҳам ҳақдир, Сенга йўлиқиш ҳам ҳақдир, сўзинг ҳам ҳақдир, жаннатинг ҳам ҳақдир, дўзахинг ҳам ҳақдир, пайғамбарларинг ҳам ҳақдир, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ҳақдир, қиёмат ҳам ҳақдир! Эй, Аллоҳим! Мен Сенга бўйин сундим, Сенга иймон келтирдим, Ўзингга таваккал қилдим, Ўзингга тавба қилдим, Сен учун хусуматлашдим, Сени (ишларимга) ҳоким қилдим. Бас, менинг ўтган ва олдидаги, хуфёна ва ошкора гуноҳларимни мағфират қилгайсан! Олдига сургувчи ҳам, ортга сургувчи ҳам Ўзингдирсан! Ўзингдан ўзга илоҳ йўқдир! Барча куч-қувват Аллоҳ биландир!”²⁶⁴

«وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلدِّينِ فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ حَنِيفًا، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي،
وَنُفْسِي، وَمَحْيَايَ، وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ،
اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي،
فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي
لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ
كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ»

“Мен ботилдан ҳаққа қўчган ҳолда юзимни осмонлару ернинг яратувчигига қаратдим. Мен мушриклардан эмасман. Менинг намозим, ибодатларим, ҳаётим ҳамда мамотим оламларнинг Роббиси Аллоҳ учундир. Унинг шериги йўқдир. Мен шундай эътиқод қилишга буюрилдим. Мен – мусулмонлардандирман! Эй, Аллоҳим! Сен Подшоҳдурсан, Сендан ўзга илоҳ йўқдир. Сен Роббимдирсан, мен эса Сенинг бандангдирман. Мен нафсимга зулм қилдим ва гуноҳимни эътироф этаман. Менинг барча гуноҳларимни кечиргайсан! Чунки, гуноҳларни Сендан ўзга кечира олмас. Мени энг гўзал ахлоқларга бошлагилки, уларга Сендан ўзга ҳеч ким бошлай олмас. Мени ёмон ахлоқлардан йироқ қилгинки, Сендан ўзга ҳеч ким йироқ қила олмас. Амрингга тайёрман ва (динингга) ёрдамчиман! Барча яхшилик қўлингдир, ёмонлик Сенга хос эмасдир. Тавфиқим Сендан ва илтижойим Ўзингдир. Ўзинг баракотли ва Олийдирсан! Сенга истиғфор айтаман ва Ўзингга тавба қиламан!”²⁶⁵

Жаноби расулуллоҳ таҳажжуд намозида шошмасдан, дона-дона қироат қилар, қироат асносида, агар раҳмат оятларини ўқиса, Аллоҳдан шафқат

тилаб дуо қилар, азоб оятларига келганда, азобидан паноҳ сўрар ва агар тасбеҳ оятларини ўқисалар, Аллоҳга тасбеҳ айтар эдилар. Қироатлари эса ёнидаги одамгагина эшитиладиган миқдорда бўлар ва бу билан Аллоҳнинг мана бу қавлига амал қилар эдилар.²⁶⁶

وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا

“Намозингда овозингни жуда баланд кўтармагил, шунингдек шивираб ҳам ўқимагил. Балки мана шу икки қироатнинг ўртасини танлагил!” (Исро сураси, 110-оят)

Намоздаги қиёмлари ҳақида эса Ибн Масъуд розияллоху анху мана бундай деган эдилар: “Бир куни кечаси расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам билан бирга намоз ўқиб қолдим. Қиёмда шу қадар узун вақт турдиларки, ҳатто менинг ҳаёлимга ёмон нарсалар кела бошлади”. Кейин Ибн Масъуддан “ҳаёлингизга нима келувди?” деб сўрашганда, у: “Расулуллоҳни (қироат қилган ҳолида) ташлаб, ўзим ўтириб олсаммикин” деган ҳаёл келувди”, - деган эканлар”.²⁶⁷

Баъзида узун қироат қилганлари билан, рақъатларни озайтирар, баъзан эса қироатни озайтириб, рақъатларни кўпайтирар эдилар. Ҳар қандай аҳволда ҳам у зотнинг таҳажжуд намозлари (Витрни ҳам қўшиб ҳисоблаганда) ўн уч рақъатдан ошмас эди. Шунингдек, у зотнинг рукулари худди қиёмларидек узун бўларди. Рукуларида мана бу дуоларни ўқир эдилар.²⁶⁸²⁶⁹

«اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، أَنْتَ رَبِّي، خَشَعَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَلَحْمِي وَدَمِي وَمُخِّي وَعَظْمِي وَعَصِي وَمَا اسْتَقَلْتُ بِهِ قَدَمِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ،

سُبْحَانَ ذِي الْجَبَرُوتِ وَالْكِبْرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ، سُبُوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ».

“Эй, Аллоҳим! Мен Сенга қаддимни букдим, Сенга иймон келтирдим, Сенга бўйинсундим ва Сенга суяндим (таваккул қилдим). Сен менинг Роббимдирсан. Шунинг учун менинг кўз-қулоғим, қону жоним, фикру зикрим, асаблариму суякларим ҳамда ҳар бир босган қадамим оламларнинг Роббиси Аллоҳ учундир! Эй, барча буюклик, кибриё ва улуғлик соҳиби! Мен Сени (номақбул сифатлардан) поклагайман! Сен Покдирсан, эй, Жибрийл ва бошқа фаришталарнинг муқаддас Роббиси!”²⁷⁰

Ҳаётларининг охири кунларидаги сажда ва рукуларида мана бу дуони кўп ўқир эдилар:

«سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي».

“Эй, Аллоҳим! Эй, Роббим! Сенга ҳамдлар бўлсин, мен Сени поклагайман! Эй, Аллоҳим, мени кечиргайсан!”

Шунда Оиша онамиз бу дуоларни кўп ўқишлигининг сабабини сўраганларида, у зот мана бундай жавоб берган эдилар: “Роббим менга хабар бердики, яқинда умматимда бир аломатни кўрар эканман ва уни кўрганимда (шукрона тариқасида) “субҳаналлоҳи ва би ҳамдиҳи, астағфируллоҳа ва атувбу илайҳи” деган зикрни қилар эканман. Бас, мен у аломатни кўрдим. У – мана будир: “Агар Роббингиздан нусрат ҳамда фатҳ келса ва одамлар Аллоҳнинг динига тўда-тўда бўлиб кираётганлигини кўрсангиз, унда Роббингизга ҳамд,

тасбеҳ ва истиғфорлар айтилки, У тавбаларни қабул қилгувчидир”.²⁷¹

Бу ваҳий ажалнинг яқинлигидан ва рафиқул аълога йўлиқишдан хабар бериш эди.²⁷²

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳажжуд намозининг саждаларини ҳам худди рукулари каби узун қилар ва ўша (саждадаги) ҳолатда турли эҳтиёжларини сўраб, кўпдан-кўп ёлворар эдилар. Чунки, бир ҳадисларида: “Банданинг Роббисига энг яқин ҳолати – саждадаги ҳолатидир. Шунинг учун саждада кўп дуо қилинлар”, - деган эдилар.²⁷³

У зотнинг саждадаги дуоларидан бири мана будир:

«اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ، وَصَوَّرَهُ، وَشَقَى سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي كُلَّهُ، دِقَّةَ وَجِلِّهِ، وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، وَعَلَانِيَتِهِ وَسِرِّهِ، اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمَعْفَاةِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ، سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ».

“Эй, Аллоҳим! Сенга тасбеҳлар айтдим, Сенга иймон келтирдим, Сенга бўйинсундим. Менинг юзим (ўзим) уни яратган, суврат берган ва кўзу қулоғини ёрган Зотга сажда қилар. Яратувчиларнинг энг яхшиси – Аллоҳ баракотлидир! Эй, Аллоҳим! Менинг барча гуноҳларимни: майдаларию катталарини, аввалгиларию охиргиларини, ошкораларию махфийларини кечиргайсан! Эй, Аллоҳим! Мен Сенинг ғазабаингдан Ўзингнинг ризойинг сари,

Сенинг уқубатингдан офиятинг сари қочаман ва Сендан (ғазабу уқубатингдан) Сенинг Ўзинг орқали паноҳ тилайман! Мен Сенга сано айтиб тугата олмайман. Сен Ўзингга сано айтган каби Пок, Муқаддас, Жибрийл ҳамда бошқа фаришталарнинг Роббисидирсан!”²⁷⁴

Ё, Аллоҳ! Улуғ пайғамбарга тасанно! У тун суқунати ичра Роббисига ёлвориб, Уни зикр қилмоқда! Роббисини муқаддаслаштиришга, улуғлашга, илоҳийлаштиришга тўла бу зикр соҳибининг руҳи қайси олийликлар қадар кўтарилди экан а?! Дунёдан бутунлай узилиб қилинган бу зикрнинг шавқи илоҳийси қайси юксакликларга етиб борди экан?! Бундай илоҳий зикрни тоғлар ва осмондаги юлдузлар эшитса агар, “Роббинг исмини зикр қил ва дунёдан тамоман узил!” деган оят худди мана шу кишига нозил қилингандир” дея муножот қилсалар не ажаб!

Мухтарам ўқувчим, сизнинг севикли пайғамбарингиз тунги лаҳзаларини, то туннинг олтидан бир қисми қолгунга қадар мана шундай хушуъ, мана шундай тазарру, мана шундай тасбеҳлару мана шу каби дуою зикрлар билан ўтказар эди.

Табиат уйқуда, пайғамбар бедор,

Зикру ибодатла тонглар отарди.

Бу маҳал маккалик мушрик кимсалар,

Пишшиллаб, донг қотиб ухлаб ётарди.

Мана шундай ажойиб зикру ибодатлар билан таҳажжуд намозини битирганларидан сўнг, Витр намозини ўқир ва бу намозни ўқиши учун завжаларини ҳам уйғотар эдилар. Бу эса завжаларига меҳрибонликлари ва шу билан бирга таълим-тарбиялари ҳам эди. Чунки, Оиша онамиз ҳали ҳаётнинг аччиқ-чучугини тотмаган, тажрибасиз ёш аёл бўлганлари учун узундан узоқ таҳажжуд намозларига тоқат қила олмас, шу сабабли уни туннинг охирги қисмидаги Витр намозини ўқишга ва бу намознинг баракасидан фойдаланиб қолишга тарбиялар эдилар.²⁷⁵

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Витр намозини уч ракъат ўқиб, биринчи ракъатига “Саббиҳ исма Роббикал Аъло”ни, иккинчи ракъатига “Қул я айюҳал кофирун”ни, учинчи ракъатига эса “Қул Ҳув Аллоҳу Аҳад”ни зам сура қилар эдилар. Шунингдек, охирги ракъатда мана бу дуони ўқир эдилар.²⁷⁶

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوذُ بِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا أُخْصِي نِعَمَكَ وَلَا ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ»

“Эй, Аллоҳим! Мен Сенинг ғазабаингдан Ўзингнинг ризойинг сари, Сенинг уқубатингдан офиятинг сари қочаман ва Сендан (ғазабу уқубатингдан) Сенинг Ўзинг орқали паноҳ тилайман! Мен Сенинг неъматларинг саноғига ета олмайман, Сенга сано айтиб бита олмайман. Сен Ўзингга сано айтганинг кабидирсан!”²⁷⁷

Витрни ўқиб бўлганларидан кейин эса уч маротаба “Субҳанал Маликил Қуддус” дея айтар, учинчисини чўзиб-чўзиб айтар эдилар.²⁷⁸

Жаноби расулуллоҳ таҳажжуд намозларида кўп ва узоқ турганликлари сабабли товонлари қадок бўлиб кетар эди. Оиша розияллоҳу анҳо айтадилар: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунги намозларида (қиёмул-лайл) кўп турганлари сабабли товонлари қадок бўлиб кетар эди. Ўшанда мен: “Ё, расулуллоҳ! Ўзингизни бунчалар қийнайсиз? Ахир Аллоҳ сизнинг ўтган ва келажакдаги барча гуноҳларингизни мағфират қилганку?!” – деб сўраганимда, менга мана бундай жавоб берган эдилар: “Мен шукр қилгувчи банда бўла олмайманми?”²⁷⁹

Умрининг охириги кунларида расулуллоҳнинг жуссаси оғирлашиб, таҳажжуд қиёмида узоқ вақт туришга тоқатлари етмай қолди ва ўтириб ўқий бошладилар. Оиша онамиз айтадилар: “Мен расулуллоҳнинг таҳажжуд намозини ўтириб ўқиганларини кўрмадим, илло қариган чоғларидагина ўтириб ўқидилар. Шунда ҳам руку қилиш керак бўлганда ўринларидан турар ва (ўтириб ўқиган сурасига қўшимча яна) ўттиз ё қирқ оят ўқиб, кейин руку қилар эдилар”.²⁸⁰

Оиша онамиз яна мана бундай деган эдилар: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (касаллик сабабли) оғирлашиб қолганларида кўп намозларини ўтириб ўқир эдилар”.²⁸¹



Умму Салама (онамиз) розияллоху анҳо айтдилар: “Ҳаётларининг охирги паллаларида расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам кўп намозларини ўтириб ўқидилар”.²⁸²

Пайғамбаримиз саллаллоху алайҳи ва саллам бу дунёнинг айшу ишратидан олис, хокисор қулбаларида мана шу тариқа ибодат қилар эдилар. Кўпинча бир одам аранг сиғадиган, кичкинагина бўйра-шолчаси (жойнамози) устида намоз ўқир эдилар.

Маймуна онамиз айтадилар: “Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам (кичкина) бўйра устида намоз ўқир, сажда қилганларида чопонлари менга тегиб турар эди. Ваҳоланки, мен ўша пайтда ҳайз кўрган эдим”.²⁸³

(Суратда: хурмо толасидан тўқилган бўйра)

Гоҳида эса ўша бўйра ҳам топилмай, завжаси ухлайдиган тўшак устида намоз ўқир эдилар. Бу вақтда аёли олд тарафида ухлаб ётган бўлар, расулуллоҳ саждага борганларида аёлининг оёқларини қисиб қўяр, у эса оёғини йиғиштириб турар, расулуллоҳ сажда қилиб, қиёмга туриб кетганларидан сўнг яна оёқларини суниб юборар эдилар.²⁸⁴

Уйда таҳажжуд ўқиганда мана шундай танг аҳвол бўлгани учун гоҳида таҳажжудни масжидга чиқиб ҳам ўқир эдилар. Оиша розияллоху анҳо айтадилар: “Бир кеча (уйғониб) қарасам, расулуллоҳ ётган жойларида йўқ эканлар. (Уйда чироқ йўқ бўлгани сабабли) пайпаслаб излай бошладим ва оёқ изларини топдим. Излар масжидга чиқиб кетган эди. Шунда масжид тарафдан у зотнинг

«اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحْيِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ»

“Эй, Аллоҳим! Мен Сенинг ғазабаингдан Ўзингнинг ризойинг сари, Сенинг уқубатингдан офиятинг сари қочаман ва Сендан (ғазабу уқубатингдан) Сенинг Ўзинг орқали паноҳ тилайман! Мен Сенинг неъматларинг саноғига ета олмайман, Сенга сано айтиб бита олмайман. Сен Ўзингга сано айтганинг кабидирсан!” дея зикр қилганларини ҳам эшитдим.²⁸⁵

Оиша онамизнинг яна бундай деганлари ривоят қилинади: “Бир кеча у зотни тўшакларидан топмай қолдим ва дарҳол кўнглимга “кундошларимдан бириникига кетган шекилли” деган ёмон шубҳа тушди. Излаб эшикга чиқиб,

қайтиб кирдим ва уйни пайпаслаб излай бошладим. Не тонгки, У зот (бир бурчакда) руку ёки сажда қилган аҳволда “Субҳонака ва бихамдика ла илаҳа илло Анта” деб зикр қилаётган эканлар. Шунда мен ичимдан: “Ота-онам сизга фидо бўлсин, ё расулуллоҳ! Сиз нима қилаяписизу мен нима ташвишдаман”, - дедим.²⁸⁶

Роббига муножот қилиш лаззатини қаранг! Хилватий ибодатга туриб кетганларини завжалари сезмай, ибодат иштиёқида завжасининг келганини у зот сезмай қолибдилар! Бундай яширин ибодат теран ихлос ва мустаҳкам иймон натижасидирки, бунда заррача ҳам сохталик йўқдир.



Сокин тун сайрлари

Баъзан таҳажжуд пайтида кўчага чиқиб, сокин тун кўйнида сайр қилиб турар эдилар.

Бир куни кўчага чиққанларида шундайгина кўшни уйда яшаган Али билан Фотиманинг эшигини тақиллатиб: “Туриб, таҳажжуд ўқисаларинг бўлмайдими?” – дедилар. Бу воқеани кейинчалик ривоят қилиб берган Али розияллоху анҳу айтадилар: “Шунда мен: “Ё, расулуллох, Аллоҳга қасамки, биз фарз намозларнигина ўқиймиз. Жонимиз Аллоҳнинг кўлида. (Бизни уйқу ўлими билан ўлдиргандан сўнг) ҳоҳласа жонимизни қайтиб беради (ва шундагина биз уйғонамиз)”, - деб жавоб бергач, менга ҳеч нарса демасдан қайтиб кетдилар. Аммо, кетаётганларида кўллари билан сонларига шапатилаб: “Фарзларнигина ўқийман дейди! Инсон шунақаям тортишувчан бўлар эканда а!” – деганларини эшитиб қолдим”.²⁸⁷

Ваъз-насиҳатдаги мулойимликни қаранг! Буйруқ ва таҳдид оҳангида айтса ҳам бўларди (ахир иккисининг ҳам отаси эдилар), аммо “туриб, таҳажжуд ўқисаларинг бўлмайдими?” дея, таклиф маъносида айтдилар. Чунки, Али билан Фотима иккиси ҳам ёш, яқиндагина тўйлари бўлган янги келин-куёв эдиларки, уларнинг мана шу ҳолларини риоя қилиб, мулойимгина, таклиф

оҳангида насихат қилдилар, улар билан тортишиб ўтирмадилар ва “инсон шунақаям тортишувчан бўлар эканда а!” деб, йўлида давом этдилар.

Шунингдек ҳаётларининг охири кунларида (таҳажжуд пайтида) Бақий қабристонига тез-тез чиқиб, мархумлар ҳақида дуо қилиб турар эдилар. Бу хабарни энг аввал айтган Оиша онамиз мана бундай деган эдилар: “Бир куни кечаси, расулуллоҳ менинг уйимда бўлганларида, бир маҳал (таҳажжуддан) келиб, ридоларини ва калишларини оҳистагина ечдиларда, тунги изорларининг бир тарафини тагига ёзиб ётдилар. Шу ҳолда бир оз кутдилар. Чамамда мени ухласин деб кутдилар ва “ухлаб қолганимга” қаноат ҳосил қилгач, мени уйғотиб юбормаслик учун ридоларини оҳистагина олиб, калишларини ҳам товуш чиқармасдан кийдиларда, эшикни ҳам секин очиб, худди шундай оҳиста ёпиб, ташқарига чиқиб кетдилар. Шунда мен (кундошларимдан бирига борса керак деб ёмон ўйладим ва) ўрнимдан туриб, бошимга диръамни кийиб, рўмолимни ўраб, изоримни ҳам кийиб, у зотнинг изларидан жўнадим. Расулуллоҳ Бақий қабристонига бориб, (қабрлар устида) узоқ вақт турдилар. Кейин қўлларини (дуога) уч маротаба кўтардиларда, ортларига қайтдилар. Мен ҳам (у зотнинг олдиларида) қайтиб (қочиб) келар, юрсалар юрар, тезласалар, тезлар ва юурсалар югурар эдим. Шундай қилиб у зотдан олдин уйга кириб, эндигина ётган ҳам эдимки, ортимдан кириб келдилар ва: “Эй, Оиш, сенга нима бўлди, нега ҳаллослаяпсан?” – дедилар. “Ҳеч нарса”, - дедим. Шунда расулуллоҳ: “Ё, ўзинг айт, ёки барча нарсадан Хабардор зот (ваҳий орқали) менга айтади”, - дедилар. Охири ёрилдим, ва: “Ё, расулуллоҳ! Ота-онам сизга фидо бўлсин...”, - деб бўлган воқеани (ва шубҳаланганимни ҳам) батафсил айтиб

бердим. “Ҳе, олдимда кўринган қора шарпа сенмидинг?” – дедилар. “Ҳа”, - дедим. Шунда кўксимга оғритиброқ шапатиладиларда, кейин: “Аллоҳ ва расули сенга зулм қилади деб ўйлаганмидинг?!” – дедилар. Мен (пушаймон бўлиб): “Одам ҳар қанча яширса ҳам, Аллоҳ билиб олар экан”, - дедим. Ўшандан кейингина расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам нима бўлганини айта бошладилар: “Сен менинг оҳиста чиқиб кетаётганимни кўрганингда, менга Жибрийл келиб, (эшик ортидан) чақирган эди. Сенга билдирмай унга жавоб бердим. Жибрийл кирмади, чунки сен ечиниб, ухлаб ётар эдинг. Қачонки сенинг ухлаб қолганингга ишонч ҳосил қилгач, сени кўрқитишни ва безовта қилишни хоҳламай Жибрийл ҳузурига чиққан эдим, у: “Роббинг буюрдики, Бақиъга бориб, у ерда ётганларга истиғфор дуосини қилар экансан”, - деди”. Шунда Оиша онамиз: “Жибрийл ўргатган истиғфор дуоси қандай, ё расулуллоҳ?” – деб сўраганларида, у зот мана бу дуони айтдилар.²⁸⁸²⁸⁹

«السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، وَالْمُسْلِمِينَ وَيَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا،
وَالْمُسْتَأْخِرِينَ، وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لِلْحِقْوَ».

“Эй, мўмин ва мусулмонларнинг охират ҳовлисида ётганлар! Сизларга Аллоҳнинг саломи бўлсин! Бизлардан аввал ҳамда кейин ўтганларни Аллоҳ раҳмат қилсин! Аллоҳ хоҳлаган куни биз ҳам сизларнинг ортингиздан борамиз”.

Оиша онамиз айтадилар: “Ўша кундан бошлаб, то умрларининг охириг кунларига қадар расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, туннинг охириг

қисмида Бақиъ қабристонига чиқиб, у ердагилар учунгина хос бўлган мана бу дуони ўқир эдилар:

«السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ، وَأَنَا وَإِيَّاكُمْ مَا تُوعَدُونَ عَدَاً مُؤْجِلُونَ، وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَأَهْلِ بَقِيعِ الْغَرْقَدِ».

“Эй, мўминларнинг охират ҳовлисида ётганлар! Сизларга Аллоҳнинг саломи бўлсин! Бизларга сизларга ваъда қилинган кун тезда келажак. Аллоҳ ҳоҳлаган куни биз ҳам сизларнинг ортингиздан борамиз. Эй, Аллоҳим! Бақиъул ғарқад аҳлини Ўз раҳматингга олгайсан!”²⁹⁰

Ё, Аллоҳ! Аллоҳнинг нусратини, фатҳини, динга одамларнинг тўда-тўда бўлиб кираётганларини кўришга улгурмасдан, ислом ва мусулмонларнинг озчилик, заиф пайтида алам ва мусибатларга мардонавор сабр қилиб ва ҳеч қандай ажру мукофотни шоштирмаган ҳолда Роббисига рихлат қилган саҳобалари қабрини зиёрат қилиш учун сокин тун қўйнида ўз роҳату фароғатидан кечиб чиққан пайғамбарга тасаннолар бўлсин!

Бу зиёратдан у зотни на уйқу, на фароғат, на кундузги вазифалар: ҳар тарафдан элчиларнинг келиши, ислом ерларининг кун сайин кенгайиши ва на бошқа ташвишлар машғул қила олмаган экан. Ана шундай зич, одамни шоштирган ташвишлардан ҳамда ўзларининг шахсий, хусусий, ҳатто хуфёна роҳатларидан вақт ошириб, асҳоблар қабри устига келиш, уларнинг ҳақиқа қўл очиб дуо қилиш учун асҳобларига на қадар содиқ, на қадар вафодор бўлиши керак инсон! Боз устига ўзларининг соғликлари ҳам яхши эмас, дунёни ташлаб кетишга озгина кунлар қолган... бундай пайтларда инсон ўз

жони билангина ҳалак бўлиши керак эдику! Вафодор пайғамбар эса рафикул
аълога рихлат қилиш олдидан ҳам, худди тириклар билан видолашгани каби
марҳум саҳобалари билан ҳам видолашиб юрибдилар, яна тонг қоронғусида
я!



Тонг сабо, қуш уйқуси

(Тоату ибодат, зикру дуолар билан) ўтган тунги соатлар ҳам ортда қолди. Узундан узун таҳажжуд қиёмларидан ва тун охирида (тирик) акрабою (марҳум) асҳобларидан хабар олиб чарчаган расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муборак баданларига бир оз ором бериш учун тўшакларига чўзилдилар. Ахир олдида Бомдод намози ва кундузги ташвишлар кутиб турибдида, бунга эса тайёрланиб, янги куч ва нашот йиғиш керак. Ҳа, тонг орти оқариб, табиат уйғонишга ҳозирланаётган маҳалда сизнинг пайғамбарингиз оний уйқуга кетар эдилар. Оиша онамиз айтадилар:

ما ألقى رسول الله ﷺ السَّحَر عِنْدِي إِلَّا نَائِمًا

“Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг уйимда субҳни уйқу билангина кутиб олар эдилар”.²⁹¹

Аллоҳнинг расули оний уйқуга кетдилар. Бир оздан сўнг уфқда субҳнинг “оқарган арқони” тортилади ва Мадина осмони узра Билол розияллоҳу анхунинг азони янграйди. Худди ана шу пайтда расулуллоҳ уйғонадилар ва янги пайғамбарона кунларини бошлайдилар. Бу кунлар атрофга рисолат нурига йўғрилган набавий ифори тарата бошлайди!



Ҳафтанинг фазилатли кунлари

Ҳафта кунларининг баъзилари ўзига хос фазилатга эга бўлиб, у кунларда бошқа кунларда қилинмаган солиҳ амаллар қилинади. Биз бу фазилатли кунларни пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сунний кўрсатмалари орқали билиб оламиз.

Жума куни

Фазилатли кунларнинг биринчиси Жума куни бўлиб, расулуллоҳ бу кунни улуғлаб, Аллоҳ бу кунни ислом умматига фазилатли, ҳидоят маёғи ҳамда у сабабли бошқа умматлардан ажралиб турадиган муборак кун ўлароқ тухфа қилганини айтиб, мана бундай деган эдилар:

«أَمَلَّ اللَّهُ عَنِ الْجُمُعَةِ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا، فَكَانَ لِلْيَهُودِ يَوْمُ السَّبْتِ، وَكَانَ لِلنَّصَارَى يَوْمُ الْأَحَدِ، فَجَاءَ اللَّهُ بِنَا فَهَدَانَا اللَّهُ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، فَجَعَلَ الْجُمُعَةَ وَالسَّبْتَ وَالْأَحَدَ، وَكَذَلِكَ هُمْ تَبِعَ لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، نَحْنُ الْآخِرُونَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا وَالْأَوَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الْمُقْضَى لَهُمْ قَبْلَ الْخَلْقِ».

“Аллоҳ бизгача яшаган умматларни Жума кундан адаштирди ва натижада Шанба яхудийларга, Якшанба насоролар учун бўлди. Аллоҳ бизларни Жума кунига ҳидоятлади. Шанба ва Якшанба Жумага

тобеъ бўлгани каби қиёматда бошқа умматлар бизга тобеъ бўладилар. Биз бу дунёда улардан кейин яшаганимиз билан охиратда (сўроқда, жаннатга тушишда) улардан аввал бўламиз. Биз учун барча халқлардан аввал ҳукм ўқилади”.²⁹²

Шунингдек, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жума кунининг хайру баракотини ва Аллоҳ у кунда тақдир қилган нарсаларни мана бундай баён қилганлар:

«خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ، وَفِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ، وَفِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا».

“Қуёши балқиган кунлар орасида энг яхшиси Жума кунидирки, у кунда (отамиз) Одам яратилиб, ўша куни жаннатга киргизилиб, худди ўша куни жаннатдан чиқарилгандир”.²⁹³

Жума куни мусулмонлар учун зийнатланиш, тўпланиб, жамоат билан ибодат қилиш ва байрам кунидир. Шунинг учун расулуллоҳ бу кунда рўза тутишдан қайтариб, мана бундай ҳадисларни айтганлар:

«إِنَّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ يَوْمٌ عِيدٌ، فَلَا تَجْعَلُوا يَوْمَ عِيدِكُمْ يَوْمَ صِيَامِكُمْ»

“Жума – байрам кунидир. Шунинг учун байрам кунингизни рўза куни қилиб олманглар!”²⁹⁴

«لَا يَصُومَنَّ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا يَوْمًا قَبْلَهُ أَوْ بَعْدَهُ»

“Сизлардан ҳеч бирингиз Жума куни рўза тутмасин. Агар рўза тутмоқчи бўлса, бир кун олдин ёки бир кун кейин тутсин!”²⁹⁵

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу сўзлари билан Жума кунни ҳайит байрамларига ўхшатмоқдалар. Чунки, икки ҳайит кунлари ҳам рўза тутиш ҳаромдир. Жума куни зийнат ва тўпланиш куни бўлгани учун ҳам бу кунда рўза тутиш кишининг динда мустаҳкам эмаслигидан далолатдир.

Демак, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жума кунни муайян ибодатларга хослаганлар ва улуғлаганлар. Боз устига бу куннинг тонгида (Жума намозга қадар) “Сажа” ҳамда “Инсон” сураларини ўқир эдиларки, бу икки сурада Жума куннинг воқеалари, хоссатан Одам алайҳиссаломнинг яралиш тарихи баён қилинар эди. Мазкур суралар охират, қайта тирилиш воқеаларини ҳам ўз ичига олади. Ажибки, бу ухровий ҳодисалар ҳам айнан Жума куни бўлишлиги маълумдир.

Шунингдек расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жума куни ювиниб, тозаланиб, ясаниб, ҳушбўйланиб ва одоб билан Жума намозига боришга буюрганлар. Ўшандай ҳадисларидан бирида: “Жума куни ювинишлик балоғатга етган ҳар бир мусулмонга вожибдир”, - деганлар.²⁹⁶

Товус (раҳимаҳуллоҳ) айтадилар: “Мен Ибн Аббосдан: “Айтишларича, пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Жума куни, агар жунуб бўлмасаларингиз ҳам бошингизни ювиб, ғусл қилинглар ва ҳушбўй атирлар билан ҳушбўйланинглар” деган эмиш, шу тўғрими?” – деб сўраганимда, у: “Ғусл қилишга буюрганларини биламан, аммо атир сепишга буюрганларини билмас эканман”, - деб жавоб бердилар”.²⁹⁷

Абдуллоҳ ибн Салом розияллоҳу анҳу, Жума куни, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг масжид минбаридан туриб мана бундай деганларини эшитган эканлар:

«مَا عَلَى أَحَدِكُمْ لَوْ اشْتَرَى ثَوْبَيْنِ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ سَوَى ثَوْبَيْنِ مِهْنَتِهِ؟».

“Сизлардан ҳар бирингиз устидаги икки дона иш кийимидан ташқари, Жума куни учун яна икки (янги) кийим сотиб олса қандаям яхши бўлар эди!”²⁹⁸

Жаноби расулуллоҳнинг ўзлари ҳам Жума куни энг гўзал кийимларини кияр, бу эса Жуманинг мусулмонлар тўпланадиган байрам куни эканлигидан дарак берар эди.

Бир куни Умар розияллоҳу анҳу анвойи газламалар сотаётган газламачини кўрди ва расулуллоҳга қараб: “Ё, расулуллоҳ! Мен ипак газламалар сотаётган дўкончини кўрдим. Сизга ҳам бир дона ипак кийим сотиб олсак нима дейсиз, элчилар келганда, байрамларда ва Жума кунлари кияр эдингиз”, - деганларида, у зот: “Ипакни охиратдан насибаси йўқлар кияди”, - деб жавоб берган эдилар.²⁹⁹

Умар розияллоҳу анҳунинг “элчилар келганда, байрамларда ва Жума кунлари кияр эдингиз” деган сўзларидан маълум бўлаяптики, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўша кунлари одатдан ташқари гўзал ва ораста кийимларни кийган эканлар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу ва саллам мусулмонлар тўпланажак бу муаззам кунга алоҳида эътибор қаратганлиги туфайли одамлар орасига хушбўйланиб

киришга тарғиб қилганлар ва мана бундай деганлар:

«لَا يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَيَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طَهْرٍ، وَيَدَّهْنُ مِنْ دُهْنِهِ، أَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبِ بَيْتِهِ، ثُمَّ يَخْرُجُ فَلَا يَفْرُقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ، ثُمَّ يُصَلِّي مَا كُتِبَ لَهُ، ثُمَّ يُنْصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الْإِمَامُ، إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى»

“Кимда ким Жума куни иложи борича покланиб, атирларидан, ҳатто аёлиникидан бўлса ҳам қуйиниб уйидан чиқса ва икки одам орасидан ҳатламасдан эрта келиб ўтирса, хутбани сукут билан эшитганидан кейин икки ракъат (Жума) фарзини ўқиса, у одамнинг шу ва ўтган Жума орасидаги (майда) гуноҳлари кечирилар”.³⁰⁰

Мана шу тавжиҳотдан сўнг саҳобалар масжидга ҳам турфа хил бухурларни тутатишиб, ўзлари ҳам Жума намози жамоатига шу даражада ҳушбўйланиб келар эдиларки, уларнинг ифоридан масжиднинг ичи муаттар ҳидларга тўлиб кетар эди.³⁰¹

Нуайм ибн Абдуллоҳ ал-Мужмирнинг айтишича, Умар ибн Хаттоб розияллоху анху (халифалик даврларида) ҳар Жума куни тушга қадар Мадина масжиди ичига турфа хил бухурларни тутатишликни буюрдилар ва бу вазифага Нуайм ибн Абдуллоҳни мутасадди қилиб тайинладилар. Нуайм ҳар Жума куни ҳиди ўткир бухур тошларини топиб келар ва у билан масжидни муаттар қилар эдилар. Ана шу сабабли Нуайм ибн Абдуллоҳнинг яна бир лақаби Мужмир, яъни бухур тоши билан муаттар хид таратувчи бўлиб қолди.³⁰²

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жума куннинг одоблари ҳақида мана бундай деганлар:

«مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَمَسَّ مِنْ طَيِّبٍ إِنْ كَانَ عِنْدَهُ، وَلَبَسَ مِنْ أَحْسَنِ ثِيَابِهِ، ثُمَّ خَرَجَ وَعَلَيْهِ السَّكِينَةُ حَتَّى يَأْتِيَ الْمَسْجِدَ فَيَرْكَعَ إِنْ بَدَأَ لَهُ، وَلَمْ يُؤْذِ أَحَدًا، ثُمَّ أَنْصَتَ إِذَا خَرَجَ إِمَامُهُ حَتَّى يُصَلِّيَ، كَانَتْ كَفَّارَةً لِمَا بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْآخَرَى».

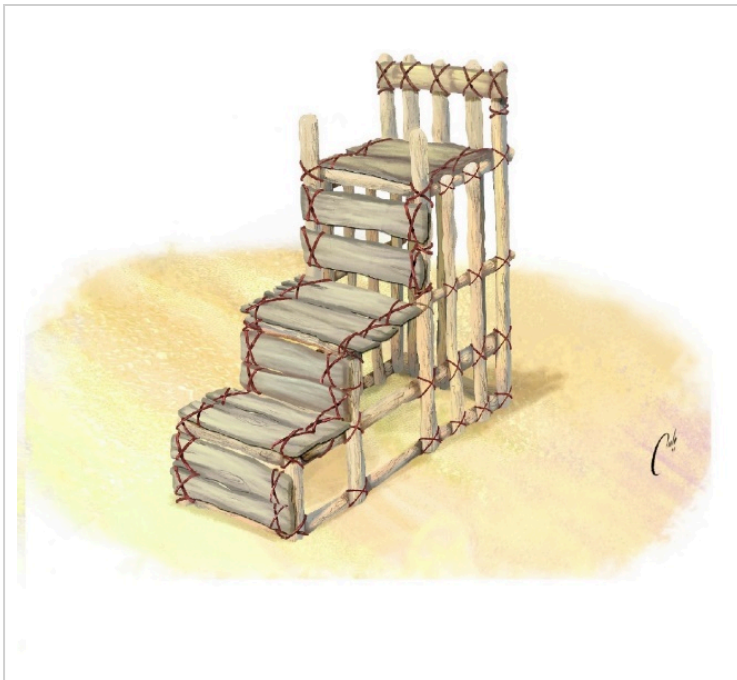
“Ким Жума кунни ғусл қилиб, агар ўзида бўлса, атирлар билан хушбўйланиб, сўнгра энг яхши кийимларини кийиб, сокин ҳолда масжидга келса ва имкони бўлса, ҳеч бир инсонга азият етказмаган ҳолда икки ракъат (нафл) намоз ўқиса ва имом (хутбага) чиққанда уни овоз чиқармасдан эшитса ва (жума намозини) ўқиса, бу амали шу Жума билан ўтган Жума оралиғидаги гуноҳларига каффорот бўлар”.³⁰³

Жума кунлари Мадинанинг чор тарафидаги ҳар турли одамлар узоқ-яқин овул ва қишлоқлардан пайғамбарга учрашиш ва насиҳатини эшитиш учун масжид сари гўёки оқиб келишар, Жумадан олдин ёки кейин бир-бирлари билан ҳол-аҳвол сўрашар, зероки бу одамларни жамълаган кун – Жумъа кунни эди.

Одамлар йиғилиб, қуёш заволдан ўтгач, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидга чиқиб келиб, салом берар, кейин минбарга кўтарилиб, одамларга юзланиб, яна бир карра салом берар ва шундан кейингина ўтирар эдилар. Шунда Билол розияллоҳу анҳу азон айтар, азондан сўнг расулуллоҳ икки хутба ўқир ва ҳар икки хутба оралиғида бир зумга ўтирар эдилар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг минбарлари уч поғонадан иборат бўлиб, ҳазрат иккинчи поғонасида турар ва учинчисига ўтирар эдилар. Минбар масжиднинг ғарб (қибла) тарафига қўйилган бўлиб, ҳозирги кундаги минбар ўрнида турар эди.

Бу минбар қурилгунга қадар расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжиднинг қибла тарафидаги қуриб қолган хурмо дарахтининг танасига суянган ҳолда хутба қилар эдилар. Қачонки, минбар ясаиб, расулуллоҳ унга чиқиб хутба қила бошлаганларида ҳалиги хурмо танаси масжид аҳлининг ҳаммаси эшитадиган баланд овозда худди бўталокдек ўкраб йиғлаб юборган ва расулуллоҳ минбардан тушиб, уни қучоқлаб, овутгандагина йиғидан тўхтаган эди. Ўшанда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Менинг жонимни ушлаб турган зотга онт ичиб айтаманки, агар уни овутмасам, то қиёматга қадар ўкраб тураверар эди”, - деганлар.³⁰⁴



(Минбарнинг ҳаёлий тасвири. Минбар Мадина ўрмонларидаги ёғочдан кичкина, бироқ одам бемалол тура оладиган қилиб ясалган. Унинг баландлиги тақрибан бир метр бўлиб, уч зинадан иборат эди. Бу табаррук минбар ҳижрий 654-йили қуйиб кетгунга қадар расулуллоҳнинг масжидларида сақлангандир. Ўшанда бутун масжидни олов қоплаган эди)

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбар устида хутба қилганларида саҳобаларига юзланиб: “Яқинроқ келинглار ва кунт қўйиб эшитинглар. Ёнингиздаги кишига гапирманг, ҳатто “хутбани эшит” дея унга танбеҳ беришингиз ва тошларни ўйнаб ўтиришингиз ҳам лағв – беҳуда гап (беҳуда ҳаракат) ҳисобланади. Ким лағв қилса, унинг ўқиган Жумаси ўтмайди”, -

дер эдилар ва дона-дона қилиб, эҳтирос билан, таъсирли, қисқа ва нусха хутба қилар эдилар.³⁰⁵

Бир куни (Жумада) хутбага чикдиларда, жуда баланд овоз билан: “Мен сизларни дўзахдан огоҳ қилдим, Мен сизларни дўзахдан огоҳ қилдим, Мен сизларни дўзахдан огоҳ қилдим, қилдим”, - дедилар. Шу даражада баланд пардада ва бутун вужудлари титраб гапирдиларки, ҳатто елкасидаги чопонлари оёқ остига тушиб, овозларини бозор аҳли ҳам эшитди.³⁰⁶

Ҳа, хутбаларида мана шундай шиддат, эҳтирос ва шу билан биргаликда тўла қаноат ва ишонч билан гапирар эдиларки, айтганлари албатта ҳаётда юз берар эди. Бу эса у зотнинг пайғамбарчилик мўжизаларидан биридир.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларини олдидаги хатарли қиёматдан жуда таъсирли қайноқ хутбалар билан огоҳлантирар эдилар. Улар у зотнинг шиддат ва эҳтиросли хутбаларини сифатлаганда “овозларини жуда баланд кўтарардилар, ҳатто кўзлари қизариб, ғазаби тошиб кетарди. Ҳазратнинг бу ҳолати худди қоровулда турган аскарнинг “Ҳ-о-о-й, душман бостириб келаяпти-и-и” деб ҳайқирганига ўхшар эди” дер эдилар.³⁰⁷

Шоир Шавқий айтади:

وإذا خطبت فللمنابر هزة ** تعرو النّبيّ وللقلوب بكاء

Хутбасидан минбар ҳам,

Зир-зир титраб кетарди.

Оломоннинг йиғиси,

Осмонларга етарди.

Пайғамбаримиз одатда хутба қилаётганларида ҳассага ёки камонга суяниб олардиларки, бу одат араб воизлари ва нотикларининг қадимий одатларидан эди. Баъзи вақтларда эса ҳассага суянмасдан қўлларига кўтариб олар, баъзида ҳасса ўрнига, юрганларида таянч сифатида фойдаланадиган хурмо бутоғини ҳам ушлаб хутба қилаверар эдилар.³⁰⁸

Шундан маълум бўладики, Жума хутбасида асо ёки бошқа нарсани ушлаб олиш ибодат эмас, балки араб воизларининг қадимий одатларидан экан.³⁰⁹

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам доимо хутбаларини Аллоҳга ҳамду сано ва икки шаҳодат калимасини айтиш билан бошлар эдилар. Чунки, ўзларининг бир ҳадисларида:

«كُلُّ خُطْبَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَشَهُّدٌ فَهِيَ كَالْيَدِ الْجَذْمَاءِ».

“Шаҳодат калималари билан бошланмаган ҳар қандай хутба кесилган қўлга ўхшайди”, - деган эдилар.³¹⁰

Кўпинча хутбаларида Қуръон оятлари ҳамда Қуръондаги панд-насихатли суралар билан ваъз қилар эдилар. Жобир ибн Абдуллоҳ айтадилар: “Расулуллоҳ турган ҳолларида хутба қилар, Аллоҳни зикр қилиб, Қуръон оятларидан ўқир эдилар”.³¹¹

Умму Ҳишом бинт Ҳорис ибн Нуъмон розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади: “Мен “Қоф вал Қуръонил мажид” сурасини ҳар Жума сайин

минбарда одамларга хутба қилаётганда ўқиган пайтда расулуллоҳнинг оғизларидан ёдлаганман”.³¹²

“Қоф” сурасида панд-насихатлар, зикрлар, ўлим, қайта тирилиш ҳамда қиёмат кундаги аҳволлар баён қилинади. Шунинг учун расулуллоҳ бу сурани ҳар Жума куни хутбаларида фойдаланар эканлар.

Шунингдек, расулуллоҳнинг хутбалари дини исломийнинг катта масалаларига, иймон усуларини қарор топтиришга, жаннат ва дўзах зикрларига ва булардан бошқа улуҳият, тоат-итоат масалаларига ҳамда дин душманлари ва осий бандаларнинг аламли оқибатлари баёнига бағишланар эдики, бундай пурмаъно панду насихатларни эшитган саҳобалар қалби эриб, иймонга тўлар, муқаррар қайтажак ва ҳузурида сўроқ беражак Аллоҳни улуғлашга мойил бўлар, ҳатто жаннат билан дўзахни ўз кўзлари билан кўргандек таасуротлар оғушида қолиб, бошларини эгганча кўз ёш тўкар эдилар.

Шундай қилиб расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хутбалари ислом динининг асосий масалаларига аталган Қуръон оятлари ва ҳадислар маъносидан ўзга нарсани ўз ичига олмагани сабабли, у зот ҳаёти давомида Мадина масжидида беш юзга яқин хутба қилган бўлсалар ҳам, биронта хутбанинг матни тўлалигича сақланиб қолмаган. (Чунки, у хутбалар мазмуни Қуръону суннатда тўла тўкис ўз аксини топган эди)

Баъзи вақтларда хутбаларини қисқа қилиб, намозни узун ўқир эдилар ва буни мана бундай сўзлари билан изоҳлар эдилар:

«إِنَّ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ، وَقَصَرَ خُطْبَتِهِ، مِثْنَةٌ مِنْ فَتْهِهِ. فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ وَأَقْصِرُوا الْخُطْبَةَ، وَإِنْ
مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا».

“Агар киши Жума намозини узун ўқиб, хутбасини қисқа қилса, бу унинг динни яхши билганлигининг аломатидир. Бас, намозни узун ўқиб, хутбани қисқа қилинглр. Агар хутбада баён яхши бўлса одамлар қалбини (сеҳр каби) ўзига тортаверади”.³¹³

Саҳобалар расулуллоҳнинг хутбаларини тамомий қабул билан қарши олишларига қарамай, хутбалари асносида қаттиққўл, такаллуфчи ва инкорчи эмас эдилар. У зотнинг маҳобату салобати бирон-бир саҳобанинг хутбани шарт кесиб, савол беришига монелик қилмас, ваҳоланки, ўзлари ҳам қандайдир тасодифий ҳодиса бўлса, хутбани тўхтатиб, масала юзасидан гаплашгандан кейин, яна давом эттириб кетаверар эдилар. Бир куни шунга ўхшаган воқеа рўй берди. Яъни, хутба қилаётганларида Сулайка ал-Ғатафоний деган саҳоба кириб, ўтириб олдилар ва хутбага қулоқ тута бошладилар. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хутбаларини тўхтатдиларда, Сулайкага қараб: “Эй, Сулайка! Ўрнингдан тургинда, енгилгина қилиб икки ракъат (тахййяту масжидни) ўқиб ол!” – дедилар ва хутбасини келган жойидан давом эттирдилар.³¹⁴

Яна бир куни Жума намозининг хутбасини қилаётганларида масжидга қизил кўйлак кийган Ҳасан билан Ҳусайн кириб келдилар ва (минбар олдида) йиқилиб қолдилар. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хутбаларини тўхтатиб, минбардан тушдилар ва икки неварасини кўтариб, қайтадан минбарга чиқдилар ва мана бундай дедилар:

«صدق الله ﴿إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾، فَنَظَرْتُ إِلَى هَذَيْنِ الصَّبِيِّينِ يَمْشِيَانِ وَيَعْتَرَانِ فَلَمْ أَصْبِرْ حَتَّى قَطَعْتُ حَدِيثِي وَرَفَعْتُهُمَا».

“Аллоҳ таоло “сизларнинг мол-мулкингиз ва болаларингиз (ибодатдан алахситадиган) фитнадир” деганида айни ҳақиқатни айтгандир. Мен мана бу икки гўдак кириб, йиқилиб қолганига қараб, сабр қила олмаганим учун гапимни бўлиб, уларни кўтариб олдим”. Шундан сўнг расулуллоҳ (ўша ҳолида) хутбаларини охиригача давом эттирдилар.³¹⁵

Яна бир куни хутба қилаётганларида бир аъробий (бадавий) киши кириб келдида, расулуллоҳга қараб: “Эй, Аллоҳнинг элчиси! Қаҳатчилик сабабли молларимиз қирилиб, аҳлу оилаларимиз халок бўлмоқда ва сафарга ҳам чиқа олмай қолдик. Аллоҳга дуо қилингки, бизларга ёмғир ёғдирсин!” – деди.

Ота-онамиз жонларига фидо бўлсин! У зот масжидга кириб, на ўтирмасдан, на икки ракъат нафл ўқимасдан, кўполлик билан хутбани бўлган бу бадавийга ғазаб қилмадилар. Аксинча, унинг зарур эҳтиёжини қаноатлантириш учун (намоздан сўнг) ёмғир сўраб дуо қилдилар. Расулуллоҳ минбаридан тушиб-тушмасданоқ ёмғир ёға бошлади.³¹⁶

Ҳатто, бир куни хутбаларини анча вақтга қадар тўхтатиб қўйганлари ҳам ривоят қилинади. Яъни бир куни Жума хутбасини қилаётганларида Абу Руфоъа исмли бир киши масжидга кириб: “Ё, расулуллоҳ! Мен дини ҳақида сўралса, ҳеч нарса билмайдиган мусофир кишиман”, - деганида, дарҳол хутбаларини тўхтатиб, минбардан тушиб келдилар. Шунда кимдир темир

оёқли курси топиб келди. Расулуллоҳ унга ўтириб, ҳалиги кишига Аллоҳ ўргатган динни таълим бера бошладилар. Қачонки таълимларини тугатгач, яна минбарга қайтдиларда, хутбасини охиригача айтдилар.³¹⁷

Гапининг қоқ ўртасидан бўлиб қўйилиши ҳар қандай хатиб ёки воиз учун оғир зарбадир. Аммо, расулимиз бунга аҳамият бермас эдилар. Хутбаларини бўлиб, ўз армонини айтган ҳалиги кишига ҳам ғазабланмай, балки самимий эҳтимом билан минбарларидан тушиб келиб, курсига бемалол жойлашган ҳолда суҳбатлашдилар ва диндан сабоқ бердилар. Уларнинг суҳбатидан теваракдагилар ҳам баҳраманд бўлиб, билмаганларини билиб олдилар. Бу эса пайғамбаримизнинг нодир хулқларидан ва мўминларга меҳрибонликларидан биргина намуна эди.

Улуғ аммо хокисор пайғамбаримизнинг хутбаю хитоблари рассомлар тарафидан дабдабали сурати чизилиб, солномачилар ҳайбатини кўпиртириб ёзадиган золим подшоҳларнинг бемаъни гап-сўзларига асло ўхшамас эди. Чунки, у зот такаббур бошқарувчи сифатида эмас, балки тўғри йўл кўрсатувчи, муаллим даъватчи сифатида хутба қилар ва бу билан муомала маданиятини, тавозеъни ва мулойимликни сабоқ берар эдилар. Худди шу сабабли йиқилган гўдаклар, дуо сўраган бадавийлар ҳамда илмга мухтож мусофирлар учун ҳам хутбаларини тўхтатиб, уларга эҳтимом бера олар эдилар. Зотан, у кишининг макорими ахлоқлари ва бетакрор яхши хислатлари мана шуни тақозо қилар эди. Ҳатто, бир куни булардан ҳам бадтарроқ ходисага сабр қилдилар. Яъни, хутба қилиб турган пайтларида масжид ёнига таом ва бошқа нарсалар ортган Шом карвони келиб тўхтади. Шунда саҳобалар хутбани ташлаб, карвон сари югуриб кетадилар.

Ҳазратнинг олдида атиги ўн икки саҳоба қолади. Кейин ана шу воқеага аталган тубандаги оят нозил бўлади:

﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْواً انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا﴾.

“Агар улар бир тижоратни ёки бошқа кўнгилхушликни кўрсалар, сизни тик турган ҳолда ташлаб, ўша томонга югуриб кетадилар”.³¹⁸

Ахлоқ бобида тенгсиз пайғамбар ана шу пайтда ҳам бирон-бир саҳобасини сўкмадилар, маломат қилмадилар ёки қарғамдилар. Уларга Аллоҳнинг итоби етарли бўлди. Пайғамбаримиз ҳам уларга Аллоҳ нозил қилган мана бу оятларни ўқиб бериш билан кифояландилар:

﴿قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾.

“Айтинг (эй, Муҳаммад): уларга Аллоҳнинг ҳузуридаги савоблар тижорат ва бошқа алаҳситувчи нарсалардан яхшидир. Аллоҳнинг Ўзи энг яхши ризқ бергувчидир”. (Жумъа сураси, 11-оят)

Бу – қалбида халқу халойиққа нисбатан раҳм ва шафқат ўрин олган, уларни ҳидоятлашга ҳарис бўлган ва инсон фарзандига хос заифлигу ноқисликларни тушуна олган, донишманд даъватчигагина хос хислатдир.

...Иккинчи хутбаларини тугатганларидан кейин, ҳазрати Билол такбир айтар ва пайғамбаримиз намозни бошлаб, кўпинча аввалги рақъатга “Саббиҳ исма Роббик ал-Аъло”ни, “Ғошия”ни, баъзан “Жумъа” сурасини, иккинчи рақъатга эса “Иза жаа-акал мунафикууна”ни ўқир эдилар. “Жумъа”ни ўқишлик билан саҳобаларига ҳалиги қилмишларини эслатиб, тарбияга

чақирсалар, “Мунафикун”ни ўқишлик билан одамларни мунофиқликдан, молу дунё, бола-чақа деб Аллоҳнинг зикридан чалғиб қолишдан огоҳлантирар, бу ишларнинг ёмон оқибатларини эслатар ва эҳсону инфоқ қилишга ундар эдилар. Дарҳақиқат, садақа инсонларнинг саодат сабабларидан биридир.³¹⁹

Жума намозини ўқиб бўлганларидан сўнг уйларига кириб, Жуманинг икки ракъат суннاتини ўқир эдилар. Бу – Ибн Умар розияллоху анхунинг ривоятидир. Аммо, Жуманинг суннатини масжидда ўқишни хоҳлаганларга тўрт ракъатни буюриб, мана бундай деганлар:³²⁰

«إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ، فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ»

“Сизлардан бирингиз Жумани ўқиса, унинг ортидан тўрт ракъат (нафл, суннат) ўқисин!”³²¹

Шунинг учун баъзи уламолар бу икки кўрсатманинг орасини жамлаб, “ким Жума суннатини масжидда ўқиса тўрт, уйига бориб ўқиса икки ракъат ўқийди” деганлар.³²²

Жума намозининг ўқилиш вақтига келсак, расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам уни вақти кириши биланоқ ўқир, одамлар Жумадан қайтаётганда ўзларининг соясига (уни босган ҳолда) эргашиб қайтар эдилар. Салама ибн Акваъ айтадилар: “Биз расулуллоҳ билан Жума намозини ўқиганимизда қуёш эндигина завол бўлгани учун биз сояларимизга эргашиб қайтар эдик”. Яна бир ривоятда “Биз расулуллоҳ билан Жума намозини ўқиб бўлганимизда ҳали деворларнинг сояси чўзилмаган бўларди” дейилади.³²³³²⁴

Жума кунида расулуллоҳ ва саҳобалар бу кунга ўзгача тайёргарлик кўрар ва шу сабабли бу куннинг шарт-шароити ва қонунлари бошқа кунларникидан тубдан фарқ қилар эди. Масалан:

нонуштани кечиктириш. Бу куни Жумага тадорик кўриш ишлари (ювиниш, озода кийимлар кийиш, эрт бориш ва ҳоказо) билан банд бўлиб кўпинча нонуштани Жумадан кейин қилар эдилар.

қайлулани кечиктириш. Одатда кўпчилик Пешиндан олдин қайлула қилар, Жума куни эса бу куннинг машғулотларидан бўшамай, уни Жумадан кейинги вақтга кечиктиришар эди. Саҳл ибн Саъд айтади: “Биз расулуллоҳнинг замонларида нонушта ва қайлулани Жума намоздан кейингина қилар эдик”.³²⁵

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Жума кунининг фазилатларини кўп зикр қилганлар. Улардан бири – Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу ривоят қилган ҳадисдирки, унда пайғамбаримиз мана бундай деганлар:

«فِيهَا سَاعَةٌ لَا يُؤَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي، يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِياهُ».
وأشار بيده يقللها

“Жума кунида бир соат бор. Намозда қоим бўлган (намозга келган) ва Аллоҳдан бир нарса сўраган мусулмон банданинг дуоси агар ўша соатга тўғри келиб қолса, Аллоҳ албатта, сўраган нарсасини беради”. Шундай деганларидан сўнг қўллари билан у соатнинг озлигини билдирадиган ишорат қилдилар”.³²⁶

Уламолар бу соатнинг айни вақти қайсилиги ҳақида турли хил фикрларни айтганлар. Ҳақиқатга энг яқинроғи Жума намозининг саждасида турган ва намознинг охирги вақтисидирки, ҳадисдаги “намозда қоим бўлган” деган сўз шу фикрни тасдиқлайди.³²⁷

Мен пайғамбаримизнинг Жума куни кечки маҳал ҳеч бир амални бошқа кунлардагидан ўзгача, хослаб қилганига ва Жума куни кечки маҳалда у зот ҳаёт тарзини ўзгартирганига саҳобаларнинг сўзларидан бирон-бир далил топа олмадим. Валлоҳу аълам.

Душанба кун ҳақида

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу кунни рўза тутиш, зикрлар айтиш ва бошқа хайрли ишларни қилиш билан улуғлар эдилар. Абу Қатода розияллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисда айтадилар:

«ذَٰكَ يَوْمٌ وَلَدْتُ فِيهِ، وَيَوْمٌ بُعِثْتُ فِيهِ»

“Душанба – мен туғилган ва пайғамбар қилиб юборилган кундир”.³²⁸

Демак, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Душанба куни туғилганлар, ана шу куни пайғамбар бўлганлар. Шунингдек, Макка шаҳридан Душанба куни чиқиб, худди шу куни Мадинага кириб келганлар, Маккани ҳам Душанба куни фатҳ қилиб, мана шу – Душанба кунда вафот этганлар.³²⁹

Пайшанба кун ҳақида

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Пайшанба кунни ҳам рўза тутиш, зикрлар айтиш ва бошқа хайрли ишларни қилиш билан улуғлар эдилар. Зеро бу икки кун (Душанба ва Пайшанба) фазилатда муштарак бўлиб, фазилатлари мавсумий такрорланиб келади ва мана шу кунлари амаллар Аллоҳ азза ва жаллага кўтарилади. Шунингдек, бу икки кунда Аллоҳ бандаларининг гуноҳларини мағфират қилади ва айни кунларда жаннат эшиклари ҳам очилади. Оиша онамиз айтадилар: “Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам Душанба ва Пайшанба кун рўзаларини канда қилмай тутар эдилар”.³³⁰

Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мана бундай деганлар:

«نُغْرَضُ الْأَعْمَالُ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ، فَأُحِبُّ أَنْ يُغْرَضَ عَمَلِي وَأَنَا صَائِمٌ»

“Амаллар (Аллоҳга) Душанба ва Пайшанба кунлари кўндаланг қилинади. Зотан, мен амалим кўрсатилган кунда рўза бўлишни яхши кўраман”.³³¹

Усома ибн Зайд ривоят қиладилар: “Мен: “Ё, расулуллоҳ, сиз (Рамазондан бошқа) баъзи ойларда гўё оғиз очмагандек (кўп) рўза тутасиз ва яна баъзи ойларда гўё рўза тутмагандек (кўп) оғзи очиқ юрасиз. Аммо, мана бу икки куннинг рўзасини ҳеч канда қилмайсиз, нега?” – деб сўраган эдим, мана бундай деб жавоб бердилар: “Чунки, бу икки кунда амаллар Роббул оламинга (кўтарилади ва) кўрсатилади. Мен амалим кўрсатилган куни рўза бўлишни яхши кўраман”.”³³²

“Душанба ва Пайшанба кунлари жаннат эшиклари очилажак”. Мана шундай деган эдилар расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Абу Хурайра розияллоҳу анҳу ривоят қилган ҳадисда. Келинг, ана шу ҳадисга батафсил тўхталайлик:

«تُفْتَحُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَيَوْمَ الْخَمِيسِ، فَيُغْفَرُ لِكُلِّ عَبْدٍ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا، إِلَّا رَجُلًا كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحَاءٌ، فَيَقَالُ: أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا، أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا، أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا»

“Душанба ва Пайшанба кунлари жаннат эшиклари очилажак ва (ўша кунларда) Аллоҳга ҳеч нарсани шерик қилмаган бандаларнинг гуноҳлари ҳам кечирилажак. Яна ўртасида адоват бўлган икки кишининг гуноҳи ҳам (вақтинча) кечирилмайди ва (фаришталарга) айтиладики: “Мана бу иккаласи ярашиб олгунча (мағфиратни) кечиктиринглар, мана бу иккаласи ярашиб олгунча (мағфиратни) кечиктиринглар, мана бу иккаласи ярашиб олгунча (мағфиратни) кечиктиринглар!”³³³

“Жаннат эшиклари очилади” деган сўзни зоҳиран, яъни шундайлигича тушуниш керак. Балки, жаннатнинг дарвозабон фаришталари ана шу икки кунда ўлган одамнинг руҳини кутиб, у учун жаннат эшикларини очар, балки эшикларнинг очилиши ана шу кунда Аллоҳ тавҳид аҳлининг гуноҳларини кечиришини фаришталарга ишорат қилишидир, валлоҳу аълам.



Йилнинг фазилатли кунлари

Ҳар йилнинг баъзи кунлари ўзига хос фазилатга эга бўлиб, у кунларда махсус ва муайян амаллар бажарилади ва у кунларда бошқа кунларда бўлмаган шаръий ҳукмлар бордир. У амаллар ва ҳукмларни бизга расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам суннат қилиб қолдирганлар.

Ҳайит кунлари

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага ҳижрат қилиб келганларида, қарасалар, мадиналикларнинг икки байрами (ҳайити) бор экан ва улар бутпараст жоҳилият аҳлининг байрамлари экан. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам у байрамларнинг ўрнига бошқа икки улуғ байрамни алмаштириб бериб, уларни исломнинг шиорларидан деб эълон қилдилар. Икки исломий байрамнинг бири Рамазон ҳайити бўлиб, бу кунда мусулмонлар рўзани эсон-омон битириб олганларини байрам қилсалар, иккинчиси Қурбон байрамидирки, бу кунда ҳожилар ҳаж амалларини адо қилганликларини нишонлаб, қурбонлик сўядилар. Ҳажга бормаганлар эса ўз юртларида Мухаррамнинг фазилатли ўн кунлигини ўзгача нишонлаб, қурбонлик сўйилган кунни ҳожилар

билан бирга байрам қиладилар. Ислом аҳли – мусулмонлар учун бу иккаласидан бошқа диний байрам йўқдир.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мазкур икки ҳайит кунлари энг яхши кийимларини кийиб чиқар эдилар. Дарвоқе, пайғамбаримизнинг бу икки ҳайит куни ва Жумъа кунлари кийиш учун атайин ва махсус кийимлари бор эди. Бир (байрам) куни икки дона яшил чопонларини кийсалар, бошқа сафар қизил чопонларини кияр эдилар.³³⁴

Рамазон ҳайитига (ҳайит намозига) чиқиб кетаётганларида бир неча (тоқ сонда) хурмо еб олсалар, Қурбон ҳайитига чиққанда то намозгоҳдан қайтиб келмагунча наҳор тортмай, ўзлари сўйган қурбонликнинг гўшtidан ер эдилар.³³⁵

Саҳобалардан собит ривоятларда айтилишича пайғамбаримиз ҳар икки ҳайит куни ғусл қилар ва усти бошларига хушбўй атирлардан сепар эдилар. Чунки, бу кунлар Жума кунидек, махсус, тантанали кунлар ва ислом шиорларидандир. Ҳайит ва истиско намозларини ҳозирги “Ғамома” масжиди ўрнидаги кенг майдонда – мусаллода ўқир эдилар.



(Ғамома масжиди. Олдинги ва ҳозирги кўриниши).

Ҳозирда Ғамома масжиди Набавий масжидининг жанубий-ғарбий томонида ва беш юз метр чамаси олисликда жойлашгандир. Шуни ҳам айтиш керакки, ҳозирги Ғамома масжидининг ўрни пайғамбаримизнинг замонидаги мусалло – намозгоҳнинг бир бурчигина бўлган. Ана шундай кенг, атрофида уйлар

бўлмаган, очик майдон эди расулуллоҳнинг мусаллолари. Ҳайит куни Набавий масжидига теварак атрофдаги қишлоқлардан ҳам одамлар оқиб келар ва масжидга сиғмай қолар, шунда расулуллоҳ оломон билан ана шу мусаллога чиқиб ҳайит намозини ўқир эдилар. Бу кунда одам кўп бўлганининг яна бир сабаби – расулуллоҳ ҳайит намозига аёлларнинг чиқишини ҳам қаттиқ тайинлар эдилар.

Умму Атия розияллоҳу анҳо айтадилар: “Биз расулуллоҳнинг буйруқларига асосан, мусулмонларнинг жамоати ва дуоларига қатнашишлари учун ҳайз кўрган аёлларни ва ҳатто чодрадаги бўй етган қизларни ҳам мусаллога олиб чиқар эдик. Аммо, ҳайз кўрган аёллар намозгоҳдан олисроқда туришар эди”.³³⁶

Ана шундай ҳайит кунларининг бирида бир аёл: “Ё, расулуллоҳ, бизлардан биримизнинг (кўчага кийиб чиқадиган) жилбоб (ёпинчиқ) кийими йўқ бўлса нима қилади?” – деб сўраган эди, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Дугонасининг жилбобини сўраб кияди (ва мусаллога) чиқади”, - деб жавоб бердилар.³³⁷

Мусулмонларнинг кунлик (беш вақт намоз), ҳафталик (Жума) ва йиллик йиғинлари бордир. Ҳайит кунларидаги йиғиннинг қамров доираси кунлик ва ҳафталик йиғинларникидан анчагина катта бўлиб, бу йиғин кенг, катта ва очик майдонларда ўтади ва унга узоқ-яқин қишлоқлардан ҳам одамлар йиғилиб, жамоатчилик, бирдамлик ва дўстлик-биродарлик руҳини намоён қилади. Шунинг учун расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай

йиғинларга аёлларнинг қатнашишини ҳам буюриб: “Мусулмонларнинг жамойй йиғинларида ҳозир бўлсинлар”, - деганлар.

Расулуллоҳ мусаллога бораётганларида имомнинг олди тарафига (сутра ўрнига) сайиб қўйиладиган сопи қисқа найзани ҳам олдираар эдилар. Бу найзани Нажоший Зубайр розияллоху анҳуга берган ва у ўз навбатида уни расулуллоҳга ҳадя қилган эди.³³⁸

Саҳобалар ҳайит намозини ўқиш учун мусаллога бораётганда, йўл-йўлакай баланд овоз билан такбир айтиб борардилар ва бу билан улар Аллоҳ таолонинг мана бу сўзига амал қилар эдилар:

﴿وَلْتَكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلْتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَذَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾.

“Рамазон рўзасини тўлиқ тутиб, сизларни ҳидоятлагани сабабли Аллоҳга (қўпдан-қўп) такбир айтишингиз учун. Шоядки шукр қилсангиз”. (Оли Имрон: 185)

Мусаллога етиб борганларида расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам, хутба қилишдан олдин, азонни ҳам иқоматни ҳам айттирмасдан икки ракъат ҳайит намозини ўқир, биринчи ракъатда “Аллоху акбар” деб, такбиратул эҳромни айтганларидан кейин қаторасига олти марта (такбиратул эҳромни қўшганда етти марта) такбир айтар ва ҳар такбир орасида бир зумгина тин олар эдилар. Еттинчи такбирни айтганларидан кейин Фотиҳани, ундан сўнг “Қоф, вал Қуръаанил мажид”ни ўқиб, руку ва сажда қилиб, қиёмга – иккинчи ракъатга турганларида Фотиҳага “Иқтаробатис саъъату ваншаққол қомар”ни зам сура қилиб ўқир эдилар. Гоҳида эса биринчи ракъатга

“Саббиҳ исма Роббика”ни, иккинчисига “Ҳал атаака ҳадийсул ғошия”ни зам сура қилар эдилар. Иккинчи рақъатнинг қироатидан кейин қаторасига беш марта такбир айтиб, кейин руку, сажда билан намозни битирар эдилар.³³⁹³⁴⁰

Намозни ўқиб бўлганларидан кейин, саф-саф бўлиб ўтирган одамларга қараб, тик турган ҳолларида хутба қилардилар. Чунки, мусаллода минбар йўқ эди. Хутбаларини Аллоҳга ҳамд айтиш билан бошлаб, кўп-кўп такбирлар айтиб, одамларга ваъзу насихатлар қилар эдилар.

Абу Саид ал-Худрий розияллоху анху айтадилар: “Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам Рамазон ва Қурбон ҳайитлари куни мусаллога чиқиб, энг аввал намоз ўқир, кейин саф-саф бўлиб ўтирган одамларга юзланиб, уларга панду насихатлар қилар, агар бирон тарафга аскар юборишлари керак бўлса ҳам ўша ерда ҳал қилар ва бундан бошқа керакли буйруқларни берар эдиларда, кейин ортларига қайтар эдилар”.³⁴¹

Ибн Аббос розияллоху анху ривоят қилган ҳадисда расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва салламнинг хутбадан аввал намоз ўқиб, кейин хутба қилганлари, хутбаси аёлларга эшитилмагани сабабли улар тарафга бориб, хос зикр ва насихат айтганлари, садақага буюрганлари, шунда улар Билол розияллоху анху ёзган чопони этагига узук, исирға бошқа зийнатларини ташлаганлари айтилади.³⁴²

Жобир розияллоху анху ҳам худди шу маънода ҳадис ривоят қилганлар. Аммо унинг ривоятида мана бундай қўшимчалари бордир:

ثم مضى حتى أتى النساء، فوعظهن وذكرهن، فقال: «تَصَدَّقْنَ، فَإِنَّ أَكْثَرَ كُنَّ حَطْبُ جَهَنَّمَ». فقامت امرأة من سطة النساء سفعاء الخدين، فقالت: لم يا رسول الله؟ قال: «لَا تَكُنِّي تُكْثِرَنَّ الشَّكَاةَ، وَتَكْفُرَنَّ الْعَشِيرَ».

“...кейин аёллар тарафга ўтиб, уларга зикр ва насихат қилиб: “Садақа қилинглار, чунки, сизлардан кўпингиз жаҳаннамга ўтин бўлар”, - дедилар. Шунда аёллар орасидан ҳасабу насаби ўртача, юзида бир оз қораси бор аёл ўрнидан туриб: “Нима учун, ё расулуллоҳ?!” – деб сўради. Унга расулуллоҳ: “Чунки, сизлар кўп шикоят қилиб, эрларингизнинг яхшиликлариға куфронун неъмат қиласизлар”, - деб жавоб бердилар”.³⁴³

Булар – расулуллоҳнинг Рамазон ҳайитидаги ҳолатларидир. Аммо, Қурбон ҳайитида эса одамларга кўпроқ қурбонлик аҳкомларини айтар эдилар. Барро ибн Озиб розияллоху анҳу мана бундай ривоят қилганлар: “Қурбон ҳайити куни расулуллоҳ бизга намоздан кейин хутба қилиб: “Биз бу кунимизни намоз билан бошлаймиз. Кейин қайтиб бориб, қурбонликларимизни сўямиз. Ким мана шундай қилса, бас у бизнинг суннатимизни адо қилибди. Аммо, ким намоздан олдин сўйиб қўйган бўлса, у ибодат (қурбонлик) бўлиб саналмас, балки унинг сўйиши оиласи учун тақдим қилинган (бир тоғора) гўшт бўлибди холос”, - дедилар. Шунда Абу Бурда ибн Ниёр ўрнидан туриб: “Ё, расулуллоҳ! Аллоҳга қасам, мен намоздан олдин сўйиб қўйибманку! Ахир бугун емоқ-ичмоқ куни деб, шошилиб сўйиб, гўшtidан ўзим ҳам еб, оиламга ва хатто қўшниларимга ҳам едириб, қўйдимку!” – деганида, расулуллоҳ унга қараб: “Сўйганинг қўймиди?”, - дедилар.

Абу Бурда (қаттиқ афсусланиб): “Эҳ, икки қўйга алмашмайдиган ёш така эди!” – деганида Аллоҳнинг элчиси: “Майли, сеники ҳисоб, сендан кейин ҳеч кимники (қурбонлик бўлиб) ҳисобланмайди”, - дедилар”.³⁴⁴

Барро ибн Озиб розияллоҳу анҳу яна мана бундай деганлар: “Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизнинг орамизда туриб, бармоқлари билан ишорат қилиб санай бошладиларда, (шунда унинг бармоқлари менинг бармоқларимдан узун эканлигини пайқадим) кейин мана бундай дедилар: “Тўрт турли жонлиқ қурбонликга ярамас: кўзидаги айби (кўрлиги) билиниб турган бўлса, аниқ касал бўлса, қаттиқ чўлоқланиб юрса ва (бир аъзоси) синиб қолган бўлса”.³⁴⁵

Гоҳида расулulloҳ қурбонликларини мусаллонинг ўзида сўяр ва бу билан улуғ айём шиорини тантана қилар эдилар. Буни кўрган одамлар ҳам пайғамбарга эргашиб, ўша ерда қурбонликларини сўяр эдилар. Жобир ибн Абдуллоҳ айтади: “Мен расулulloҳнинг мусаллода қурбонлик сўйганларига гувоҳ бўлганман. Хутбаларини битиргандан кейин олиб келинган бир қўчкорни ўз қўллари билан қурбонлик қилдилар ва бундай дедилар:

«بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، هَذَا عَنِّي وَعَمَّنْ لَمْ يُصَحِّحْ مِنْ أُمَّتِي»

“Бисмиллаҳ, Аллоҳу акбар! Бу – менинг ва қурбонлик қила олмаган умматимнинг номидандир!”³⁴⁶

Ибн Умар айтдилар: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мусаллода майда ва катта туёқли жонлиқларни (туяни ҳам) қурбонлик қилар эдилар”.³⁴⁷

Баъзида эса уйларига яқин ерда қурбонлик сўяр эдилар. Оиша онамиз айтадилар: “Расулуллоҳнинг буйруғи билан шохдор, (ўзи оқ, аммо) тўши, оёқлари ва кўзи ҳамда кўз атрофлари қоп-қора қўчқорни қурбонлик учун келтирдилар. Шунда менга қараб: “Эй, Оиша, пичоқни тош билан қайраб, менга олиб бер”, - дедилар. Айтганларидек қилдим. У зот пичоқ ва қўчқорни олиб, уни ётқиздиларда, бўйнига пичоқ тортдилар ва: “Эй, Аллоҳим, бу қурбонликни Муҳаммад, унинг оиласи ҳамда уммати номидан қабул қилгайсан!” – дедилар”.³⁴⁸

Анас розияллоҳу анҳу айтдилар: “Қурбон хайити куни расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки дона оқ-қора (ола-була), шохдор қўчқорни ўз қўллари билан ерга ётқизиб, оёқлари (тиззалари) билан бўйни ёнидан босдилар ва “бисмиллаҳи Аллоҳу акбар!” деб, сўйдилар”.³⁴⁹

Шундай қилиб расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ранг, семизлик ва шакл жиҳатидан) энг яхши жонлиқларни танлаб қурбонлик қилар эдилар.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу дедилар: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам агар қурбонлик қилишни хоҳласалар, икки дона семиз, аммо этдор, шохли, оппоқ, аммо қора-қизил аралаш ола-була қўчқорни сотиб олар ва улардан бирини ўзлари ва оиласи номидан, иккинчисини эса “Аллоҳ –

ягона, ҳақиқий илоҳ, Муҳаммад – Унинг пайғамбари” деб гувоҳлик берган аҳлу тавҳид номидан сўяр эдилар”.³⁵⁰

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сўйган қурбонликларнинг сифати, адади ҳамда сўйган жойлари ҳар турли воқеа ва ҳодисаларга қараб ўзгариб ҳам турар эди. Масалан, Мадинаи мунавварада бир неча йил турган бўлсалар, бир маротаба мусаллода, яна бир мартасида уйларига яқин жойда, бир марта фақат бир дона, яна бир мартасида эса икки дона кўчқор сўйган эдилар.

Расулуллоҳ саҳобаларини хутба эшитиб ўтиришга зўрламас, кетишни хоҳлаганларга рухсат берар эдилар. Шунингдек, агар ҳайит Жума кунга тўғри келиб қолса, Жума ўқимасдан ҳайит намоз билангина кифояланишга ҳам рухсат берар эдилар. Бу эса одамларга ибодатларни енгиллаштириш учун эди. Чунки, ҳайит намозга олислардан келган одамлар кўп вақт ўтириб ҳайитнинг хутбасини эшитсалар, қишлоқларига етиб боргунча Жума вақти ўтиб кетар ва бу икки намозни жамлай олмас эдилар.³⁵¹³⁵²

Расулуллоҳнинг ҳайит кундаги суннатларидан яна бири – намозгоҳга бир йўлдан борсалар, қайтганларида бошқа йўлдан қайтар эдилар. Бунинг ҳикмати ҳақида баъзи олимлар “ҳар икки кўчанинг одамларини ўз баракалари билан баҳраманд қилиш учун”, дейдилар.³⁵³³⁵⁴

Ҳозирги кунда расулуллоҳ намозгоҳга қатнаган йўллар йўқолиб, мусаллолари Набавий масжидининг кенг майдонларига қўшилиб кетгандир.

Ҳайит байрами яна бир улуғ, ижтимоий ибодат – садақаю эҳсон билан чамбарчас боғлиқдирки, Рамазон ҳайити куни мискин кишиларга озиқ-овқат бўлсин учун фитр садақаси берилса, Қурбон ҳайити кунлари қурбонликлар сўйилиб, гўшти ҳадя ва камбағалларга садақа ўлароқ тарқатилади.

Рамазон ҳайити куни мусулмонлар муқаддас ибодатни адо қилганларини байрам қиладилар. Қурбон ҳайити эса ҳаж амалларини адо қилинишини ҳамда илоҳий фазл ва раҳмат мавсуми бўлган Мухаррамнинг биринчи ўн кунлигидаги солиҳ амалларни адо қилиш ва нишонлаш учун тантана қилинади. Аллоҳ таоло деди:

﴿قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ﴾

“Айтинг: “Аллоҳнинг фазли ва раҳмати ила севинсинлар. Зеро, бу иккиси улар тўплаган нарсалардан яхшироқдир!” (Юнус сураси: 58-оят)

Шунинг учун ҳам расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳайит кунлари шодлик ва севинчларини изҳор қилар эдилар.

Анас розияллоҳу анҳу айтадилар: “Расулуллоҳ Мадинага келганларида ерли аҳолининг (жоҳилиятдан қолган ва унда) ўйнаб-куладиган икки байрами бор эди. Шунда расулуллоҳ бундай дедилар: “Аллоҳ сизлар учун бу иккисининг ўрнига улардан яхшироқ икки байрамни алмаштириб берди. Улар Қурбон ва Рамазон ҳайитларидир”.³⁵⁵

Мана шу далилларга асосан, Рамазон ва Қурбон ҳайитлари куни шодланиш, байрам қилиш мустаҳаб амал ҳисобланади. Чунки, буларни бандаларига Аллоҳнинг Ўзи йўл – шариат қилиб берди.

Бас, шундай экан расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу байрам кунлари рўза тутишни тақикладилар. Умар розияллоҳу анҳу (халифалик даврида) қурбонлик куни хутба қилиб, мана бундай дедилар: “Эй, одамлар! Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки ҳайит кунида рўза тутишдан умматни қайтардилар. Чунки, уларнинг бири рўзадан оғзингиз “очилган” кун бўлса, иккинчиси сўйган қурбонлигингиз гўшtidан ейдиган кундир!”³⁵⁶

Икки ҳайитнинг ўйин-кулги куни эканлигини Оиша онамизнинг мана бу гаплари ҳам тасдиқлайди: “Бир куни (у менинг куним эди) менга расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келдилар, ҳузуримда эса ансорийларнинг икки жорияси икки чилдирма чалиб, ансорлар Буос урушига атаб тўқиган қўшиқни хиргойи қилишаётган эди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг тўшагимда девор тарафга қараб, чопонлари билан юзларини ёпиб ётиб олдилар. Худди шу онда (отам) Абу Бакр кириб қолдиларда, икки қизни уришиб: “Расулуллоҳнинг уйида шайтоннинг қуйини чалаяпсизларми?!” – дедилар. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам юзларини очиб: “Эй, Абу Бакр, уларни тек қўйинг, бугун ҳайит кунику, ҳар бир қавмнинг ўз байрами бўлганидек, бугун бизнинг байрамимиздир”, - дедилар”.³⁵⁷

Яна бир куни масжид ҳовлисига ҳабашлар тўпланишиб, қалқон ва найзаларини силкиб ўйнай бошладилар. Уларни ёш болалар ўраб олиб, қий-чув қила бошлади. Бу манзарани (деразадан) қараб турган расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оиша онамизга: “Эй, Ҳумайро, уларни томоша қилишни хоҳлайсанми?” – дедилар ва Оишага елкасини тутиб (ва тўсиб) турдилар. У расулуллоҳнинг елкалари оша ўйин манзарасини томоша қилар, расулуллоҳ эса ҳабашларни янада олқишлаб: “Ҳа, давом этинг, эй Арфида авлодлари! Яхудийлар бизнинг динимизда ҳам кенглик борлигини билиб олсинлар! Мен шундай енгил ва тавҳид дини билан юборилган пайғамбардирман!” – дея ҳайқирар эдилар.³⁵⁸

Шунинг учун ислом уламолари “ҳайит кунлари шодликни (ўйин-кулги билан) изҳор қилиш – диннинг шиорларидандир” дейдилар.

Қайс ибн Саъд розияллоҳу анҳу дедилар: “Мен расулуллоҳ замонидаги барча нарсаларнинг гувоҳи бўлганман, ҳатто, расулуллоҳ учун (ҳабашлар) ўйин)и) ташкил қилинганини ҳам кўрганман”.³⁵⁹

Иёз ал-Ашъарий Анборда ҳайит ўтказаётган қавмга қараб: “Сизларга нима бўлганки, расулуллоҳ замонида одамлар қилган ўйин-кулгини қилмаяпсизлар?” – деган эканлар.³⁶⁰

Шундай қилиб ҳар бир халқ ҳайит кунлари ўз таомилига яраша шодланиб, ўйнаб-қулишлиги жоиз экан. Биз кўрдикки, расулуллоҳ замонларида (ҳатто олдиларида) ҳабашлар найза ва қалқон ўйнатиб, ўз қавмининг миллий

рақсини ижро қилдилар, Оиша онамизнинг хужраларида жория қизлар ҳам доира чалиб, ўз қавмининг (жанговар) ашуласини хиргойи қилдилар.

Қаранг, пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизларга на қадар бағри кенг дин олиб келганлар!

Ошуро куни

Жоҳилият даврида маккаликлар ҳам Ошуро рўзасини тутар ва у куни Каъбанинг пардасини алмаштирар эдилар. Зотан, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам Маккада Ошуро рўзасини мунтазам равишда тутар эдилар. Мадинага келганларидан кейин ҳам одамларни Ошуро рўзасини тутишга буюрдилар. Қачонки, Рамазон рўзаси фарз бўлганида, ҳазратимиз Ошурони тутишни бас қилдилар ва одамларни ҳам тутишга буюрмай қолдилар. Аксинча, “ким хоҳласа тутсин, ким хоҳласа тарк қилсин” дея ихтиёрий рўза эканлигини эълон қилдилар. Аммо, Ошуронинг ҳукми эса, тутганларга савоб, тутмаганларга гуноҳ бўлмаган мустаҳаб амал шаклида қарор топди. Шунинг учун бу рўзани тутишликга тарғиб қилинади.³⁶¹

Ибн Аббосдан ривоят қилинган ҳадисда у мана бундай деган: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида қарасалар, яҳудийлар Ошуро кунида рўза тутар эканлар. Улардан: “Бу қандай рўза?” – деб сўраганларида, улар: “Бу – улуғ айёмдир. Бу куни Аллоҳ таоло Бану Исроилни душманларидан кутқарганлиги учун Мусо алайҳиссалом бу куни рўза тутганлар”, - деб жавоб беришди. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу

алайҳи ва саллам: “Мен Мусога сизлардан кўра ҳақлироқдирман”, - дедилар ва Ошуро рўзасини тутдилар ҳамда одамларни ҳам тутишга буюрдилар”.³⁶²

Ўша кунга қадар (Маккада) расулуллоҳ Ошуро рўзасини фақат бир кунгина (ошуро, яъни Мухаррамнинг ўнинчи куни) тутар эдилар. Мадинага келиб, қарасалар яҳудлар ҳам бир кун тутар эканлар. Шунда яҳудийларга ҳилоф қилиш учун Ошурога бир кун қўшиб, тўққизинчи ва ўнинчи, ёки ўнинчи ва ўн биринчи Мухаррамда тутадиган бўлдилар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ошуро рўзасининг фазилати ҳақида мана бундай деганлар: “Ошуро кунининг рўзасини агар Аллоҳдан савоб умид қилиб тутилса, ўтган йилнинг гуноҳларига каффорат бўлади”. (Саҳиҳу Муслим: 1162-ҳадис)

Ибн Аббос айтдилар: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ошуро куни рўза тутиб, бошқаларни ҳам тутишга буюрганларида, саҳобалар: “Эй, Аллоҳнинг элчиси! Ахир бу яҳудий ва насоролар улуғлайдиган кунку?!” - дедилар. Шунда расулуллоҳ: “Аллоҳ ҳоҳласа келаси йилдан бошлаб (яҳудийларга ҳилоф қилиш учун) тосуни – Мухаррамнинг тўққизинчи кунини ҳам қўшиб (икки кун) рўза тутамиз”, - дедилар. Аммо, жаноби пайғамбар келаси йилнинг Ошуросига етмай вафот қилдилар.”³⁶³

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ошуро куни рўзасини қанда қилмай тутишлигини Ибн Аббос розияллоҳу анҳу мана бундай ифодалаган эдилар: “Аллоҳ таоло бошқа нафл рўзалардан афзал қилган рўзалар ичида Ошурога, ойлар орасидан эса Рамазонга ўзгача

эҳтимом қилар эдилар”. Мана шунинг учун ҳам пайғамбаримиз Ошуронинг фазлини зикр қилиб ҳамда уни тутишликга тарғиб қилиб бундай деган эдилар: “Мен Ошуро куни рўзаси учун Аллоҳ таоло ўтган бир йилнинг гуноҳларини кечиради деб умид қиламан”.³⁶⁴³⁶⁵

Арафа куни

Агар биз расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳолатларига яхшилаб назар соладиган бўлсак, Арафа кун рўзасини тутишликни Мадинада бошлаганлигига ва уни тутишликга тарғиб ҳам қилганларига гувоҳ бўламиз. Айтган эдиларки: “Мен Арафа куни рўзаси учун ўтган ва келаси бир йилнинг гуноҳларини кечиришлигин Аллоҳдан умид қиламан”.³⁶⁶

Ҳар икки йилнинг гуноҳлари мағфират қилинадиган бу каби савоб бошқа нафл рўзалар учун ваъда қилинмагандир. Бу эса Арафа рўзасининг улуғлиги ҳамда ўзгачалиги учун. Аммо, видолашув ҳажини адо қилиш асносида расулуллоҳ Арафа кун рўзасини тутмаганлар. Чунки, фарз ибодат бўлган ҳаж дуо, зикр ва бошқа амалларни адо қилиш учун қувватни сақлаш керак эди.

Маймуна онамиз розияллоҳу анҳонинг олдида баъзи одамлар: “Расулуллоҳ Арафа куни рўзами ё оғзи очикмиди?” - деб талашиб қолдилар. Шунда Маймуна онамиз уларга: “Арафа куни, ибодат жойида турган расулуллоҳга мен сут олиб борган эдим, уни одамларнинг кўзи олдида ичиб олдилар”, - дея, талаш масалага нуқта қўйдилар.³⁶⁷

Ибн Умар розияллоҳу анҳудан одамлар: “Ҳаждаги киши Арафа куни рўза тутадими?” - деб сўрашган эди, у киши: “Мен пайғамбар алайҳиссалом билан ҳам, Абу Бакр, Умар, Усмон розияллоҳу анҳумлар билан ҳам бирга ҳаж қилганман ва уларнинг ҳеч бири (ҳажда) Арафа куни рўза тутган эмаслар. Мен ҳам рўза тутмайман, аммо тутинглар деб ҳам, тутманглар деб ҳам буюрмайман”, - дедилар.³⁶⁸

Мен расулуллоҳнинг Арафа кунни, саҳардан кечга қадар қандай ўтказганликлари ҳақида “Гўё у билан ҳамнафас” деган китобимда муфасссал айтганман. Шунинг учун бу ерда қисқагина маълумот билан чекландим.

Рамазон ойи

Рамазон ойи...

Бу ойда Қуръон нозил бўлган, яъни, расулуллоҳ Маккадаги Ҳиро ғорида турганларида Жибрийл алайҳиссалом унга Қуръон оятларини илк дафъа олиб келган ойдир.

Аллоҳ таоло деди:

﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ﴾

“Рамазон шундай ойдирки, унда инсониятга ҳидоят, тўғри йўлнинг баёни ва фурқон (ҳақни ноҳақдан ажратувчи) бўлиб Қуръон нозил бўлгандир”. (Бақара сураси, 185-оят)

Шунинг учун Аллоҳ таоло Рамазон ойини бир йиллик Қуръон дарс қилинадиган ой қилиб қўйди. Ҳар йили Рамазон ойида Жибрийл алайҳиссалом расулуллоҳга келиб, бошидан бошлаб, то охирги тушган оятга қадар такрор-такрор ўқитиб, ўтказиб (текшириб) олар эди. Жибрийл ва расулуллоҳнинг бундай мудораса учрашувлари то ўнинчи йилга қадар давом этди. Ана шу (ўнинчи) йилда Қуоъоннинг тушганига йигирма уч йил тўлди ва бу йили расулуллоҳ Қуръонни Жибрийлга икки марта ўтказиб бердилар.³⁶⁹

Ҳижратнинг ўнинчи йилидан кейин оятларнинг тушиши жуда озайди, деярли тўхтади. Бу эса расулуллоҳга юкланган пайғамбарлик вазифаси ҳам ниҳоясига ета бошлаганидан далолат эди. Шунинг учун пайғамбаримиз рафийқул аълога зимдан тайёргарлик қўра бошладилар.

Ибн Аббос розияллоҳу анху Жибрийл ва расулуллоҳ орасидаги Қуръоний сабоқларни ва бу сабоқларнинг расулуллоҳга таъсирини таърифлаб мана бундай деган эди: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларнинг энг саховатлиси бўлиб, Рамазонда Жибрийлга йўлиққанларида аввалгидан ҳам саховатлироқ бўлиб кетар эдилар. Жибрийл у зотга Рамазоннинг ҳар кечасида келиб Қуръондан дарс берар, шундан кейин расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Аллоҳ тарафидан) юборилган шамолдан ҳам сахийроқ бўлиб, ким нима сўраса бераверар эдилар”.³⁷⁰

Ё, Аллоҳ! Юборилган пайғамбарнинг саховати шундай бўлса, уни юборган Халлоқу оламнинг саховати қандай бўлар экан а?!

Рамазон ойида минг ойдан афзал Қадр кечаси борки, уни расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам охирги ўн кунликдан излар эдилар. Агар биз пайғамбаримизнинг охирги ўн кунликдаги ҳаёт тарзига назар соладиган бўлсак, бу кунларда Аллоҳнинг ибодатига тамомий узилганлигини кўрамиз. У зот кечаларда деярли ухламас, фақат тоат-ибодатда ва Жибрийл алайҳиссалом билан Қуръон мудорасасида ўтказар, саҳарларда узундан-уzun муножотлар қилар эдилар.

Оиша онамиз пайғамбаримизнинг охирги ўн кунликни қандай ўтказганларини ажойиб тарзда сифатлаб, бундай деган эдилар: “Охирги ўн кунлик кирганида расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам белларини маҳкам боғлаб, кечаларига (ибодат ила) жон киргизар ва оилаларини ҳам уйғотар эдилар”.³⁷¹

Охирги ўн кунликдан бошқа вақтларда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, одатларига биноан кечанинг учдан бирида, ё бир оз олдин ёки кейинроқ туриб, то олтидан бири қолгунча ибодат қилар эдилар. Аммо, охирги ўн кунликда эса бутунлай ухламасдан, кечаси билан, то сухурга қадар, агар сухур қила олмай қолсалар то Бомдод азониға қадар намоз ўқиб, кироат, дуою муножотлар қилиб чиқар эдилар.

Расулуллоҳ Рамазоннинг ҳеч бир кунларини охирги ўн кунликчалик ибодатларға хосламас, ҳатто эътикофларини ҳам ана шу ўн кунликда ўтказар эдилар. Дарвоқе, эътикоф дегани мусулмон банданинг барча дунё ташвишларидан узилиб, фақат тоат-ибодату дуо-зикрлар билан Аллоҳнинг уйларида (масжидлардан) бирида ўтиришдир. Расулуллоҳ саллаллоҳу

алайҳи ва саллам эътикоф ибодатини кўпинча ўз масжидларининг жанубий-шарқий тарафдаги хилват бурчагига махсус шолча ёзиб олиб, ўша ерда ўтказар эдилар. Бир марта эса (ўша ерга) туркий чодир тикиб, унинг ичида эътикофга ўтирган эдилар. Хилват жойни танлаганларининг сабаби эса Роббиси ибодатига тўлиқ ажралиб чиқиб, одамларга кўп аралашмаслик эди.

Исломдаги эътикоф ибодатини бошқа динлардаги таркидунёчиликга ўхшатмаслик керак. Бошқа динлардаги (ва кейинроқ исломдаги адашган тоифалардаги) инсон оёғи етмаган ғорларга, саҳроларга чиқиб кетиб, таркидунё қилиш исломда йўқдир. Шунинг учун расулуллоҳ ибодатга ажралиб чиққанларида ҳам ҳаётдан ва жамиятдан ажраган эмаслар. Зеро, Робби таоло дин ва ибодатни “ҳаёт бағишловчи нарса” деб атагандир. Аллоҳ таоло деди:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ﴾.

“Эй, иймон келтирган бандалар! Сизларга ҳаёт бахш этадиган ибодатларга чақирганда, Аллоҳ ва расулига жавоб беринглар!”
(Анфол сураси, 24-оят)

Расулуллоҳнинг охирги ўн кунликдаги (ўзларигагина хос бўлган) ибодатларидан бири – сухур ҳам, ифтор ҳам қилмай, сурункасига икки-уч кун рўза тутиш эдики, бундан саҳобалар ажабланиб: “Ё, расулуллоҳ! Биз ҳам сиз каби икки-уч кун таом емасдан рўза тутишни ҳоҳлаймиз”, - деганларида, уларга мана бундай деб жавоб берган эдилар:

«لَا، لَسْتُمْ مِثْلِي؛ إِنِّي أَبِيتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِ»

“Йўқ, сизларнинг ҳолингиз мен каби эмас, мени эса Роббим ухлаб ётганимда ҳам едириб-ичириб қўяди”.³⁷²

Ҳа. Пайғамбар алайҳиссаломнинг иймоний ва руҳоний ҳолати оддий одамларникидан тубдан фарқ қилар эди. Чунончи, у зот учун осмон қаватлари очилиб, Аршу аълога қўтарилган, олам интиҳоси – Сидратул мунтаҳога қадар қўтарилиб бориб, у ерда халқу халойиқ тақдирини ёзган (ва ёзаётган) илоҳий қаламнинг қитирлашини ўз қулоқлари билан эшитган, жаннат ва дўзахни ўз кўзлари билан кўрган, ҳатто оламлар Роббиси – Аллоҳ билан (парда орқали) гаплашган эдилар. Шунинг учун у зотнинг ибодатга шавқлари ва ундан оладиган лаззитлари, албатта, бошқалардан фарқ қилар эди. Шунинг учун у зот ибодатга шўнғиб кетганларида емаги ҳам, ичмаги ҳам ибодат бўлиб қолар эди.

Охирги ўн кунликда гап кўп биродар,

Ибодату руҳий озиқлар бисёр.

Ичмоқ ва емоқдан батамом машғул

Қилган сиз билмаган синоатлар бор.

Охирги ўн кунлик юзингизга нур,

Сўзингизга қурчлик бағишлар ҳатто.

Баданлар чарчоқдан шиква қилса ҳам,

Рух сўнмас, чарчамас сабоҳгача то.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг охириги ўн кунликдаги суннатларидан бири – аҳлу оиласини ҳам бедорликга тарғиб қилиб, уйғотишлигидир. Йилнинг бошқа ойларида нафл ибодатларга ихтиёр бериб, унча зўрламасалар ҳам, Рамазоннинг охириги ўн кунлигида албатта, уйғотар эдилар.

Али розияллоҳу анху айтди: “Расулуллоҳ Рамазоннинг охириги ўн кечасида оиласидаги намозга тоқат қила олган барча ёшу қарини (ибодат қилишлари учун) уйғотар эдилар”. Чунки, Робби таоло Қуръону Каримда мана бундай марҳамат қилган эди:³⁷³

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا تَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى

“Оилангни намозга буюр ва унга сабр қилдир. Биз сендан ризқ сўрамасмиз, балки Ўзимиз ризқ бергувчимиз. Оқибат тақводорлар учундир”. (Тоҳа сураси, 132-оят)

Охириги ўн кунликда расулуллоҳ билан бирга (ухламай) ибодат қилиб чиққанлари сабабли, у зотнинг ўша кечалардаги ахволларини кўпинча аёллари ривоят қилиб қолдирганлар.

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазоннинг охириги ўн кунлигида ибодатга шу қадар берилганлари билан оилаларидан батамом узилмай, муҳаббат ва раҳмат ила муомала қилиб турар эдилар. Оиша онамиз айтадилар: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эътикофга чиққан баъзи кунларда (масжид ҳовлисида туриб) менга бошларини яқинлаштирар, мен эса ҳайз бўлишимга қарамасдан бошларини қараб,

сочларини тараб берар эдим. Аммо жуда зарур инсоний ҳожатлар бўлмагунча уйга келмас эдилар”.³⁷⁴

Тасаввур қилинг: эътикофда ўтирган расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжид ҳовлисида туриб, бошларини завжалари Оишага эгиб турибдилар ва бу билан завжалари қалбига сурур бахш этишни хоҳлайдилар. Оиша онамиз эса меҳру муҳаббат ила муборак бошни қўллари орасига олиб, сочларини тарамокдалар. Ўрталарида дилбар суҳбат...

Бу ишлари билан расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирданига икки ибодатни адо этмоқдалар. Биринчиси – эътикоф ибодати, иккинчиси – аҳлу байтга яхшилик (эҳсон) қилиш.

Эътикофда ўтирган хилватгоҳларига аёллари бирма-бир келиб, гаплашиб кетар эдиларки, бу билан пайғамбаримиз ибодат дегани ҳаётдан ва унинг суруридан бутунлай узилиш дегани эмас эканлигини кўрсатар эдилар.

Бир куни ўз навбатида мўминларнинг онаси София бинт Хуяй келдилар ва расулуллоҳнинг олдиларида узоқ вақт ўтириб қолдилар. Кетиш вақти келганида коронгу кириб бўлган, боз устига Софиянинг уйи масжиддан анча узоқда эди. Шунинг учун расулуллоҳ завжаларини кузатиб қўйиш учун у билан етаклашиб эндигина масжид эшигидан чиққан ҳам эдиларки, рўпараларидан ансорийлардан икки киши чиқиб қолди. Ансорийлар қарасаки, расулуллоҳ бир аёл билан ширин-ширин суҳбатлашиб келаяптилар. У зотни хижолат қилмайлик дешиб, салом бердиларда, шахдам қадамлар билан узоқлашиб кета бошладилар. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қараб: “Ҳой, шошманглар, бу онангиз – София

бинт Хуяйдир”, - дедилар. Энди ансорлар ўзлари хижолат бўлишиб: “Субҳаноллоҳ! Ёмон ҳаёлга борганимиз йўқ, ё расулуллоҳ!” – дедилар. Шунда умматига раҳмли пайғамбар: “Шундайкуя, аммо шайтон инсоннинг қон томирида юрадида. Мен ҳам сизларнинг ҳаёлингизга ёмон фикр келишидан қўрққаним учун айтдим”, - дедилар.³⁷⁵

Ажабо! Ўътикофдаги пайғамбар севиқли завжаларини кузатиб қўйиш учун ўътикоф ўрнини тарқ этиб чиқдилар, аммо бу билан ўътикоф бузилмади. Чунки, қоронғу зулмат ичра ожизасини ёлғиз юбормай, юмшоқ муошарат ила кузатиб қўйиш ҳам ибодатдир. Раҳмат пайғамбарининг аҳлу оиласига муносабати ибодатга узилиб чиққан вақтида шундай бўлса, бошқа вақтларда қандай бўлар экан а?!

Эй, иймон келтирганлар! Раҳмат пайғамбарига салом ва салавотлар айтинг!



Бошқа тунлари бедор бўлмаганлар

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазоннинг охирги ўн кечасидан бошқа кечаларда махсус ибодатлар учун тун бўйи бедор бўлмаганлар.

Баъзилар “Ражабнинг аввалги кечасида, Шаъбоннинг ярмида, Ражабнинг аввалги Жумъасининг кечасида, икки ҳайит кечасида, Ошуро кечасида ҳам тун билан бедор бўлганлари ҳақида ҳадислар бор” дейдилар. Бирок, у ҳадислар саҳиҳ эмасдир ва ундай ҳодисалар расулуллоҳдан собит бўлмагандир. Ибн Таймия айтади: “У ҳадислар ёлғон, тўқилган ҳадислардир”.³⁷⁶

Шунинг учун мусулмон банда шариат кўрсатмаган ва расулуллоҳдан собит бўлмаган нарсаларга оввора бўлиб, Рамазоннинг охирги ўн кечасидан бошқа тунлари ибодатлар билан бедор бўлмаслиги ва бу амалини яхшилик, савоб деб ўйламаслиги керак. Пайғамбар кўрсатмаган ва ундан ворид (суннат) бўлмаган нарсаларда яхшилик ҳам, савоб ҳам бўлмас.



Расулуллоҳнинг кундалик ибодатлари

Расулуллоҳнинг кундалик ибодатларидаги асосий қоида ДАВОМИЙЛИК эди. Алқама розияллоҳу анҳу айтадилар: “Мен мўминлар онаси Оиша розияллоҳу анҳодан: “Пайғамбарнинг амалу ибодати қандай бўлган эди, қайсидир бир хос кунларда кўпроқ ибодат қилар эдиларми?” – деб сўраганимда, бундай деб жавоб бердилар: “Йўқ. У зотнинг амали доимий бўлган. Пайғамбарнинг амалидек (собит, доимий) амални ҳеч кимингиз қила олмайсиз!”³⁷⁷

Демак, қиссадан ҳисса шуки, узилиб қоладиган кўп амалдан оз бўлса ҳам давомий бўлган амал яхшидир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар:

«يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا»

“Ҳой, одамлар! Куч ва тоқатингиз етган амални қилинглар. Чунки, сизларнинг чарчаб, толиқиб қилган ибодатингизни қабул қилишни Аллоҳ ҳоҳламайди”.³⁷⁸

Анас розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Бир куни пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аёлларининг уйларига уч ёш йигит келиб, расулуллоҳнинг қандай ибодат қилиши ҳақида сўрадилар. Саволларига

(пайғамбар жонини қийнамай, аммо давомий ибодат қилади деган) жавоб олгандан кейин ўзларининг амалларини оз деб ўйладилар ва ўзаро гаплаша бошладилар:

Пайғамбар қаяқдаю биз қайда? Унинг аввалгию охири гуноҳлари кечирилгандир.

Мен ўлгунимча кечаси ухламасдан ибодат қилиб чиқаман!

Мен эса умрбод – бирон кун ҳам тўхтатмасдан рўза тутаман!

Мен эса бу дунёдан уйланмай ўтаман! Ўзимни фақат тоат-ибодатга бағишлайман!

Уларнинг бу гаплари расулуллоҳга етиб борганида, Аллоҳга ҳамдусано айтганларидан сўнг, мана бундай дедилар: “Одамларга не бўлганки, ундай (ярамас) сўзларни айтадилар?! Аллоҳга қасам, мен сизларнинг орангиздаги Аллоҳдан энг кўп қўрққан, энг тақводор одамман. Шунга қарамасдан намоз ҳам ўқийман ва ухлайман ҳам, рўза тутсам ифтори билан тутаман. Шунингдек аёлларга ҳам уйланаман. (Менинг суннатим шундайдир). Ким менинг суннатимдан бош тортса (ва ўз билганидек ибодат қилса) у мендан эмасдир!”³⁷⁹

Бу уч йигит ўзларининг кундалик ибодатларини оз санаб, бири кечаси ухламасдан намоз ўқиб чиқишни, иккинчиси узмасдан, муттасил рўза тутишни ва учинчиси умрбод уйланмай ўтишни режалаштирган эдилар. Аммо, не тонгки, исломда улар ўйлагандек роҳиблик ҳаёти йўқдир. Уларнинг пайғамбари кундалик ибодатларини ҳам қилар, шу билан

биргаликда умматнинг сиёсий-иқтисодий ва ижтимоий ҳаётига оид юмушлар билан ҳам машғул бўлар, уларга таълим-тарбия берар эдики, бу нарсалар ҳам аввалгисидан кам қолишмаган ибодат саналарди. Ҳалиги уч саҳоба буни билмадилар.

Улар билмадиларки, пайғамбар ҳам улар каби савоб йиғиш учун амал қилар, савоб йиғиш учун башариятни олға етаклаб, уларга таълим-тарбия берар, даъват қилар ва бошқа эҳтиёжлари учун ҳаракат қилар эдилар.

Улар билмадиларки, пайғамбарнинг ибодатлари бир ёниб, ўчиб қоладиган ёшлик иштиёқи эмас, балки кундалик ҳаётининг низоми ва доимий қилинадиган ибодатлардир. Агар қандайдир тасодиф туфайли у ибодатлардан бирини ўтказиб юборсалар, кейин қазосини албатта адо этар эдилар. Оиша онамиз айтадилар: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам агар касаллик ёки бошқа бир сабаб туфайли таҳажжуд намозини ўқимай қолсалар, албатта, эртасига (кундузи бўлса ҳам) ўн икки ракъат қилиб ўқиб олар эдилар”.³⁸⁰

Улар билмадиларки, пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар бир афзал амални қилмаган бўлсалар, ундан ҳам афзалроқ ва давомийроқ бир амал билан машғул бўлгани сабабли қилмаган бўлар эдилар.

Улар билмас эдиларки, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунги намозларини худди Довуд алайҳиссалом каби ўқир, яъни кечанинг ярмигача ухлаб тургач, учдан биридан то олтидан бирига қадар ибодат қилар эдилар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Довуд алайҳиссаломнинг кун оралатиб тутган рўзаларини энг афзал рўза деб ҳисоблар, аммо ўзлари ундай қилмас, балки Душанба ва Пайшанба кунлари тутар эдилар ва бунинг сабабини сўраган кишиларга “шоядки, Аллоҳ бу сабабли бизни қувватлироқ қилса!” деб жавоб берар эдилар. Дарҳақиқат, пайғамбаримиз таъсири боқий қоладиган ишлар – уммат ҳидояти билан кўп машғул бўлар ва чарчаб қолганлари учун Довудникидек рўзани тута олмас эдилар.³⁸¹

Расулуллоҳ умматга мана шундай – ҳар кимнинг ҳол ва шароитига хос ибодатларни мерос қолдирдилар. Албатта, қариб, бутун фикру зикри рўза, намоз, зикрдан иборат бўлиб, кечалари озгина ухлаб, кейин то тонггача мижжа қоқмай чиқадиған оқсоқолнинг бу иши уззукун одамларга илм, таълим ва фатво бериб, узундан узун ваъз айтиб чарчайдиған даъватчи олим кишига ва кечаю кундузи тин олмай дунёвий ишларни назорат қиладиган ҳамда хайрия ишлар билан кечга қадар оввора бўладиган бой одамларга унча ҳам муносиб эмасдир.

Худди мана шундай сабаб туфайли Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу нафл рўзаларни оз тутар эдилар ва “нега сиз бундай қиласиз?” деб сўраганларга: “Агар мен рўза тутсам, намоз ўқишга қувватим қолмайди. Менга намоз (нафл) рўзадан афзалдир”, - деб жавоб берган эдилар. Шуни ҳам айтиш керакки, (ёши ўтиб қолган) Ибн Масъуд уззукун Куфа масжидларида дин таълими билан машғул бўлар ва гўё Куфанинг илмий мадрасаси бўлиб қолган эдилар.

Шайхимиз Абдулазиз ибн Боз раҳимахуллоҳнинг аҳволи ҳам шунга ўхшаш бўлган. Мен у зотнинг одамларга не қадар жон куйдириб, кўп вақт сарфлаб таълим берганларини, уларнинг шахсий ҳаётидаги муаммоларни ҳал қилиш учун ҳам ҳайратланарли даражада елиб-югурганларини кўрганман. У мухтарам зот мансаб ёки бойлигига қарамасдан, оддий одамларнинг жуда кўп муаммоларини битириб берар, оммавий ишлар билан кўп шуғулланар, дастурхонининг атрофида ҳам кўпинча мухтож килишар ўтирар эдилар.

Абдуллоҳ ибн Абдулазиз ал-Умарий деган ибодатгўй олим имом Молик раҳимахуллоҳга “одамлардан олисроқ бўлиб, ибодат ва амал учун кўпроқ ёлғиз қолсангиз бўлмайдими? Илмда (кўпроқ хилватда бўлиш каби) мен танлаган йўлдан юрсангиз яхши эмасми?” деган мазмунда мактуб ёзган экан, имом у кишига мана бундай жавоб хати ёзибдилар: “Аллоҳ азза ва жалла худди ризқларни тақсимлагани каби амалларни ҳам тақсимлаб, баъзиларга намоз эшигини кенг очса, рўза эшигини танг қилгандир, яна бировга садақа эшигини кенг қилса, бошқа бир бандасига уни мутлақо очмагандир. Яна кимдир бировга жиҳод эшигини кенг очиб, намоз эшигини танг қилгандир. (Мен танлаган) илм ёйиш ва ўқитиш эшиги эса яхши амалларнинг энг афзалидирки, бу эшикни менга кенг очиб қўйганлиги учун Аллоҳимдан миннатдорман! Шунингдек, менинг йўлим сизнинг йўлингизни ҳам ўз ичига олгандир деб ўйлайман. Аллоҳ иккимизга ҳам яхшилик ато этсин! Демак, ҳар иккимиз ҳам ўзимизга Аллоҳ тақсимлаган нарсага рози бўлишимиз керак. Вассалом!”³⁸²

Бу борада шайхулислом Ибн Таймиянинг ҳам мана бундай ажойиб сўзлари бордир: “Ибодатлардаги афзаллик одамларнинг шарт-шароитига қараб

ўзгариб туради. Баъзан энг афзал амал ҳам ҳолатга қараб макруҳ амалга айланиб қолиши мумкин. Масалан, намоз Қуръон ўқишдан афзал, Қуръон ўқиш зикрдан афзал, зикр дуодан афзал. Демак, энг афзал ибодат намоз экан. Энди мана шу энг афзал ибодатни кун чиқаётган ва ботаётган пайтда ўқиш макруҳдир. Бу пайтларда Қуръон ўқиш, зикр ёки дуо қилиш намоздан афзал бўлади. Қуръон ўқиш зикрдан афзал бўлса ҳам, шариат бўйинча руку ва сажда ҳолатида зикр қилиш афзал бўлади. Албатта, ҳеч ким руку ва сажда ҳолатида, афзал экан деб Қуръон ўқимайдику! Худди шунингдек шариатимиз намоз охирида дуо ўқишга буюрган. Демак, бу пайтда Қуръон ўқиш эмас, балки дуо қилиш афзал бўлади”.

Жиход ҳаждан афзал амалдир. Лекин, аёллар учун жиходдан ҳаж афзал бўлади. Шунга ўхшаш инсоннинг ҳолат-шароитига қараб баъзи кишилар учун (нафл) намоздан қироат фойдалироқ бўлса, баъзилар учун зикр қироатдан фойдали бўлади. Баъзида ҳаддан ташқари муҳтож бўлиб қолган кимса учун муккасидан кетиб дуо қилиш юраги ғофил ҳолда зикр қилиб ўтиришдан кўра, ҳам афзал, ҳам фойдали бўлади.

Ҳар инсон ўз аҳволини ўзи яхши билади. Шунинг учун қайси кишига қандай амал афзаллигини бу ерда зикр қилиш маҳол ишдир. Аллоҳ ҳар бир бандасини ўзига афзал ва фойдали нарсага хидоятласин!

Саҳиҳул Бухорийда келадики, пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси турганларида мана бундай деб дуо қилар эканлар:

«اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، اهْدِنِي لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ،

إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»

“Эй, Аллоҳим! Эй, Жибрийлнинг, Мекоилнинг ва Исрофилнинг Роббиси! Эй, осмонларнинг ва ернинг яратгувчиси, ғайбу шаҳодатнинг билгувчиси! Одамларнинг орасидаги талашган нарсаларига Сенгина (адолат ила) ҳукм қиласан. Ўз изнинг ила улар талашган нарсаларда мени тўғри йўлга бошлагайсан! Зеро, Сен ҳоҳлаган бандангни тўғри йўлга бошлагувчисан!”³⁸³



Энг мусибатли кунлари³⁸⁴

Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва саллам умри давомида жуда ҳам кўп мусибатли, оғир кунларга учраганларки, уларнинг қайсиниси энг оғир кун бўлганлигини айтиш қийиндир. Пайғамбарчиликнинг илк кунларида Қурайш тарафидан тоғ ёнбағрига сургун қилинган кунми, ё амакиси Абу Толиб, завжаси Хадижа вафот этган кунларми? Ёки бўлмаса, она шахри Маккани тарк қилиб чиққан кунми ёки Уҳудда мусибатланган, Хандақ жангида қамалда қолган кунларми? Балки энг оғир кунлари Беър Маунада қори саҳобаларининг қатли ом қилинганидир?

Бу саволга Оиша онамиз жавоб топиб берганлар. Яъни, бир куни расулуллоҳдан: “Ё, расулуллоҳ! Сизга Уҳуд мусибатидан ҳам оғирроқ кун бўлганми?” – деб сўрадилар. Чунки, Уҳуд жангида у зот кўп саҳобаларидан жудо бўлган, севикли амакилари Ҳамза ўлдирилиб, мушриклар унинг қулоқ-бурнини кесиб ташлаган, ҳатто ўзлари ҳам жароҳатланиб, дубулғаларининг икки халқаси чаккасига қаттиқ сайилиб, муборак юзлари қонга беланган ва олд тишлари синиб тушган эди. Бундан ўтган мусибат борми? Ҳа, бор экан. Расулуллоҳ завжаларининг саволига мана бундай деб жавоб бердилар: “(Қарнул манозилдаги) довонда сенинг қавминг кўрсатган азобли кун энг оғир куним бўлди. У кунда мен Абдуёлайл ибн Абдикулол одамларига

“мени ҳимоянгизга олинг” деб борган эдим. Аммо, улар мен ҳоҳлаган жавобни бермадилар”.³⁸⁵

Даҳшатли кун мана бундай бўлган эди: расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Тоифга бориб, уларга исломни таклиф қилади. Учрашув пайтида киборлар ижобат қилмайдилар. (Балки, бу билан ҳам чекланмасдан, ёш болаларини киш-кишлаб, расулуллоҳни тошбўрон қилдирадилар).

Бундай ёввойи муомаладан жуда ғамгин бўлиб қайтдилар. Яқиндагина Маккадаги ягона ҳомийси – амакилари Абу Толиб вафот этган ва бундан фойдаланган Қурайш мушриклари у зотга яна ҳам қаттиқроқ ҳўрлик кўрсата бошлаган эди.

Тоифдан ноумид қайтиб, Маккага яқин бир жойда тўхтадилар ва Аллоҳга мана бундай муножот қилдилар: “Эй, Аллоҳим! Мен ўзимнинг заифлигимдан, одамларга ҳўрланганимдан ва хийлаю омолимнинг озлигидан Ўзингга шикоят қиламан! Эй, меҳрибонлар Меҳрибони! Сен менинг ва (мен каби) заифларнинг Роббисисанку! Мени кимларга ташлаб қўйдинг?! Тошбағир душманга ташлаб қўйдингми?! Магар, менга ғазаб қилмас экансан, барча хорликларни писанд қилмасман! Лекин менга офиятинг кенглигига ишонаман! Зулматларни чароғон айлаган, дунёю охират иши у туфайли салоҳиятли бўлган Юзингнинг нурини ўртага қўйиб, менга ғазабинг нозил бўлишидан паноҳ тилайман! То рози бўлгунингча хатоларимни тан оламан. Барча куч-қудрат Ўзингдандир!”³⁸⁶

Мана шундай маҳзун ҳолда, оламдан беҳабар келаётганларида ажойиб ҳодиса рўй берадики, у ҳодисани пайғамбаримиз мана бундай баён қилганлар:

“Ерга тикилган ҳолда, ғамгин келаётган эдим. Қарну Саъолибга етганимда бошимни қўтариб қарасам, бошимга булут соя қилиб турибди, унинг устида эса Жибрийл: “Аллоҳ қавмингнинг сенга айтган ҳақоратларини ва сенга берилган рад жавобини эшитди ва сенга тоғлар фариштасини юбордики, золимларга қандай жазо беришни хоҳласанг, у бажаради, буюравер!” – дея нидо қилиб турибди. Шунда менга тоғлар фариштаси нидо қилиб, салом берди. Кейин: “Эй, Муҳаммад! Нима хоҳласанг қиламан. Агар хоҳласанг, золимлар устига мана бу икки тоғни тўнкариб қўяман!” – деди”. ³⁸⁷³⁸⁸



Қарну саъолиб. Ҳозирги кўриниши. Бу ер Макка билан Тоиф оралиғида жойлашган бўлиб, Қарну манозил деб ҳам аталади.

Во ажабо! Пайғамбарга бу мадад ғамгин ва аламзада бўлиб турган вақтда келди. Мана энди ўзига жабр қилган, сўккан ва хўрлаган одамлардан ўч олса бўлади. Зеро тоғлар фариштаси: “Буюр, сени ғамгин қилган, сўккан, таҳқирлаган маккаликлар устига мана бу тоғни ағдариб, жасадларини тошлар билан қўмиб ташлайин!” – деб турибди. Шу онда Макка мушрикларининг ажали (Аллоҳнинг амри билан) пайғамбарнинг лаблари орасида турган эдики, бир оғиз айтса, ҳаммаси ер билан яксон бўлишар эди. Лекин, раҳмат пайғамбарининг қалбига заррача ҳам ўч олиш фикри келмади. Ҳеч иккиланмасдан, дарҳол мана бундай жавоб бердилар: “Йўқ! Балки, мен Аллоҳдан уларнинг пушти камарларидан Аллоҳга шерик қўшмай ибодат қиладиган одамларни чиқаришлигини илтижо қилиб сўрайман!”³⁸⁹

Расулуллоҳ ўч олмадилар. Балки, азиятларга сабру таҳаммул қилароқ яхши кунлар келишини кутишни танладилар. Чунки, расулуллоҳнинг энг катта мақсади – умматни ҳидоят сари етаклаш ва дўзахдан қутқариш эди. “Ўзингга яраша қиламан!” “Интиқом оламан!” деган каби ҳиссиётлар оловида қовурилмадилар. Нима бўлса бўлар дея сабру таваккул отини миндиларда, эплаб Маккага кириб олиш тадоригини кўрдилар. Эплаб, бир амаллаб кириб олиш...

Эвоҳ! Ўзи туғилиб, ўсган, бир маҳалларда катта бобоси Қусай, ундан сўнг яна бир бобоси Ҳошим, ундан сўнг ўз бобоси Абдулмутталиблар бошқарган,

ҳоким бўлган Маккага бир амаллаб кириб олиш керак эди энди...

Энди эса бир амаллаб Макканинг янги, боз устига мушрик ҳокимларидан бирининг ҳимояси остида кириши керак. Охири Мутъим ибн Адий деган киши Қурайшдан ҳимоя қилишга сўз бериб, ўз кафиллигига олди. Одамнинг руҳини чилпарчин қиладиган бундай хўрликга чидаш оғирдир. Боболари ҳоким бўлган, ўзи туғилиб ўсган шаҳарга бировлардан изн, ҳимоя сўраб кириш, ҳозиргина ажали бир оғиз сўзига боғланган душманларидан ҳимоя сўраб кириш...

Ана шундай оғир хўрликни кўтариб, ўзига ўлим тилаган душманлари жонини қутқариб, қутқарибгина қолмасдан, уларнинг пушти камаридан яралажак авлодларга умид боғлаб кириб келдилар Маккага. Ҳа, бу жуда оғир кун бўлган эди.

Аммо бу сабрнинг меваси, самараси кўп куттирмади. Аллоҳ Ўз пайғамбарини қувонтириб, ашаддий душманларини Бадр ғазотида ҳалок қилди. Уларнинг фарзандларидан эса худди расулуллоҳ умид қилганларидек ислом хизматчиларини чиқарди. Ашаддий душманлардан:

Абу Жаҳл ўлдирилди. Унинг фарзанди Икрима эса исломни қабул қилди;

Умайя ибн Халаф ўлдирилди, ўғли Сафвон исломга кирди;

Утба ибн Робиъа ўлдирилди, ўғли Абу Хузайфа билан қизи Ҳинд ислом билан мушарраф бўлишди;

Уқба ибн Абу Муъийт ўлдирилди, қизи Умму Гулсум мусулмон бўлди;

Валид ибн Муғира ҳалок қилинди, ўғиллари Валид ва Холид исломга киришди.

Орадан кўп вақт ўтмай Аллоҳнинг нусрати келиб, одамлар исломга тўда-тўда бўлиб кира бошладилар. Ҳижратнинг ўнинчи йили видолашиш ҳажини қилганларида эса Араб жазирасининг ҳар тарафидан келган тўпланган ва пайғамбар билан бирга Маккага ҳажга келган мусулмонлар сони юз минг кишидан ошиб кетди!

Оғир кунларда ҳам чўкмасдан, тушкунликга тушмасдан келажак сари умид байроғини кўтариш мана шундай бўлади! Кечагина Макка мушрикларини ер билан яксон қилмоқчи бўлган тоғ фариштасини тўхтатиб: “Йўқ! Балки, мен Аллоҳдан уларнинг пушти камарларидан Аллоҳга шерик қўшмай ибодат қиладиган одамларни чиқаришлигини илтижо қилиб сўрайман!” – деган ва одамларнинг ҳар қандай гап-сўзларига қарамасдан умидини келажак авлодларга тиккан эдилар.

Ҳижрат йўлидаги қувғинчи Суроқа ибн Молик билан ҳам шунга ўхшаган воқеа юз берган эди. Пайғамбаримиз дўсти Абу Бакр билан Маккадан қочиб чиққанларида Макка мушриклари уларнинг ўлиги ёки тиригини олиб келган азаматга юз дона туя берилажагини жар соладилар. Юз туяга талабгорлар орасида моҳир мерган Суроқа ҳам бор эди. У изма-из юриб, икки қочоққа етай деб қолганида оти қайта-қайта мункиб кетаверади. Бундан бир синоатни сезган Суроқа ёмон ниятидан қайтади ва ўзи пайғамбаримиздан омонлик сўрайди. Шунда расулуллоҳ унга қараб, мана бундай башорат қиладилар:

Эй, Суроқа! Кисронинг (олтин) билагузуклари кўлингда бўлишини хоҳлармидинг?

Кисро Ануширвонни айтаяпсизми?!

Ҳа.

Суроқа бунга ишонди ва даҳшатга тушди. У тез орада Кисро мулкани ҳам ўзига бўйсундира оладиган бу зотдан омонлик васиқасини ёзиб беришликни сўради. Чунки, кейинроқ мендан ҳам интиқом олмасин дея кўрққан эди.

Бу инсоният тарихидаги энг ажойиб омонлик хати бўлиб, қочаётган одам тарафидан қуваётган одамга ёзилгандир. У хатни Абу Бакр розияллоху анху ёзиб бердилар.³⁹⁰

Келажак сари умид байроғини кўтариш мана шундай бўлади!

Хандақ ғазоти куни ҳам умид байроғининг бири кўтарилган эди. Атрофдаги барча кофир тоифаларнинг биргалашган қўшини Мадинани қуршаб олган оғир кунлар бўлишига қарамасдан, Аллоҳнинг элчиси яқин келажакда Шом, Форс, Яман ўлкаларининг фатҳ қилинишини башорат қилган эдилар ўшанда. Ажиб ҳол. Саҳобалар очликдан, озчиликдан ва совуқдан қийналмоқдалар, атрофда эса тиш-тирноғигача қуролланган душманлар қуршаб турибди. Шунга қарамай пайғамбар саллаллоху алайҳи ва саллам келажак сари умид байроғини кўтариб, нафақат қуршовдан чиқишни, балки теварак атрофдаги давлатларни фатҳ қилишни худди кўриб тургандек башорат қилмоқдалар. Кейин айтганларининг барчаси амалга ошди. Чунки, бу фатҳларни унга Аллоҳ ваъда қилган эди.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўтган кунлардаги мусибатларни (қанчалик оғир бўлса ҳам) эслаб, қайғуриб ўтирмас эдилар. Агарда Оиша онамиз сўраб қолмаганларида ҳаётларидаги энг мусибатли кунни биз ҳам билмай қолган бўлар эдик. Чунки, у куннинг мусибатлари ҳақида Оиша онаникидан бошқа ҳадис йўқдир.

Уҳуд ғазоти кунининг мусибатларини ҳам дийдиёю мотам қилиб эсламаганлар, аранг битган яраларини тирнаб қонатмаганлар. Балки, “Уҳуд” сўзини эшитганда одамлар қалбида қувонч ва муҳаббат уйғотадиган сўзни айтиб: “Уҳуд бизни севар, биз ҳам уни севамиз”, - деганлар.³⁹¹

Хадижа онамиз – севикли аёллари ўлганидан кейин ҳам, уни йўқотганлиги сабабли қайғурганларини эсламасдан, у билан ўтган ёқимли кунларни эслаб, мана бундай деган эдилар: “У жуда ажойиб аёл эди. Мен уни севар эдим!”³⁹²

Жонланиш, қайта тирилиш, ҳаётни янгидан бошлаш... мана шу хислатлар кучли эди расулуллоҳда. Мусибат ҳар қанча оғир бўлса, шу қадар қуввату азимати ортар эди, синовлару аламлар қанча кўп келса, келажакка бўлган умиди шунча алангаланар эди расулуллоҳнинг. Шунинг учун Аллоҳга ҳам ўзига ҳам севикли бўлган она шахри Маккани ташлаб, Мадинага хижрат қилганларида ёшлиги ўтган Макканинг кўчаларию манзилларини эслаб эзилмас, гўёки ўтмишини шартта кесиб ташлагандек фақат олға – келажак сари интилар эдилар. Бундай олға интилувчанлик руҳи у зотдан бошқа муҳожирларга ҳам ўтди. Энди улар ҳам олдиларига қўйган буюк мақсадлар сари интилар, Маккага – ўз ҳовли-жойларига қайтишни ҳаёлларига ҳам келтирмас эдилар. Зеро, донишманд пайғамбар уларга Маккага қайтишга, на

фақат қайтишга балки, зиёратга борганларга ҳам у ерда уч кундан ошиқ қолишга рухсат бермас эди.

Маккага фотиҳ ўлароқ кириб борганларида ҳам, “менинг ҳовли-жойим бор эди” демасдан, бир ялангликга тушдилар. “Ўз ҳовлингизга тушмайсизми?” деганларга қараб: “(Абутолиб ўғли) Ақил бизга бирон манзил қолдирмаса керак”, - деб жавоб берган эдилар.³⁹³

Саҳобаларини ҳам худди ўзларига ўхшатиб, мусибатларга синмай, фақат олға интиладиган қилиб тарбиялаган эдилар. У зот вафот этганларида (ваҳоланки, бу улар учун энг катта мусибат эди, бошларини чангаллаб ўтириб қолишмасдан) муборак жасадини қабрга қўйишлари билан қайноқ ҳаёт қўйнига қайтиб, ўзларининг муҳим вазифаларини – пайғамбар рисолатини оламга ёйишни давом эттирдилар ва ер куррасининг ҳар тарафига аскарларини юбордилар. Албатта, башариятга пайғамбарнинг вафотини айтиб йиғлаш учун эмас, балки унга тушган ислом рисолатини етказиш ва башарият олдидаги масъулиятларини адо этиш учун. Ана шу мақсадда оламга тарқалиб, муқаддас вазифаларини то ўлгунларича адо этдилар. Юртларига уларнинг ўзлари эмас, жасадлари ҳам қайтмади. Ҳозирги кунда уларнинг қабрларини ер юзининг ҳар қайси ўлкаларида учратиш мумкин.

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаётдаги мусибатларни мана шу тариқа сабру матонат, ризо ва таслим билан қўтарди. Инсон тоқат қила олмайдиган оғир синовлар келганда ҳам синмади. Балки, келажақдан

яхшиликларни умид қилиб, ҳаёт дафтарининг янгидан янги варақларини
оча бошлади.



Энг саодатли кунлари³⁹⁴

Бир куни ўйланиб қолдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг энг саодатли кунлари қайси кун бўлган экан а? Бадр ғазотида ғалаба қозонган кунми, ёки Маккани фатҳ қилган кунларими? Балки, видолашув ҳажлари асносида, Арафотда Аллоҳ таолодан “Бугун сизларга динингизни комил, неъматимни тўлиқ қилиб бердим ва сизлар учун исломнигина дин бўлишига рози бўлдим” деган оят тушган кун энг саодатли кунлари бўлгандир...

Албатта, Аллоҳнинг фазли ва раҳмати билан бу кунларнинг ҳар бири учун ўзига хос сурури ва қувончлари бордир. Лекин – Аллоҳ билувчирокку – менимча пайғамбаримизнинг ҳаётидаги энг фарахли кун Роббисига йўлиққан кунлари бўлса керак. Чунки, бу ҳолатнинг энг фарахли нарса эканлиги у зотнинг мана бу сўзларидан маълум бўлади:

«مَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِلَّهِ لِقَاءَهُ.. فَإِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا
خَضِرَهُ الْمَوْتُ بُشِّرَ بِرِضْوَانِ اللَّهِ وَكَرَامَتِهِ، فَلَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا أَمَامَهُ، فَأَحَبُّ لِلَّهِ
وَأَحَبُّ لِلَّهِ لِقَاءُهُ»

“Ким Аллоҳга йўлиқишни севса, Аллоҳ ҳам у билан йўлиқишни севади. Ким Аллоҳга йўлиқишни ёмон кўрса, Аллоҳ ҳам у билан йўлиқишни ёмон кўради. Иймонли кишига ўлим соати келган пайтда

Аллоҳнинг ризоси ва каромати башорат қилинадики, унга олдидаги нарсадан севиклироқ нарса қолмайди. Шундан сўнг у Аллоҳга йўлиқишни хоҳлайди, Аллоҳ ҳам у билан йўлиқишни хоҳлайди”.³⁹⁵

Демак, мўмин банда ўлим олдидан Аллоҳ билан йўлиқишдан севинади. Энди ана шу бандага ҳаётлик пайтидаёқ жаннатдаги ўрни кўрсатилган ва Роббисидан “жаннатга борасан” деган ваъда олган бўлсачи? Бу ваъда кимга қилинган? Албатта, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламга. У зотдан ривоят қилинган бир узун ҳадисда тушларида Жибрийл, Мекоил фаришталарнинг кузатуви остида жаннатга кирганлиги айтилади. (Пайғамбарларнинг туши ваҳийдир). Ана шу тушларида жаннатдаги шаҳидлар манзили кўрсатилгандан кейин “бошингни кўтар!” дейилади. “Бошимни кўтардим – дейдилар расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам – баногоҳ, устимда булутдек (бепоён) нарса турган экан. Улар: “Мана шу сенинг жаннатдаги манзилинг”, - деганларида, мен: “Ижозат беринглар, унга кирайин”, - деб сўраган эдим, “сенинг яна бир оз умринг қолган. Ана шу умрингди (дунёда) яшаб битирганингдан сўнггина бу манзилингга келасан”, - дедилар”.³⁹⁶

Ўзининг жаннатдаги ўрнини кўрган киши Роббисига йўлиқишга не қадар иштиёқ қилар экан а? Боз устига у олам ниҳояси – Сидратул мунтаҳога қадар кўтарилиб бориб, Аллоҳнинг нурдан бўлган пардасини кўрган киши бўлса. Ўшанда (меърождан қайтганларидан сўнг) у зотдан “сиз Роббингизни кўрдингизми?” деб сўрашганда, “Мен нурни кўрдим” деган эдилар.³⁹⁷

Роббисига йўлиқиш ва жаннатдаги ўз қасрларига кириш билан у зотнинг ўртасини фақат бир нарса – озгина умрини яшаб битиришгина қолган эди. Шунинг учун у зот қолган умрларини ана шу висол соатини шавқ билан кутиб яшадилар. Чунки, бу дунёда яшай туриб охиратини (у ердаги неъматларни) кўрган эдиларки, дунёда унга ёпишиб, молу дунё кўпайтириб эмас, балки бир йўловчидек яшадилар ва ўзларининг бу аҳволларини мана бундай таърифладилар: “Мен бу дунёда узун сафарга чиқиб, йўлдаги бир дарахт соясида бир оз дам олиб, сўнгра у ерни тарк қилган мусофир кабидирман”. Ҳа, дунё у киши учун Аллоҳнинг ҳузурига бораётган йўловчининг бекати сингари эди. Албатта, Аллоҳнинг ҳузурдаги нарсалар яхшироқ ва боқийдир.³⁹⁸

Олий ҳузур ёки рафикул аълога кўчиш вақти яқинлашганида Аллоҳ таоло у зотга бунинг бир неча белгиларини билдирган эдики, уларнинг бири Наср сурасининг нозил бўлишлигидир. У сурада Аллоҳ мана бу оятларни нозил қилди:

﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ * وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا * فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ
وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾

“Қачонки Аллоҳнинг нусрати ва фатҳи келиб, одамлар Аллоҳнинг динига ёппасига кираётганини кўрсангиз, Роббингизга ҳамда айтиб, Ундан истиғфор сўрангки, У тавбаларни қабул қилгувчи зотдир”.

Ибн Аббос айтадилар: “Бу сура расулуллоҳнинг ажали яқинлашганига ишорат, яъни фатҳ – фатҳу Макка эди”.³⁹⁹

Оиша онамиз айтадилар: “Иза жаа,а насруллоҳи вал фатҳ” оятини ҳар гал ўқиганларида ортидан “Субҳанака Роббуна ва биҳамдихи, Аллоҳуммағфирлий” дея ҳамд ва истиғфор айтар эдилар”.⁴⁰⁰

Дарҳақиқат, Макка фатҳ қилиниб ҳамда “Иза жаа,а” сураси нозил бўлиб, одамлар ёппасига исломга кира бошлаганидан сўнг, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларининг вазифаси ниҳоясига етганлигини ва ажалнинг яқинлашганини билдилар. Ўша кундан бошлаб Аллоҳга йўлиқишга жиддий тайёрланиб, тасбеҳ ва истиғфорларни кўп айта бошладилар. Намоз ибодатининг охирида зикр ва истиғфорлар айтилгани каби, Аллоҳнинг рисолатини етказишдек улуғ ибодатнинг охирида ҳам зикру истиғфорни кўп айта бошладилар.

Ҳижрий ўнинчи сананинг Рамазон ойида, у зотга Қуръондан таълим бериш учун келган Жибрийл бу сафар Қуръонни икки карра ўтказдирдилар. Одатда – олдинги рамазонларда фақат бир марта ўтказдирар эди. Жибрийлнинг бу ишидан расулуллоҳ Қуръон тушиб битганини, ўз вазифалари ниҳоясига етиб, умрлари ҳам охирлаб қолганини билдилар ва энг олий учрашув учун жиддий тайёрлана бошладилар. Ўша йилда ўзларининг охирги ҳажларини қилиб, одамлар билан видолашаётганда уларга мана бундай хитоб қилдилар:

«خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ، لَعَلِّي لَا أَلْقَاكُمْ بَعْدَ عَامِي هَذَا»

“Ибодатларингизни мендан (ўрганиб) олинглар. Бу йилдан сўнг сизлар билан бошқа учрашмасак керак”.⁴⁰¹

Ўша йили лаббайка айтганда ҳам гўё охират сафарига ошиқаётгандек

«لَبَّيْكَ إِنَّ الْعَيْشَ عَيْشُ الْآخِرَةِ»

“Лаббайка, ҳақиқий ҳаёт охират ҳаётидир” деган сўзни қўшиб айтган эдилар.⁴⁰²

Ўлим билан хотима топган охирги касаллик пайтларида қизлари Фотимага ҳам яқинда ўлишлиги хабарини ажойиб тарзда билдирган эдилар. Оиша онамиз айтадилар: “Мен Фотимадан ўзга ҳеч бир одамни худди расулуллоҳга ўхшаб сўзлаганини кўрмаганман. Фотима у зотнинг ҳузурларига кирганида (унинг ҳурмати учун) “мархабо” деб, ўринларидан туриб, манглайидан ўпар эдилар ва қўлидан ушлаб ёнларига ўтирғизар эдилар. Расулуллоҳ Фотиманикига борганда ҳам у айни муомалани қилиб, отаси учун туриб, (бошларидан) ўпиб, қўлларидан ушлар эди. Ўша кунлари ҳам Фотима кириб келди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга шивирлаб бир нарсга деган эди, йиглаб юборди. Шунда яна бир гапни шивирлаб айтган эди, кулиб юборди. Расулуллоҳнинг вафотларидан кейин ундан бунинг сабабини сўраган эдилар, мана бундай деб жавоб берди: “Менга муқаррар ўлишини айтганларида йиғладим. Кейин менга шивирлаб: “Оиламиздан мен билан энг аввал учрашган одам сен бўласан”, - деган эдилар, (хурсанд бўлганимдан) кулиб юбордим”.

⁴⁰³

Бу машҳаддаги пайғамбарона ҳикматга қарангки, ўзлари ҳақида гапирганларида “ўлимим муқаррар бўлиб қолди” деб, қизларига эса, “мендан кейин сен ўлар экансан” демасдан, “мен билан энг аввал сен учрашар экансан” дедилар ва бу билан севиқли қизларини қулдирдилар. Фотима отаси билан учрашиш учун шунчалик севинганда, пайғамбар алайҳиссаломнинг Роббиси билан учрашажаги учун бўлган севинчининг чегараси бўлармиди?!⁴⁰⁴

Ўша кунги яна бир машҳад: қаттиқ касал бўлиб, ҳолдан тойган расулуллоҳ эғниларида кенг ридо, бошлари (хушбўй ёғлар сурилавериб, бир оз ялтираб қолган) қорамтир салла (ёки мато) билан танғилган ҳолда Фазл билан Аббосга суяниб чиқдилар ва минбарга ўтириб (бу ўтиришлари охиригиси эди) Аллоҳга ҳамду сано айтганларидан кейин, теварагига йиғилиб қолган одамларга қараб, мана бундай дедилар: “Бандасига дунёдаги ҳоҳлаган лаззатлари билан Ўз олдидаги нарсани танлаш ихтиёри берилган эди, бандаси Унинг ҳузуридагини танлади”. Шунда Абу Бакр: “Ота-оналаримиз сизга фидо бўлсин!” – деб, йиғлаб юборди. Бундан ҳайрон бўлган саҳобалар: “Бу шайхимиз нега йиғлаяпти? Аллоҳ бир бандасига дунё лаззати билан Ўз олдидаги нарсани танлаш ихтиёрини берган экан, бандаси у ёқдагини танлабдида”, - дейишди. Абу Саид ал-Худрий айтади: “Ихтиёр берилган банда расулуллоҳнинг ўзи эканлигини Абу Бакр сезган экан. Бизга буни у билдирди. Ҳа, у пайғамбарга энг яқин инсон эдики, пайғамбаримиз у ҳақда: “Агар мен мен ер аҳолисидан бирини дўст қилиб олар бўлсам, албатта, Абу Қаҳофани дўст қилар

эдим. Аммо, сизларнинг соҳибингиз Аллоҳнинг дўстидир”, - деган эдилар.⁴⁰⁵

Ўлимига санокли вақтлар қолгандаги бундай иборадан билса бўладики, расулуллоҳ бошқаларнинг дўстлигидан беҳожат ўлароқ ўз дўсти висолига муштоқ эдилар, интилаётган эдилар ва бундан жуда саодатманд эдилар.

Саодатли висол куни ҳам келди. У кун Душанба эди. Негадир бу куни руҳлари тетик бўлиб, ўзларини бардам сездилар. Менимча бунинг сабаби олий учрашувга бўлган руҳий шавқ нашъасигина бўлса керак. Кечагина бутун қувватини касаллик сўриб олган жасад ўзини-ўзи кўтара олмас, балки уни икки киши суяб, йўқ, балки сургаб юрар, шунда оёқлари ер чизиб кетар эди. Душанба куни эса тонгни ўз оёқларида турган ҳолда кутиб олдилар ва эшик ёнига келиб, (Бомдод намозини ўқиётган) саҳобаларига табассум билан қараб турдилар. Саҳобалар эса беш кундан бери бу муборак юзни кўрмасдан, муборак оғиздан чиққан такбир ва қироатни эшитмасдан намоз ўқир, уларга Абу Бакр розияллоҳу анҳу имомлик қилар эди. У ҳам расулуллоҳ учун қаттиқ хавотир бўлгани сабабли намозда қироат қила туриб йиғлаб юборар эди. Ўша Душанба тонгида расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эшикларининг пардасини кўтариб, худди ўзи таълим бергандек хушуъ билан намоз ўқиётган саҳобаларига севинч, табассум ва ифтихор билан боқиб турдилар. Саҳобалар бутун умрлари мобайнида бундай ажойиб манзарани кўрмаган бўлсалар керак. Ахир расулуллоҳ худди Қуръон варағидек муборак юзлари билан уларга қараб табассум қилмоқда эди! Намозда туриб буни кўрдилар ва севинганларидан намозларидан адашиб кетаёзганларида расулуллоҳ хужраси эшигининг пардасини тушириб

қўйдилар. Бу расулуллоҳнинг уларга охирги назар солиши ва уларнинг ҳам ўз пайғамбарларини охирги марта қўришлари эди.⁴⁰⁶

Кун бир оз қўтарилган, нахор пайти расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу дунёдаги охирги нафасларини ола бошладилар. Олдиларида турган кичкина тери идишдаги сувга икки қўлларини ботириб, сувли қўллари билан юзларини силадилар ва: “Ла илаҳа иллаллоҳ! Ўлимнинг аламли азоби бордир. Эй, Аллоҳим! Ўлим қийноғи келганда менга ёрдам бергил!” – дедилар.⁴⁰⁷

Оиша онамиз айтадилар: “Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам соғлом пайтларида: “Ҳар бир пайғамбарга ўлим вақти келганида, унга жаннатдаги ўрни кўрсатилиб, (дунё лаззати ва охират неъматини) танлаш ихтиёри берилади”, - дер эдилар. кейин ўзлари касал бўлиб, ўлим соатлари келганида бошларини менинг соним устига қўйган ҳолда хушларидан кетдилар. Бир маҳал хушларига келиб, кўзларини катта-катта очганча, шифтга қараб: “Эй, Аллоҳим! Мени рафикул аълога олгил!” - дедилар. Шунда мен (ичимдан): “Демак, бизни эмас, рафикул аълони танлабдиларда”, - деб қўйдим ва соғломлик пайтларида айтган гаплари шу эканлигини билдим. “...Мен (шошиб қолдим ва) унга қарай бошладим. У зот қазо бўлган эдилар”.⁴⁰⁸⁴⁰⁹⁴¹⁰

Шундай қилиб улуғ пайғамбар севикли завжасининг тиззасида, муборак бошларини унинг кўксига қўйган ҳолда вафот қилдилар. Бу ҳолатни онамиз мана бундай тавсиф қилганлар: “Расулуллоҳ узилган пайтда бошлари менинг кўксим ва ҳиқилдоғим орасида эди. Охирги дамини чиқарганларида

димоғимга шундай ҳушбўй хид урилдики, умримда у қадар ҳушбўй хидни хидламаганман”.⁴¹¹

Дунёдаги энг покдомон рух ўзининг жасадини ташлаб, Роббисига кетди. Роббиси ундан рози бўлди, у ҳам Роббисидан рози бўлди. У мол ҳам, мато ҳам мерос ҳам қолдирмади. Ундан ўғил фарзанд ҳам қолмади. Биргина Фотима Захро қолди, ҳидоят қолди, иймон қолди, улуғ, нурли мерос – шариат қолди.

Мухаммадни қучоқлаган оддий чуқур – эй қабр,

Унга қадар қучоқлаб сен инсонларни неча бир,

Шунчаки бир чуқур бўлиб келар эдинг бенишон,

Энди эса дунёдаги энг яхшини қучоқлаб,

Шарафли бир ўрин бўлдинг, қучиб олди сени шон.

Энди сенга жонлар фидо, ки қўйинингда у ётар,

Саломига чор тарафдан ўраб келар одамлар,

(Неча асрлардан бери кунлар ботиб, тонг отар)

Шафоатин яратгандан сўраб келар одамлар.

Вафот этдилар. Осмондан вахий келиши тўхтади. Мадина гўёки зим-зиё бўлиб қолди. Чунки, уммат бошига бу қадар мусибат келмаган эди. Ки, бу мусибат ҳақида илгарироқ мана бундай деган эдилар: “Келажакда, менинг

ҳеч бир умматим бошига менинг ўлган кунимдагидан катта мусибат келмас”.⁴¹²

Дарҳақиқат, туғилганларида олам ундай чақалоқни кўрмаган эди, ўлганларида ҳам бутун олам энг мислсиз инсонни йўқотди.

У зот кетдилар, рисолатлари қолди. Улуғ доий кетдилар, даъватлари қолди. Пайғамбар ўлди, аммо уммати боқий қолди.

У зот Аллоҳ Ўз динини комил қилиб берганидан сўнг вафот этдилар. Аллоҳ таоло деди:

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾.

“Бугун сизларга динингизни комил, неъматимни тўлиқ қилиб бердим ва сизлар учун исломнигина дин бўлишига рози бўлдим”. (Моида сураси, 3-оят)

Вафот этдилар, аммо ўзларига юкланган омонатни адо қилиб, рисолатни тўлиқ етказиб, умматга кечаси ҳам кундузидек нурафшон йўлни ташлаб кетдиларки, у йўлдан оғишган (адашган) одам ҳалок бўлар, дўзахга қулар.

Мадинага борганлар,

Пайғамбарнинг кабрида,

Йиғлаб фарёд урганлар.

Ҳодий бўлган инсонга,

Маҳдийга салом айтинг!

Унутмангки, башарнинг,

Энг афзали бўлгандир.

Икки Ҳарам ҳам унинг,

Изи билан тўлгандир.

Одамларнинг аброри,

Насабда ҳам сардори,

Улуғ йўлга бошлаган,

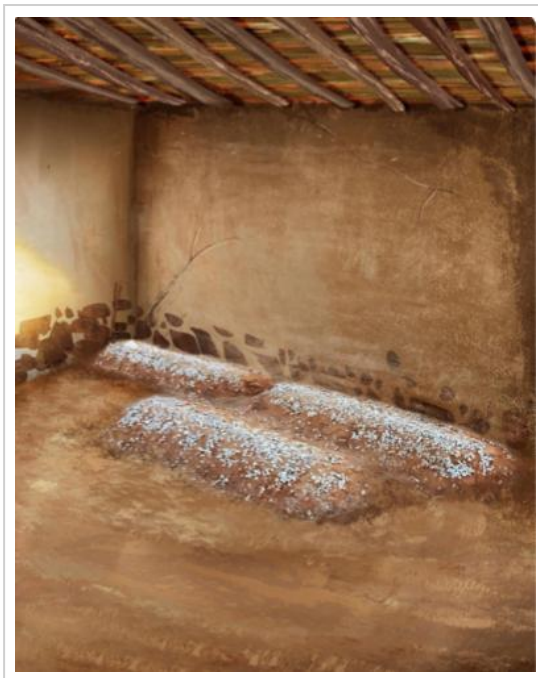
Улуғ яловбардори.

Мадинага борганлар,

Пайғамбарнинг қабрига,

Салом бериб турганлар,

Маҳдийга салом айтинг!



Салавотни ҳам қўшиб,

Тугалу тамом айтинг!

Пайғамбар ва икки саҳобасининг тасаввурий сурати. Ўнг тарафдагиси расулуллоҳники, сўл тарафдагиси Абу Бакрники, пастдаги ёлғиз тургани эса Умар ал-Форуқники.



“Пайғамбарнинг бир кунлик ҳаёти”ни ўқиш

“Пайғамбарнинг бир кунлик ҳаёти” китоби жуда ҳам кенг пайғамбарона ҳаётнинг кўзга кўринган лавҳаларидан ташкил топган бўлиб, уни мутоала қилиш жараёнида бизга тубандагича теран тушунчалар маълум бўлади:

Тарихда ҳеч бир инсон бизнинг пайғамбаримиздек ютуқларни кўлга киритмагандир. Бу китоб гўёки пайғамбар алайҳиссаломнинг қўллари билан амалга оширилган ютуқларнинг календарига ўхшайди.

Китобда улуғ зотнинг кундалик ҳаётидаги ҳар бир лаҳза очиқ-ойдин ёритилганки, ҳеч бир “қоронғу бурчак” кўздан четда қолмаган. Сиз бу китоб орқали ҳатто у зотнинг уйлари ичидаги ҳаётларини: ётар тўшагида аёли билан ухлаб ётгандаги ҳолатини, хуррак тортаётганини, ҳатто уйғонган маҳалда энг аввал нима қилагнига қадар батафсил билиб оласиз. Мен пайғамбаримизнинг бир кунлик ҳаёти режасини ёзиш (тузиб чиқиш) учун изланар эканман, улуғ пайғамбаримизни ўз отамни танигандан ҳам яхшироқ таниб қолдим. Чунончи, жоним ва ота-онам фидо бўлгур пайғамбарим гўё очиқ осмон остида ва фақат кундузи яшагандек ошкора ҳаёт кечирган эканлар.

Китобни ўқиш мобайнида сиз пайғамбаримизнинг “намоз менинг севинчим қилинди” деган сўзларининг ҳаётий тасдиғини кўрасиз. Бир кеча-кундузнинг ҳар қайси лаҳзаларига “сочиб юборилган” фарз, суннат, таҳажжуд намоzlари умр сафарида юрган обид учун рухий истирохат манзилларидир. Намоз асносида обид Роббисининг мададига мушарраф бўлади, қалби очилиб, руҳи тетикланади ва кейинги ибодатлар учун қуввату азимат олади. У зот намозни бекордан “қувончу севинчим” деб атамаганларки, намозда нафс роҳатини топар эдилар. Бир намозни ўқиб бўлгач, кейинги намоз вақти киришлигини шавқу завқ, интиқлик билан кутар ва вақти кириши биланоқ Билолга қараб: “Ё, Билол (азон айтинг ва) бизни намоз ила роҳатлантиринг!” – дер эдилар. “Намоз ила роҳатлантиринг...”. Намозга интиқликни, у билан севинишликни баён қилиш учун бундан муносиб фасоҳат бўлмаса керак. Ўз холиқи билан энг олий даражада алоқа қилган одамгина айта олади бундай сўзни!⁴¹³⁴¹⁴

Ибнул Қаййимнинг айтишича, расулуллоҳ бир кеча-кундузда қирқ ракъат равотиб (тартиби билан, мудом ўқиладиган) намоз ўқир эканлар. Булардан ўн етти ракъати фарз, ўн ёки ўн икки ракъати суннат, ўн бир ёки ўн уч ракъати таҳажжуд намозидир. Албатта бу санок ичига Зуҳро, бировнинг уйида табаррук учун ўқиб берган намоз ва таҳийяту масжид каби равотибдан ҳисобланмаган нафллар кирмайди. Бас, ҳар бир мусулмон банда умри мобайнида мана шу қирқ ракъат атрофидаги намозларни канда қилмай ўқишлиги лозимки, бир эшикни қирқ марта қоқсангиз, албатта, тезроқ очилишига сабаб бўлади.⁴¹⁵

Расулulloҳ таҳажжуд намозларини берилиб, бутун вужуди лаззату шавққа беланиб, муножотлар қилиб ўқир эдилар. Гўё бу намоз у зот учун ибодатга фарқ бўлароқ руҳий тажаллий қилиш ҳолати эди.

У зотнинг истиғфор айтиши одамни ҳайратга солади. Ўзлари пайғамбар бўлсалар, Аллоҳ таоло аввалгию охириги гуноҳларини (сахву хатоларини) кечирган бўлсаю, шунга қарамай ҳар куни юз маротаба “Эй, Роббим мени кечиргил! Сен Меҳрибон ва тавбаларни қабул қилгувчисан”, дея истиғфор айтиб, Аллоҳдан кечирим сўрар эдилар. Тунги намозларида эса “Эй, Аллоҳим! Менинг муқаддам ва охириги, яширин ва ошкора гуноҳларимни, шунингдек мендан кўра Ўзинг яхшироқ билган гуноҳларимни кечиргайсан! Ўзинг ўздиргувчию Ўзинг қолдиргувчисан. Ўзингдан ўзга ҳақиқий илоҳ йўқдир” дея истиғфор айтар эдилар. Эвоҳ! Бутун гуноҳлари аввалданоқ кечирилган пайғамбар шундай истиғфор айтса, биз – гуноҳлар денгизида сузиб юрган инсонлар нега тавба қилмаймиз, истиғфор айтмаймиз?! Эй, Аллоҳим, Ўзинг кечиргайсан!

Аллоҳни шавқ билан севиб яшаган расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тиллари доимо зикр билан ҳўлланиб турар эди. Эрта ҳам, кеч ҳам, уйғонгандаги энг аввалги сўзи ҳам, ётар олдидаги энг охириги сўзи ҳам Аллоҳнинг зикридан иборат бўларди. Ҳа, убудият – бандаликни, Аллоҳни улуғлашни ва Унинг севгисини жуда ҳам теран ҳис қилган одамнинг ҳаёти эди бу.

Хуфтондан бошқа намозларни вақти кириши биланоқ, эрта ўқир, аммо Хуфтон намозини эса кечроқ ўқишни одат қилган эдилар.

Намозлар ортидан, хусусан Бомдод ва Пешиндан кейин, одамлар сергак бўлган пайтларда саҳобаларига хутба қилар эдилар. Чунки, саҳобалар Бомдод олдидан кечанинг уйқуси билан роҳат олган, Пешиндан кейин эса қайлула уйқуси билан чарчоқларини ёзган пайт бўлар эди. Аср ва Шомдан кейин, яъни одамлар чарчаб турганда эса камдан-кам хутба қилар эдилар. У зотнинг Шомдан кейин ваъз қилганлари ҳақида ривоят келмаган. Чунки, бу вақтда одамлар кечки овқатга шошилиб турган бўларди. Шунинг учун Шом намозини тезроқ ўқиб битиришга, унда узун сураларни ўқимасликга ва намоз охирида одамларга ваъз-насихат қилмасликга одатланган эдилар.

Ҳуқуқларни адо қилишда адолат тарозусини қоқ ўртасидан ушлаб, хос ва омнинг, эркак ва аёлнинг, дўсту аширатнинг, ҳатто ўз нафсию жасадларининг ҳаққини бекам адо қилишликга тиришар ва одил бўлишга саҳобаларини ҳам ундаб, мана бундай насихат қилар эдилар: “Сенда жасадингнинг ҳам, кўзу қулоғингнинг ҳам, аёлинг у қўшинингнинг ҳам, фарзандларинг дўстларингнинг ҳам ҳаққи бордир!”. Шу тариқа ҳар бир жонлию жонсизга ўз ҳаққини берар эдилар.⁴¹⁶

Унинг ҳаёти доимо чигал масалаларга тўла бўлганига қарамай, ҳаётда биронта ҳам муаммоси йўқ кишидек ҳаяжонланмасдан, бамайлихотир яшар, ташқарида сон-саноксиз ташвишлар кутиб турганига қарамай, уйларида хотиржам эдилар. Саҳобалари билан ўтирганда ҳам жуда хотиржам, гўёки

бундан бошқа иши ва ташвиши йўқ киши каби улар учунгина фориғ бўлиб, ҳар бирига аҳамият бериб, ҳеч қандай эҳтиросларга берилмай, бошбошдоқликга йўл бермай, олий даражадаги хотижамлик руҳи билан ўтирар эдилар.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пала-партиш эмас, балки жуда ҳам интизомли, шу билан бир қаторда бир тарзда ўтадиган зерикарли ҳам эмас, балки турфа хил, шарт-шароит тақозосига қараб ранг-баранг ҳаёт кечирар эдилар. Албатта, бу нарсанинг намоз вақтларига алоқаси йўқ, намозларни ўз белгиланган вақтларида ўқир, аммо суҳбатлари, мажлислари ҳолат тақозоси билан узун ёки қисқа бўлиши мумкин эди. Бундай ҳаёт режасининг натижасида ҳаётларида интизомнинг ижобий натижалари кўринар ва бир хилликнинг салбий натижаларидан халос бўлинар эди.

Шунингдек у зот ортиқча тақаллуфларсиз ва дабадабасиз оддий, самимий ва камтарин ҳаёт кечирар эдилар. Масалан:

бир куни узоқ вақт кўрмай соғинган одамини кўрганда шодланиб, пешвоз чиқиб (югуриб) келаётганларида ридолари елкасидан тушиб кетган.⁴¹⁷

яна бир куни кетаётсалар, йўл бўйида бир йигит кўй сўйиб, терисини нотўғри шилаётган экан. Шунда енгларини шимариб, муштумлари билан терини яхшилаб шилиб кўрсатганлар.

яна бир куни йўлда ўчоққа қозон осиб, “бурма” таомини пишираётган кишининг олдидан ўтиб қолдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам у кишига қараб: “Бурманг ширинми?”, - дедилар. У киши: “Ҳа, ё

расулуллоҳ, ота-онам сизга фидо бўлсин!” – деб жавоб берганда, таомдан бир оз олдиларда, йўл-йўлакай чайнаб кетдилар.⁴¹⁸

Одамларга шундай самимийлик, очик юрак ва очик чехра билан муомала қилганлари сабабли одамлар ҳам у зотга юракларини очдилар ва расулуллоҳни меҳрибон ота-мураббий сифатида қабул қилдилар.

Баъзи одамларнинг муомаласи кўчадаги одамларга бошқача, уйдаги оиласига бошқача бўлади. Аммо, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўчада қандай самимий бўлсалар уйда ҳам худди шундай эдиларки, уйларида кулги, ҳазил-мутойиба ва табассум аримас эди. Биргина мисол: бир куни масжид ҳовлисига ҳабашлар тўпланишиб, қалқон ва найзаларини силкиб ўйнай бошладилар. Уларни ёш болалар ўраб олиб, қий-чув қила бошлади. Бу манзарани (деразадан) қараб турган расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оиша онамизга: “Эй, Хумайро, уларни томоша қилишни ҳоҳлайсанми?” – дедилар ва Оишага елкасини тутиб (ва тўсиб) турдилар. У эса расулуллоҳнинг елкалари оша ўйин манзарасини томоша қилар, расулуллоҳ эса ҳабашларни янада олқишлаб: “Ҳа, давом этинг, эй Арфида авлодлари! Яҳудийлар бизнинг динимизда ҳам кенглик борлигини билиб олсинлар! Мен шундай енгил ва тавҳид дини билан юборилган пайғамбардирман!” – дея ҳайқирар эдилар.⁴¹⁹

Аёллари билан муомала қилгандаги кучли психологик (руҳий) ҳолатларга қаранг: аёлларининг лаби теккан жойдан таом еб, ўша жойдан сув ичишлари, тунги мулоим суҳбатлар, эрта биланги зиёратлар, уй

юмушларида ёрдам беришлар, ҳатто ҳайз кўрган аёлларини қучоқларига тортиб ётишлари...

Умматга риоялари шу қадар эдики, ҳатто намоз пайтида ҳам ортдаги одамларнинг ҳолатини инобатга олиб, улар ишга ёки овқатга шошилган ёки гўдак йиғисини эшитган маҳалда намозни қисқа ўқир эдилар. Ваҳоланки, ўзлари ёлғиз намоз ўқисалар жуда узун суралардан ўқир эдилар.

Бу китобни мутоала қилиш жараёнида яна шу нарса маълум бўладики, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг энг берилиб, эриб ўқиган намозлари сокин тун қўйнида, уйларида ўқиган таҳажжуд намозларидир. Бу одатларини умрининг охирига қадар қанда қилмадилар. Худди шу нарса у зотнинг ҳақ пайғамбарлигига, теран ва чин иймонига далилдирки, агар одамлар кўзига пайғамбар бўлиб кўрингиси келган киши кечалари ёлғиз қолганда бу даражада ўз нафсини қийнамас эди.

Расулуллоҳнинг ибодат ва ҳаракат фаолиятларини уч қисмга бўлиш мумкин:

- таҳажжудга турган маҳалларидаги сафо қалб, тетик руҳ билан қилган ибодатлари. Мана шу пайтда сафо қалб ва зийрак руҳ бўлишлари учун туннинг аввалги қисмида ухлаб олар эдилар.

- фажрдан (Бомдоддан) кейинги фаолият. Бу ҳам ухлаб тургандаги пайт бўлиб, намоздан сўнг Роббисини эслаб, саҳобаларига ваъзу насихатлар қилиб ўтирар эдилар.

- Пешиндан кейинги фаолият. Бу ҳам қайлула уйқусидан кейинги пайтга тўғри келади ва сафо қалб, тетик руҳ билан саҳобаларига хутба қилиб, баъзи ҳодисалар рўй берса, уларни ҳал қилиш билан овора бўлардилар.

Беш вақт намоз... бу намозлар ҳам расулуллоҳнинг ҳаракат ва нашотлари орасида тақсимот вақтларидек эди гўё, агар биз у зотнинг бир кунлик ибодат ва ҳаракат режасига назар солсак, тақрибан мана бу тарзда тақсимланар эди:

А) Бомдод: Саҳарги бир зумлик қуш уйқусидан уйғониши билан Бомдодни ўқиганларидан кейин, то кун чиққунга қадар меҳробдан жилмай, саҳобалари билан суҳбатлашиб, диний сабоқлар бериб ўтирар, кейин барча аёлларининг уйига қисқа вақтга саломга кирар ва қайтиб саҳобаларининг ёнига келар ва улар билан илм, таълим мажлисини давом эттирар, мажлис тугаганда эса баъзи саҳобалариникига зиёратга борар ёки ўзларининг хусусий ишлари билан овора бўлар эдилар. Кейин зуҳо (чошгоҳ) маҳалидан бир оз ўтганидан бошлаб, то Пешин вақтига қадар қайлула уйқусини ухлар ва бу уйқу тунги таҳажжуд намозига туришлари учун тайёргарлик ҳамда қувват бўлар эди.

Б) Пешин: Қайлуладан кейин туриб, Пешинни ўқир, агар бир тасодифий ҳодиса бўлса, намоздан сўнг кўпроқ хутба қилар, ундан сўнг уйларига қайтиб, одатий ротиба (суннат) намозини ўқир, кейин яна саҳобаларига чиқиб, бир оз ўтирар ёки ўзларининг баъзи ишларини битирар эдилар. Одатда ўз ишларини кўпинча Пешин билан Аср ўртасида бажарар эдилар.

В) Аср: Асрни эрта вақтида ўқир, ундан сўнг аёлларининг уйларига бир сидра айланиб чиқар, баъзан эса кимнинг навбати келган бўлса, ўша аёлининг уйида барчалари тўпланиб суҳбатлашиб ўтирар эдилар. Хуллас, Аср ва Шом намозларининг орасидаги вақт расулуллоҳнинг эркин (бўш) вақти бўлар эди.

Г) Шом: Шомни ҳам аввалги вақтида ўқиб, сўнг уйларида кечки овқатни еб олар эдилар. Бу – кундалик таомларининг (емакларининг) энг асосийси бўлар эди.

Д) Хуфтон: Масжидда Хуфтонни ўқигач, уйларига қайтиб кириб, аҳлу оиласи билан суҳбатлашиб ўтирар ёки баъзи саҳобалариникига зиёратга борар эдилар. Бундай зиёратлар кўпинча ансорларникига ёки Абу Бакрникига бўлар, Абу Бакрникига борганларида Умарни ҳам чорлатиб, уччаласи давлат ҳамда мусулмонлар муаммоси ҳақида машварат қилиб ўтиришар эди. Кейин уйларига келиб, то тун ярмига қадар ухлар, тун яримдан ўтганда таҳажжуд намозига туриб, энг узун уйқуларидан сўнг, энг узун ибодатларига киришар эдилар, яъни туннинг олтидан бир қисми қолгунга қадар тоат-ибодат, дуо ва зикр билан машғул бўлиб, сўнг Витрни, ундан сўнг Бомдоднинг суннатини ўқиб, яна тўшакларига ётар ва Бомдодга иқомат айтилгунга қадар қуш уйқусини ухлар эдилар.

Расулуллоҳнинг кундалик ҳаётлари ва одамларга муомала қилишлари пайғамбарлик далилларида бир далил эди. Осмон ваҳисига боғланмаган, Аллоҳ тарафидан жўнатилмаган ва ёлғондан “мен пайғамбарман” деб даъво

қиладиган одам бу қадар самимий муомала қила олмас эдики, ҳозир бундай илоҳий тарбияга суғорилган муомаладан икки шингил келтирамиз. Биринчиси – Сумома ибн Ассол билан бўлган воқеадир. Сумома учун дунёда расулуллоҳдан ёмон одам йўқ эди. Уни асир олиб Мадина масжидига олиб келишганда, расулуллоҳ уни устунлардан бирига боғлаб қўйишларини буюрдилар. Сумома ўша ерда туриб у зотнинг юриш-туришларини, ўзига ва теваарак атрофидаги одамларга қилган муомалаларини обдон кузатгач, “бу подшоҳ ҳам эмас, жаббор султон эмас, балки Аллоҳ тарафидан юборилган ҳақ пайғамбардир” деган қарорга келди ва: “Ашҳаду ан ла илаҳа иллаллоҳ ва ашҳаду анна Муҳаммадан расулуллоҳ” дея гувоҳлик бергандан сўнг, пайғамбаримизга қараб, мана бундай деди: “Эй, Муҳаммад! Аллоҳга қасам, шу кунга қадар мен учун сенинг юзинг дунёдаги юзларнинг энг ёмони эди, энди эса менга энг севикли юзга айланди. Аллоҳга қасам, сенинг дининг мен учун энг ёмон дин эди, энди энг сеvimли динга айланди. Аллоҳга қасам, шаҳарлар орасида мен учун энг ёмони сенинг шахринг (Мадина) эди, энди мен учун у энг сеvimли шаҳарга айланди!”⁴²⁰

Пайғамбарликга далил бўлган муомаладан иккинчиси – Адий ибн Ҳотим билан бўлган воқеадир. У пайғамбаримиз олдида келганида насроний динида эди, кейин у кунни мана бундай хотирлаганлар: Адий ибн Ҳотим розияллоҳу анху у зот билан энг аввалги учрашувларини мана бундай хотирлаганлар: “Мен у зот билан бораётган эдим. Баногоҳ, йўл устида, бола етаклаб турган аёл чақириб: “Ё, расулуллоҳ, сизга ҳожатимиз бор эди”, - деди. Шунда расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тўхтадилар ва то у аёл узундан-уzun гапини тугатмагунча эшитиб туравердилар. Бу ёқда туриб у

зотга менинг раҳмим келиб кетди ва ичимдан ўзимга-ўзим: “Гувоҳлик бераманки, сиз менинг ва (Хияра ҳокими) Нуъмон ибн Мунзирнинг динидан (насронийликдан) поксиз! Эгар сиз подшоҳ бўлганингизда бир болакай ва бир аёл учун бу қадар кўп тўхтаб, уларнинг арзу-ҳолини эшитмас эдингиз”, - дедим. Шу-шу бўлдию, Аллоҳ менинг қалбимга унинг муҳаббатини жо қилиб қўйди”.⁴²¹

Юқорида ўтган лавҳалардан кўриниб турибдики, мустафо саллаллоҳу алайҳи ва саллам кундалик, жисмоний ва руҳоний ҳаётларида тоза, покиза ҳаёт кечирганлар. У зотнинг руҳоний-иймоний аҳволига қарсангиз, унга қадар ҳеч бир башар фарзанди етмаган олий, руҳоний даражаларга етиб, Аллоҳни энг яхши таниган, буюк ва теран иймон соҳиби бўлганига амин бўласиз. Нега бундай бўлмасин, ахир у зот етти қават осмонлар устига – Аллоҳнинг даргоҳига қадар кўтарилиб бориб, тақдирларни ёзаётган илоҳий қаламларнинг қитирлашини эшитган, жаннатни ўз кўзлари билан кўриб, ундаги мева шингилларидан узиб олишга интилган, Роббиси ато қилган, лойлари мискдану тошлари дурру гавҳардан бўлган Ҳавзу Кавсарни ўз кўзлари билан кўрган бўлсалар!⁴²²

Аллоҳга қурбатларига яна бир мисол: икки-уч кунлаб сахарлик ҳам, ифтор ҳам қилмай рўза тутар, кечалари эса ухламасдан Роббисига ибодату муножотлар қилиб чиқар ва мана шундай ибодат қилишни ҳоҳлаган саҳобаларини қайтариб:

«لَا، لَسْتُمْ مِثْلِي؛ إِنِّي أَبِيتُ بُطْعَمِنِي رَبِّي وَيَسْقِينِ»

“Йўқ, сизларнинг ҳолингиз мен каби эмас, мени эса Роббим ухлаб ётганимда ҳам едириб-ичириб қўяди”. дер эдилар.⁴²³

Бундай ибодатларидан шу қадар лаззат ва ҳаловат олар эдиларки, дунёнинг ҳеч қандай лаззати уларга тенг келмас эди.

Шу билан биргаликда Аллоҳ у зотни дунёвий саодат билан ҳам саодатманд қилган эдики, дунё лаззатларини ўша неъматлар орқали ҳис қилар эдилар. Масалан:

қанчадан-қанча қайғу ҳасратдан сақлади;

соғлом, бардам, бақувват қилди;

севикли, уни ҳам севган жуфту ҳалоолларни ато этди;

улар билан бахтиёр кунларни ва тунларни ўтказдилар;

дунё райҳонлари – фарзандлар бериб, оталик завқу сурури билан неъматлантирди.

Абу Бакр, Умар каби вафодор дўстларни ато қилдики, кўп сўзларида “Абу Бакр ва Умар билан кирдим”, “Абу Бакр ва Умар билан бирга чикдим”, “Абу Бакр ва Умар билан бирга бордим”, - дея, уларни ёдга олар эдилар;⁴²⁴

у зотга ўз насабидан бўлган, ўз уйида вояга етган, ўзи севган, ҳатто Арши аълодаги Аллоҳга ҳам севикли бўлганлигини билган куёвни – Абул Ҳасан Али ибн Абу Толибни ато қилди;

Алидан бошқа куёвлари ҳам вафодор куёвлар бўлди. Улар: Усмон ибн Аффон, Абул Ос ибн Робиъ розияллоху анҳулардир;

у зотга шундай ажойиб саҳобаларни неъмат қилиб бердики, улардан Аллоҳ рози бўлди ва уларга сакинат туширди: “Аллоҳ уларнинг қалбларидагини билди ва уларга сакинат нозил қилди”. (Фатҳ сураси, 18-оят)

Шундай қилиб у зот яқинлари ҳамда саҳобалари учун бахтиёр бўлиб, улуғ зафару ғалабаларга тўла ҳаёт кечирдилар, ана шу ютуқлари билан саодатманд бўлдилар. У зотнинг ҳаётларидаги энг катта ютуғи Аллоҳнинг рисолатини етказиш ва одамларнинг Аллоҳ динига тўда-тўда бўлиб киришлари эди ва бунга муваффақият ила эришдилар. Шунинг учун мен у зотнинг қалбидаги сурур ҳамда саодатмандликни тававвур ҳам қила олмайман. Шунингдек, мен охирги, видолашув ҳажларида Араб жазирасининг ҳар қайси тарафидан келган юз мингдан ошиқ одамнинг бир овоздан “биз шохидмиз, ё расулуллоҳ! Сиз омонатни бекаму кўст етказдингиз ва умматга насихат қилдингиз” дея гувоҳлик берган пайтдаги бахт-саодатларини ҳам тасаввур қила олмайман.

Албатта, буларнинг ҳаммаси Аллоҳ Ўз пайғамбарига ёғдирган неъматларнинг баъзисигинадир. Аллоҳ таоло деди:

﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى﴾.

“Яқин келажақда Роббинг сенга (неъматларини) ато қилажақ ва сен (Ундан) рози бўлажаксан!” (Зуҳо сураси, 5-оят)

Ўз ҳаётларида ҳар қандай (тил, кўз бадан) лаззатларидан ҳам баҳраманд бўлганлар ва бунинг учун Аллоҳга миннатдорчилик билдириб, мана бундай дуо қилганлар: “Берган неъматлари учун Аллоҳга кўпдан-кўп, муборак ва покиза ҳамду санолар бўлсин! Бизларга кифоя қилувчи, ризқ берса қайтариб олмайдиган, инкор қилиб бўлмас, доимий ва биз мудом муҳтож бўлган ризқларни ато қилувчи Роббимиз Аллоҳга ҳамдлар бўлсин! Эй, Аллоҳим! Бизларни ичирган ҳам едирган ҳам, бой ва қаноатли қилган ҳам, ҳидоят қилган ҳам, ҳаёт бахш этган ҳам Ўзингдирсан! Берган неъматларинг учун Сенга ҳамду санолар бўлсин!”⁴²⁵

Уйқудан уйғонган пайтларида уйқуни соғинган кўзларга уйқу ато этган, ухлагандан кейин соғ-омон уйғотган Аллоҳга, бу фазли учун мана бундай ташаккур изҳор қилар эдилар: “Бизни кичкина ўлим (уйқу) билан ўлдиргандан сўнг, қайтадан ҳаёт бахш этган Аллоҳга ҳамду санолар бўлсин!”

Одатий ҳол бўлиб қолган емоқ-ичмоқ ва ухламоғу уйғонмоқнинг неъмат эканлигини чуқур ҳис қилиб, улар учун ҳамд айтадиган зот ошиқчаси билан, пайдар-пай берилган неъматларга янада кўпроқ, мана бундай деб ҳамд айтар эдилар: “Менга миннат – яхшиликнинг афзалини ва мўл-кўл неъматларни ато этган Аллоҳга ҳамдлар бўлсин! Аллоҳга ҳар қандай аҳволда ҳам ҳамду санолар бўлсин!”

Барчамизга одат бўлиб (сезилмай) қолган нарсаларнинг неъмат эканлигини элатганларидан кейин, омон ётиб, эсон уйғонган, соғлом ва бир кунликгина

овқати бор одам ҳақида мана бундай дедилар:

«مَنْ أَصْبَحَ آمِنًا فِي سَرِيرِهِ، مُعَافًى فِي جَسَدِهِ، عِنْدَهُ طَعَامُ يَوْمِهِ، فَكَأَنَّمَا حَبِرْتُ لَهُ الدُّنْيَا»

“Ким уйидаги ётган тўшагидан омон, жасади офиятли бўлган ҳолда уйғонса ва унинг уйида бир кунлик таоми бўлса, гўёки у бутун дунё бойлигига эга бўлган киши кабидир”.⁴²⁶

Неъматни сеза билган одамгина ундан лаззатлана олади. Ким неъматни ҳис қилса, ундан завқу лаззат олса ва унинг улуғлигини сезса, ундай одамнинг бахту саодат майдонлари ҳам кенгаяди, у учун ҳаёт янада гўзалроқ кўринади ва бу неъматларни берган Аллоҳга шукрлар айтади. Неъматга шукр қилган одамга янада кўпроқ неъмат берилади. Шундан сўнг унинг ҳаёти янада кенг, ранг-баранг ва гўзал бўлади.

“Пайғамбарнинг бир кунлик ҳаёти” китоби орқали тиниб тинчимаган, қайноқ пайғамбарона ҳаётга назар солар экансиз, у зотнинг жуда улкан алам денгизларидан мардонавор сузиб ўтганлигининг гувоҳи бўласиз: болалик чоғларидаги аввал отасидан, кейин онасидан, кейин бобосидан ажраган пайдар-пай етимлик, пайғамбарлик келгандан кейинги азобу азиятлар, севикли аёли Хадичадан, севикли амакиси ва ҳомийси Абу Толибдан ажралиш, ундан сўнг ўғил ва қиз фарзандларининг ўлими, туғилиб ўсган севикли шаҳардан ҳайдалиш, ҳижрат азоби, Уҳуд жангида яқинларидан ва саҳобаларидан жудо бўлиш, севикли ва вафодор аёли Оишага бўлган тухматлар ва бошқа мусибатлар...

Бунча алам, бунча қайғулар агар бошқа бир одамнинг бошига тушса, умр бўйи табассумни унутиб, салбий туйғулар қуршовида одамови бўлиб қолса керакдир, валлоҳу аълам. Аммо расулуллоҳ салбий таассуротларни енгиб, ҳаётнинг янгидан янги саҳифаларини очиб, ҳар лаҳзаларида ҳаётни ийжобийлаштириб яшадилар. Агар сиз у зотнинг ижобий ҳаётини кўрсангиз, албатта, ҳаёлингиздандан “бу одам умрида ғам андуҳ кўрмаган бўлса керак” деган сўз ўтарди.

Расулуллоҳнинг ўз саҳобалари ҳаётига аҳамиятичи? Уларнинг ҳаётини ўз ҳаётидек кўриб, қайғуларини ҳам, қувончларини ҳам тенг бўлишиб, улар билан аралашиб яшар эдилар. Во ажаб! Сийратга қарасангиз у зот гўё барча саҳобалари билан тиғиз боғланишда яшаган бўлса керак деган таассуротда қоласиз:

бир қарасангиз, бировининг боласини бағрига босиб, оғзига муборак сўлақларини суртаётган;

бир қарасангиз, уларнинг сувларига қўлларини солиб, табаррук қилиб бераётган;

бир қарасангиз уларнинг болачалари, қизчалари билан кўчада ўйнаётган, меҳр-муҳаббат билан бошларини силаётган;

бир қарасангиз, бировининг ўғилчаси юзига сув пуркаб ҳазиллашаётган;

яна бир куни кимнидир фарзандини кийинтираётган;

барчага табассум билан қараётган, баракотларини улашаётган;

кимдир қўй сўйиб, уйига, меҳмонга чақираётган;

яна бир куни кимнингдир дастурхони устида суҳбатлашиб ўтирган;

улар билан бирга ҳайит кунини ўтказаетган;

кимгадир қўй сўйишни ўргатаётган;

каттаю кичик маросимларида қатнашаётган;

бир қарасангиз, ҳабашлар рақсини олқишлаб, уларни руҳлантириб турган;

бир куни қайсидир касал бўлган саҳобасини кўргани бориб, уларни ҳайратга солган, муборак қўллари билан баданларини силаган, касалларига шифо тилаган, нафсларига сакинат бахш этиб, тинчлик, бахтиёрлик улашиб юрган;

яна бир куни ўлган саҳобасининг жанозасида қатнашган;

бир қарасангиз, қайсидир саҳобасининг қабри устида кўз ёш тўкиб, унга истиғфор айтиб турган;

яна бир куни мажлисда кўринмай қолган саҳобасини йўқлаётган...

Мана шу тариқа, ўз ҳаётларини уларнинг ҳаёти билан чамбар-час боғлаб, ўз ҳаёти ила уларнинг ҳаётини мунаввар қилиб яшадилар. Кейин вафот қилдилар, лекин сулук ва суннатлари, зикрлари ўлмади. Саҳобалар доим у зотни мана бундай сўзлар билан эслаб юрдилар:

оёқларининг болдири хануз кўз ўнгимда турибди;

узукларининг қандай ялтирагани ҳамон ёдимда;

сочларининг фарқи ва унга сурган ҳушбўй мойнинг ҳиди ҳануз димоғимдан кетмайди;

баданим қўлларининг салқинлигини ҳамон сезиб тургандек;

ўшанда қўллари муздек эди ва ундан мискнинг ҳиди келарди;

ўшанда мен қиёматни ўйладим ва икки кафтимда у зотнинг товонларининг салқинлигини ҳис қилдим...⁴²⁷

Мустафо саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан кун бўйи ҳаёлан бирга бўлиш бизнинг қалбимизда у зотга нисбатан қайноқ муҳаббатни уйғотади. Саҳобалар мудом у зот билан жисмонан бирга бўлганлар, у зотдан буюк инсонийликни, бетакрор тарбияни кўрганлар ва шунинг учун ҳам у зотни қаттиқ севганлар. Чунки, ҳаётлари жозибали эди. Биз ҳозирда улар кўрган жозибали ҳаётни кўрмасак ҳам, улар ривоят қилган ҳадислар орқали биламиз, ҳис қиламиз ва ана шу ҳиссиётимиз орқали мустафо саллаллоҳу алайҳи ва салламни севамиз. Мана шу севгимиз мудом бўлиши учун ва охиратда севиклимиз билан бирга бўлишимиз учун у зотнинг сийратларини такрор ва такрор ўқишимиз керак. Чунки, у зотнинг ҳаётидан янги бир саҳифаларни ўрганганимиз сари муҳаббатимиз ҳам, у зот билан учрашишга бўлган шавқимиз ҳам кучаяверади. Мен бу китоб билан замон пардаларини кўтариб, ҳаёлан ўша замонга бориб, у зотга жисмонан яқинликни ҳис қилиб, яшаган кунларини биргаликда яшадим, нафасларини, шивирларини эшитдим ва муборақ ҳаётни ўз кўзим билан кўргандек бўлдим. Ё, расулуллоҳ! Аллоҳга қасамки, сиз менга ўз нафсимдан ҳам севиклидирсиз! Эй, Аллоҳим! Биз пайғамбаринг Муҳаммадга иймон келтирдик, уни севдик,

кўрган, билган қадамларига (суннатларига) эргашдик. Эй, Аллоҳим! Бизларни қиёматда севиклимиз билан учраштиргайсан, у билан бирга тиргизгайсан, уни шафоатига ноил, ҳавзига ворид қилгайсан! Олий Фирдавс жаннатида у билан, Ўзинг неъмат берган пайғамбарлар, сиддиқлар, шаҳидлар ва бошқа солиҳ бандалар билан кўшни бўлишни насиб қилгайсан! Бу не қадар гўзал кўшничиликдир!

﴿رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أُنزِلَتْ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ﴾

“Эй, Парвардигор! Биз Сен нозил қилган Қуръонга иймон келтирдик, Сен юборган пайғамбарга эргашдик. Энди бизларни (Ўзингнинг яккаю ягоналигингга ҳамда динингнинг ҳақ эканлигига) шоҳид бўлганларнинг қаторига ёзиб қўй!”

(Оли Имрон сураси, 53-оят)

“Эй, Аллоҳим! Муҳаммад ва унинг оиласига, худди Иброҳим ва унинг оиласига раҳм қилганинг каби раҳм қил! Шунингдек, Муҳаммад ва унинг оиласига, худди Иброҳим ва унинг оиласига берганинг каби баракотларни ато қил! Ўзинг барча мақтов ва улуғлик соҳибидирсан!”



Китобнинг ёзилиш тарихи ва баъзи бир эслатмалар

Бу китобни ёзиш фикри менга тақрибан 1415-ҳижрий йилда келди. Ўшанда биродарим Абдулазиз Можид раҳимаҳуллоҳ билан бир жойда суҳбатлашиб ўтирган эдик. Шу китобни ёзиш фикримни айтсам, у: “Мен ҳам шундай фикрда эдим”, - дедилар. Мен китобда ёзиладиган “Расулуллоҳнинг бир кунлик ҳаётининг муфассал баёни” калимасини ва қўллари билан ишора қилган ҳодисаларни айтдим, у ҳам масжидга сув олиб келиниши ва расулуллоҳнинг у сувни табаррук қилиб берганларини зикр қилдилар. Ана шу ўтириш ва у ердаги гап-сўзларни худди ҳозиргидек эслайман. Аллоҳ биродаримизнинг (руҳини шод) илмини фойдали ва ўзини бу китобнинг савобига шерик қилсин!

Ана шу кундан бери бу фикримни ардоқлаб, керакли маълумотларни тўплаб, “Пайғамбарнинг бир кунлик ҳаёти” китобининг синов нусхасини ёздим ва китоб муқаддимасида исмларини зикр қилган баъзи устозлар ва биродарларимга бердим. Уларнинг қимматли фикрларини, танбеҳу мулоҳазаларини эътиборга олиб, китобнинг керакли ўринларида фойдаландим. Уларга яна бир карра миннатдорчилигимни билдираман.

Бу китобни ёзишдан мақсад, пайғамбар алайҳиссаломнинг бир кунлик ҳаётларини муфассал баён қилиш орқали у зотга иқтидо қилишдан иборатдир. Зеро, Аллоҳ таоло: “Сизлар учун Аллоҳнинг элчисиди энг гўзал намуналар бордир”, - деган. Биз у намуналар билан ўз ҳаётимизни ислоҳ қиламиз. На фақат ўзимизнинг – мусулмонларнинг ҳаётини балки бутун башариятнинг ҳаётини ислоҳ қиламиз. Лекин, бунинг учун китобдаги гўзал намуналар билан башариятнинг бой, воқеий тажрибаси орасидаги муштаракликни топишимиз лозим бўлади. Ахир пайғамбаримиз ўзлари ҳам инсон ва бутун башарият учун юборилганку! Аллоҳ таоло деди:

﴿قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا﴾.

“Айтгил: «Аллоҳ Пок парвардигордир! Мен эса инсон-пайғамбар қилиб юборилгандирман»”. (Исро сураси, 93-оят)

Сийрат китобларининг кўпчилиги тарихий оқим, тарихни баён қилиш услубида ёзилиб, бизларга ҲАЁТ ТАРИХИНИ тақдим қилади. Биз эса бу китобда сийратга бошқа бир “деразадан” қарашга, бошқачароқ жиҳатдан ёндашишга уриниб, ҲАЁТ ТАЖРИБАСИНИ тақдим қилмоқдамизки, биз бунга жуда ҳам мухтож эдик. Шоир Мутанаббий айтади:

وقد وجدت مجال القول ذا سعة ** فإن وجدت لساناً قائلاً فقل

Сўз мажоли кенг бўлса, биродар,

Қараб турмай, сўзлайвергил баробар.

Сўзловчи тил бор экан то оғизда,

Бас, сўзлансин янги-янги маънолар.

Албатта, китобда айтилган воқеа-ҳодисалар фақат бир кун ичида содир бўлмаган. Аммо, уларнинг умумий маъносини йиғиб қараладиган бўлса, бир кун ичида бўлган ҳодисаларга яқиндир.

Бу китобда ёзилган баъзи воқеаларнинг вақти бошқа ривоятларда келган маълумотлар билан бир хил чиқмаслиги ҳам мумкин. Бу эса ижтиҳод масаласидирки, бизнинг маслагимиз баъзан тўғри чиқса, баъзан хато чиқиши ҳам мумкиндир.

Нассларни (ҳадис матнларини) танлашда имкон қадар саҳиҳ манбаларга мурожаат қилганим билан, баъзи ўринларда (агар саҳиҳ хабар билан қувватланган бўлса) санадида заифлик бўлган хабарлар ҳам келтирилди.

Қайсидир хабарни келтираётганимда у мавзудаги биргина ривоятга ёпишиб олмасдан, бир неча ривоятларни муқояса қилиш натижасидаги умумий маънога таяндим.

Қайсидир воқеа ёки ҳодисани ёритишда ҳам биргина саҳобанинг сўзи билан кифояланмасдан, бошқа матнлару ривоятлар билан боғлашга ҳаракат қилдим. Аммо, нақл қилинган сўз расулуллоҳга тегишли бўлса, бошқа ривоятларда келган ўшандай матнлар билан мувофиқлаштириб, энг комил нассни танладим.

Китобнинг биринчи босилишида ҳадисларнинг даракларига катта аҳамият бериб, шу маънодаги бошқа ҳадисларнинг дарагини ҳам ёзган эдим. Бунинг

натижасида, манбаъларни ёзиш ҳисобига китобнинг ҳажми кўпайиб кетган эди. Аслида бу ҳадис илмидаги мутахассис олимларнинг ишидир. Шунинг учун бу босилишида ана шу жиҳатини қисқартириб, Бухорий, Муслим ва бошқа суналардаги ҳадис аслини келтириш билан кифояландим.

Сўнгги сўз ўрнида шуни айтмоқчиманки, бу китобни мутолаъа қилган ва агар хатоси бўлса уни тўғрилашга ёрдам берган барча кишиларга, аввалданок миннатдорчилигимни изҳор қиламан. Зеро илм олимларни бирлаштирувчи воситадирки, ҳар киши биродарлари билан кўпдир. Ҳар бир илм толибининг ёдида Аллоҳнинг мана бу каломи бўлсин:

﴿وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾.

“Сизларга (эй, инсонлар) озгина илм берилгандир”. (Исро сураси, 85-оят)

Абдулваҳҳоб ибн Носир ат-Турайрий Абул Хайл

www.altriri.net

Email: altriri@gmail.com

Twitter: [/altriri](https://twitter.com/altriri)

Facebook: [@Abdulwahab.altriri](https://www.facebook.com/Abdulwahab.altriri)

Youtube: [/c/AbdulwahabAltorairy](https://www.youtube.com/c/AbdulwahabAltorairy)

Telegram: t.me/altriri

TikTok: [abdulwahabaltriri](https://www.tiktok.com/@abdulwahabaltriri)

WhatsApp: 00905467723779

Изоҳлар

1. «Саҳиҳул Бухорий»: 113-ҳадис, «Саҳиҳу Муслим»: 742-ҳадис, «Сунану Абу Довуд»: 716-ҳадис.
2. Бухорий ва Муслимда зикр қилинган бу дуонинг маъноси қуйидагича: “Бизни кичкина ўлим (уйқу) билан ўлдиргандан сўнг, қайтадан ҳаёт бахш этган Аллоҳга ҳамду санолар бўлсин!”
3. Аҳмад ибн Ҳанбал, “Муснад” китоби: 168828-ҳадис. «Саҳиҳул Бухорий»: 914-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 526-ҳадис.
4. Дуонинг маъноси: “Эй, Аллоҳим! Эй, мана шу мукаммал даъват-чақириқнинг ҳамда вақти кирган намознинг Роббиси! Муҳаммадга васила – шафоат қилиш ҳуқуқини ҳамда фазилатларингни ато қилгайсан ва уни Ўзинг ваъда қилган, сано айтилган (шафоат қилувчи) мақомида тирилтгайсан!”
5. {Гоҳида (таҳажжуд ва Фажрнинг суннатини ўқиб, енгилгина ором олаётган) ўрнидан туриб, таҳорат ҳам олмасдан Фажр (Бомдод) намозининг фарзини ўқиш учун масжидга чиқар эдилар. Бу ҳақда (нега таҳорат олмадингиз дея) сўраганларга “икки кўзим ухлагани билан қалбим огоҳ эди” деб жавоб берар эдилар. Қаранг: «Саҳиҳул Бухорий»: 3569-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 738-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 1341-ҳадис.
6. «Саҳиҳул Бухорий»: 618-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 723-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 1255-ҳадис.
7. Оят маъносининг таржимаси: “Айтинг: Биз Аллоҳга, бизга туширилган Қуръонга ва Иброҳим, Исмоил, Исҳоқ, Яъқубларга ҳамда уларнинг авлодлари – асботларга туширилган саҳифаларга иймон келтирдик. (Шунингдек) Мусога, Исога ва бошқа пайғамбарларга Роббиси тарафидан берилган муқаддас китобларга ҳам иймон келтирдик. Биз пайғамбарлардан ҳеч бирининг орасини ажратмаймиз (барчасига иймон келтирамиз) ва биз Аллоҳга бўйин сунгувчилармиз”. (Бақара сураси, 136-оят)
8. Оят маъносининг таржимаси: “Айтинг: “Эй, аҳли китоблар! Сиз ва бизларнинг ўртамизда муштарак бўлган сўзга келинлар! (У сўз мана бундайдир): Аллоҳдан ўзгага ибодат қилмайлик, Унга ҳеч нарсани шерик ҳам қилмайлик ва Аллоҳни ташлаб, баъзиларимиз баъзиларимизни робби – худо қилиб олмасин!” Агар (бу сўздан) юз ўтгирсалар, “гувоҳ бўлинг: биз – мусулмонлармиз” деб айтингиз”. (Оли Имрон сураси, 64-оят)
9. Исо улардан кофирликни сезиб қолгач, (хаворийларига) “Аллоҳнинг йўлида менга ким ёрдамчи бўлар?” деган эди, хаворийлар: “Биз Аллоҳнинг ёрдамчилари бўламиз! Аллоҳга иймон келтирдик.

(Эй, Исо, гувоҳ бўлгинки: биз – мусулмонлардирмиз”, - дедилар”.

10. «Саҳиҳу Муслим»: 726-727 –ҳадислар. «Сунану Абу Довуд»: 1256-1260-ҳадислар.

11. Имом Аҳмад, “Муснад” китоби, 9258-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 1258-ҳадис.

12. Эндигина уйқудан уйғонган завжасини унга маъқул келган муомала билан хушнуд қилган эрга тасаннолар!

13. «Саҳиҳул Бухорий»: 626-994-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 736-743-ҳадислар.

14. Имом Аҳмад ибн Ҳанбал. “Муснад” китоби, 2572-ҳадис.

15. Имом Аҳмад ибн Ҳанбал. “Муснад” китоби, 26417-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 466-ҳадис.

16. Наҳл сураси, 96-оят

17. «Саҳиҳу Муслим»: 606-ҳадис.

18. «Саҳиҳул Бухорий»: 637-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 604-ҳадис.

19. «Саҳиҳул Бухорий»: 275-ҳадис, «Саҳиҳу Муслим»: 605-ҳадис, «Сунану Абу Довуд»: 1220-ҳадис.

20. Анъом сураси, 9-оят.

21. «Саҳиҳул Бухорий»: 719-723-ҳадислар, «Саҳиҳу Муслим»: 433-ҳадис, «Сунану Абу Довуд»: 670-ҳадис.

22. Аҳмад ибн Ҳанбал, “Муснад” китоби, 5724-ҳадис, «Сунану Абу Довуд»: 666-ҳадис.

23. «Саҳиҳул Бухорий»: 717-ҳадис, «Саҳиҳу Муслим»: 436-ҳадис.

24. «Саҳиҳул Бухорий»: 725-ҳадис.

25. Такбиратул эҳром – намозга киришаётган пайтда “Аллоҳу акбар” деб такбир айтиш. Бу такбирнинг “эҳром – ҳаром қилиш” деб аталишининг сабаби – шу такбир айтилгандан сўнг намозда намоз калималаридан бошқа сўзларни айтиш, намоз ҳаракатларидан бошқа ҳаракатларни қилиш ҳаром бўлиб қолади. (Таржимондан)

26. «Саҳиҳул Бухорий»: 744-ҳадис, «Саҳиҳу Муслим»: 598-ҳадис.

27. “Муснад”, 11657-ҳадис, «Сунану Абу Довуд»: 776-ҳадис, «Жомиут-Тирмизий»: 243-ҳадис.

28. «Саҳиҳул Бухорий»: 541-559-779-ҳадис, «Сунану Абу Довуд»: 1465-4001-ҳадис, «Жомиут-Тирмизий»: 2927-ҳадис.

29. «Саҳиҳул Бухорий»: 541-559-779-ҳадис, «Саҳиҳу Муслим»: 461-647-ҳадис.

30. Исро сураси, 78-оят.

31. «Саҳиҳул Бухорий»: 4560-6394-ҳадис, «Саҳиҳу Муслим»: 677-678-ҳадис.

32. Аҳмад ибн Ҳанбал, “Муснад” китоби, 15737-ҳадис, «Саҳиҳул Бухорий»: 1155-6152-ҳадис.

33. «Саҳиҳу Муслим»: 591-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 1512-ҳадис. Дуонинг маъноси: “Аллоҳдан мағфират сўрайман (уч бора). Эй, Аллоҳим! Сенинг бир исминг Саломдирки, саломатлик Сендандир. Эй, жалолат ва улуғлик соҳиби, Сен (золимлар ва мушриклар сифатлаган ноқис сифатлардан) Олийдирсан!”

34. Аҳмад ибн Ҳанбал, “Муснад” китоби, 18553-ҳадис, «Саҳиҳул Бухорий»: 852-ҳадис, «Саҳиҳу Муслим»: 709-ҳадис.

35. «Саҳиҳул Бухорий»: 844-ҳадис, «Саҳиҳу Муслим»: 593-594-ҳадис.

36. Дуонинг маъноси: “Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ ва Унинг шериги ҳам йўқдир. Барча мулк Унингдир, барча санолар Унгадир ва У барча нарсага Қодир худодир. (Ёмонликни даф қилишда ҳам, яхшиликни жалб қилишда ҳам) Аллоҳдан ўзга куч-қувват эгаси йўқдир. Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ, биз Унинг Ўзигагина ибодат қилурмиз. Неъмату фазилатлар Унингдир, барча яхши санолар Унгадир. Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ. Биз – магарки кофирлар ёмон кўрсалар ҳам – Аллоҳга ихлос билан ибодат қиламиз. Эй, Аллоҳим! Сен ато қилсанг, ҳеч ким монё бўлолмас, Сен монё бўлсанг, ҳеч кимса ато этолмас! Ҳеч бир куч-қувват соҳиби (Сенинг изнингсиз) фойда бера олмас. Барча куч-қувват Сенингдир!”

37. Имом Аҳмад ибн Ҳанбал. “Муснад” китоби, 729-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 771-ҳадис, «Сунану Абу Довуд»: 1509-ҳадис.

38. Дуонинг маъноси: “Эй, Аллоҳим! Менинг муқаддам ва охириги, яширин ва ошкора ҳамда чекдан чиққан гуноҳларимни, шунингдек мендан кўра Ўзинг яхшироқ билган гуноҳларимни кечиргайсан! Ўзинг ўздиргувчию Ўзинг қолдиргувчисан. Ўзингдан ўзга ҳақиқий илоҳ йўқдир”.

39. «Саҳиҳул Бухорий»: 843-6329-ҳадис. “«Саҳиҳу Муслим»”, 595-597-ҳадислар.

40. «Саҳиҳу Муслим»: 2723-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 5071-ҳадис, “«Жомиут-Тирмизий»”, 3390-ҳадис.

41. “Тонгга ҳам етиб келдик. Олам мулкининг ҳаммаси Аллоҳники бўлган ҳолда тонг оттирдилар. Аллоҳга ҳамдлар бўлсин! Аллоҳдан ўзга ҳақиқий илоҳ йўқдир. У ёлғиз ва шериксиздир. Мулк Унингдир, ҳамду сано Унгагина хосдир. У барча нарсаларга Қодир худодир. Эй, Аллоҳим! Мен Сендан шу куннинг ва кейинги кунларнинг яхшилигини сўрайман! Мени шу куннинг ва кейинги кунларнинг ёмонлигидан сақлагайсан! Эй, Роббим! Мени дангасаликдан ва ёмон қаришликдан сақла! Эй, Роббим! Мени дўзах азобидан ва қабр азобидан сақла!”

42. Дуонинг маъноси: “Эй, Аллоҳим! Мен Сендан дунёю охиратда тинчлик – офият сўрайман! “Эй, Аллоҳим! Мен Сендан мағфират ҳамда динимда, дунёйимда, оиламда ва молимда офият сўрайман! “Эй, Аллоҳим! Менинг очилган айбларимни яширгайсан, қўрқинчларимни кетиргайсан! “Эй, Аллоҳим! Мени олд тарафимдан, орқа тарафимдан, юкори тарафимдан ҳамда ўнг ва чап тарафларимдан (келадиган балолардан) сақлагайсан! Мен Ўзингнинг буюклигингга сизиниб, ост тарафимдан алданиб қолишдан ҳам (Ўзингдан) паноҳ тилайман!”

43. Муснад: 20430-ҳадис, «Сунану Абу Довуд»: 5090-ҳадис, «Сунану Насойи»: 1032-ҳадис.

44. “Эй, Аллоҳим! Мен Сендан баданимга, кўз-қулоғимга офият беришингни сўрайман! Сендан ўзга илоҳ йўқдир! “Эй, Аллоҳим! Мени куфрдан, фақирликдан сақла! Эй, Аллоҳим! Мени қабр азобидан сақлагайсан! Ўзингдан ўзга илоҳ йўқдир!” Онҳазрат бу дуони ҳар эртаю ҳар кечда уч маротабадан ўқир эдилар.

45. Аҳмад ибн Ҳанбал, “Муснад” китоби, 12401-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2324-ҳадис.

46. Аҳмад, “Муснад”, 23784-ҳадис. «Жомиут-Тирмизий»: 2485-ҳадис. «Сунану Ибн Можжа»: 1334-ҳадис.

47. «Сунану Абу Довуд»: 4607-ҳадис. «Жомиут-Тирмизий»: 2676-ҳадис.

48. «Саҳиҳул Бухорий»: 68-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2821-ҳадис.

49. «Тариху Димашқ»: 39/114. Бу ҳадис заиф бўлгани билан, расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг умумий ҳаёт тарзига мутобиқ келади.

50. «Саҳиҳул Бухорий»: 458-1337-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 956-ҳадис.

51. «Саҳиҳул Бухорий»: 3613-4846-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 119-ҳадис.

52. «Саҳиҳул Бухорий»: 3813-7010-7014-ҳадислар.

53. «Саҳиҳул Бухорий»: 7046-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2269-ҳадис.

54. «Саҳиҳул Бухорий»: 1386-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2275-ҳадис. «Жомиут-Тирмизий»: 2294-ҳадис.

55. «Саҳиҳу Муслим»: 2268-ҳадис.

56. «Саҳиҳул Бухорий»: 7044-ҳадис.

57. «Муснад»: 20810-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 670-ҳадис. «Жомиут-Тирмизий»: 2850-ҳадис.

58. Мирқотул мафотих шарҳу мишқотул масобих: 7/ 2993/

59. «Муснад»: 6417-ҳадис. «Сунану Ибн Можжа»: 771-ҳадис.

60. Ибн Абу Шайба, “Мусаннаф”, 25451-ҳадис.

61. «Саҳиҳул Бухорий»: 822-ҳадис
62. «Саҳиҳу Муслим»: 253-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 51-ҳадис.
63. «Саҳиҳу Муслим»: 1365-ҳадис.
64. «Муснад»: 13025-ҳадис. «Саҳиҳул Бухорий»: 4794-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 1428-ҳадис.
65. «Муснад»: 2334-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2726-ҳадис.
66. Ҳайс – хурмо, ёғ ва бошқа сут маҳсулотларининг аралашмасидан ясалган таом.
67. Набиз – хурмо, ёғ ёки асал аралаштириб ясалган ичимлик. Мадинаи мунавваранинг суви тузли бўлгани сабабли мана шу тарзда сувнинг тузини кетириб, ичимлик таёрлашар эдилар. Набиз маст қилувчи ичимлик эмас. Қаранг: “Лисонул араб”, 3/511
68. Ўқувчи воқеаларнинг чошгоҳ пайти бўлаётганига аҳамият қилсин. Чунки, рўзани ният қилган одам тушга қадар ният қилиши керак (таржимон)..
69. «Саҳиҳул Бухорий»: 1494-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 1076-1154-ҳадис.
70. «Саҳиҳул Бухорий»: 502-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 509-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 1430-ҳадис.
71. Қаранг: «Сунану Абу Довуд», 4698-ҳадис.
72. «Саҳиҳул Бухорий»: 1494-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 1076-1154-ҳадис.
73. Бадруддин Айнийнинг “Умдатул қорий” китоби: 12/192
74. «Саҳиҳу Муслим»: 121-ҳадис.
75. Хужурот сураси, 2-оят
76. «Сунану Абу Довуд»: 4698. «Сунану Насоий»: 5006.
77. «Саҳиҳул Бухорий»: 89-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 1479-ҳадис.
78. «Саҳиҳул Бухорий»: 3568-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2493-ҳадис. «Шамоиلى Муҳаммадия»: 134-бет.
79. «Саҳиҳул Бухорий»: 2654-5976-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 87-ҳадис.
80. «Муснад»: 8029-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2581-ҳадис. «Жомиут-Тирмизий»: 2318-ҳадис.
81. «Саҳиҳул Бухорий»: 61-4698-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2811-ҳадис.
82. «Саҳиҳу Муслим»: 1028-ҳадис. «Муснаду Баззор»: 9754-ҳадис. «Саҳиҳу Ибн Ҳазийма»: 2131-ҳадис.

83. Бу ердаги “омонат”ни баъзилар иймон, баъзилар Аллоҳ ҳар бандага юклаган вазифалар, яна баъзилар эса ўз маъносидаги (хиёнатнинг зидди) омонат деб тафсир қилганлар.
84. «Саҳиҳул Бухорий»: 7086-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 143-ҳадис.
85. «Саҳиҳул Бухорий»: 6417-ҳадис.
86. Ҳадид сураси, 14-оят
87. «Сунану Абу Довуд»: 1516-ҳадис. «Жомиут-Тирмизий»: 3434-ҳадис.
88. Табароний: “Муъжамул кабир”, 4882-ҳадис. Байҳақи: “«Сунанул кубро””, 13340-ҳадис.
89. Таҳника – исломий урф-одатларнинг бири. Бу одатга биноан янги туғилган чақалоқни улуг одамларга олиб борилади ва у зот оғзига хурмо ёки бошқа ширинлик солиб, чайнаб, уни сўлаклари билан аралаштириб, кейин бу аралашмани чақалоқнинг танглайига суртади.
90. «Саҳиҳул Бухорий»: 3909-5470-5467-6198-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2144-2146-ҳадислар.
91. «Саҳиҳул Бухорий»: 6191-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2149-ҳадис.
92. Соъ ва мудд – ўша пайтдаги оғирлик ўлчовлари
93. «Саҳиҳу Муслим»: 1373. «Жомиут-Тирмизий»: 3454. «Сунану Ибн Можжа»: 3329.
94. «Муснад»: 10642-ҳадис. «Саҳиҳул Бухорий»: 2348-ҳадис. «Муснаду Баззор»: 8759-ҳадис.
95. Сарид – арабларнинг миллий таоми.
96. «Сунану Абу Довуд»: 3773. «Сунану Ибн Можжа»: 3263-3275. «Сунанул Байҳақий»: 7/283/
97. Саҳиҳ ҳадисларда кейинчалик бу қабиланинг ғаддорона хиёнат қилгани айтилади. Тарж.
98. «Муснад»: 19174. «Саҳиҳу Муслим»: 1017.
99. «Саҳиҳул Бухорий»: 53-4368-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 17-ҳадис.
100. «Муснад»: 184-ҳадис. «Саҳиҳул Бухорий»: 50-4777-ҳадислар.
101. Арабларнинг урф-одатига кўра ўғилнинг ўғли – неварани ҳам ўғли деб аталаверади.
102. «Муснад»: 2380-ҳадис. «Саҳиҳул Бухорий»: 63-ҳадис.
103. Олу Ирон сураси, 159-оят
104. Қаранг: Табакоту Ибн Саъд: 1/365. «Шамоили Муҳаммадия»: 319. Табаронийнинг “Муъжамул кабир” китоби: 22/155.
105. Дуонинг маъноси: “Эй, Аллоҳим! Мен Сени барча ноқис ва нолойиқ сифатлардан поклагайман! Эй, Роббим, мен Сенга ҳамд айтаман! Сендан ўзга илоҳ йўқ дея гувоҳлик бераман.

Ўзинг гуноҳларимни мағфират ва тавбаларимни қабул қилгайсан!”

106. «Муснад»: 19769. «Сунану Абу Довуд»: 4859.

107. «Муснад»: 24486. «Сунану Насоий»: 1268.

108. «Жомиут-Тирмизий»: 3502. «Сунану Насоий»: 10161.

109. «Муснад»: 26616. «Сунану Абу Довуд»: 5094.

110. Бу дуолар расулulloҳдан умматларига таълимдир. Илло, ўзлари бировга зулм қилишдан ва жоҳилона ишлардан маъсум эдилар. Таржмон.

111. «Саҳиҳул Бухорий»: 1513. «Саҳиҳу Муслим»: 1282.

112. «Саҳиҳул Бухорий»: 2856. «Саҳиҳу Муслим»: 30.

113. Имом Бухорий: “Тарийҳул кабийр”, 5/149

114. «Саҳиҳул Бухорий»: 2731. «Саҳиҳу Муслим»: 1218.

115. «Муснад»: 684-1053-3033-8604-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2330-ҳадис.

116. Араблар кўпинча улов миниб юрганлари учун қўлларига уржун ёки миҳжан кўтариб юриш уларда одат тусига кирган эди. Таржимон изоҳи.

117. «Саҳиҳул Бухорий»: 125-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2794-ҳадис. «Жомиут-Тирмизий»: 3141-ҳадис.

118. «Саҳиҳул Бухорий»: 3035-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2475-ҳадис. «Сунану Ибн Можжа»: 159-ҳадис.

119. «Муснад»: 17704-17713-ҳадислар. «Жомиут-Тирмизий»: 3641-ҳадис.

120. «Саҳиҳул Бухорий»: 6247. «Саҳиҳу Муслим»: 2168.

121. «Сунану Ибн Можжа»: 1899-ҳадис. «Муснаду Баззор»: 7334-ҳадис.

122. «Саҳиҳу Муслим»: 2508-2509-ҳадислар.

123. «Жомиу Муаммар ибн Рошид»: 19916.

124. «Муснад»: 27589-ҳадис. «Жомиут-Тирмизий»: 5204-ҳадис.

125. «Сунану Абу Довуд»: 4794. «Жомиут-Тирмизий»: 2490. «Сунану Ибн Можжа»: 3716.

126. Қаранг: Табароний, “Ал-аҳодисут-тивол” китоби.

127. «Сунану Абу Довуд»: 185-ҳадис. «Сунану Ибн Можжа»: 3179-ҳадис.

128. «Муснад»: 17702-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 193-ҳадис.
129. «Муснад»: 16367. «Саҳиҳу Муслим»: 2161.
130. «Муснад»: 14930-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2957-ҳадис.
131. Қалампирмунчоқ – ўша даврда болалар ва аёллар ҳушбўйланиш ҳамда зийнат учун такадиган тақинчоқ ва бу асло тумор эмас.
132. «Муснад»: 10891. «Саҳиҳул Бухорий»: 5884. «Саҳиҳу Муслим»: 2421.
133. Абу Туроб – тупроқнинг отаси. Шу воқеадан сўнг Алининг яна бир лақаби Абу Туроб бўлиб қолди. Тарж.
134. «Саҳиҳул Бухорий»: 441-3703-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2409-ҳадис.
135. «Саҳиҳу Муслим»: 2453-ҳадис.
136. «Саҳиҳул Бухорий»: 5178-ҳадис. «Жомии-Тирмизий»: 1338-ҳадис.
137. «Саҳиҳул Бухорий»: 380-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 658-ҳадис.
138. «Саҳиҳул Бухорий»: 2092-5420-5435-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2041-ҳадис.
139. «Саҳиҳул Бухорий»: 2069-ҳадис.
140. Абдурраззоқ. “Мусаннаф”, 7907-ҳадис.
141. «Саҳиҳул Бухорий»: 424-425-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 33-ҳадис.
142. «Саҳиҳул Бухорий»: 6129-6203-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2150-ҳадис.
143. «Саҳиҳул Бухорий»: 77-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 33-ҳадис.
144. «Муснад»: 12177-13086-ҳадислар. «Мусаннафу Абдурраззоқ»: 7907-ҳадис.
145. «Муснад»: 17678-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2042-ҳадис.
146. «Муснад»: 14245-15281-ҳадислар. Муснаду Доримий: 46-ҳадис.
147. «Муснад»: 15702-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 4991-ҳадис.
148. «Саҳиҳул Бухорий»: 3369-4798-6357-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 405-407-ҳадислар.
149. «Саҳиҳул Бухорий»: 1185. «Саҳиҳу Муслим»: 33.
150. «Сунану Аҳмад»: 12406-17694-ҳадислар. «Сунану Абу Довуд»: 5186-ҳадис. «Сунану Баззор»: 6872-ҳадис.
151. «Саҳиҳул Бухорий»: 1304. «Саҳиҳу Муслим»: 924.

152. Тавба сураси, 128-оят.
153. «Саҳиҳул Бухорий»: 194-4577-5651-6723-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 1616-ҳадис.
154. «Сияру аъломун-нубало»: 3/189-194. Ал-Исоба: 2/120-122.
155. «Саҳиҳул Бухорий»: 1356-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 3095-ҳадис.
156. Қалам сураси, 4-оят.
157. Яъни, сен исломий фатҳларга катта хисса қўшасан, у фатҳлардан қўп мусулмонлар фойда ва қўп мушриклар зарар кўрадилар.
158. «Муснад»: 1440-ҳадис. «Саҳиҳул Бухорий»: 2742-3936-5659-ҳадислар.
159. Қаранг: Ибн Саъднинг “Табақотул кубро” китоби: 3/102. «Сияру аъломун-нубало»: 1/92.
160. «Муснад»: 12438. «Саҳиҳул Бухорий»: 1461.
161. «Саҳиҳу Муслим»: 31. «Муснаду Баззор»: 9388. «Саҳиҳу Ибн Ҳиббон»: 4543.
162. «Саҳиҳул Бухорий»: 3674-3695-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2403-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 4218-ҳадис.
163. Қайлула – луғавий маъноси “озгина”. Истилоҳда “қайлула” деганда тушга яқин ёки (баъзи ривоятларда) тушдан (Пешиндан) кейин озгина ухлаб олиш тушунилади.
164. Юқорида ўтган “Пайғамбарона кун қандай бошланди?” темасида баён қилинган воқеаларни эсланг.
165. Ҳайс – хурмо, ёғ ва бошқа сут маҳсулотларининг аралашмасидан ясалган таом.
166. «Саҳиҳул Бухорий»: 5097-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 1075-ҳадис.
167. “Пайғамбарона кунлар қандай бошланди?” темасидаги Жувайрия она ҳузурига кирган воқеаларни эсланг.
168. «Саҳиҳул Бухорий»: 314. «Саҳиҳу Муслим»: 332. «Сунану Абу Довуд»: 314.
169. «Саҳиҳул Бухорий»: 6091-6121-ҳадислар.. «Саҳиҳу Муслим»: 320-314-ҳадислар.
170. «Саҳиҳул Бухорий»: 130. «Саҳиҳу Муслим»: 332.
171. «Муснад»: 514-25216-25339-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2401-2402-ҳадислар.
172. «Муснаду Исоқ ибн Роҳувайх»: 1750. «Муснад»: 25341. «Саҳиҳул Бухорий»: 676-5363-ҳадислар.
173. Табаронийнинг “Ал-муъжамул авсат” китоби, 8872.

174. Муснаду Абу Яъло: 4476-ҳадис. «Сунану Насойй»: 8868-ҳадис.
175. «Муснад»: 24855-ҳадис.
176. «Саҳиҳул Бухорий»: 949-952-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 892-ҳадис.
177. Тавба сураси, 108-оят
178. «Саҳиҳул Бухорий»: 1193-ҳадис.
179. Юқорида айтилгандек, бу икки опа-сингил аёл расулуллоҳнинг эмакдош маҳрамлари эди. Кейинчалик Умму Ҳаром Уббода ибн Сомит розияллоху анҳуга турмушга чиққанлар.
180. «Муснад»: 23551-ҳадис.
181. Муаллифнинг “Набавий қиссалар” номли китобига қаралсин.
182. «Муснад»: 25766. «Сунану Абу Довуд»: 179.
183. «Муснад»: 16033-27647-ҳадислар. «Сунану Насойй»: 731-ҳадис.
184. «Саҳиҳул Бухорий»: 516. «Саҳиҳу Муслим»: 543.
185. «Саҳиҳул Бухорий»: 565-759-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 452-618-ҳадислар.
186. «Саҳиҳул Бухорий»: 746. «Саҳиҳу Муслим»: 451. «Сунану Абу Довуд»: 801.
187. «Саҳиҳу Ибн Ҳазийма»: 512-ҳадис.
188. Баъзи ривоятларда “қуннинг аввалида” деб ҳам айтилгандир. Тарж.
189. «Саҳиҳул Бухорий»: 2597-6636-ҳадислар. Сағиғу Муслим: 1832-ҳадис.
190. Баъзан одамлар расулуллоҳдан арзимаган нарсаларни ҳам сўраганлиги учун ҳозир бу сўзларини аччиқ устида айтаётган эдилар. Тарж.
191. «Саҳиҳул Бухорий»: 92-93-540-7089-7291-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2359-ҳадис.
192. Бир куни Аслам қабиласидан бўлган Моиз ибн Молик деган саҳоба расулуллоҳга келиб: “Мен зино қилдим, менга Аллоҳнинг жазо ҳукмини беринг”, - дейди. Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам бир неча маротаба тесқари қараб олсалар ҳам, Моиз айбини тан олиб, “Менга Аллоҳнинг жазочини ижро қилинг”, - деяверганидан сўнг, саҳобаларига уни тошбўрон қилиб ўлдиришликни буюрадилар. Тарж.
193. Икки маротаба айтдилар. Таржимон изоҳи.
194. «Муснад»: 20803. «Саҳиҳу Муслим»: 1692-1694. «Сунану Абу Довуд»: 4422.
195. Олдида келадиган “Аср маҳалида” номли темага қаралсин.

196. «Саҳиҳул Бухорий»: 684-1218-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 421-ҳадис.
197. «Муснад» 15020. «Сунану Абу Довуд»: 2891. «Жомиут-Тирмизий»: 2092.
198. «Саҳиҳул Бухорий»: 625-1183-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 837-ҳадис.
199. «Саҳиҳул Бухорий»: 559-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 637-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 416-ҳадис.
200. «Саҳиҳул Бухорий»: 763-765-4429. «Саҳиҳу Муслим»: 462-463.
201. «Саҳиҳул Бухорий»: 602-3581-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2057-ҳадис.
202. «Саҳиҳул Бухорий»: 2567-3097-5383-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2972-2975-ҳадислар. «Тариху Димашқ»: 35/346.
203. Қол тили – оғиздаги баёнловчи тил. Аҳвол тили – инсоннинг ташқи ҳолати, кўриниши. Тарж.
204. «Саҳиҳу Муслим»: 2970-ҳадис. «Жомиут-Тирмизий»: 2357-ҳадис.
205. «Саҳиҳул Бухорий»: 5414. «Саҳиҳу Ибн Ҳиббон»: 6346.
206. «Саҳиҳул Бухорий»: 2567-ҳадис.
207. «Саҳиҳул Бухорий»: 6455-ҳадис.
208. «Муснад»: 16595-17678-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2031-2035-ҳадислар.
209. «Муснад»: 12325. «Саҳиҳул Бухорий»: 5386. «Жомиут-Тирмизий»: 1788.
210. «Муснад»: 23249-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2017-ҳадис.
211. «Муснад»: 15191. «Саҳиҳу Муслим»: 2052-2064. «Сунану Абу Довуд»: 3820.
212. Дobb – Араб саҳроларида яшовчи, калтакесакка ўхшаган жонивор.
213. Мазкур ҳайвон Нажд тарафларда кўп учрагани билан Макка ва Мадина атрофларида йўқ, агар бўлса ҳам жуда оз учрайди. Тарж.
214. «Муснад»: 2354. «Саҳиҳул Бухорий»: 5391. «Саҳиҳу Муслим»: 1945.
215. «Саҳиҳул Бухорий»: 5376. «Саҳиҳу Муслим»: 2022.
216. «Муснад»: 14552. «Саҳиҳу Муслим»: 2033.
217. «Саҳиҳул Бухорий»: 3340. «Саҳиҳу Муслим»: 194. Ҳадиснинг давомида Одам ота: “Мен шафоатга лойиқ эмасман”, - деб жавоб қайтаргач, одамлар бошқа пайгамбарларга келишади. Аммо, барчалари худди Одам отадек жавоб берадилар. Охирида пайгамбаримиз Муҳаммад

саллаллоху алайҳи ва салламга келадилар ва у зот башариятни шафоат қилиб, кутиш азобидан озод қилади ва сўроқ-савол бошланади. Таржимон изоҳи.

218. «Муснад»: 16595-18071-18970-ҳадислар. «Саҳиҳул Бухорий»: 5458-5459-ҳадислар.

219. «Муснад»: 24328-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 300-ҳадис.

220. «Саҳиҳул Бухорий»: 211-5454-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 358-ҳадис.

221. «Муснад»: 2068-2143. «Саҳиҳу Муслим»: 2004-2005-ҳадислар.

222. «Саҳиҳул Бухорий»: 7239. «Саҳиҳу Муслим»: 639.

223. «Муснад»: 12734. «Саҳиҳу Муслим»: 469. «Жомиут-Тирмизий»: 237.

224. «Саҳиҳул Бухорий»: 707-710-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 470-ҳадис.

225. «Саҳиҳул Бухорий»: 116-564-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 2537-ҳадис.

226. Абу Наимнинг “Маърифатус-саҳоба” китоби: 5/2943. Мухтасару «Тариху Димашқ»: 11/296.

227. «Саҳиҳул Бухорий»: 5-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 640-ҳадис.

228. «Саҳиҳул Бухорий»: 567-570-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 639-641-ҳадислар.

229. «Саҳиҳул Бухорий»: 849-850-870-ҳадислар.

230. «Саҳиҳул Бухорий»: 837-ҳадис.

231. Таховий: “Шарҳу маъонийил осор” китоби, 5/563.

232. () «(4/330) شرح معاني الآثار للطحاوي».

233. «Мусаннафу Абдурраззоқ»: 2137-ҳадис. Шуабул иймон: 4586-ҳадис.

234. «Мусаннафу Абу Шайба»: 6689. «Муснад»: 175-178. «Саҳиҳул Бухорий»: 45669. «Саҳиҳу Муслим»: 763.

235. «Муснад»: 35-175-4340-18457-ҳадислар. «Саҳиҳул Бухорий»: 5048-ҳадис.

236. Абдуллох ибн Масъуднинг. Таржимон изоҳи.

237. «Муснад»: 35-175-4340-18475. «Сунану Ибн Можжа»: 138.

238. «Муснад»: 23809. «Саҳиҳу Муслим»: 2055. «Жомиут-Тирмизий»: 2719.

239. «Муснад»: 2572-3490. «Саҳиҳу Муслим»: 1479.

240. «Муснад»: 5979-24900. «Саҳиҳул Бухорий»: 245. «Саҳиҳу Муслим»: 255.

241. «Сунану Абу Довуд»: 52. «Сунанул Байхақий»: 169. «Шарҳус-сунна»: 204.

242. «Сунану Аҳмад»: 16007-22269. «Сунану Ибн Можжа»: 289.
243. «Мусаннафу Абу Шайба»: 6697. Ибн Ражаб, Фатҳул Борий: 5/173.
244. «Саҳиҳул Бухорий»: 302. «Саҳиҳу Муслим»: 293.
245. «Саҳиҳул Бухорий»: 322-1929. «Саҳиҳу Муслим»: 296. «Сунану Ибн Можжа»: 637.
246. «Муснад»: 5983. «Саҳиҳу Муслим»: 2715. «Сунану Абу Довуд»: 5058.
247. «Муснад»: 24853. «Саҳиҳул Бухорий»: 5017. «Саҳиҳу Муслим»: 2192.
248. «Саҳиҳул Бухорий»: 6314-6315. «Саҳиҳу Муслим»: 2711. «Сунану Абу Довуд»: 5045.
249. «Сунану Абу Довуд»: 5054-ҳадис.
250. «Саҳиҳу Муслим»: 2713. «Сунану Абу Довуд»: 5051. «Сунану Ибн Можжа»: 3873.
251. «Саҳиҳул Бухорий»: 6315. «Сунану Насойй»: 10541.
252. «Муснад»: 14659. 24388.
253. «Саҳиҳул Бухорий»: 698. «Саҳиҳу Муслим»: 763. «Сунану Насойй»: 7641.
254. «Саҳиҳул Бухорий»: 1154-ҳадис.
255. «Муснад»: 3541-5979. «Саҳиҳул Бухорий»: 245. «Саҳиҳу Муслим»: 255-256.
256. Олу Имрон сураси, 190-191-оятлар.
257. «Саҳиҳул Бухорий»: 183-992-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 763-ҳадис.
258. Истиғфор калимаси – астағфируллоҳ, таҳлил калимаси – ла илаҳа иллаллоҳ.
259. «Муснад»: 25102. «Сунану Абу Довуд»: 5085. «Сунану Ибн Можжа»: 1356.
260. Муззаммил сураси, 2-оят.
261. «Муснад»: 7748-21908. «Саҳиҳул Бухорий»: 708. «Саҳиҳу Муслим»: 469-765.
262. «Муснад»: 23682. «Саҳиҳул Бухорий»: 20. «Сунану Абу Довуд»: 2389.
263. «Саҳиҳу Муслим»: 770. «Сунану Абу Довуд»: 767. «Жомиут-Тирмизий»: 3420.
264. «Саҳиҳул Бухорий»: 1120-7490. «Саҳиҳу Муслим»: 769.
265. «Муснад»: 729. «Саҳиҳу Муслим»: 771. «Сунану Абу Довуд»: 760.
266. «Муснад»: 23311. «Саҳиҳу Муслим»: 772. «Сунану Абу Довуд»: 873.
267. «Саҳиҳул Бухорий»: 1135. «Саҳиҳу Муслим»: 773.

268. «Саҳиҳул Бухорий»: 1170. «Саҳиҳу Муслим»: 737-738.
269. «Муснад»: 23367. «Саҳиҳу Муслим»: 772.
270. «Муснад»: 960-24063-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 487-771-ҳадислар.
271. Наср сураси маъноларининг таржимаси.
272. «Саҳиҳул Бухорий»: 817. «Саҳиҳу Муслим»: 484.
273. «Муснад»: 9461. «Саҳиҳу Муслим»: 482. «Сунану Насоий»: 722.
274. «Саҳиҳу Муслим»: 483-486-771-ҳадислар. «Сунану Ибн Можжа»: 1054-3841-ҳадислар.
275. «Саҳиҳул Бухорий»: 512-997. «Саҳиҳу Муслим»: 512-744.
276. «Муснад»: 2720. «Сунану Абу Довуд»: 1423. «Жомиут-Тирмизий»: 462.
277. Муснаду Таёлисий: 125. «Муснад»: 751-957. «Сунану Абу Довуд»: 1427.
278. Маъноси – Муқаддас Подшоҳ бўлган Аллоҳни барча номақбул сифатлардан поклайман
279. «Саҳиҳул Бухорий»: 4837. «Саҳиҳу Муслим»: 2820.
280. «Саҳиҳул Бухорий»: 1118-ҳадис.
281. «Саҳиҳу Муслим»: 732-ҳадис.
282. «Муснад»: 26544-ҳадис. «Сунану Абу Довуд»: 1225-ҳадис.
283. «Муснад»: 26808. «Саҳиҳул Бухорий»: 379.
284. «Саҳиҳул Бухорий»: 381-382-1209. «Саҳиҳу Муслим»: 512.
285. «Муснад»: 25655. «Саҳиҳу Муслим»: 486. «Сунану Абу Довуд»: 879.
286. «Муснад»: 25178. «Саҳиҳу Муслим»: 485. «Сунану Насоий»: 8859.
287. «Саҳиҳул Бухорий»: 1127-7347. «Саҳиҳу Муслим»: 775.
288. Расулulloх саллalloху алайҳи ва саллам баъзан таҳажжудни масжидда ўқир эдилар.
289. Диръ – араб аёлларининг рўмол остидан киядиган бош кийими
290. «Муснад»: 8878-24801-25855. «Саҳиҳу Муслим»: 974. «Сунану Абу Довуд»: 3237. «Саҳиҳу Ибн Можжа»: 3172-4523.
291. «Саҳиҳул Бухорий»: 1133-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 742-ҳадис.
292. «Саҳиҳу Муслим»: 856-ҳадис.

293. «Саҳиҳу Муслим»: 854-ҳадис.
294. «Муснад»: 8140-ҳадис.
295. «Саҳиҳул Бухорий»: 1985-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 1144-ҳадис.
296. «Саҳиҳул Бухорий»: 858. «Саҳиҳу Муслим»: 846.
297. «Саҳиҳул Бухорий»: 884. «Саҳиҳу Муслим»: 848.
298. «Сунану Абу Довуд»: 1078-ҳадис.
299. «Муснад»: 6450-ҳадис.
300. «Саҳиҳул Бухорий»: 883
301. Бухур – тутатганда муаттар хид таратадиган тош, дарахт пўстлоғи ва бошқа шу каби нарсалар.
302. «Сияру аъломун-нубало»: 5/227. «Таҳзийбул камол»: 3/ 1421.
303. «Муснад»: 24055-ҳадис.
304. «Саҳиҳул Бухорий»: 3584-ҳадис.
305. «Муснад»: 719. «Саҳиҳул Бухорий»: 934. «Саҳиҳу Муслим»: 851.
306. «Муснад»: 18398-ҳадис.
307. «Саҳиҳу Муслим»: 867-ҳадис.
308. «Саҳиҳул Бухорий»: 4721. «Саҳиҳу Муслим»: 2794.
309. «Силсилатус-саҳиҳа»: 2/20.
310. «Муснад»: 8018-ҳадис.
311. «Саҳиҳу Муслим»: 862-ҳадис.
312. «Саҳиҳу Муслим»: 873-ҳадис.
313. «Саҳиҳу Муслим»: 869-ҳадис.
314. «Саҳиҳу Муслим»: 875-ҳадис.
315. «Сунану Абу Довуд»: 1109-ҳадис.
316. «Саҳиҳул Бухорий»: 1013. «Саҳиҳу Муслим»: 897.
317. «Саҳиҳу Муслим»: 876-ҳадис.
318. «Саҳиҳул Бухорий»: 4899. «Саҳиҳу Муслим»: 863.

319. Зодул маъод: 1/529-530.

320. «Саҳиҳул Бухорий»: 937. «Саҳиҳу Муслим»: 882.

321. «Саҳиҳу Муслим»: 881-ҳадис.

322. Қаранг: Зодул маъод: 1/552.

323. «Саҳиҳу Муслим»: 860-ҳадис.

324. «Саҳиҳул Бухорий»: 4168. «Саҳиҳу Муслим»: 860.

325. «Саҳиҳул Бухорий»: 939. «Саҳиҳу Муслим»: 859.

326. «Саҳиҳул Бухорий»: 935. «Саҳиҳу Муслим»: 852.

327. Баъзи уламолар бу соатни имом минбарга ўтиргандан бошлаб, Жуманинг охиригача бўлган вақт десалар, яна баъзилари Жума куннинг Аср намозидан кейинги вақт ҳам дейдилар. Тарж.

328. «Саҳиҳу Муслим»: 1162-ҳадис.

329. Байҳақий, “Далоилун-нубувват”, 7/ 233. Ибн Абдулбарр, “Тамхид”, 21/263.

330. «Жомиут-Тирмизий»: 745. «Сунану Насойй»: 2359. «Сунану Ибн Можжа»: 1729.

331. «Жомиут-Тирмизий»: 747-ҳадис.

332. «Сунану Абу Довуд»: 2436. «Сунану Насойй»: 2358.

333. «Саҳиҳу Муслим»: 2565. «Сунану Ибн Можжа»: 1740.

334. «Сунану Абу Довуд»: 3021-ҳадис.

335. «Саҳиҳул Бухорий»: 953-ҳадис.

336. Араблар таомилида бўйига етган қизлар куёш тафтидан қорайиб кетмаслиги учун кўпинча ташқарига чиқарилмас ва фақат чодраларда сакланар эдилар. Тарж.

337. «Саҳиҳул Бухорий»: 324. «Саҳиҳу Муслим»: 890.

338. «Саҳиҳул Бухорий»: 973. «Саҳиҳу Муслим»: 501.

339. «Саҳиҳу Муслим»: 891-ҳадис.

340. «Саҳиҳу Муслим»: 878-ҳадис.

341. «Саҳиҳул Бухорий»: 9556-ҳадис.

342. «Саҳиҳул Бухорий»: 1431. «Саҳиҳу Муслим»: 884.

343. «Саҳиҳул Бухорий»: 304. «Саҳиҳу Муслим»: 885.

344. «Саҳиҳул Бухорий»: 983-5563-6673-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 1961-ҳадис.
345. «Сунану Абу Довуд»: 2802. «Сунану Насоий»: 4383. Яна бир ривоятда “жуда ҳам ориқ бўлса” деган сифат ҳам айтилади. Тарж.
346. «Сунану Абу Довуд»:2810. «Жомиут-Тирмизий»: 1521.
347. «Саҳиҳул Бухорий»: 5552-ҳадис.
348. «Саҳиҳу Муслим»: 1967-ҳадис.
349. «Саҳиҳул Бухорий»: 5565. «Саҳиҳу Муслим»: 1966.
350. «Сунану Ибн Можжа»: 3122-ҳадис.
351. Бу масала мазҳаблар орасида ихтилофли бўлиб, ҳанафий ва моликий мазҳабида ҳайит намоз ҳам, Жума ҳам ўқилади. Тарж.
352. «Сунану Абу Довуд»: 1070-ҳадис.
353. «Саҳиҳул Бухорий»: 986-ҳадис.
354. Фатҳул Борий: 2/472.
355. «Сунану Насоий»: 1556-ҳадис.
356. «Саҳиҳул Бухорий»: 5571. «Саҳиҳу Муслим»: 1137.
357. «Саҳиҳул Бухорий»: 949-952-ҳадислар. «Саҳиҳу Муслим»: 892-ҳадис.
358. «Саҳиҳул Бухорий»: 988. «Саҳиҳу Муслим»: 892. «Сунанул кубро» (Насоий): 8902.
359. «Муснад»: 15479Ў
360. «Сунану Ибн Можжа»: 1302.
361. «Саҳиҳул Бухорий»: 1592-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 1125-ҳадис.
362. «Саҳиҳул Бухорий»: 2004-ҳадис.
363. «Саҳиҳу Муслим»: 1134-ҳадис.
364. «Саҳиҳул Бухорий»: 2006. «Саҳиҳу Муслим»: 1130.
365. «Саҳиҳу Муслим»: 1162-ҳадис.
366. «Саҳиҳу Муслим»: 1162-ҳадис.
367. «Саҳиҳул Бухорий»: 1989. «Саҳиҳу Муслим»: 1124.
368. «Муснад»: 5080. «Жомиут-Тирмизий»: 751.

369. «Саҳиҳул Бухорий»: 4998-ҳадис.
370. «Саҳиҳул Бухорий»: 6-ҳадис. «Саҳиҳу Муслим»: 2308-ҳадис.
371. «Саҳиҳул Бухорий»: 2024. Саҳиҳу Муслим: 1174.
372. «Саҳиҳул Бухорий»: 1961. «Саҳиҳу Муслим»: 1103.
373. Табароний, “Ал-муъжамул авсат” китоби, 7425.
374. «Саҳиҳул Бухорий»: 2029. «Саҳиҳу Муслим»: 297.
375. «Саҳиҳул Бухорий»: 2038. «Саҳиҳу Муслим»: 2175.
376. Қаранг: Ибн Таймиянинг “Фатово кубро” китоби: 2/ 358.
377. «Саҳиҳул Бухорий»: 6466. «Саҳиҳу Муслим»: 783.
378. «Саҳиҳул Бухорий»: 5861. «Саҳиҳу Муслим»: 782.
379. «Саҳиҳул Бухорий»: 5063. «Саҳиҳу Муслим»: 1401. «Сунану Насоий»: 3217.
380. «Саҳиҳу Муслим»: 746-ҳадис.
381. «Саҳиҳу Муслим»: 1162-ҳадис.
382. Тамҳид китоби, 7/185.
383. «Саҳиҳу Муслим»: 770. «Сунану Абу Довуд»: 767. «Жомиут-Тирмизий»: 3420.
384. Бу боб “Пайғамбарнинг ҳаёти” китобидан қисқартириб олинди.
385. «Саҳиҳул Бухорий»: 3231. «Саҳиҳу Муслим»: 1795.
386. “Сийрату Ибн Ҳишом”: 1/420.
387. Бу ерни Қарнул манозил ҳам дейилади. Тарж.
388. «Саҳиҳул Бухорий»: 3231. «Саҳиҳу Муслим»: 1795.
389. «Саҳиҳул Бухорий»: 3231. «Саҳиҳу Муслим»: 1795.
390. Ибн Абдулбарр, “Истийъоб” китоби: 2/148
391. «Саҳиҳул Бухорий»: 4422. «Саҳиҳу Муслим»: 1392.
392. «Саҳиҳул Бухорий»: 3818. «Саҳиҳу Муслим»: 2435.
393. «Саҳиҳул Бухорий»: 4282. «Саҳиҳу Муслим»: 1351.
394. Бу боб “Муқаддас қабр” номли китобимиздан қисқартириб олинди. Муаллиф.

395. «Саҳиҳул Бухорий»: 6507. «Саҳиҳу Муслим»: 2683.
396. «Саҳиҳул Бухорий»: 1386-ҳадис.
397. «Саҳиҳу Муслим»: 178-ҳадис.
398. «Жомиут-Тирмизий»: 2377-ҳадис.
399. «Саҳиҳул Бухорий»: 4294-ҳадис.
400. «Саҳиҳул Бухорий»: 484-ҳадис.
401. «Сунанул кубро» (Насоий): 4002.
402. «Сунанул кубро» (Байхакий): 9035.
403. «Саҳиҳул Бухорий»: 3623. «Саҳиҳу Муслим»: 2450. «Саҳиҳу Ибн Ҳиббон»: 6953.
404. «Шарҳу Нававий ала Саҳиҳи Муслим»: 7/16
405. «Саҳиҳул Бухорий»: 467. «Саҳиҳу Муслим»: 2382-2383.
406. «Саҳиҳул Бухорий»: 680. «Саҳиҳу Муслим»: 419.
407. «Сунану Ибн Можжа»: 1623.
408. Рафиқул аъло – жаннат. Баъзилар жаннатдаги пайғамбарлар ва шаҳидлар ўрни ҳам дейишади.
409. «Саҳиҳул Бухорий»: 4463. «Саҳиҳу Муслим»: 2444.
410. «Саҳиҳу Муслим»: 2191-ҳадис.
411. «Муснад»: 24905. «Саҳиҳул Бухорий»: 1389. «Саҳиҳу Муслим»: 2443.
412. «Сунану Ибн Можжа»: 1599.
413. «Муснад»: 12293. «Сунану Насоий»: 8836.
414. «Муснад»: 23088-23154. «Сунану Абу Довуд»: 4985-4986.
415. Ибнул Қаййим, “Зодул маод”, 1/327.
416. «Саҳиҳул Бухорий»: 1968-1974-1975-6139. «Саҳиҳу Муслим»: 1159.
417. «Мусаннафу Абдурраззок»: 12646. «Мусаннафу Ибн Абу Шайба»: 32206-33682-36643.
418. Юқорида ўтган “Одамлар орасида” номли темага қаранг.
419. «Саҳиҳул Бухорий»: 988. «Саҳиҳу Муслим»: 892. «Сунанул кубро» (Насоий): 8902.
420. «Саҳиҳул Бухорий»: 4372. «Саҳиҳу Муслим»: 1764.

421. Қаранг: Табароний, “Ал-аҳодисут-тивол” китоби.
422. «Муснад»: 12675-13425. «Саҳиҳул Бухорий»: 1212. «Саҳиҳу Муслим»: 901.
423. «Саҳиҳул Бухорий»: 1961. «Саҳиҳу Муслим»: 1103.
424. «Саҳиҳул Бухорий»: 3685. «Саҳиҳу Муслим»: 2389.
425. «Муснад»: 16595-18071-18970-ҳадислар. «Саҳиҳул Бухорий»: 5458-5459-ҳадислар.
426. «Жомиут-Тирмизий»: 2346. «Сунану Ибн Можжа»: 4141.
427. «Муснад»: 12880-187767. «Саҳиҳул Бухорий»: 271-572-3553-3566-5659-5918. «Саҳиҳу Муслим»: 503-640-1190.

Мундарижа

Иккинчи босилишига муқаддима	1
Бағишлов:	3
Ташаккурнома:	4
Муқаддима:	5
Фажрий зиёлар	9
Пайғамбарона кун қандай бошланди?	24
Саҳобалар даврасида	36
Одамлар орасида	54
Набавий зиёратлар	64
Мадинанинг боғу бўстонларида	82
Қубо масжидига сафар	96
Пешиндан Асрга қадар... ..	101
Кун ботгандан сўнг... ..	111
Хуфтон намози	122
Тунги ибодат лаҳзалари	134
Сокин тун сайрлари	148

Тонг сабо, қуш уйқуси	153
Ҳафтанинг фазилатли кунлари	154
Йилнинг фазилатли кунлари	174
Бошқа тунлари бедор бўлмаганлар	198
Расулуллоҳнинг кундалик ибодатлари	199
Энг мусибатли кунлари	206
Энг саодатли кунлари	216
“Пайғамбарнинг бир кунлик ҳаёти”ни ўқиш	228
Китобнинг ёзилиш тарихи ва баъзи бир эслатмалар	247

Пайғамбарнинг бир кунлик ҳаёти

Бу оддий кун эмас эди – тонгда бошланиб, кечқурун тугайдиган. У зотнинг бетиним фаолияти шундай эдики, гўё хар бир лахза янги бошланиш эди. У зот фурсатни ғанимат билувчи ва лахзанинг қадрига етувчи инсон эди. Пайғамбарлик фитрати шуни англар эдики, дақиқанинг ҳисоби бор ва унинг ўз натижаси бор.. соатнинг ҳисоби бор ва унинг ўз натижаси бор... куннинг ҳисоби бор ва унинг ўз натижаси бор... ажал эса умр чегараларида ўз чодирларини қуриб турибди.

Ушбу саҳифаларда биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга у зотнинг тонгу кечларини яшаймиз, у зот билан бирга Мадина бозорларида юрамиз, у зотнинг оддий таомидан ейишга шерик бўламиз, муаллим сифатидаги майин овозларини эшитамиз, намозда эса у зотнинг ҳазин тиловатларини тинглаймиз, у зот ўтирган содда бўйрада биз ҳам ўтирамиз ва у зот бошқаларга бериб, ўзи оз баҳраманд бўлган таомдан биз ҳам тановул қиламиз.

Саҳобаларининг васфлари орқали гўё у зотнинг уйига кириб борасиз.. у зотни хотиржам уйқуда ҳам, ҳаётга тўлиб ўтирган ҳолда ҳам кўришингиз мумкин, балки кучоғида эмаётган чақалоқни ёки елкасида миниб, у зотнинг иссиқлиги ва баракасидан баҳраманд бўлаётган гўдакни ҳам кўрарсиз.

Хўш, бу буюк инсон, бу қарамли пайғамбар ўзининг башарий фитрати билан рисолат вазифасини қандай қўшиб олиб борар эди?!

Кундалик вақт айланишига қандай муносабатда бўлар эди?!

Кунини қандай ўтказар эди?!

Мана шу – пайғамбарнинг куни, расулнинг куни, инсоннинг куни, масъулнинг куни, отанинг куни, эрнинг куни ва дўстнинг куни.. Мана шу – «Пайғамбарнинг бир кунлик ҳаёти», ва мана шу китоб қўлингиздадир..

Абдулвахҳоб Турайрий Абул Хайл

